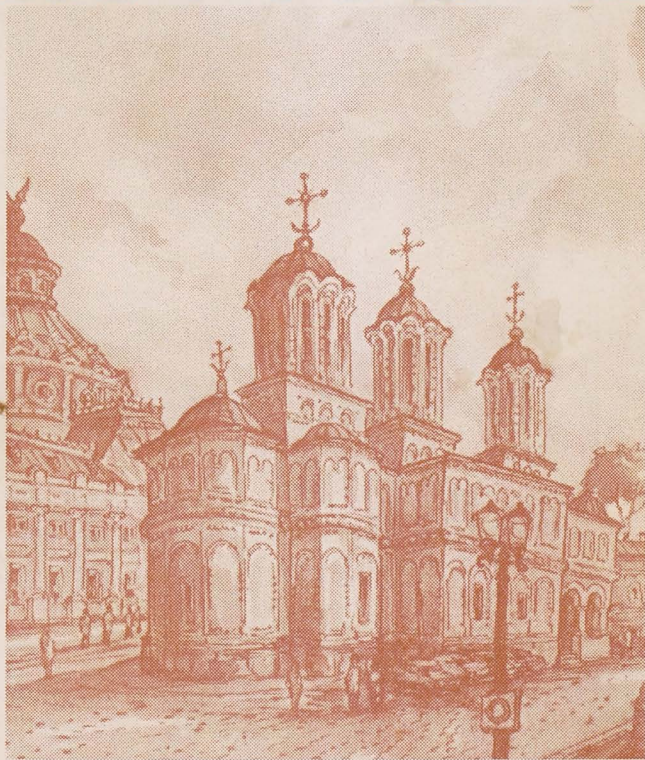

GLASUL BISERICII

REVISTA SFINTEI MITROPOLII A MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LVII NR. 5 - 8 MAI - AUGUST 2001

GLASUL BISERICII

**REVISTA SFINTEI MITROPOLII
A
MUNTENIEI ȘI DOBROGEI**

Anul LVII, nr. 5-8
mai-august 2001

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte:

Prea Fericitul Părinte
TEOCTIST
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei
și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Vicepreședinți:

I.P.S. *Teodosie* al Tomisului
I.P.S. *Nifon* al Târgoviștei
P.S. *Epifanie* al Buzăului
P.S. *Calinic* al Argeșului
P.S. *Casian* al Dunării de Jos
P.S. *Damaschin* al Sloboziei și Călărașilor
P.S. *Galaction* al Alexandriei și
Teleormanului
P.S. *Sebastjan Ilfoveanul*

Membrii:

P.C. Pr. Alexandru Armand Munteanu
P.C. Pr. Mihai Hau

Redactor:

P.C. Diac. Gheorghe Pop

**PREA FERICITUL PĂRINTE
† TEOCTISI
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE**

Aspect din timpul slujbei de pomenire a Patriarhului Justinian Marina (biserica mănăstirii Radu Vodă din București, 22 februarie 2001)

CUPRINS

I. EDITORIAL

† TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române - <i>1 iunie - Ziua internațională a copilului</i>	5
---	---

II. PAGINI DE SPIRITUALITATE ORTODOXĂ

Pr. lect. dr. Vasile Gordon - <i>De la patimi, prin Înviere și Înălțare, la Rusalii, sau despre nașterea Bisericii Creștine</i>	9
Prof. drd. Lucian Pleșoianu - <i>Cuvânt la Duminica I după Rusalii, a tuturor sfinților</i>	12
Arhim. Ioasaf Popa - <i>Cuvânt la Duminica Sfinților Români (a doua după Rusalii)</i>	17

III. CREDINȚĂ ȘI MĂRTURISIRE

*** <i>Acatistul Sfântului Ierarh și Martir Antim Ivireanul (27 septembrie)</i>	23
---	----

IV. ARTICOLE ȘI STUDII

Drd. Laurențiu Tănase - <i>Elementele unei spiritualități ortodoxe</i>	33
Arh. drd. Mihaela Palade - <i>Sfânta Cruce transpusă în formele arhitecturale ale spațiului eclezial</i>	42

V. DOCUMENTARE

Prof. dr. Emilian Popescu - <i>Sfântul Apostol Filip, misionar pe pământ românesc</i>	59
Pr. Constantin Pahonea - <i>Cetatea Halmyris, câteva date și considerații istorice, bisericești și teologice cu privire la martiriul Sfinților Epictet și Astion</i>	77
Pr. prof. dr. Dură V. Nicolae - <i>O mărturie de credință copto-etioopiană din secolul al XVII-lea</i>	85

VI. VIAȚA BISERICESCĂ ÎN MITROPOLIA MUNTENIEI ȘI DOBROGEI

Arhim. Macarie Ciolan - <i>Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, oaspete de seamă al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului</i>	93
Pr. Valeriu Manea - <i>Biserica - Casa Domnului: Sfintirea bisericii parohiei Liliești, Protoieria Câmpina</i>	103
Pr. Nicolae Vladu - <i>Din agenda de lucru a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în perioada 1 mai - 31 august 2001</i>	105
Protos. Ciprian Spiridon - <i>Implicarea cultelor religioase din România în programul național de protecție a copilului</i>	119
Pr. Michael Tița - <i>Întrunirea responsabililor ecumenici din cadrul Bisericilor membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor</i>	122

VII. BISERICA ȘI ȘCOALA

Pr. lect. dr. Vasile Gordon - <i>Factori esențiali ai educației religioase</i>	125
Diac. prof. Nicu Octavian - <i>Consfătuirea anuală cu inspectorii de religie</i> . . .	164
*** <i>Programa analitică pentru predarea religiei la clasele I-XII (XIII) din învățământul preuniversitar de stat</i>	166

VIII. RECENZII

Pr. prof. dr. Gheorghe I. Drăgulin - Pr. prof. dr. Nicolae V. Dură: <i>"Le régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, oecuménique, du I-er millénaire"</i>	178
--	-----

IX. IN MEMORIAM

Pr. prof. Vasile Bria - <i>Rugăciuni și lumini la mormântul Patriarhului Dr. Iustin Moisescu - 15 ani de la trecerea la cele veșnice</i>	182
--	-----

I. EDITORIAL

1 Iunie – Ziua Internațională a Copilului

*“Cine nu va primi Împărăția lui Dumnezeu ca un copil nu va intra în ea”
(Marcu 10, 15)*

Iubiții mei,

În viața fiecăruia dintre noi există perioade distincte în care locul și rolul nostru este circumscris într-o arie specifică de vârstă și activitate.

Pentru vârsta copilăriei specifică este inocența, expresie a purității sufletești la care face referire și Mântuitorul Iisus Hristos prin cuvintele : *“De nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor”* (Matei 18, 3).

Copilăria este vârsta biologică caracterizată prin stare de liniște, lipsă de griji, la care se adaugă dragostea cu care copiii trebuie să fie înconjurați de părinți, Școală, Biserică, societate, de toți factorii interesați în instruirea, educarea și formarea lor. Numai într-o asemenea ambianță putem realiza climatul sănătos în care ei trebuie să trăiască și să se dezvolte.

Copilăria este asemenea stării paradisiace, copiii bucurându-se de dragostea părintească și împărtășind-o în aceeași măsură, precum era în Rai

comuniunea de dragoste a omului cu Dumnezeu. De aceea, Sfânta Scriptură aduce adesea în prim plan copilul, viața lui și grija pentru el, iar prin Întrupare, Mântuitorul, ca Prunc, a devenit simbolul copilăriei.

Importanța acestei etape de viață a determinat ca la nivel mondial să se consacre o sărbătoare a copiilor din întreaga lume, care să aducă în prim plan toate aspectele de viață, educare, formare și conturare a personalității lor.

1 Iunie – Ziua Internațională a Copilului – evidențiază, și la acest început de secol și de mileniu, tocmai preocuparea pentru soarta copiilor lumii, exprimând bucuria pentru cei cu o copilărie fericită, dar și îngrijorarea pentru soarta celor năpăstuiți.

Starea normală a copilăriei este aceea de inocență, de manifestare a dragostei, de joacă, de fericire. Toate acestea exprimă lipsa de griji, totala detașare de orice constrângere și încorsetare socială, pe care copilul nu le realizează, toate acestea fiind preluate de cei cărora le revine protejarea lui. De aceea, el își revarsă, prin zâmbetul și jocul său, dragostea față de cei care îl îngrijesc și în același timp este receptiv la tot ce este în jur, integrându-se într-o comunitate specifică, în devenire, bazată pe valori care îi asigură ordinea și armonia.

Apreciem că, în general, toți factorii antrenați în acest proces manifestă interes și preocupare pentru soarta copilului

Adesea se manifestă însă reversul, în care unii copii, din păcate tot mai mulți, nu se bucură de aceste condiții, iar dragostea și grija pentru ei sunt înlocuite cu violența.

Violența, întâlnită cel mai frecvent sub forma bătăii, a constrângerilor în plan moral, a umilințelor de tot felul, nu trebuie să-și aibă locul în creșterea și educarea copilului. Dacă se vorbește de dragoste părintească, etalon valoric în relația părinte-copil și nu numai, este de neconceput ca aceasta să fie înlocuită cu violența.

Manifestările violente au urmări grave asupra copilului. Vătămările corporale, traumele psihice, suferințele de tot felul, umilința și minimalizarea

reprezintă îngrădirea drepturilor legitime ale copilului și determină formarea unui copil fără personalitate, dezorientat, speriat, care nu-și poate valorifica posibilitățile sale native de dezvoltare armonioasă și echilibrată.

Oare cei care manifestă violență față de copii se uită mai întâi în ochii lor, sau au proprii ochi întunecați de furie? Realizează ei disproporția dintre forța fizică și condiția firavă a copilului, iar în furia dezlănțuită înțeleg spaimea și neputința celui lipsit de apărare?

Într-o asemenea situație, atitudinea celui care recurge la astfel de mijloace este sub condiția umană, antrenând și copilul într-un asemenea climat, determinându-l să devină și el rău, dușmănos, nesociabil și înstrăinat de preocupările specifice vârstei și devenirii sale.

Creștinismul este religia dragostei, Mântuitorul Iisus Hristos este chipul blândeții și, prin Biserică, învățătura Sa urmărește să realizeze pe pământ "pace și între oameni bunăvoire", iar atunci când El a zis: *"Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine, că a unora cu aceștia este împărăția cerurilor"* (Matei 19, 14) a avut în vedere ca ei să fie primii beneficiari ai acestei stări de pace și bunăvoire.

Iată de ce, în numele acestor valori, chemăm pe cei cu inima împietrită să-și deschidă sufletul și să convertească împietrirea inimii în dragostea pentru copii, întunecarea minții în lumina pe care să o reverse asupra lor și răutatea, care nu se justifică, în bunătate și înțelegere, și să ia aminte la cele spuse de Mântuitorul: *"Cine va sminti pe unul dintre aceștia mici care cred în Mine, mai bine ar fi să i se atârne de gât o piatră de moară și să fie afundat în adâncul mării"* (Matei 18, 6).

Reflectând asupra acestor lumini și umbre în viața copiilor, cu nădejdea că lumina va birui întunericul, dorim ca Ziua Copilului să fie prilej de bucurie pentru toți copiii țării și ai lumii, să fie ziua liniștii sufletești atât pentru cei care au fost violentați, cât și pentru cei ce au recurs la violență, să fie într-adevăr o sărbătoare închinată copilului, inocenței și dragostei pe care el le exprimă.

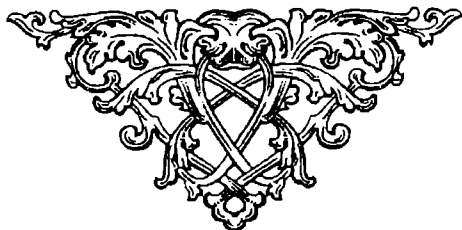
Îmbrățișându-Vă cu dragoste, doresc tuturor copiilor viață liniștită și lipsită de griji și rog pe bunul Dumnezeu să binecuvinteze strădaniile celor care manifestă grijă față de copii și să reverse peste toți harul Său și dragostea Sa nemărginită.

Bucuresti, Palatul Patriarhiei

30 mai 2001

† TEOCTIST

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

II. PAGINI DE SPIRITUALITATE ORTODOXĂ

DE LA PATIMI, PRIN ÎNVIERE ȘI ÎNĂLȚARE, LA RUSALII, SAU DESPRE NAȘTEREA BISERICII CREȘTINE (Cuvânt la Duminica Rusaliilor)

În această duminică prăznuim Rusaliile sau Cincizecimea, sărbătoare creștină de mare și mântuitoare frumusețe, care ne aduce aminte de Pogorârea Sfântului Duh peste Apostolii Domnului. O singură sărbătoare cu trei nume! Fiecare având, cum vom vedea puțin mai încolo, explicația lui ...

Am pomenit în titlu de Patimi, Înviere și Înălțare, pentru că numai rememorând aceste sfinte momente din lucrarea Mântuitorului înțelegem drept condițiile în care s-a întemeiat Biserica, maica noastră duhovnicească. Încercăm, în cele ce urmează, să vorbim, așadar, despre ziua de naștere a Bisericii creștine, cu emoția și bucuria pe care o simțim atunci când serbăm sau pomenim *ziua nașterii mamei* care ne-a dat viață în această lume. Căci după cum mamele noastre ne-au născut trupește, așa Maica-Biserică ne-a născut pe fiecare, prin Botez, duhovnicește. Sfântul Ciprian al Cartaginei († 258) mărturisește inspirat această filiație, spunând că nimeni nu-L poate avea pe Dumnezeu ca Tată, dacă nu are ca Mamă Biserica!

Temelia Bisericii, tainic, nevăzut, adică neștiut la început de ucenici, a pus-o Mântuitorul Iisus Hristos prin jertfa Sa pe Cruce, după cum mărturisește mai apoi Sfântul Apostol Pavel, care se adresează episcopilor din Efes (și prin ei ierarhilor și preoților din toate timpurile): "*... Să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care El a câștigat-o cu scump sângele Său*" (Fapte 20, 28). "Câștigată", adică dobândită, temeluită, prin Patima Sa, culminată cu moartea pe Cruce. Prevestirea Pogorârii Duhului Sfânt, care va însemna, practic, nașterea văzută a Bisericii, s-a făcut tot în vremea Patimilor. Să ne amintim că Mântuitorul, după Cina de Taină, în cuvântarea de despărțire, la numai câteva ore înainte de a fi prins, judecat și răstignit, le-a zis ucenicilor, între

altele: *"Iar când va veni Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe care Eu Îl voi trimite de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl porcede, Acela va mărturisii despre Mine"* (Ioan 14, 26), trimiterea care nu era posibilă fără învierea din morți și înălțarea Sa la ceruri. Iată, așadar, "dezlegarea" titlului nostru: Biserica s-a născut în lume, în ziua Cincizecimii, pe temelia pusă prin patima și moartea lui Hristos pe Cruce, prin lucrarea Duhului Sfânt, trimis de El după învierea și înălțarea Sa. De aceea, nu trebuie să ne mirăm că atunci când Mântuitorul S-a înălțat la ceruri, Apostolii nu s-au întristat, n-au plâns la "despărțire", cum omenește ne-am fi așteptat, ci s-au întors în Ierusalim cu bucurie mare (Luca 24, 51). De ce s-au bucurat? Pentru că aveau în inimi cuvântul Domnului care le-a spus: *"Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, Îl voi trimite ..."* (Ioan 16, 7), iar cartea Faptelor consemnează că El chiar le-a poruncit să nu se depărteze de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Tatălui ... (Fapte 1, 4). Iar făgăduința, adică Pogorârea Sfântului Duh, s-a împlinit cum știm cu toți, în ziua Cincizecimii, semnând astfel actul de naștere al Bisericii creștine.

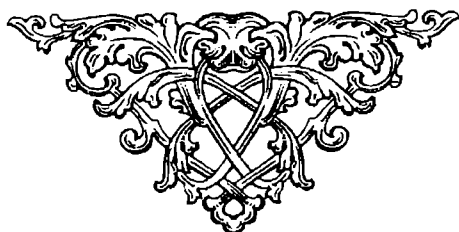
Că praznicul poartă numele de Pogorârea Sfântului Duh, înțelegem acum fără explicații suplimentare. Dar de unde vin celelalte două nume? Răspundem pe scurt: *Rusalii*, de la "Rosalia" romană, adică sărbătoarea trandafirilor (rosa -ae = trandafir), peste care praznicul nostru creștin s-a suprapus; *Cincizecime*, de la faptul că Duhul Sfânt S-a pogorât la împlinirea a cincizeci de zile de la Paști, Cincizecimea creștină fiind prefigurată de Cincizecimea iudaică, care avea o dublă semnificație: ziua în care Moise a primit Tablele Legii și încheierea secerișului, sărbătoarea recoltei. Așa se explică faptul că de ziua Cincizecimii erau adunați în Ierusalim *"locuitori iudei, bărbați cucernici, din toate neamurile care sunt sub cer ... Parți și mezi și elamiți și cei ce locuiesc în Mesopotamia, în Iudeea și în Capadocia ... și romani în treacăt, iudei și prozeliți, cretani și arabi"* (Fapte 2, 5-11).

Toți aceștia au fost fericiții martori ai unui eveniment nemăiîntâlnit în istorie: fiecare auzea pe Sfinții Apostoli grăind pe limba lui! Era semnul lucrării Duhului Sfânt, pogorât în chip de limbi de foc, în urma vuietului auzit din cer, ca o suflare de vânt ce vine repede ... Atât de mare le-a fost mirarea încât pe moment au crezut că apostolii sunt beți! De aceea, în numele lor, a luat cuvântul Sfântul Apostol Petru, care a vorbit cu atâta tărie (tăria Duhului Sfânt, atunci pogorât), încât, ne spune Cartea Sfântă, ascultătorii au fost pătrunși la inimă și au întrebat: *"Bărbați frați, ce să facem?"*. Iar Petru a răspuns: *"Pocățiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos ..."*. Puterea de convingere a fost deosebită: s-au botezat pe loc *"ca la*

trei mii de suflete" (Fapte 2, 41), cifră care pentru vremea aceea era considerabilă.

Iată, așadar, istoria zilei de naștere a Bisericii noastre, expusă în câteva cuvinte. În amintirea "limbilor ca de foc" – forma sub care S-a pogorât Duhul Sfânt, în ziua de Rusalii se aduc la biserică și se sfințesc frunze de nuc, care se împart apoi credincioșilor spre a le duce pe la casele lor. Ele vor constitui prezențe harice ale Sfântului Duh pe la casele noastre, dar și mărturisirea că noi înșine suntem purtători ai harului. Mai mult: primind și așezând la loc de cinste frunzele de nuc sfințite, ne mărturisim dragostea și ascultarea față de Sfânta-Maica noastră Biserică. Iar ascultarea se dovedește prin roade (rezultate, ca să folosim un termen mai uzual). Dar ce fel de roade așteaptă de la noi Maica Biserică? Ne învață Sfântul Apostol Pavel: *"Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția ..."* (Galateni 5, 22-23). Iubiți credincioși, să ne întipărim bine în suflete aceste virtuți! Să ne lăsăm pătrunși la inimă de ele, precum odinioară fericiții martori ai Cincizecimii. Căci numai cine se străduiește a le avea se poate numi fiu adevărat al Maicii Biserici și purtător al harului Duhului Sfânt care sălășluiește în ea. Amin!

Pr. lect. dr. Vasile Gordon

CUVÂNT LA DUMINICA I DUPĂ RUSALII, A TUTUROR SFINŢILOR

"Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi şi Eu pentru el înaintea Tatălui Meu care este în ceruri"
(Matei X, 32)

Dreptmăritori creştini,

Duminica aceasta, întâia după Rusalii, Biserica a rânduit să fie consacrată Tuturor Sfinţilor, atât a celor cunoscuţi cu numele şi trecuţi în calendarele şi sinaxarele noastre, cât mai ales neştiuţi şi necunoscuţi cu numele dar de bună seamă, ştiuţi de Dumnezeu şi trecuţi în Cartea Vieţii. Este vorba despre cei ce *"au rătăcit în pustii şi în munţi şi în peşteri şi în crăpăturile pământului"* după cum s-a citit în Apostolul de astăzi (Evrei XI, 33-40; XII, 1-2).

Amintirea şi pomenirea lor se face în Duminica întâi după Pogorârea Duhului Sfânt, pentru a arăta că aceste persoane, primind harul Sfântului Duh, prin credinţa, viaţa şi faptele lor minunate, constituie dovada cea mai evidentă despre prezenţa şi lucrarea Sfântului Duh în Biserică, aşa cum făgăduise Mântuitorul Apostolilor în cuvântarea de despărţire din Grădina Ghetsimani: *"Iar Eu voi ruga pe Tatăl şi alţi Mângâietori să vă dea, ca să fie cu voi în veac, Duhul Adevărului pe care lumea nu poate să-L primească, pentru că nu-L vede, nici nu-L cunoaşte; voi îl cunoaşteţi, că rămâne la voi şi va fi în voi"* (Ioan XIV, 16-17).

Menţionăm că pericopa evanghelică de astăzi este alcătuită din texte disparate ale Evangheliei după Matei legate între ele prin logica acţiunii şi contextul desfăşurării evenimentului.

Mai trebuie spus că în pericopa de astăzi ni se cere să facem o declaraţie, ba chiar mai mult, o mărturisire publică despre credinţa noastră în Dumnezeu. Acest lucru trebuie să-l reţinem cu necesitate: Mântuitorul Hristos cere o mărturisire publică de credinţă. Nu numai una ascunsă, făcută în faţa propriei noastre conştiinţe, ci una publică, în faţa celorlalţi oameni. Această cerere este atât de categorică încât Hristos găseşte cu cale ca, pe lângă formularea afirmativă "pe cel ce Mă va mărturisi înaintea oamenilor, îl voi mărturisi şi Eu înaintea Tatălui" să repete ideea, dar la modul negativ, argu-

mentând-o, întărind-o "iar de cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor, Mă voi lepăda și Eu de el înaintea Tatălui Meu" (Matei X, 33).

Cu alte cuvinte, unul ca acesta nu-l va avea pe Hristos ca martor al apărării la judecata din urmă. Cu unul ca acesta se vor adevăra cuvintele Sf. Ioan Damaschin rostite în una din rugăciunile de la rânduiala înmormântării: "Vai, cât lacrimăază atunci, și nu are cine să-l miluiască pe dânsul! Către îngeri ridicându-și ochii, în zadar se roagă, către oameni mâinile tinzându-și, nu are cine să-i ajute..." (*Aghiasmatar*, ediția 1992, p. 209).

În istorie, primii care L-au mărturisit pe Hristos au fost Apostolii, cei care au trăit alături de El timp de trei ani și jumătate. În acest context nu putem trece mai departe fără a aminti întreita lepădare a lui Petru de Hristos. Episodul acesta trist este menționat în toate cele patru evanghelii (Matei XXVI, 71-75; Marcu XIV, 67-72; Luca XXII, 57-60; Ioan XVII, 17, 25, 27).

În perioada de după Apostoli cei care l-au mărturisit pe Hristos înaintea oamenilor au fost mucenicii, martirii și mărturisitorii.

Să nu uităm că până în anul 313, când împăratul Constantin cel Mare a dat libertate religiei creștine prin *Edictul de la Milano*, a curs mult sânge de creștin pentru mărturisirea numelui lui Hristos. Primul mucenic este Sf. Arhidiacon Ștefan care a mărturisit celor care îl ucideau cu pietre: "*Tată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu!*" (Fapte VII, 56) și se ruga pentru ucigașii săi: "*Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta*" (Fapte VII, 60).

În această perioadă a persecuțiilor au fost martirizați nenumărați creștini care n-au ezitat a-L mărturisi pe Hristos înaintea oamenilor, în ciuda pericolului și a tuturor amenințărilor din partea autorităților romane păgâne.

Era de ajuns ca la un astfel de proces, cel inculpat, la întrebarea "ești creștin" să răspundă "nu" pentru a scăpa cu viață.

Mulți își vor fi zis: spun "nu" de formă, cu buzele, nu din inimă și au făcut așa. Aceștia au fost considerați de către comunitatea creștină "lapsi", căzuți, adică decăzuți de Hristos, trădători chiar dacă o făcuseră de formă și din teamă. Au fost destule asemenea cazuri și reprimarea lor în Biserică era foarte dificilă, trebuind să facă penitență prelungită stând în genunchi, pe tot timpul Sf. Liturghii, la ușa bisericii, cerând iertare de la cei care intrau în biserică, adică de la cei care în timpul persecuțiilor nu se lepădaseră de Hristos. Și cei mai mulți nu s-au lepădat de Hristos, ci L-au mărturisit cu curaj înaintea autorităților romane și pentru aceasta unii au fost martirizați, iar alții au suferit chinuri cumplite. Așa cum a făcut de pildă Sf. Ignatie Teoforul, episcop de Antiohia, cel prăznuit la 20 decembrie. El a fost martirizat în anul 107 la Roma în timpul spectacolelor oferite de împăratul Traian (98-117) popu-

lației din oraș, în urma victoriei sale, din anii 105-106, împotriva dacilor lui Decebal.

Iată ce scrie Sf. Ignatie către creștinii din Roma, care ar fi dorit să-i zădărnicească martiriul: "Lăsați-mă să fiu mâncare fiarelor ... Sunt grâu al lui Dumnezeu și voi fi măcinat de dinții fiarelor, ca să fiu găsit pâine curată a lui Hristos ... Lăsați-mă să primesc lumina cea curată ... Îngăduiți-mi să fiu imitator al suferinței Dumnezeului meu ...", după cum găsim scris în actul său martiric din traducerea făcută de Pr. prof. Ioan Rămureanu în "*Actele martirice*", vol. XI, ediția 1982, p. 6.

Așa se explică faptul că dintre mărturisitori mulți erau preferați intrării în cler, iar dintre aceștia, unii erau hirotoniți în treapta arhieriei, fiind făcuți episcopi. De aceea, la Sinodul I ecumenic de la Niceea din anul 325 unii dintre episcopii participanți mai purtau încă pe trup semnele persecuțiilor.

Revenind la textul pericopei evanghelice care s-a citit astăzi vreau să menționez că întâlnim cuvinte greu de înțeles, enigmatice, parcă anume adunate la un loc ca să ne pună la încercare capacitatea de cuprindere, de înțelegere și mai ales de tâlcuire. Căci iată ce spune Hristos: "*Să nu socotiți că am venit să aduc pace pe pământ, n-am venit să aduc pace, ci sabie*" (Matei X, 34).

Iisus "Blândul Păstor", "Împăratul păcii" spune că a venit să aducă "sabie"!

Dacă n-am fi ortodocși și n-am ști că orice verset nu se interpretează separat, ci în contextul apropiat sau în contextul general al Sfintei Scripturi, ne-am sminti referitor la consecințele care ar decurge din versetul mai sus citat.

Dar noi știm că la Nașterea lui Hristos îngerii cântau: "*Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*" (Luca II, 14) și Iisus este numit de către Sfânta Scriptură "*Domn al păcii*".

Textul de mai sus vrea să ne spună, să ne sugereze, că este vorba despre dezbinarea provocată de separarea celor buni de cei răi, a celor dreپți de cei păcătoși, a celor credincioși de cei necredincioși. Și în numele acestei separări Hristos este categoric, neadmițând nici o șovăire de la împlinirea misiunii. În caz contrar se rup cele mai firești legături, cum sunt cele de familie, legătura dintre fii și părinți, căci zice Hristos: "... *Am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa ...*" (Matei X, 35).

Să ne aducem aminte de ucenicul acela căruia Iisus îi făcuse chemarea "urmează Mie" iar acela, nefiind pregătit a zis: "Îngăduie-mi să îngrop pe tatăl meu" iar Hristos i-a răspuns în termeni categorici: "Lasă morții să-și îngroape morții lor".

Mai este un verset al pericopei care socotesc că necesită lămurire, tâlcuire, interpretare sau, cu voia dumneavoastră, exegeză, dacă nu este prea

pretențioasă formularea. Este vorba de cuvintele: "*Cel ce iubește pe tată sau pe mamă, pe fiu sau pe fiică mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine*" (Matei X, 37).

La o lectură neatență, superficială am putea crede că este vorba de abandonul familiei, că trebuie să te lezezi de părinți sau de copii, că trebuie să te ocupi numai de Dumnezeu, trăind numai în rugăciuni.

Să fie oare Hristos împotriva cinstirii familiei, a iubirii de părinți și de copii? Nicidecum! Hristos nu poate fi în contradicție cu porunca Scripturii "*cinstește pe tatăl tău și pe mama ta...*" (Ieșirea XX, 12), care rămâne veșnic valabilă.

Citit cu atenție textul de mai sus spune clar: cine iubește "mai mult", adică cine inversează ordinea valorilor, ordinea proprietăților, cine este în stare să se lepede de Dumnezeu din pricina familiei, acela nu este vrednic să se bucure de atenția lui Dumnezeu. Dar aceasta nu înseamnă că nu trebuie să-ți iubești familia ci doar că Dumnezeu trebuie să fie pe primul plan. Aceasta presupune jertfă, renunțarea la interesele mărunte, trecătoare, lumești, egoiste.

Urmarea lui Hristos presupune "purtarea crucii" pentru că spune Hristos "*cel ce nu-și ia crucea și nu-Mi urmează, nu este vrednic de Mine*" (Matei X, 38).

Iubiți credincioși,

Duminica de astăzi este un îndemn și o chemare de a-i cinsti pe toți sfinții, deoarece ei s-au învrednicit de cea mai mare apropiere de Hristos prin împlinirea poruncilor și trăirea în duhul Evangheliei Sale.

Trebuie spus că "sfânt" prin fire, în adevăratul și deplinul înțeles al cuvântului, este numai Dumnezeu, care este singurul fără de păcat. Oamenii pot deveni sfinți prin participare, cu ajutorul harului Sfântului Duh.

Învățătura Bisericii noastre ortodoxe, în legătură cu cinstirea adusă sfinților, este că lor li se cuvine venerare, spre deosebire de adorare care se cuvine numai lui Dumnezeu.

Între credincioșii de pe pământ, care se nevoiesc în această viață (care formează Biserica luptătoare) și dreptii din cer (care formează Biserica triumfătoare) există legătura comuniunii și a iubirii și aceasta se manifestă printr-un neîncetat schimb de daruri duhovnicești, cum ar fi rugăciunile celor vii pentru cei trecuți în lumea celor drepti și de mijlociri din partea celor drepti pentru cei aflați încă pe cale.

La întrebarea: Cine sunt sfinții? Am putea răspunde că sunt credincioși creștini care, în timpul vieții lor pământești, și-au câștigat un înalt grad de perfecțiune morală, și pentru acest motiv, ei sunt preamăriți nu numai de

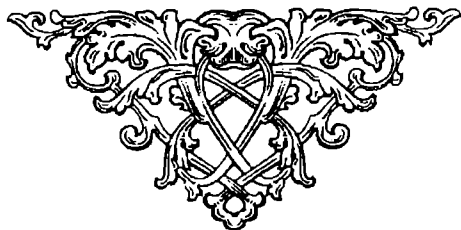
Dumnezeu în ceruri, ci și pe pământ de către Biserică, ei stând în comuniune cu aceasta prin legătura dragostei.

Totodată să nu uităm că, într-un înțeles mai larg "sfinți" sunt moșii și strămoșii noștri, părinții și bunicii noștri. Oare nu purtăm noi în suflet chipul mamelor noastre, care au trăit foarte puțin pentru ele însele, ci s-au dăruit cu totul creșterii și educării copiilor, arzând ca niște candelă pe altarul familiei?

Așadar, Duminica aceasta, a Tuturor Sfinților, este închinată aceloră dintre creștini care din veac au bineplăcut lui Dumnezeu și s-au străduit să transpună în viața lor învățătura Evangheliei. Pentru aceasta învrednicindu-se "a sta de-a dreapta Tatălui" în împărăția cerurilor, sunt numiți de Sfânta Scriptură "prieteni și casnici ai lui Dumnezeu".

De aceea, voi încheia cu cuvintele deseori invocate de preot la ^{Apustul} încheierea slujbelor religioase: Pentru rugăciunile sfinților părinților noștri Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu miluiește-ne și ne mântuiește pe noi. Amin!

Drd. Lucian Pleșoianu

CUVÂNT LA DUMINICA SFINȚILOR ROMÂNI (a doua după Rusalii)

*"Minunat este Dumnezeu
întru Sfinții Săi" (Ps. 67, 36).*

Dreptmăritori creștini,

Este minunat, căci Fiul și Cuvântul Tatălui "s-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut om", luând apoi chip în *toți cei care au crezut în El și au rodit faptele cele bune.*

Este minunat Hristos-Dumnezeu, Cel cu chip deplin în sfinții care au răspuns dumnezeiește chemării: *"Fiți sfinți, căci Tatăl vostru din ceruri Sfânt este"* (I Petru I, 61).

Este minunat Hristos Cel ce trăiește în Sfinții Săi, cum adeverește Apostolul: *"Numai sunt eu ce trăiesc, ci Hristos este Cel ce trăiește în Mine"* (Galat. II, 20).

"Cu adevărat mare este taina credinței roditoare" (I Tim. III, 16), căci sfinții, deși au purtat comoara – pe Hristos – în vase de lut, au ajuns, *"temple ale lui Dumnezeu"* (I Cor. III, 16), ale lui Hristos și odată cu El ale Sfintei Treimi (Ioan XIV, 23 și Apoc. III, 20), cum spune însuși Domnul: *"Iată Eu cu voi sunt până la sfârșitul veacurilor"* (Matei XXVIII, 20), cu toți cei botezați în numele Sfintei Treimi și osârduitor întru plinirea voiei Lui.

De aceea, în Duminica trecută, pe bolta Bisericii noastre dreptmăritoare au strălucit nenumărate stele cu felurită slavă, adică un imens număr de sfinți, cei mai mulți neștiutori de noi cei vii, din toate neamurile și din toate timpurile.

Dar urmând pe marii Sfinți Părinți din primele veacuri, va trebui să facem și noi ca ei, adică să cinstim în mod deosebit și pe sfinții din neamul și țara noastră. Vorbind despre Sf. Martir Gordie, concetățean cu Sf. Vasile cel Mare, acesta zice: *"Acest sfânt s-a născut în orașul acesta și de aceea îl iubim mai mult. El e podoaba noastră și roadele sfințeniei lui sunt mai plăcute și mai folositoare, chiar dacă există roade frumoase și gustoase și în alte părți"*.

Iubiți credincioși,

Precum vă este cunoscut, în 22 iunie 1992 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, având exemple în Bisericile ortodoxe surori, a rânduit ziua de astăzi de aleasă prăznuire "a tuturor sfinților din neamul nostru, știuți și neștiuți sau cei de alt neam care și-au sfârșit viața în hotarele pământului românesc, toți cei care au sfinte moaște cu cinstire în Biserica noastră, precum și toți sfinții din neamul nostru care s-au nevoit pe alte meleaguri".

Iar azi, vreme bineplăcută, să spunem și noi despre Sfinții noștri români că ei sunt podoabe de mult preț a acestui bimilenar neam dreptmăritor și că nouă ne sunt mai plăcute și mai apropiate roadele lor, chiar dacă, precum se știe, aceste roade sunt frumoase și în sfinții din alte neamuri a căror sfințenie le-a fost pilduitoare sfinților noștri.

Astăzi tot neamul nostru creștin ortodox, ale căror suflete sunt în ceruri, în Biserica biruitoare, dar cu trupurile în glia străbună sau în oricare alt loc, să se veselească împreună cu noi care împodobim amintirea lor cu imne și cântări, și-i cinstim cu privegheri și rugăciuni.

Astăzi noi cei încă în această viață să dănuim duhovnicește cu ei, cei din ceruri, din jurul Mielului cu cei care nevăzut sunt de față la praznicul lor și la Sfânta Liturghie pe sfântul disc.

Astăzi se plinește întru noi glasul proorocului: "*Cât e de bine și de frumos să fie frații împreună*" (Ps. 132, 8). Dacă bucurie este și Hristos în mijlocul lor "*când doi sau trei se adună în numele Lui*" (Ioan 18, 20), cu atât mai mare și mai strălucită este ziua de astăzi când ne întâlnim în duh cu toți sfinții noștri, având în mijloc pe Hristos, cel pururea prezent în obștea Lui.

Să se bucure împreună cu noi sfinții noștri "ierarhi, preoți și diaconi" ai Bisericii străbune, "care s-au săvârșit mucenicește", mărturisind pe Hristos, credința noastră ortodoxă, apărând-o de dușmanii țării și neamului, de alt neam și altă credință. Să se bucure de asemeni, cu noi, laolaltă, toți sfinții clerici mărturisitori, care au suferit pentru Dumnezeu strămoșilor noștri, pentru țara aceasta și pentru membri Trupului lui Hristos, plămădiți pe această sfântă glie.

Să se bucure toți sfinții noștri martiri din orice treaptă harică și din mireneasca obște, care prin pătimirile lor până la sânge au primit cununa muceniciei sau pe cea de mărturisitori.

Bucurați-vă cu noi toți, sfinților cuvioși părinți și cuvioase maici, și voi toți care în curăție ați trăit în mijlocul lumii ca vădani sau vădane, ca fecioare sau bărbați neîntinați, care cu râul lacrimilor voastre, cu rugăciunile de zi și de noapte, în mânăstiri și schituri, în biserici și în chilii ați hrănit duhov-

nicește obștea creștină laică, i-ați plinit rugăciunile și ați acoperit de multe ori puținătatea lor întru cele ale rugăciunii.

Să se alăture vouă și nouă tuturor și să se bucure cu noi toți dreptcredincioșii și evlavioșii creștini preoți, călugări și dascăli care, cu arma cuvântului și sufletele pilduitoare, au apărat credința ortodoxă și trăirea sfântă în Hristos, făcând zid în preajma crezului și datinilor străbune.

Veniți și voi sfinților români de toate vârstele, ostași și civili de rând, care de-a lungul veacurilor ați fost uciși de oștile păgâne sau de asupritori, voi mame și copii nevinovați trecuți prin sabie sau uciși prin alte feluri de moarte de tăvălucul năvălirilor sau dușmanilor acestui neam: bucurați-vă împreună cu noi și cu toți ceilalți sfinți ai noștrii.

Bucurați-vă cu noi sfinților ostași români, cu sfinții noștri voievozi și căpetenii, care ați căzut în lupta cea împotriva năvălitorilor, cei care ați fost duși și ați pierit în amară robie, oșteni, de toate vârstele; care ați întruchipat sfânta noastră credință și dragoste de Hristos, de glie și Biserica românească.

Dar mai presus de toate, se bucură astăzi împreună cu noi ortodocșii, fii ai acestui neam, sfinții mireni din toate categoriile sociale și de toate vârstele, oastea cea fără de număr a luptătorilor împotriva păcatelor, lucrători neobosiți întru sădirea și creșterea virtuților, sub îndrumarea sfinților noștri ierarhi, și preoți, și prin spovedanie și Sfânta Împărtășanie.

Voi toți, Sfinți români, înconjurați nevăzut ființa neamului și Bisericii strămoșești, prin neîncetatele voastre rugăciuni și prin exemplul vieții și dăruirii voastre, așa cum râul care ieșea din rai înconjura pe primii oameni.

Iubiți fii sufletești

Să urmăm așadar pe Sfinții noștri și să ne aducem aminte de ei neîncetat, cum ne îndeamnă Apostolul: "*Aduceți-vă aminte de mai marii voștri (adică de sfinții voștri înaintași), care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu ca, privind la desăvârșirea vieții lor, să le urmați credința* (Evrei XIII, 7). Să-l auzim pe același Apostol îndemnând: "*Fiți următori mie, precum eu sunt următor lui Hristos*" (I Cor. XI, 1). Sfinții noștri au fost ca și noi în aceleași condiții grele de trai, dar și mai anevoioase de mântuire. Fiecare din ei a urmat pe sfinții dinaintea lui, iar toți laolaltă, pe Sfinții Apostoli, pe Însuși Hristos.

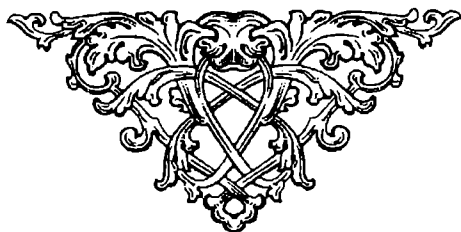
Rugăciunile sfinților sunt "cupele de aur pline cu tămâia" care se aduc pururea lui Dumnezeu pentru lume (Apoc. V, 8). Sf. Vasile cel Mare ne destăinuiește ce spune Dumnezeu unui creștin sfânt, care vine din lume: "Voi asculta cuvintele tale, că și tu le-ai ascultat pe ale mele. Voi cere mântuirea pentru frații tăi cei încă în viață ... și vei primi de la Împăratul slavei părăsire la bunurile Sale pentru cei de aceeași credință cu tine".

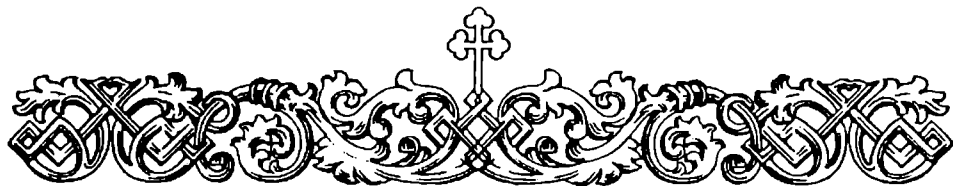
Iubiți credincioși,

Să ne rugăm și noi sfinților noștri să mijlocească pentru noi la Dumnezeu, cum se ruga Sf. Grigorie Teologul, Sfântului său frate, Chesarie, trecut la Domnul: "Din cer unde te afli, primește spre mine cu îndurare; îndreptează-mi cuvântul și viața; păzește turma mea sau fii împreună cu mine păstor...". Să ne alăturăm în rugă și Sfântului Efrem Sirul: "Mijlociți pentru noi, sfinților martiri, să se coboare peste noi harul lui Dumnezeu și să lumineze întunecatele noastre inimi spre a iubi pe Dumnezeu". Dar să fim cu luare aminte și la Sf. Ioan Gură de Aur care ne avertizează, ca să nu ne mărginim numai la rugăciunile lor, ci să lucrăm și noi cum se cuvine după pilda sfinților".

Să fim pe deplin convinși că șirul Sfinților Români se continuă cu sfinți noi din acest neam până la judecata cea de obște și de aceea, fiecare din noi suntem chemați să continuăm acest șir. Pentru aceasta însă datori suntem să trăim pe cât ne este cu putință asemeni lor ca să fim și noi părtași fericirii și împărăției cerurilor, de care să ne învrednicească Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos cu rugăciunile Preacuratei Maicii Sale, ale Sfinților îngeri, ale Sfinților români și ale tuturor Sfinților. Amin!

Arhim. Ioasaf Popa

III. CREDINȚĂ ȘI MĂRTURISIRE

ACATISTUL SFÂNTULUI IERARH ȘI MARTIR ANTIM IVIREANUL (27 septembrie)

Sfinte Părinte Ierarhe Antim, cu vrednicie ai rânduit păstori și învățatori turmei tale și cu înțelepciune dumnezeiască ai revărsat asupra acesteia râurile sfințelor cuvinte. Viața ai pus-o pentru păstoriții tăi și cununa muceniciei ai dobândit de la Hristos, Dumnezeu pe care roagă-L, Sfinte Ierarhe Antime, să dăruiască pace și mare milă celor ce săvârșesc sfânta pomenire a ta.

CONDACELE ȘI ICOASELE

CONDACUL I:

Apărătorul tuturor celor săraci, flămânzi și goi, te-ai arătat Sfinte Ierarhe Martire, ție ca unui Părinte preacuvios și înțeleptit de Prea Sfânta Treime aducem din inimă umilită, această puțină rugăciune, zicând:

Bucură-te, Sfinte Ierarhe Antim, Mucenice al lui Hristos!

ICOS I:

Toți credincioșii dreptslăvitori cunoscându-te ca pe un păstor neînfricat și chivernisitor de taine luminat, cu smerită evlavie te laudăm:

Bucură-te, că numele Sfântului Apostol Andrei l-ai purtat;

Bucură-te, că toți cei oropsiți și parasiți la tine adăpost au aflat;

Bucură-te, că Mitropolit de un alt Sfânt Mare Mucenic ai fost numit;
 Bucură-te, că în scaunul arhieresc în încercări ai rămas neclintit;
 Bucură-te, că la înscăunarea ta în limba noastră românească ai vorbit;
 Bucură-te, că pe toți cei îndurerăți și suferinzi tu i-ai ocrotit;
 Bucură-te, că tu însuți scăpat din robie pe cei robiți i-ai miluit;
 Bucură-te, că pe cei împotriviți întotdeauna i-ai rușinat;
 Bucură-te, că pe păgâni și pe cei lacomi de bogății i-ai muștrat;
 Bucură-te, că porunca Mântuitorului de a iubi toate neamurile ai împlinit;
 Bucură-te, că prin smerenie, pe cele preafinalte le-ai dobândit;
 Bucură-te, că toți talanții duhovnicești cu priceperea i-ai neguțătorit;
Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL AL 2-lea:

Diamant duhovnicesc răsărit în grădinile Ortodoxiei, îndelung, în tot locul, în toată vremea și în toate împrejurările ai strălucit, iar acum în Biserica biruitoare a Domnului Cel în Treime Slăvit tu cânti veșnic: ALILUIA!

ICOSUL AL 2-lea:

Dreapta credință și slujire prin Sfântul Botez ai primit, ajungând pentru Biserica lui Hristos, stâlp neclintit, pentru care noi toți îți cântăm:

Bucură-te, cel ales de Dumnezeu, cu daruri împodobit;
 Bucură-te, că prin harul lui Hristos, mintea ți-ai sfințit;
 Bucură-te, că prin tine Mântuitorul Hristos în mai multe graiuri a vorbit;
 Bucură-te, că în multe mănăstiri prin tine darul a strălucit;
 Bucură-te, că și pământul țării noastre cu gândul tău curat l-ai înnoit;
 Bucură-te, că dreapta credință, luminat ai slujit;
 Bucură-te, că învățăturile eretice nu le-ai primit;
 Bucură-te, că toate cursele și ispitele demonilor le-ai biruit;
 Bucură-te, că împotriva obiceiurilor și năravurilor păgânești ai luptat neobosit;
 Bucură-te, că pescar de oameni întru smerenia ascultării te-ai arătat iscusit;
 Bucură-te, că neuitând locurile natale ale Iviriei și pe acelea le-ai ocrotit;
 Bucură-te, că pentru apărarea dreptei credințe, mult ai pățimit;
Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 3-lea:

Viața ta cu totul îmbunătățită, Sfinte Ierarhe Martire Antim, mult a strălucit, până departe s-a vestit, de aceea te rugăm primește de la noi această

umilită rugăciune, ducând-o la tronul lui Dumnezeu, unde ai fost primit, cântând: ALILUIA!

ICOSUL al 3-lea:

Sfântul Mucenic Constantin Brâncoveanu Voievod, prin darul lui Dumnezeu în țară te-a chemat, iar poporul simțind harul tău te-a urmat. Pentru care și noi zicem unele ca acestea:

Bucură-te, minte prealuminată și cu totul curățită de patimile omenești;

Bucură-te, împreună slujitor cu cetele îngerești;

Bucură-te, că inima ta a devenit comoară de daruri duhovnicești;

Bucură-te, cuget pătrunzător al tainelor cerești;

Bucură-te, vrednic împlinitor al poruncilor dumnezeiești;

Bucură-te, suflet pecetluit, cu totul curat și luminat;

Bucură-te, că în cugetări sfinte adeseori te-ai bucurat;

Bucură-te, că sfintele scripturi toată viața le-ai cercetat;

Bucură-te, că prin tainica și nebiruita ei putere, multe suflete ai salvat;

Bucură-te, podoabă duhovnicească cu aleasă mireasmă;

Bucură-te, că prin darul lui Dumnezeu, ai răbdat orice caznă;

Bucură-te, că în toate încercările pe Hristos l-ai avut pavază;

Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 4-lea:

Deprins din copilărie cu greutatea vieții în robie, asprimile și rânduielele călugărești le-ai primit întărindu-te, în Duh și Adevăr să-i cânti lui Dumnezeu: ALILUIA!

ICOSUL al 4-lea:

Mulți dintre păstoriții tăi de lumina slujirii tale s-au folosit, iar cei vorbitori, de sărăcia cugetării lor au amuțit. Pentru aceasta, smeriți, te rugăm primește de la noi aceste cântări:

Bucură-te, păstorule mult luminat al turmei Domnului Hristos;

Bucură-te, că pe cei nevinovați de la vrăjmașii văzuți și nevăzuți i-ai scos;

Bucură-te, că tu iereziile le-ai surpat;

Bucură-te, că de primejdii și uneltiri, nu te-ai înfricoșat;

Bucură-te, că pe cei împotriviți și înrăiți i-ai surpat;

Bucură-te, că mai mult decât orice, sfințenia adevărului ai iubit;

Bucură-te, că numai Domnului cu vrednicie i-ai slujit;
 Bucură-te, că prin aceasta cu marii nevoitori te-ai asemănat;
 Bucură-te, că prin pilda ta înaltă pe toți ne-ai îmbărbătat;
 Bucură-te, că pe noi, cei cu totul nepricepuți, cu dragostea cea sfântă ne-ai
 luminat;
 Bucură-te, că și pe cei de alte credințe i-ai cercetat;
 Bucură-te, că învățăturile greșite totdeauna le-ai îndreptat;
 Bucură-te, Sfinte Ierarhe *ANTIM*, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 5-lea:

Chemând pe toți creștinii dreptslăvitori în Biserică, lângă tine, și bucurându-se de slujirea ta, luminat au cântat lui Dumnezeu: **ALILUIA!**

ICOSUL al 5-lea:

Ca făclia în sfeșnic ai fost arătat, părinte Ierarhe cu totul minunat, pe toți îndemnându-i la credința curată, pentru care noi umiliți îți cântăm neîncetat:
 Bucură-te, că și prin tine adevărata credință s-a arătat;
 Bucură-te, că oile cuvântătoare în tine au avut păstor adevărat;
 Bucură-te, că și Patriarhul Ciprian te-a recunoscut ca pe un vas ales de Dumnezeu;
 Bucură-te, că rugul aprins al rugăciunilor nu s-a stins în mânăstirea ce poartă numele tău;
 Bucură-te, că toate uneltirile celui viclean le-ai biruit;
 Bucură-te, că pe slujitorii Sfântului Altar la sfințenie i-ai îndemnat;
 Bucură-te, că toți din izvorul cuvintelor tale s-au adăpat;
 Bucură-te, că tu la rugăciunea inimii și la lucrare, pe toți i-ai îndemnat;
 Bucură-te, că pe toți cei ce iubesc taina rugăciunii curate și neîncetate îi iubești;
 Bucură-te, că prin cei cu totul smeriți, taine negrăite rostești;
 Bucură-te, adâncule și smeritule slujitor al Sfintei Liturghii cerești;
 Bucură-te, că tu cu sfinții îngeri împreună slujești;
 Bucură-te, Sfinte Ierarhe *ANTIM*, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 6-lea:

Domnul Țării Românești, de vrăjmașii adevărului învinuit, cu smerenia, cu sfințenia și lumina înțelepciunii tale pe toți i-am biruit, cântând lui Dumnezeu: **ALILUIA!**

ICOSUL al 6-lea:

Din dumnezeiască iconomie, la Sfântul Martir Constantin Brâncoveanu, cuvintele și evlavia ta răsunset curat au aflat, în scaunul Mitropoliei Țării Românești rămânând luminat, iar noi cu bucurie îți cântăm așa:

Bucură-te, că în Țara Românească Mitropolit prea luminat ai rămas;
 Bucură-te, că și pe cei șovăielnici și nepricepuți la credința ortodoxă i-ai atras;
 Bucură-te, că tot poporul binecredincios la aflarea știrii mult s-a bucurat;
 Bucură-te, că pe toți cu sfântă și arhierescă grijă i-ai binecuvântat;
 Bucură-te, că toți preoții smeriți și înțelepțiți de Dumnezeu te-au iubit și urmat;
 Bucură-te, că la apărarea sfintei Ortodoxii pe toți credincioșii i-ai chemat;
 Bucură-te, că în cuvintele de foc dumnezeiește i-ai îmbărbătat;
 Bucură-te, cuvântător strălucit și al învățăturilor bisericești apărător neînfricat;
 Bucură-te, Arhiereu prea înțelept, pururea de Dumnezeu ajutat;
 Bucură-te, că glasul tău ca un sunet a răsunit;
 Bucură-te, că pe mulți demoni și uneltitori i-ai surpat;
 Bucură-te, că pe creștinii dreptslăvitori și smeriți mult i-ai mângâiat;
 Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 7-lea:

Propovăduind neîncetat cu sfințenie și înțeleaptă râvnă cuvântul lui Dumnezeu, turma cea duhovnicească ai ocrotit, întotdeauna Adevărului ai slujit, pe toți învățându-i să-I cânte lui Dumnezeu neîncetat: ALILUIA!

ICOSUL al 7-lea:

Ca oarecând Sfântul Ioan Gură de Aur de rău voitori din scaunul arhieresc ai fost îndepărtat și ca om de rând temniță și exil ai suferit. Pe acestea toate știindu-le, noi îți cântăm cu umilință neîncetat:

Bucură-te, vas ales al sfintei slujiri dovedit;
 Bucură-te, că prin chinuri mucenicești, smerenie desăvârșită ai vădit;
 Bucură-te, că nedreaptă osândă ai suferit;
 Bucură-te, că mânia vrăjmașilor ai înfruntat;
 Bucură-te, că întemnițat fiind în rugăciune neîncetată te-ai aflat;
 Bucură-te, că îngerii Domnului în suferință te-au mângâiat;
 Bucură-te, că pronia cerească în tine s-a arătat;
 Bucură-te, Arhiereu de trei ori strălucit și cu totul nebiruit;
 Bucură-te, că pe toate cele trecătoare deșertăciuni le-ai socotit;

Bucură-te, că din răutate în mâinile prigonitorilor ai fost dat;
 Bucură-te, că pe drumul exilului, Domnul cel Milostiv suferințele ți-a scurtat;
 Bucură-te, că prin milostivirea sa, mucenicie ai luat;
Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 8-lea:

Vestea despre sfârșitul tău pământesc pe poporul cel dreptcredincios l-a îndurerat. De aceea, și noi, cinstind sfântă pătımirea ta cântăm lui Dumnezeu: ALILUIA!

ICOSUL al 8-lea:

Cei care au uneltit și vremelnice de moartea ta s-au bucurat osândă asupra capului lor au adunat. Iar, noi, smeriții, îți cântăm cu bucurie așa:

Bucură-te, neînfricat și adevărat Arhiepiscop al Domnului Hristos;
 Bucură-te, stâlp al Bisericii Ortodoxe prea luminos;
 Bucură-te, că viclenia vrajmașilor Adevărului o ai vădit;
 Bucură-te, că de sfatul cel nedrept ai fost osândit;
 Bucură-te, că de răii uneltitori ai fost chinuit;
 Bucură-te, că în fața hulitorilor de Dumnezeu ai rămas neclintit;
 Bucură-te, că pe păgâni cu rugăciuni de foc i-ai biruit;
 Bucură-te, că toată slava cea deșartă întru nimic o ai socotit;
 Bucură-te, că toate ispitele și batjocurile cu smerenia le-ai biruit;
 Bucură-te, că și bolnav fiind, în temniță prin rugăciuni te-ai întărit;
 Bucură-te, că smulgându-ți părul și barba, păgânii te-au mucenicit;
 Bucură-te, că nevinovat fiind, după pilda Mântuitorului ai suferit;
Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 9-lea:

În chinuri cumplite sfârșit mucenicesc ai primit, apoi în apele râului fiind azvârlit, Sfinte Părinte Ierarhe ANTIM, cununa muceniei ai primit, pentru care cântăm lui Dumnezeu: ALILUIA!

ICOSUL al 9-lea:

Adevărul morții tale martirice, neamul nostru cel creștinesc duhovnicește l-a înălțat și către cunoașterea și cinstirea lui Dumnezeu l-a îndemnat, iar pilda muceniei tale în toată lumea s-a arătat, pentru aceasta noi îi cântăm lui Dumnezeu așa:

Bucură-te, lauda creștinilor și podoaba cea aleasă a arhierilor;
 Bucură-te, bucuria tainică a tuturor rugătorilor;
 Bucură-te, că suferințele tale și pe sfetnicii Domnitorului i-au îngrozit;
 Bucură-te, că mărturia chinurilor tale adevărul muceniei a adevărit;
 Bucură-te, că prin moartea ta, sângele tău pământul Țării noastre l-a sfințit;
 Bucură-te, că noi cei nevrednici și cu totul smeriți, te iubim;
 Bucură-te, că toate faptele tale, Sfinte Ierarhe și Martir, le mărturisim;
 Bucură-te, că prin mijlocirile tale, Mănăstirea Antim duhovnicește a rodit;
 Bucură-te, că prin rugăciunile tale sfinte, cei necredincioși s-au împlânzit;
 Bucură-te, că în Sfânta Mănăstire a ta, prin ocrotirea Prea Sfintei
 Fecioare și a Tuturor Sfinților, potrivniciile vremurilor s-au biruit;
 Bucură-te, că toate uneltirile celui rău s-au surpat;
 Bucură-te, că în Mănăstirea ta, izvor de minune ai arătat;
 Bucură-te, Sfinte Ierarhe **ANTIM**, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 10-lea:

Viața și faptele tale sfinte, pe toți creștinii i-a ajutat, iar noi, Sfinte Ierarhe și Părinte **ANTIM**, bucurându-ne de acestea cântăm Împăratului Hristos: **ALILUIA!**

ICOSUL al 10-lea:

Toate minunile și lucrările tale sfinte, în nevoi și în ispite ne întăresc,
 pentru care, cu smerenie te lăudăm, zicând unele ca acestea:
 Bucură-te, prea înțelept ierarh și părinte, cunoscător al doxologiilor cerești;
 Bucură-te, că prin darul și lucrarea mâinilor tale, meșteșugite podoabe
 bisericești ai făcut și Mănăstirii le-ai dăruit;
 Bucură-te, lucrător neobosit de slove și cărți bisericești;
 Bucură-te, păstrător luminat de comori duhovnicești;
 Bucură-te, adânc mare și iscusit tâlcuitor de învățături dumnezeiești;
 Bucură-te, strălucit sculptor, pictor, caligraf, xilograf și creator de armonii;
 Bucură-te, cel ce ai scris în mod cu totul luminat nemuritoarele Didahii;
 Bucură-te, iubitor mult înțelept al strămoșescului nostru grai;
 Bucură-te, închinător în Duh și Adevăr și locuitor prea fericit în Rai;
 Bucură-te, că ai lăsat legământ de milostivire și ajutor în nevoi pentru
 poporul tău;

Bucură-te, că ai poruncit să binevestim neîncetat Cuvântul lui Dumnezeu;
Bucură-te, că pilda de slujire orfanilor și nevoiașilor în Mânăstirea ta
te-ai arătat;

Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 11-lea:

Învățăturile și cuvintele tale sfințitoare strălucesc peste veacuri ca diamanțele, Ierarhe Părinte ANTIM, și ne îndeamnă să cântăm cu toți sfinții:
ALILUIA!

ICOSUL al 11-lea:

Din dragostea fierbinte către aproapele, toate lucrările tale sfinte le-ai arătat. Iar prin sfârșitul tău mucenicesc, turma păstorită de tine Mântuitorului Hristos ai încredințat-o, pentru care cu zdrobire de inimă îți cântăm:

Bucură-te, prea luminate și neobosite Ierarh al Domnului Hristos;

Bucură-te, Martir cu îndrăzneală sfântă la tronul cel luminos;

Bucură-te, că sufletele noastre de sfânt grumazul tău le-ai atârnat;

Bucură-te, că acestea sunt cuvintele tale pe care noi cu evlavie le păstrăm;

Bucură-te, că și în rugăciuni tainice, noi jertfa ta o binecuvântăm;

Bucură-te, că poruncile tale cu umilință nespusă noi smeriții le cercetăm;

Bucură-te, că în necazuri, griji și pătimiri cu rugăciunile tale răbdăm;

Bucură-te, că în mare taină, rugul cel necuprins și lanțul cel sfânt le păstrăm;

Bucură-te, că atunci când slăbim, pentru întărire, la tine alergăm;

Bucură-te, că greșelile noastre cu rugăciunile tale le îndreptăm;

Bucură-te, că la tine, părinte ierarhe, după Dumnezeu cel în Treime slăvit și Maica Preacurată, ca la toți sfinții ne rugăm;

Bucură-te, că în mare sfială și cutremur, cu binecuviniția te laudăm;

Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 12-lea:

Pentru toate ostenele, știute și neștiute, văzute și nevăzute, înțelese și neînțelese, tănuite și descoperite, Domnul Atotțiitorul cu mare cinste te-a proslăvit și cu darul muceniciei te-a încununat, cântându-i cu toți sfinții neîncetat: ALILUIA!

ICOSUL al 12-lea:

Intrat în inimile noastre slabe, dar temătoare de Dumnezeu, săpat adânc cu litere de foc dumnezeiesc în conștiințele noastre cutremurate de măreția jertfei tale arhieresti și mucenicești, noi îți cântăm această cântare duhovnicească:

Bucură-te, că a ta arhierie mucenicește, în mare cinste, ai sfârșit;
 Bucură-te, că turma cea încredințată ție către cele cerești ai povățuit;
 Bucură-te, adevăratule păstor, celor năpăstuiți ajutor;
 Bucură-te, că lupta cea dreaptă și bună ai dat-o pildă tuturor;
 Bucură-te, că marilor ierarhi cu sfințenia le-ai urmat;
 Bucură-te, că Însuși Mântuitorul Hristos te-a încununat;
 Bucură-te, că prin viața ta sfântă pe toți ierarhii i-ai luminat;
 Bucură-te, că înfricoșată pildă de slujire le-ai lăsat;
 Bucură-te, că pe cei mândrii cu totul i-ai rușinat;
 Bucură-te, că pe cei smeriți cu inima în toate împrejurările i-ai apărat;
 Bucură-te, că și pe Sfântul Martir Constantin Brâncoveanul bărbăția sfințeniei l-ai învățat;
Bucură-te, Sfinte Ierarhe ANTIM, Mucenice al lui Hristos!

CONDACUL al 13-lea:

O, fericite Părinte, Ierarh și Martir ANTIM, te rugăm cu umilință și cu zdrobire de inimă, ascultă rugăciunile noastre și cere-I Domnului cel Milostiv și Mult Îndurat să dăruiască Bisericii Sale, întărire și neclintire până la sfârșitul veacurilor, iar nouă păcătoșilor și nevrednicilor săi robi să ne dăruiască iertare de păcate și bogată milă ca împreună cu tine și cu toți sfinții să-i cântăm: ALILUIA!

(De trei ori).

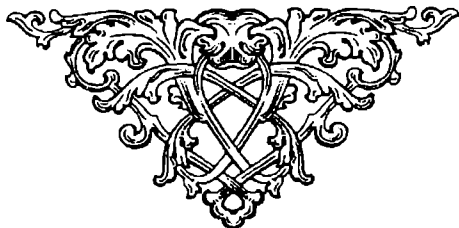
(După aceasta se zice Icosul Întâi, – *Toți credincioșii dreptslăvitori și Condacul Întâi – Apărătorul tuturor celor săraci...*).

Rugăciune către Sfântul Ierarh și Martir ANTIM IVIREANUL

Sfinte al lui Dumnezeu, Ierarh și Martir, Părinte ANTIME, care, trăind pe pământ toate neputințele și ispitele, cu darul lui Dumnezeu le-ai biruit;

roagă-te neîncetat și pentru noi nevrednicii, neputincioșii și păcătoșii, ca să primim îndelunga răbdare, dreapta socotință, dragoste nefățarnică și lucrătoare, credință neclintită și drept slăvitoare, nădejde tare, statornicie în toate încercările și neclintită mărturisire a credinței ortodoxe.

Te rugăm, smeriți, Sfinte Ierarhe Părinte ANTIME, cere-I Mântuitorului Hristos la tronul căruia a-i aflat sfântă îndrăzneală ca să trimită și asupra noastră darul sfințeniei întărindu-ne în gând, în cuvânt și în virtuți, spre slava veșnică a numelui tău cel sfânt. Să ne ajute a sluji pe aproapele nostru în toată vremea, spre mântuirea sufletelor noastre, cu puterea, cu lucrarea și cu harul Prea Sfintei și de viață făcătoarei Treimi: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, acum și pururea și în veacul vecilor. AMIN!

IV. ARTICOLE ȘI STUDII

ELEMENTELE UNEI SPIRITUALITĂȚI ORTODOXE¹

Cu toate că ortodoxia creștină a Orientului a pretins că este în consens dogmatic și liturgic cu toate țările cu tradiții ortodoxe, nu putem nega specificitatea și particularitățile fiecărui popor, mai ales, în ceea ce privește viața spirituală. Iată de ce ne place să subliniem că, deși în intervenția noastră vorbim despre ortodoxie, în general, facem referire mai ales la aspectele cele mai specifice ale ortodoxiei românești. Deoarece o considerăm ca având un specific aparte, cu atât mai mult cu cât "poporul român este singurul care mărturisește o creștinătate orientală, dar care se exprimă într-o limbă romanică. Interpretat în această perspectivă, creștinismul românesc, bazat pe prezența lui Dumnezeu în om și în cosmos, a putut să facă o sinteză, cea mai originală, între cultura Orientului și cea a Occidentului. El și-a asumat raționalitatea lucidă a Occidentului pentru a o topi în spiritualitatea orientală a dragostei divine"².

Reuniunea noastră de aici, de la Bose, în Italia, este cu atât mai importantă cu cât își propune într-o comunitate monahală, să reafirmăm valoarea prezenței lui Dumnezeu într-o lume în care dihotomia între domeniul laic și cel al religiei pare să devină tot mai evidentă. Și prezența Ortodoxiei creștine, alături de catolicism și protestantismul occidental, anticipează creștinismul celui de-al treilea mileniu.

Despre țările din Estul Europei, țări cu tradiție creștină ortodoxă, vorbim acum, în special, în domeniul politic și economic, cu destulă prudență și rezervă, ajungând până la a face o nouă diferențiere între Europa comunitară

1. Comunicare în cadrul Congresului Ecumenic Internațional *Problemele spiritualității în istoria și teologia Bisericii*, Bose, Italia, 13-16 mai 1999.

2. Dumitru POPESCU, *Ortodoxie și contemporaneitate*, Ed. Diogene, București, 1996, p. 155.

și Europa de Est. Această diferențiere este dată de frontiera invizibilă dintre tradiția și spiritualitatea occidentală și cea orientală ortodoxă³. Mai mulți sociologi consideră că acceptarea țărilor din Europa Centrală, cum ar fi Republica Cehă și Polonia în NATO și, foarte probabil, în Comunitatea Europeană, are ca motivație o veche tradiție catolică și protestantă, și nu un criteriu sincer de extindere economică și politică.

Din acest punct de vedere, țările cu tradiție și spiritualitate ortodoxă, până mai ieri izolate în spatele cortinei de fier a ideologiei comuniste, par să suporte o altă separare, tot ideologică dar de natură confesională. Consecințele acestei stări de fapt ne par greu de anticipat și credem că "exemplul" războiului din Iugoslavia dă destule motive de reflecție. În ciuda acestor temeri, Ortodoxia creștină există acolo, spre Estul Europei, cu toată bogăția sa spirituală, privind cu speranță și bucurie zorii secolului care va veni.

Prezentarea noastră privind spiritualitatea ortodoxă va avea două părți complementare:

Aspectele mântuirii și vieții comunitare în spiritualitatea ortodoxă;

Asceza și monahismul, ca elemente distinctive ale spiritualității ortodoxe.

Aspectele mântuirii și vieții comunitare în spiritualitatea ortodoxă

Ortodoxia creștină este spirituală, prin definiție. Sub acest aspect, ea este asociată adesea, în mod exclusiv, cu "mistica isihastă, liturghia primelor două secole ale creștinismului, iconografia bizantină, mila filocalică slavă, monahismul Muntelui Athos etc"⁴.

A încerca o definiție exactă și exhaustivă a spiritualității ortodoxe mi se par, totuși, o sarcină foarte grea, căci spiritualitatea reprezintă: "ansamblul eforturilor ascetice permanente ale omului credincios, în vederea mântuirii sale, purificării sale de păcate și a perfecționării sale, prin virtuți, spre comuniunea cu Dumnezeu Trinitar"⁵. Astfel, am putea vorbi despre o viață deplin spirituală, sau, altfel spus, despre o "viață în Hristos"! Acest aspect implică, concret, conștiința personală a fiecărui credincios care pune această viață într-o relație strânsă cu Dumnezeu – Treime de persoane⁶.

3. Pr. Ion BRIA, *Liturghia după Liturghie; misiune apostolică și mărturie creștină azi*, Ed. Atena, București, 1996, p. 206.

4. *Ibidem*.

5. Nicolae STOLERU, *Spiritualitatea ortodoxă și slujirea creștină*, în *Ortodoxia*, nr. 2/1986, p. 17.

6. Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Sfânta Treime, creatoarea, mântuitoarea și ținta veșnică*, în *Ortodoxia*, nr. 2/1986, p. 17.

În tradiția orientală ortodoxă, viața în Hristos, înțeleasă ca definiție a vieții spirituale a credinciosului, este concepută în perspectiva zeificării omului și de unire cu Dumnezeu într-un veșnic dialog al iubirii. Acesta este, după cum spune Sfântul Atanasie cel Mare: "Dumnezeu s-a întrupat pentru ca omul să devină Dumnezeu!" Spiritualitatea creștină ortodoxă, deci, se afirmă ca o spiritualitate puternic ancorată în revelația divină, înțeleasă ca izvor al credinței creștine.

Fundamentul spiritualității creștine ortodoxe este Sfânta Treime, mereu înțeleasă ca Treime în persoană. Existența deplină, Sfânta Treime reprezintă sensul însuși al existenței ca atare. Ea dorește să aibă o relație cu toate ființele conștiente cărora vrea să le ofere existența veșnică, divină. Dumnezeu, ca existență supremă, ca Bine Absolut, marchează prin aparența sa existența umană, într-un dialog conștient, fondat pe iubire.

Această relație, dialog om – Dumnezeu, are ca scop perfecționarea creștinului, către care noi nu putem ajunge, decât cu Iisus Hristos, în Biserică, realizând virtuțile morale, dar rămânând, în același timp într-o legătură strânsă cu semenii noștri.

Iată, deci, cele două sensuri spirituale ale mântuirii în ortodoxie, care se condiționează reciproc, după înfățișarea crucii Golgotei; relația verticală om – Dumnezeu și cea orizontală om – aproapele său. În sensul său vertical, existența omului credincios se concretizează prin virtuți teologice: credința, speranța și iubirea, iar în sensul orizontal prin virtuțile cardinale: înțelepciunea, curajul, cumpătarea, asumate de vechiul gânditor etic grec, dar cu o semnificație nouă, îmbunătățită și cu o valoare deosebită în spiritualitatea ortodoxă⁷.

Această existență virtuoasă este un mod *dei-form de a trăi*, o imitație și o urmare a lui Hristos, trăită în dimensiunea sa comunitară, aici, pe pământ, dar făcând aluzie concretă la perspectiva eshatologică.

Omul, fiind creat ca dat ontologic, după chipul și asemănarea cu Dumnezeu, aspiră, firește, la Creatorul său, la Treimea persoanelor.

Posibilitatea unirii cu Dumnezeu a fost tulburată de căderea în păcatul original, dar imaginea lui Dumnezeu în Om nu a dispărut, ea poate fi restaurată, recreată și repusă din nou în comuniune sfântă cu Dumnezeu. Dat fiind că omul, singur, nu ar fi fost capabil de o astfel de acțiune importantă, el a fost susținut de Dumnezeu în persoana Fiului Său. Prin El, nouă ne-a fost înapoiată grația divină, absolut necesară pentru ridicarea spre o nouă viață spirituală în Iisus Hristos. Și această conviețuire a lui Iisus în om este posibilă prin harul Sfântului Duh în Biserică, care la noi se oferă prin Sfintele Taine

7. *Ibidem*, în Ortodoxia, anul XLI, nr. 2/1990, p. 93.

și prin rugăciunile preoților. Ceea ce ne trebuie este să avem o "credință profundă, din care să izvorască toate faptele noastre bune, care, repetate, devin virtuți. Astfel, viața noastră este orientată într-o direcție eshatologică, având posibilitatea să cunoaștem, chiar aici, jos, împărăția cerurilor"⁸.

Mântuirea, sfințirea, moartea și îndumnezeirea, noi nu le putem avea fără o permanentă grijă de fapte bune către aproapele nostru în viața zilnică, de fapte avându-și izvorul în iubirea sacrificială, dată ca model prin Domnul nostru Iisus Hristos. Ele reprezintă, de asemenea, exemplul urmat pentru ei. La Judecata de apoi, vor constitui criteriile după care noi vom fi judecați.

Astfel, spiritualitatea ortodoxă are, de asemenea, un foarte puternic aspect comunitar. Am putea exprima aceasta prin angajamentul fiecăruia pentru celălalt, pe calea mântuirii. În biserică, noi trăim frația cu o foarte mare intensitate, și ideea că suntem toți fiii aceluiasi Tată, că toți împărtășim aceeași moștenire și că dăm același sens de iubire creștină spre un scop comun: împlinirea completă în Dumnezeu. În acest sens, umanismul creștin ortodox aduce valorile moralei creștine, transformând fundamentul faptelor și comportamentelor noastre zilnice și dându-ne, astfel, o călăuză și un model superior de viață și spiritualitate.

Totuși, o viață spirituală ancorată deplin în Iisus nu o vom putea realiza doar prin fapte bune exterioare, nici măcar în relația cu Sfântul Duh ci trebuie însoțită de schimbarea totală a stării noastre și transformarea ei în "templu al Sfântului Duh" (I Cor. 3, 16-17; VI, 19), ceea ce vrea să însemne despățimirea completă, înțeleasă ca o desprindere de patimile umane, pentru o îndumnezeire totală.

Omul ajunge la țintă în măsura în care păstrează permanent legătura spirituală cu arhetipul său, *Hristos cel Înviat*.

La fel cum "semnificația icoanei nu se află în ea însăși, ci în persoana care este reprezentată, semnificația omului nu se află în el însuși, ci în modelul său, în Arhetipul său divin"⁹.

Această condiție îl obligă pe om la despățimire, altfel spus, la transformarea patimilor sale, care sunt născute iraționale în existența sa, spre acțiuni raționale care pot să-l ridice pe om la asemănarea cu Dumnezeu. Altfel spus, "scopul vieții spirituale nu este de a distruge patimile omului, ci de a le orienta într-o altă direcție, de la rău spre bine, și aceasta nu prin mijloace exterioare, violente, ci prin schimbarea și transfigurarea în virtuți, cu ajutorul luminii necreate a Sfântului Duh, pentru ca omul să poată cuceri adevărata libertate de fiu al Domnului față de lume"¹⁰.

8. *Ibidem*, p. 95.

9. Dumitru POPESCU, *Ortodoxie și contemporaneitate*, Ed. Diogene, București, 1996, p. 172.

10. *Ibidem*, pp. 172-173.

În ortodoxia creștină, omul nu se schimbă, ci se transfigurează¹¹, adică progresează spre unirea cu Dumnezeu, prin comunicarea cu Arhetipul său, Iisus Hristos, cu care se află într-o legătură strânsă și permanentă prin energiile necreate ale Sfântului Duh.

Asceza și monahismul, elemente caracteristice ale spiritualității ortodoxe

Ortodoxia răsăriteană are un fel original de a trăi creștinismul. Uneori suntem tentați să considerăm că ea este foarte arhaică și că nu-și justifică existența în timpurile moderne contemporane.

Dar este o falsă opinie căci Ortodoxia reprezintă perpetuarea credinței, cultului și spiritualității Bisericii Primare, Una, și răspunde perfect așteptărilor spirituale ale popoarelor în sânul cărora se manifestă azi. Și aceasta mai ales pentru că nu și-a schimbat mesajul evanghelic după două mii de ani.

Dacă nu trebuie să se facă referință decât la secolul XX, se înțelege că ortodoxia creștină a cunoscut un nou val de martiri, la propriu și la figurat, prin ateismul dezvoltat de ideologia comunistă. Pentru ca să poată ieși vie din această confruntare cu forțele răului, ea s-a sprijinit pe doi stâlpi de rezistență: credința populară și monahismul.

Viața monahală din România, de la origine, a fost organizată în conformitate cu regulile stabilite de Sfântul Vasile cel Mare. Ea a avut o importanță pregnantă în spiritualitatea românească de-a lungul veacurilor. Mănăstirile ortodoxe române au fost tot atâtea enclave ale credinței nealterate, ca mijloace de păstrare a valorilor istorice și artistice ale poporului român.

Mi-ar plăcea să evoc, printre inițiatorii căilor monastice pe teritoriile românești, pe doi călugări bine cunoscuți și în Occident: este vorba de Sfântul Ioan Cassian, fondator a două mănăstiri în sudul Galiei († 480 la Marsilia), de naționalitate scită¹², precum și Dionisie cel Mic¹³ (Roma, † 540), care a stabilit data Nașterii lui Hristos.

Primul a trăit către al IV-lea secol și este cunoscut mai cu seamă pentru Filocalia sa și scrierile apologetice împotriva lui Nestorius. El a influențat, de asemenea, monahismul occidental. Al doilea, Dionisie Smeritul (470-545), era "un mare erudit, cucernic, smerit și bun ca paginile Evangheliei"¹⁴,

11. Pr. Ion BUGA, *Minipatologie contemporană*, Ed. Simbol, București, 1994, p. 22.

12. I. G. Coman, *Scriitorii bisericești în epoca străromână*, București, 1989, pp. 217-267.

13. Gh. DRĂGULIN, *Ieromonahul Dionisie Smeritul, "Exiguus", sau "cel mic", încercare bibliografică*, în *Studii Teologice*, nr. 7-8/1985, pp. 521-539.

14. Pr. Gheorghe DRĂGULIN, *Cuviosul Dionisie Smeritul (Exiguul)*, în vol. colectiv: *Sfinți români*, București, 1987, pp. 234-247.

căruia noi îi datorăm calculele astronomice ale începutului erei creștine. El a făcut, de asemenea, o serie de traduceri din greacă în latină, din Sfântul Chiril din Alexandria și Sfântul Grigorie de Nyssa, precum și o importantă colecție de texte patristice și canonice.

O etapă foarte importantă pentru monahismul românesc, în special, și pentru cel ortodox oriental, în general, o găsim în mișcarea spirituală filocalia cunoscută sub numele de isihasm. Din secolul al XIV-lea, fără întreruperi, el devine o constantă și o realitate în spiritualitatea comunitară română.

Pentru cei care cunosc puțin această formă de manifestare a monahismului, trebuie să amintim că isihasmul reprezintă o tradiție creștină ascetică din secolele IV și V. Cuvântul "isihasm" este de origine greacă și înseamnă *tăcere, pace, tihnă și concentrare interioară*.

Ca manifestare spirituală și teologică, isihasmul nu se organizează decât spre secolele XIII-XIV, prin "însușirea rugăciunii lui Iisus, ca metodă de concentrare și pace interioară în care inima înțelege și se deschide spre Dumnezeu"¹⁵. Practica isihasmului se poate întâlni la Părinții din deșert care au avut Filocalia ca izvor de inspirație și invocare, fără încetare, a numelui lui Iisus ca disciplină pentru îmbogățirea vieții interioare. Rugăciunea utilizată, numită fie rugăciunea inimii, fie rugăciunea curată sau rugăciunea lui Iisus, era compusă astfel, "Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-ne pe noi"; sau, câteodată, simpla invocare permanentă a numelui lui Iisus, pe ritmul respirației¹⁶.

Textele biblice care justifică isihasmul le găsim la Luca 17, 21 "împărăția lui Dumnezeu există în interiorul vostru" și la Sfântul Apostol Pavel care recomandă "perseverați în rugăciune" (Col. 4, 2), și, "rugați-vă fără încetare" (I Tes. 5, 17).

Curentul isihasm, ca toate mișcările teologice de o anumită proporție, n-a fost cruțat de controverse și excese. Unii au împins la limite asceza și izolarea sau au mers până la a considera că rugăciunea recitată mecanic și o anumită tehnică de concentrare ar putea fi suficiente pentru a vedea *harul lui Dumnezeu*.

Cel care are meritul de a fi făcut o sinteză a tuturor acestor controverse isihaste, sinteză rămasă valabilă până azi, se numește Grigorie Palama. El precizează că vederea lui Dumnezeu nu o putem avea prin natura sa, ci prin manifestările sale în lume, prin energiile sale divine necreate. Această energie nu este nici materială, nici spirituală, ea este necreată. Astfel, îndumnezeirea reprezintă participarea umană la lumina necreată și, în acest sens,

15. Dumitru POPESCU, *Ortodoxie și contemporaneitate*, p. 87.

16. Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, București, 1995, p. 263.

isihasmul îl ajută pe om să se ridice spre demnitatea divină supremă. Aceasta este, deci o antropologie optimistă, pozitivă, care repune omul în demnitatea sa inițială¹⁷. Nu întâmplător, la români, calitatea de om este echivalentă cu sfințenia.

În România, isihasmul vine către secolul al XIV-lea, urmare a legăturilor foarte puternice cu Muntele Athos și datorită dezvoltării monahismului ca atare în regiune. În limba română, cuvântul "isihasm" este tradus prin "sihastru". Există, de asemenea, o legătură probabilă cu cuvântul grec "ἡσυχαστήριο", care înseamnă loc de pace, de liniște și care a dat în românește "sihăstrie"¹⁸.

Peste tot, în apropierea marilor mănăstiri, au existat unul sau mai mulți "sihaștri" care locuiau, în majoritatea cazurilor, în adăposturi scobite în piatra muntelui sau în mici colibe în pădure. Numele de sihastru este valorizant și foarte folosit în tradiția ortodoxă românească, având o mare întrebuințare, de asemenea, azi mai ales pentru a desemna pe aceia dintre călugării îmbunătățiți.

Dar felul de a trăi isihasmul românesc își are originalitatea în faptul că "sihaștrii" români, ca și un foarte mare număr de călugări, nu s-au izolat niciodată de lume sau de natura înconjurătoare. Este adevărat că au căutat totdeauna liniștea și tihna, dar nu pentru a fugi de lume, ci animați de dorința de a-și redobândi pacea și liniștea interioară.

Locurile geografice alese pentru meditația lor au fost printre cele mai frumoase posibile. Și, de aceea, numeroase pâraie, luminișuri sau munți poartă numele de călugări. O scurtă istorie extrasă din scrierile cucernice ale zilelor noastre, probează, într-un fel, faptul că sihaștrii nu au vrut niciodată să se izoleze complet de lume:

"Călugărul Ilie Galaction a cerut unui sihastru, stăpânul său, să-i spună când, după părerea lui, va avea loc sfârșitul lumii. Acela, cu un oftat, i-a răspuns: Aceasta se va petrece în momentul când nu vor mai exista căi de la vecin la vecin!"¹⁹. Deci, noi putem adăuga, când egoismul și singurătatea vor fi cuvântul de ordine în societatea noastră.

Monahismul, ca formă de manifestare a vieții creștine, își are izvorul în Evanghelii. Căci idealul cerut în Evanghelie este cel al perfecțiunii și al devoțiunii totale pentru celălalt. A fi călugăr este o vocație și nu o trimitere, înseamnă un credincios consacrat în întregime. El ia libera lui decizie pentru

17. *Ibidem*, pp. 258-259.

18. Dumitru STĂNILOAE, *Din istoria isihasmului în ortodoxia română*, Ed. Scripta, București, 199, p. 10.

19. *Pateric românesc*, București, 1980, p. 621.

sacrificiu, pentru devoțiunea totală, pentru generozitate și iubirea celui alt. Iese din el însuși pentru a se oferi în întregime, pentru a renega "ego"-ul său, egoismul său. Nu putem face distincție fundamentală între un creștin și un călugăr, căci viața lor rămâne un mister. Ea reprezintă un mod de existență în comuniunea credinței și în dragostea de Dumnezeu. Prezența călugărului în lume este un paradox. El este un pelerin ce nu aparține lumii, ci care, totuși, o trăiește deplin și se află în interiorul ei²⁰.

Viața călugărului se desfășoară între credință și căință, într-o "metanoia", într-o continuă schimbare a vieții, care îl implică în realitatea de a trăi păcatul naturii umane ca și realitatea nouă a mântuirii într-un Hristos, la care el participă ca ființă vie și activă în același timp. Cu credință și pietate, el trăiește această căință continuă, această schimbare ca pe o reînnoire a dorului botezului, ca pe o evoluție întru Domnul, o evoluție spre existența și sensul ultim.

Nu dorim să exagerăm importanța monahismului ca atare, în contextul creștinismului contemporan, dar vrem să subliniem faptul că, dacă Biserica s-ar afla într-o situație grea, numai monahismul ar putea-o salva și revigora²¹.

Monahismul a constituit, în România, în perioada comunistă, locul de refugiu pentru creștinii care nu puteau să-și manifeste liber sentimentele religioase. Mai mulți "comuniști", aderând la partid pentru a obține privilegii, dar fără să împărtășească doctrina marxistă, veneau la mănăstire pierduți în anonimatul mulțimii pentru a se reculege sau a se confensa.

În prezent, când România trăiește o criză economică, juridică și socială, mănăstirile și bisericile creștine cunosc o reînnoire fără precedent. Secularizarea dorită de propaganda atee comunistă n-a putut să-și atingă scopul ei, dimpotrivă, a provocat reacția inversă, adică reînnoirea religioasă de orice fel. Și, în contextul în care, de o parte viața socială pare să devină tot mai nesigură și haotică, de cealaltă parte viața religioasă a devenit adevăratul suport al țării. Chiar dacă recesiunea economică și sărăcia au atins o mare parte a populației, se observă numeroase biserici în construcție sau în renovare.

Concluzii

Evident, nu putem reduce spiritualitatea ortodoxă la aceste două aspecte: aspectul sobornicesc și monahismul. Nu putem, de exemplu, face abstracție de importanța dată icoanelor, bisericilor pictate atât în interior, cât și în exte-

20. Ion BRIA, *Liturgia după...*, p. 263.

21. *Ibidem*, p. 262.

rior, bogăției liturgice, Sfintelor Taine, sau scrierilor filocalice, dar timpul acordat pentru intervenția noastră este foarte restrâns.

Spiritualitatea ortodoxă este de o foarte mare bogăție, valorizând persoana umană și dând un sens precis existenței pământești. Omul nu este singur în existența lui, ci se află într-un permanent dialog de iubire cu Dumnezeu, înțeles ca Treime de persoane, și cu aproapele său, pe baza virtuților creștine. Și Ortodoxia se prezintă în acest sens ca o teologie personalistă contrară individualismului care caracterizează societățile moderne contemporane.

Acest dialog de iubire pe care îl putem înțelege sub forma crucii eliberatoare din Golgota este un dialog impregnant de umanism cu un foarte puternic accent comunitar care vizează transformarea oricărei ființe umane prin despățimirea completă pentru o îndumnezeire totală, altfel zis omul trebuie să se golească pe el însuși pentru a se umple de Dumnezeu.

Atitudinea pe care ar trebui să o aibă omul în fața lumii și raportul om-lume este un raport optimist, bazat pe comuniunea și legătura permanentă cu Dumnezeu – Treime prin harul prezent în Biserică, anulând chinuitoarea frică de moarte.

Omul, după gândirea părintelui Stăniloae, nu este sortit morții, ci eternității. În spiritualitatea ortodoxă, moartea reprezintă condiția ontologică a Învierii și a restaurării omului în Iisus Hristos.

Părintele Stăniloae nu se înscrie în tradiția gândirii ortodoxe a diasporei ruse (Berdiaev, Losski). El critică apofatismul exagerat, pentru a repune în valoare catafatismul și reexaminează din punct de vedere spiritual persoana umană – din comunitate, care se opune individualismului și particularului.

Biserica Ortodoxă respinge orice formă de înnoire spirituală care nu-și găsește sursele în edificiul doctrinar moștenit de la Domnul Iisus Hristos prin tradiția apostolică a Bisericii inițiale.

Ortodoxia are o spiritualitate echilibrată și foarte bine structurată, în armonie cu tradiție relevantă și cu nevoile și cu temerile omului contemporan. Ea propune, printre altele, pentru creștinismul celui de-al treilea mileniu, pe de o parte, o viață de comuniune, un monahism viguros și un dialog permanent cu Dumnezeu și cu viitorul, pe de altă parte, un monahism viguros și activ.

Drd. Laurențiu Tănase

SFÂNTA CRUCE TRANSPUSĂ ÎN FORMELE ARHITECTURALE ALE SPAȚIULUI ECLESIAL

Biserica cruce și planul cruciform. Biserica cuprinde altarul pe care S-a adus odinioară, pe Golgota, jertfa sângeroasă iar acum aceeași jertfă, dar sub formă nesângeroasă. Hristos Se aduce pe Sine jertfă nu pe cruce, vechiul altar, ci într-un spațiu structurat, astfel încât să închipuie el însuși o cruce; masa altarului poartă întotdeauna pe ea o cruce – pentru rememorarea permanentă a semnificației sale – dar ea nu a avut și nu are forma crucii, ci ea este pătrată, dreptunghiulară sau circulară. Din momentul Răstignirii de pe Golgota, toate evenimentele legate de aceasta – Patimile, jertfa, moartea, punerea în mormânt – au devenit evenimentele majore ale iconomiei divine care determină spațiul eclesial, casa lui Dumnezeu, ca să fie o icoană a lor, o permanentă aducere aminte. "Hristos Se aduce pe Sine lui Dumnezeu-Tatăl, oferindu-și trupul Său ca Miel ce se jertfește, nu pe altarul templului, ci pe lemnul crucii; de aceea, altarul și biserica-locăș unde El își varsă sângele, poartă închipuirea crucii. Biserica-cruce înlocuiește templul"¹. Biserica, fiind locul de jertfă reală, nu act comemorativ ori simbolic sau alegoric, încă dintru începuturile creștinismului a fost asimilată cu spațiul Golgotei, ea fiind deci o purtătoare a crucii. Chiar și faptul că Sfânta Cruce fusese din lemn, materialul din care fusese confecționată și corabia lui Noe, a încurajat stabilirea unei analogii între lemnul salvator al corabiei și lemnul mântuitor al crucii.

Biserica a fost dintru început spațiul altarului de jertfă al Legii celei noi, unde se junghie și se împarte Mielul lui Dumnezeu, Cel ce a ridicat păcatele lumii. Centrul cultului creștin îl formează Sfânta Liturghie, ce culminează cu momentul transformării Sfintelor Daruri în Însăși Trupul și Sângele Domnului pentru ca, prin ele, să fie sfințiți cei ce se împărtășesc cu ele. Scopul

1. Preot. Conf. Dr. I. Moldovan, *Temciurile scripturistice ale închinării credincioșilor în sfânta Biserică*, în *Ortodoxia*, an XXXIV, nr. 3, martie, 1982, p. 440.

fiind acela de a ajunge la îndumnezeire, de întoarcere la Tatăl, și de aceea este necesară asumarea stării de răstignire în care se află Hristos pentru că numai în această stare de jertfă curată care a depășit orice egoism putem intra la Tatăl². Creștinul trebuie să devină, un participant activ la Sfânta Liturghie, unica Liturghie cerească care ia chip vizibil în biserici, acolo unde Euharistia nu e o comemorare, ci o trăire a stării actuale de jertfă a lui Hristos³. Ca și apostolii după ce au pornit predicarea cuvântului, tot așa și creștinii, după ce au trăit în biserică o autentică viață liturgică, trebuie să poarte în ei, în continuare, duhul izvorâtor de lumină și de putere al dumnezeieștii liturghii⁴, să-și amplifice calitatea de biserică din ființa proprie și calitatea de preoți care slujesc lui Dumnezeu, aflător în altarul inimii. Sfânta Liturghie poate înfăptui această transformare numai atunci când e trăită ca Evanghelie actualizată⁵, când se depășește deci concepția care îi conferă calitatea unui spectacol teatral, în care preoții și dascălii sunt actorii, restul celor prezenți în biserică fiind spectatori. Creștinul, trebuind să fie *hristofor*⁶, este totodată și **cruciform**, căci purtătorul de Hristos este și purtătorul crucii, el însuși *crucificat*. De aceea și cadrul liturgic, adică spațiul eclesial, trebuie să fie asemenea lui Hristos, adică cruciform. Nu numai cadrul *tainic*, haric al cultului divin, al slujirii liturgice contribuie la transformarea creștinismului în persoană liturgică, ci și spațiul *material*, biserică zidită în care ea se desfășoară. "Dacă Hristos nu ar fi prezent și nu ar comunica în biserică unde se adună comunitatea locală, nu ar fi prezent nici în largă comuniune, bisericească. Hristos e prezent în cea din urmă pentru că Același e prezent în modelul cel mai accentuat și mai lucrător în locașurile bisericești locale ale ei"⁷.

De altfel, printre prefigurările crucii întâlnite în Vechiul Testament, cea mai importantă este masa, sau "altarul" de jertfă, în general, iar în mod special, altarul pe care Avraam a vrut să-l jertfească pe unicul său fiu (Fac. 22, 1-14). Issac este tipul lui Iisus Hristos, iar lemnele pe care le-a purtat în spate până sus simbolizează "Crucea lui Hristos"⁸. Încă de la începuturile conțurării unei tipologii anume a spațiului eclesial a fost accentuată legătura bi-

2. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în liturghia ortodoxă*, Edit. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 22.

3. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Biserica în sensul de locaș și de largă comuniune*, în *Ortodoxia*, an XXXIV, Nr. 3, martie, 1982, p. 343.

4. Pr. Conf. Dr. I. Moldovan, *op. cit.*, p. 442.

5. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 9.

6. *phor* = sufix înseamnă *purtător de, care poartă*, cf. *Nouveau dictionnaire Étymologique et Historique*, Librairie Larousse, Paris, 1964, p. XXXVII.

7. Pr. Conf. Dr. I. Moldovan, *op. cit.*, p. 444.

8. Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glaphyra*, P. G., t. 69, c. 111 și 142, apud. Pr. Prof. I. Mircea, *Crucea Domnului, taină și slava Lui*, în *Ortodoxia*, an XXXIV, Nr. 2, aprilie-iunie, 1982, p. 197.

serică-cruce. Biserica închipuiește răstignirea⁹, întrucât ea cuprinde altarul de jertfă care, în Noul Legământ este Sfânta Cruce. Semnificativ este faptul că cel mai important simbol este considerat a fi semnul crucii, frecvent întâlnit în toate domeniile de manifestare artistice. În primul rând ea se regăsește în mai toate lucrurile din natură, create sau nu de om. Însuși Creatorul lumii s-a făcut om și, "în planul nevăzut susține toate lucrurile create și se află imprimat în formă de cruce în întreaga creație, ca fiind Cuvântul lui Dumnezeu ce conduce lumea"¹⁰. Sau, după cum spune Sfântul Justin, "ceea ce, așa cum a spus de mai înainte profetul, constituie simbolul cel mai mare al tăriei și puterii lui Iisus precum se arată și din cele ce vedem. Căutați de înțelegeți dacă toate cele ce sunt în lume se pot conduce sau pot avea o comuniune între ele fără semnul acesta al crucii. Marea nu se poate parcurge, dacă trofeul acesta, care se numește pânza corăbiei, nu rămâne întreg pe corabie; și pământul nu se ară, fără de ajutorul lui; săpătorii nu-și aduc la îndeplinire munca lor și tot așa nici meșterii, decât numai cu ajutorul instrumentelor care au forma aceasta. Iar forma omenească nu se deosebește întru nimic de cea a altor animale, decât prin aceea că este dreaptă și are posibilitatea de a-și întinde mâinile și că pe față, de la frunte în jos, poartă un organ care se numește nas, prin care se face respirația vitală și care nu arată altceva decât forma crucii"¹¹. Semnul grafic al crucii stabilește o relație între celelalte trei simboluri fundamentale, centrul, pătratul și cercul: intersecția celor două trepte ale sale coincid cu centrul, pe care ea îl deschide astfel spre exterior; pe de altă parte, crucea se înscrie în cerc, împărțindu-l în patru; în sfâșit, din ea se obțin pătratul și triunghiul..."¹². Programul iconografic închinat crucii cuprinde diverse forme: crucea simplă (crux acuta sau crux simplex), crucea în formă de T (crux comissa sau crucea Sfântului Antonie), crucea în formă de X (crux decussata sau crucea Sfântului Andrei) și crucea în formă de † (crux immissa, capitata sau crux Christi)¹³. Alte împărțiri nu iau în seamă

9. Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Istorie bisericească și privire mistică a lui Gherman, Arhiepiscopul Constantinopolului sau tâlcuirea Sfintei Liturghii*, prezentare, traducere și note de Preot Nicolae Petrescu, în M. O., an XXVI, Nr. 9-10, sept.-oct. 1974, p. 825.

10. Sfântul Irineu, *Adversus haereses*, Trad. fr. *Contre les Hérésies*, édition critique par Adelin Rousseau, Sources Chrétiennes, nr. 153, 1969, p. 245.

11. Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, *Apologiile în favoarea creștinilor*, în vol. *Apologeti de limbă greacă*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciula și Pr. D. Fecioru, în col. P. S. B., nr. 2, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., 1980, p. 62-63.

12. Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, nu este menționat traducătorul, Edit. Artemis, 1995, vol. I, p. 395.

13. Martino Hagen, *Crux*, în *Lexicon biblicum*, Paris, 1905, col. 1014 și H. Marucci, *Croix*, în *Dictionnaire de la Bible*, I, col. 1128, apud Drd. Ierom. Mircea Modest Zamfir, *Temeiurile biblice și patristice pentru cinstirea Sfintei Cruci*, în Ortodoxia, an XXXIV, Nr. 2, aprilie-iunie, 1982, p. 256.

primul tip arătat aici, considerând că cele patru tipuri ale crucii sunt: crucea de vârf (în formă de tau sau T); crucea cu vârf și cu o singură bază orizontală, cu două și cea cu trei bare horizontale, fiecare având semnificațiile sale¹⁴.

Atunci când, printre simbolurile crucii, Sfântul Justin a enumerat, șarpele de bronz, stindardul militar, plugul, și în sfârșit, catargul pe corabie – căci nu se poate despica marea dacă acest trofeu care se numește pânză (ἱστίον) nu se înalță intact pe corabie – "nu mai este vorba despre o corabie naufragiată, salvată de o intervenție de Sus, ci corabia însăși constituie un mijloc de salvare. Numai că ea nu simbolizează Biserica, ci crucea (s. n.)"¹⁵. Având în vedere toată această sinonimie *cruce-biserică*, este lesne de înțeles de ce semnul crucii poate fi citit în organizarea planimetrică a mai tuturor tipurilor de biserici existente. De pildă, nici chiar spațiul basilical, un tip structural *alungit*, nu era orientat exclusiv longitudinal: "ritmul arcadelor care separă nava de colaterale, ferestrele care se succed deasupra arcelor, grinzile acoperișului, în fine, rup monotonia axei longitudinale, creând o mișcare contrară ce o scot mai mult în relief pe prima"¹⁶. În cadrul bisericilor cu *transept*, acea travee perpendiculară pe nava centrală, semnul crucii era figurat spațial, dar el nu era întotdeauna vizibil și din exterior. Așa că arhitectura creștină a căutat precizarea semnului crucii în însăși forma planimetrică, într-o structură cruciformă atât în interior cât și în exterior și astfel apare, cam în jurul anului 400, *tipul cruciform*¹⁷. A spune că derivă din mausoleele romane¹⁸, înseamnă a sărăci mesajul soteriologic și chiar eshatologic al crucii. E drept că forma crucii este prezentă însă din secolul al XV-lea î. Hr.¹⁹ și că "este cel mai totalizant dintre simboluri"²⁰, dar manifestarea ei în structurarea spațiului eclesial era manifestarea unui mod de viață creștină și nu un împrumut al formelor arhitecturale. În Imperiul Bizantin, au existat două biserici celebre, în care crucea era realizată prin intersecția a două basilici trinavate: Apostoleionul din Constantinopol, reconstruit între 536 și 630, având brațele crucii egale, și basilica Sfântului Ioan Evanghelistul din Efes, de la jumătatea secolului al VI-lea, după modelul crucii latine²¹. Crucea era vizibilă atât în interior, cât și din exterior, unde spațiile dintre brațele

14. Chevalier, *op. cit.*, p. 389-399.

15. Jean Daniélou, *Simbolurile*, p. 63.

16. Panayotis Michelis, *Ésthétique de l' Art bizantin*, Flammarion, Paris, 1959, p. 66.

17. Gheorghe Curinschi Vorona, *Istoria universală a arhitecturii*, vol. 3, Edit. tehnică, București, 1986, p. 199-201 și 231-233.

18. *Idem*, p. 199.

19. Chevalier, *op. cit.*, p. 395.

20. G. de Champeaux, dom Sterckx S., *Introduction au monde des Symboles*, Paris, 1966, p. 365, apud Chevalier, *op. cit.*, p. 395.

21. Curinschi, *op. cit.*, p. 226-227.

navelor erau libere. Dar o asemenea structură nu mulțumea deplin, prezentând mai multe inconveniente, drept care arhitecții creștini nu s-au mulțumit cu formula respectivă, ci au căutat altceva.

*

Spațiul cruciform. Edificiile amintite mai sus, purtau mesajul liturgic al jertfei, prin exprimarea crucii în multiple variante, numai că ea era vizibilă mai mult în planul orizontal, prin dispunerea cruciformă a corpurilor ce alcătuiau ansamblul arhitectural. Se simțea însă nevoia figurării și în plan vertical, mai ales că pe lemnul crucii fusese înălțat Fiul Omului. În Vechiul Testament, tipul crucii fusese șarpele de aramă pe care Moise îl înălțase în vârful toiagului; pentru a scăpa de mușcătura șerpilor veninoși, evreii urmau să înalțe privirea către vederea icoanei sau tipului ce prefigura mijlocul mântuirii, aflat deasupra capetelor lor. Mai ales în primele veacuri, în timpul prigoanei creștinilor, imaginea pe care aceștia o aveau despre corabie nu era deloc aceea a corabiei lui Noe, un edificiu greoi, dreptunghiular, a cărui menire fusese aceea de a pluti pe ape și a nu se scufunda. Corăbiile înfățișate în arta paleocreștină împrumutaseră din caracteristicile celor care străbăteau mările, având carena rotunjită corespunzător, dar mai ales catargul principal ce servea la prinderea pânzelor. El era elementul ce oferea cărăbiei posibilitatea de a atinge ținta dorită, chiar și în cazul când aceasta este prevăzută cu vâsle. Vântul ce sufla puternic nu ar fi fost de nici un folos corăbiei dacă ea ar fi fost lipsită de catargul principal, adesea unicul, ce susținea pânzele. De altfel, ca simbol al speranței și al nemuririi, corabia a apărut și în lumea păgână ca și printre simbolurile descoperite în osuarele iudeo-creștine unde se află și corabia, care este reprezentată "cu antena care taie catargul și-i dă forma unei cruci. Corabia cu catarge apare, ca un simbol al crucii salvatoare"²². În creștinism ea a căpătat această semnificație întrucât are în mijlocul ei crucea, singura cale către Înviere. După cum corabia poartă cu sine catargul, având "în mijlocul ei trofeul învingătorului asupra morții ca și cum ar duce cu sine crucea lui Hristos"²³, tot așa și biserica-lăcaș de cult, poartă în mijlocul ei crucea mântuitoare. Astfel simbolurile crucii se nuanțează, îmbogățindu-se mereu în conținutul lor soteriologic, de salvare de la moartea veșnică.

Arhitectul creștin nu uita nici faptul că mântuirea are dimensiuni cosmice. Pe Golgota, Hristos "Și-a întins mâinile pe cruce ca să cuprindă marginile lumii. Nu sunt ale mele cuvintele acestea, ci profetul le spune: "ai făcut

22. Jean Daniélou, *Simbolurile creștine primitive*, traducere Anca Opric și Eugenia Arjoca Ieremia, Edit. Amarcord, Timișoara, 1998, p. 63.

23. *Idem*, p. 58.

mântuire în mijlocul pământului" (Ps. 73, 13). Și-a întins mâinile Sale omenești, Cel care a întărit cerul cu mâinile sale spirituale"²⁴ (Ps. 33, 6). Un text din *Epistola către efeseni* a Sfântului Apostol Pavel a accentuat extinderea semnificației crucii din planul bidimensional în cel tridimensional, cosmic. "Și Hristos să se sălășuiască, prin credință, în inimile voastre, înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire. Ca să puteți înțelege împreună cu toți sfinții care este lărgimea și lungimea și înălțimea și adâncimea" (Ef. 3, 17-19). "Toți Părinții au înțeles aceste linii (este vorba despre *lărgime, lungime, înălțime și profunzime*, n. n.) făcând referire la Cruce și mai exact la extinderea Crucii în univers. Amintind de pasajul faimos din *Timeu*, unde Platon arată că toată bolta cerească se rotește în jurul marelui X format de planul ecuatorului și celui al eclipticii²⁵, ei l-au aplicat lui Hristos, Logosul ziditor al lumii: spânzurat pe "crucea care răstignește lumea", el conține cosmosul și îl face dependent de taina acestei cruci"²⁶. Sau, după cum spune Sfântul Irineu, Hristos, Care prin ascultarea de pe cruce a șters vechea neascultare, este "Cuvântul Tatălui atotputernic care ne pătrunde cu o prezență și de aceea El îmbrățișează lumea întreagă, *lărgimea și lungimea sa, înălțimea și profunzimea sa*. Prin Cuvântul lui Dumnezeu toate lucrurile sunt conduse în rânduială și Fiul lui Dumnezeu este răstignit în ele"²⁷. Aprofundarea mântuirii și înțelegerea ei în sensul larg, al iubirii atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu, care îmbrățișează întreg universul, trasează dimensiuni "cosmice" Crucii Domnului, văzută ca o uriașă "scară până la cer... pe toți suindu-i de la pământ către înălțimea cerului, ca să locuiască împreună și totdeauna cu cetele îngerilor, lăsând pe cele ce sunt acum ca pe cele ce nu sunt"²⁸.

De aceea s-a și căutat mărturisirea crucii prin întreaga structură a spațiului eclesial: înălțarea sufletului către Hristos are loc în plan orizontal către Cel care se jertfește pe altar, dar și în plan vertical către Cel aflat în punctul cel mai de sus al bisericii, al cărei cap și țintă finală este, și astfel liturghia devine o mișcare în ambele sensuri spre Hristos. Existau biserici care mărturiseau crucea, dar numai în cadrul secțiunii sau numai al planului, ori arhitectura bizantină ar fi dorit ca ea să devină vizibilă în multiple direcții. De pildă basilica cu cupolă desena o cruce prin cele două direcționări clare, cea

24. Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, vol. 2, traducere Preot Dumitru Fecioru, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., București, 1943, *Catehezele mistagogice* în vol II, p. 342.

25. Ecliptica este orbita descrisă de soare în mișcarea lui aparentă anuală pe bolta cerească, cf. *Dicționar de neologisme*, Edit. Academiei R. S. R., București, 1986, p. 374.

26. Jean Hani, *La divine Liturgie*, Paris, 1981, p. 106-107.

27. Sfântul Irineu, *Demonstr.*, 1, 34, apud. Hani, *op. cit.*, p. 106.

28. Condacul al 6-lea din *Acatistul Sfintei Cruci*, în *Ceaslov*, tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., 1973, p. 359.

orizontală, către altar și cea verticală, către cupolă, dar planimetric, crucea nu se mai regăsea. Și de fapt, cupola, mai ales la bisericile de început, prin dimensiunile ei impozante, trona parcă peste întreg spațiul. Coordonata orizontală este propriu-zis echilibrată de cea verticală; concavitatea imensă a cupolei, mai mult turtită decât înălțată, oprea parcă în loc orientarea longitudinală a spațiului eclesial, absorbindu-l și antrenându-l într-o mișcare circulară, ce se mulțumea a rămâne mai degrabă într-un plan orizontal, decât a imprima o dinamică ascendentă. Acesta va fi fost poate și motivul pentru care Bruno Zevi, a considerat Sfânta Sofia din Constantinopol un edificiu de plan central. La rândul lor, bisericile cruciforme exprimau crucea prin cele două nave basilicale, dar prezentau neajunsul de a nu avea și o orientare verticală; uneori ea era întâlnită, atunci când la intersecția navelor se afla înălțată o cupolă. Numai că aceasta nu se deosebea de celelalte cupole, astfel că, spațial și volumetric, nu apărea clar marcată coordonata verticală a crucii; un alt neajuns era acela că spațiul interior părea a fi divizat în patru celule spațiale egale, amplasate în jurul celei de-a cincea, coeziunea lor nefiind tocmai firească. Părea că numai zidurile înconjurante le țineau laolaltă și că în lipsa lor spațiul s-ar fi răsfirat în cele patru colțuri ale lumii. O soluție a problemei a părut să ofere *basilica cruciformă cu cupolă*, considerată a fi treapta finală a evoluției începută în timpul lui Justinian²⁹: așa sunt bisericile Koimesis din Niceea, Sfânta Sofia din Thessalonic, Atik Moustapha Pasha Djami (Sfinții Petru și Pavel), Kalender Djami (Hristos Akataleptos) și Gül Djami (Sfânta Teodosia) din Constantinopol. "Toate aceste edificii, în factura lor originală, apar ca derivate din basilica cu cupolă, dar în nava lor centrală se înscrie o structură în crucea greacă (o cupolă ridicată pe patru arce cilindrice)... Recurgerea la patru arce cilindrice egale echilibrează compoziția navei, asigurând condiții identice de percepție în toate cele patru direcții principale și conferă spațiului simetria specifică tipului central în raport cu o axă verticală"³⁰.

Una din problemele spinoase ale arhitecturii bizantine a fost aceea a transformării eforturilor rezultate din împingerile generate de greutatea cupolei și implicit, a sistemului de bolți pe care ea descărca. Inventivitatea tehnică a constructorilor bizantini a scormonit mereu pentru găsirea unor soluții constructive, într-o formulă care să fie totodată și purtătoarea unui mesaj spiritual, adică a semnului crucii. Cea mai potrivită a fost cea numită **cruce greacă înscrisă**, care permite obținerea unei distribuiri și preluări eficiente a

29. Curinschi, *op. cit.*, p. 229-230.

30. *Idem*, p. 260-261.

sarcinilor constructive³¹. Ea este primul dintre cele trei sisteme de susținere a cupolei, menționate de Auguste Choisy, în a sa *L'art de bâtir chez les byzantins*, care a rezumat formulele structurale specifice, ajungând numai la trei: patru arce, patru abside semicirculare și o combinație a acestora. Monumentul considerat a fi prototipul noii structuri apărute, a fost biserica ridicată în timpul lui Vasile I Macedoneanul în cadrul palatului imperial, *Nea Ekklēsia*; chiar dacă biserica nu a rămas, s-au păstrat concludente descrieri ale sale în *Vita Basilii*³², iar bisericile care au urmat au imitat-o mai mult sau mai puțin fidel. Tipul respectiv prezintă cinci cupole, una pe naos, celelalte fiind amplasate deasupra celor patru spații dintre brațele crucii. Rolul lor este unul constructiv, de preluare și distribuire a sarcinilor transmise de turla centrală, dar și unul estetic, de echilibrare volumetrică. Spre deosebire de tipul cruciform de la Sfinții Apostoli, în cadrul structurii discutate, perceperea crucii este abia sesizabilă în planul inferior, devenind vizibilă mai ales în cadrul suprastructurii superioare, prin intersecția bolților în leagăn; întrucât tot sistemul constructiv al naosului se înscrie într-un pătrat, el mai este numit și cruce greacă *înscrisă*. Astfel, epoca macedoneană inaugurează o structură aparte, "un tip nou și caracteristic al construcției bizantine"³³, ce va cunoaște cea mai largă răspândire.

În ansamblul său, structura cruciformă este una echilibrată atât constructiv cât și estetic, îmbogățind interpretările simbolice, dintre care merită a fi menționate cele legate de Golgota, dealul pe care a fost înălțată Crucea, ca și de actul Răstignirii. Sfânta Cruce a fost altarul de jertfă, înălțată pe un deal, numit adesea și munte ce se afla în preajma cetății sfinte, Ierusalim. La majoritatea popoarelor, altarul de jertfă este amplasat pe un loc înalt, de preferință în munte sau pe o înălțime ce domină împrejurimile; și altarele ridicate în Vechiul Testament se aflau tot pe locuri înalte, însuși templul din Ierusalim aflându-se pe muntele Moria, acolo unde odinioară Avraam se pregătise să-l jertfească pe unicul său fiu, Isaac. În mod firesc, și bisericile au fost și sunt construite nu în spații joase, ci pe înălțimi³⁴, pe dealuri sau pe un loc înălțat natural sau artificial, prin ridicarea nivelului de călcare al bi-

31. Chestiunea apariției bisericii cruciforme, adică a bisericii cruce greacă înscrisă, a constituit subiectul unor îndelungate discuții; Gabriel Millet, *L'Asie Mineure* (Revue Archéologique, 1905) și *L'Ecole greaue dans l'architecture byzantine*, Ernest Leroux, Paris, 1916; Nicolas Mavrodinov, *L'apparition et évolution de l'église cruciforme dans l'architecture byzantine*, în *Atti del V Congresso internazionale di studi bizantini*, (Roma, 1963), Roma, 1940, p. 243-252.

32. Cyril Mango, *The Art of Byzantine Empire 312-1453, Sources and Documents*, Toronto, 1986, p. 194.

33. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, Paris, vol. I, 1925, p. 432.

34. Excepție făcând cazurile în care ele erau situate în zone muntoase, accidentale, când se impunea amplasarea lor de-a lungul unor râuri, în valea formată astfel.

sericii, astfel încât accesul are loc după ce sunt urcate cele câteva trepte de la intrare. Dacă principiul ridicării bisericii nu era întotdeauna respectat, în schimb, întotdeauna încăperea altarului se afla și se află înălțată cu una sau mai multe trepte³⁵ față de nivelul pardoselii naosului. Uneori, urcușul către altar, Golgota fiecărui spațiu eclesial, se făcea gradat, apărând trepte între pronaos, naos și altar. Se încerca astfel sublinierea faptului că asumarea mântuirii înseamnă de fapt urcușul sau purtarea crucii de către fiecare creștin, dar și faptul că biserica, este și simbolul sau icoana cetății celei sfinte, a Ierusalimului cersc care coboară la noi. "Așa cum învățătura Bisericii trebuie să stăpânească sufletele credincioșilor, la fel și lăcașul de cult trebuie să domine cu așezarea și înălțimea lui locul și împrejurimile în care este înălțat"³⁶. Coordonatele spirituale ale spațiului eclesial impuneau deci ca biserica să fie amplasată pe un loc înalt, ca un altar de jertfă ce este, sau ca volumetria sa să sugereze muntele, adică înălțimea.

La rândul lor, configurația și dispunerea turlor, realizau ceea ce se cheamă *silueta piramidală*. În situația bisericilor cruciforme de tipul Sfinților Apostoli din Constantinopol, model preluat și la San Marco din Veneția, sau a Sfântului Ioan din Efes, cupolele, în număr de cinci, respectiv șase, sunt egale ca mărime. Aprofundarea semnificațiilor turlei, a înțelegerii bisericii ca fiind un trup mistic încununat de capul său, Hristos, Care este unic și de neegalat dar care totodată îi cheamă pe toți către Sine, a necesitat apariția unei **volumetrii piramidale**; în cadrul acesteia nu există decât un singur element dominant, de regulă amplasat în centrul de greutate al compoziției arhitecturale. Se impunea deci abandonarea sistemului bisericilor cu mai multe cupole de dimensiuni egale, cu cel în care una era dominantă, iar celelalte se subordonau compozițional. Începând cu secolul al IX-lea, se generalizează tipul structural al bisericii cruce greacă înscrisă, în cadrul căreia turla centrală este înconjurată de alte patru, mai joase. Prezența celorlalte cupole sau turlor nu împlinește doar un rol decorativ, de îndulcire estetică a verticalității elementului central prin contraponderea adusă de cele intermediare, ci îndeplinește și un rol constructiv, ajutând la preluarea și echilibrarea împingerilor rezultate din greutatea turlei centrale. Prin misiunea constructivă pe care o îndeplinesc, ca și prin cea estetică, de mediere între elementul central și baza constructivă a edificului, cupolele sau turlor secundare amintesc de

35. Numărul de trepte ales are interpretarea sa simbolică, cel mai adesea apărând o treaptă sau trei, mai rar cinci sau șapte; nu prea apar două trepte, cu toate că simbolic cifra amintește de cele două firi ale Mântuitorului, dar fiziologic, prezența a numai două trepte incomodează, lăsând parcă neterminată parcurgerea ritmică a lor.

36. Pr. Prof. Dr. Nicolae Necula, *Biserica și cult pe înțelesul tuturor*, Edit. Europartner, p. 22.

rostul ierarhiei de a fi mijlocitoare, asemenea lui Hristos, între Dumnezeu și om. Dacă la începutul Bizanțului era obișnuit cu imaginea unei biserici cu o singură cupolă, începând cu epoca macedoneană devine familiară imaginea bisericii cu cinci turle. Volumetria respectivă devenise atât de tradițională, încât apar situații în care cele patru turle din extremitățile pătratului naosului sunt pur decorative, ele aflându-se deasupra galeriilor exterioare ce înconjurau naosul pe trei laturi. Un exemplu clasic în acest sens este biserica Sfinții Apostoli din Thessalonic, unde cupolele din colțurile galeriilor nu mai au rol constructiv, de preluare a sarcinii transmise de cupola centrală, ci servesc la ordonarea volumetrică despre care am vorbit mai devreme, tot un fel de imagine a muntelui.

Tipologia structurală a crucii grecești înscrise reușește să împlinească aceste cerințe legate de simbolistica *muntelui*, a *cetății* amplasate pe un loc înalt, a *altarului* sau a *Crucii* de pe Golgota. Structura spațială a bisericii respective formează ea însăși o cruce, având brațul orizontal nu pe o singură direcție, ci pe două – apus-răsărit – îmbrățișând astfel lumea întreagă, ca o "icoană spațială" a lui Hristos. Nu numai pentru cei de la răsărit sau de la apus a venit Hristos, ci pentru toți, pentru ca pe toți să-i cuprindă în îmbrățișarea Trupului Său mistic, Biserica, pentru ca pe toți să-i mântuiască. Centralitatea spațiului eclesial este imprimată de alegerea formei crucii grecești – formă care, prin egalitatea brațelor sale este o structură de tip central, indiferent de poziția în care se află – și accentuată de prezența turlei care încununează întreg ansamblul, subliniind faptul că punctul cel mai înalt al edificului se află amplasat în centrul de greutate. În exterior, structura crucii grecești nu se lasă citită decât în partea superioară; ca privire de ansamblu ea oferă o formă asemănătoare cubului ce amintește de interpretarea bisericii ca fiind icoana universului. Lumea ortodoxă a preferat alegerea crucii cu brațe egale, ce se încadra cu ușurință într-un pătrat sau cub, dat fiind faptul că, încă de la început forma crucii a fost înțeleasă ca fiind pătratul lumii, *forma quadrata mundi*; la cap e răsăritul soarelui, dreapta ține miezul nopții, miazăzi zace în mâna stângă iar la picioare e apusul³⁷.

Acesta a fost unul din motivele pentru care structura *cruce greacă înscrisă* a fost și este una dintre cele mai des întâlnite în spațiul ortodox. În arhitectura Imperiului Bizantin, din secolul al IX-lea tipul devine tradițional, fiind întâlnit în diverse variante sau combinații. Gabriel Millet a stabilit existența a două tipuri, cel; "complex", numit și "constantinopolitan", în care între

37. Fer. Ieronim, *Comment. in Marc*, apud Dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, preluată de Prof. Dr. Teodor Tarnavski și de Dr. Nectarie Nicolae Cotlarciuc, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Cernăuți, 1929, p. 210.

naos și altar există intercalată a travee, și cel "simplu", sau "provincial", "grecesc", unde absida altarului împreună cu absidiolile adiacente se află în prelungirea celor trei travei ale naosului³⁸. Tipul numit "athonit" este de fapt o adaptare a celui în cruce greacă, cărui i s-au adăugat absidele laterale. Cât privește arhitectura românească, crucea greacă nu apare deloc în Moldova, iar în cea a Țării Românești, ea este întâlnită la biserica Sfântul Nicolae domnesc din Curtea de Argeș, ca și la alte cinci biserici din veacul al XVI-lea.

Tipologia structurală a triconcului în lumina jertfei de pe cruce. Spațiul eclesial trebuie să participe la înfăptuirea scopurilor urmărite de Dumnezeu Cuvântul – care cuprinde făpturile în Sine ca într-un cort – acelea de a le aduce la unitate, astfel ca *toate să fie una* și de a le transforma în persoane liturgice³⁹. Aceasta nu poate avea loc decât într-un spațiu care, nu se reduce doar la înfăptuirea unei unități a coexistenței tuturor, ci devine un spațiu consubstanțial cu Hristos⁴⁰, care actualizează Răstignirea Sa. Structura arhitecturală a bisericii trebuie să amintească permanent de faptul că ea este icoana lui Hristos, spațiul în care Acesta "pururea se junghie și se împarte". Nu trebuie uitat niciodată că Jertfa de la Sfânta Liturghie este una și aceeași cu cea adusă de Hristos pe crucea Golgotei, între ele existând o adevărată identitate⁴¹, dar totodată și anumite deosebiri de formă. Dacă Jertfa de pe cruce a fost adusă de Hristos singur, pentru Mântuirea oamenilor, cea din Liturghie este adusă nu numai din partea Lui, ci și din partea întregii obști a credincioșilor ce participă, prin mijlocirea preotului liturghisitor; Jertfa de pe Golgota a fost adusă într-un singur loc și o singură dată, pe când cea din Liturghie se aduce pretutindeni, acolo unde sunt altare creștine, și întotdeauna la ceasul rânduit, care depinde de rândul de locurile unde se află altarele. Dar ea nu este o *repetare* sau o *reinnoire* a Patimilor Domnului, nici o *simbolizare* sau *comemorare* a lor, ci este efectiv "*o formă de prelungire în timp, de actualizare sau de perpetuare în mijlocul nostru, a prezenței lui Hristos, Cel junghiat* o dată pentru totdeauna, este o multiplicare în timp și spațiu a unicei Jertfe de pe Golgota"⁴².

Pe de altă parte, și caracterul hristologic-pnevmatologic al trăirii ortodoxe imprimă spațiului eclesial forma crucii. Viața și lucrarea Sfântului Duh

38. Millet, *L'École*, p. 55.

39. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Biserica*, p. 343.

40. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, traducere Arh. Vicar Irineu Ioan Popa, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., 1996, p. 229.

41. Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii liturghii și Despre viața în Hristos*, traducere Preot Ene Braniște și Preot Teodor Bodogae, Edit. Arhiepiscopiei Bucureștilor, 1989, p. 79.

42. Pr. Prof. Dr. E. Braniște, *Liturgica specială* pentru Institutele teologice, ediția a doua, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., 1985, p. 323.

în Biserică în sensul propriu și în lume, Biserica în sens larg, nu pot rodi decât în slujirea creștină și în spiritualitate. Nu poate exista slujire autentică fără spiritualitate autentică⁴³. Ele exprimă cele două dimensiuni esențiale ale mântuirii omului în Hristos: dimensiunea verticală, manifestată în tensiunea credinciosului după comuniunea cu Dumnezeu și realizarea ei cu ajutorul harului divin și dimensiunea orizontală, ca direcție a omului către oameni și lume, dar și către el însuși, pentru a descoperi rațiunile spirituale⁴⁴. Aceste două direcții, către Dumnezeu și către lume, sunt sugerate de axele compoziționale cruciforme, atât în plan orizontal cât și în cel vertical. Hristos S-a adus jertfă nu în templul unde se aduceau jertfele, ci pe cruce, și de aceea altarul și biserica poartă închipuirea spațială crucii, ea fiind rațiunea de a fi a Bisericii și bisericilor.

Dar Biserica este și icoana Sfintei Treimi a cărei unitate ființială, care nu anulează însă *persoana*, caută să o aibă ca model orice creștin. Cifra *trei* este des întâlnită în toată lumea, fiind un simbol universal și cu multiple valențe⁴⁵. În toate tradițiile religioase și în mai toate sistemele filosofice sunt întâlnite *triade*, ce corespund unor forme primordiale sau unor chipuri ale zeului suprem⁴⁶. De aceea, și manifestările artistice s-au adaptat acestei preferințe către interpretarea cifrei trei, în variate combinații. Dar, în cadrul vieții creștine, *trei* depășește simplele semnificații filosofice, morale sau estetice, aproape universal valabile; reprezentările sale încearcă, pe cât este cu putință, a desluși câte ceva din taina Sfintei Treimi sau de a aminti pururea existența ei. De aceea, cifra trei, a fost de la început prezentă în toate formele de manifestare ale artei creștine. Intenția de a perpetua în forme arhitecturale *diversitatea persoanelor* dar și *unitatea treimică* și-a găsit un mod de exprimare în structura *treflată* sau trilobă (cu trei abside). Ea poate fi întâlnită încă dintru începuturile creștinismului, la Biserica Nativității din Betleem, apoi în monahismul egiptean, la Dendera⁴⁷, dar mai ales în planul acelor *martyria*⁴⁸; chiar și *Poemul despre Sfânta Sofia din Edessa* leagă identitatea celor trei

43. *Îndrumări*, p. 479-480.

44. *Idem*, p. 480 și urm.

45. Chevalier, *op. cit.*, vol. III, p. 367-372.

46. "În general aceste triade simbolizează manifestările principale ale puterii divine; sau, când sunt concepute într-un mod mai filozofic, mai launtric, ca în *Eneadele* lui Plotin, ele simbolizează viața intimă a Unului, ale cărui activități sunt imaginate prin analogie cu activitățile spirituale ale sufletului omenesc", *Idem*, p. 372.

47. Sanda Voiculescu, *Arhitectura religioasă din Țara Românească în secolele VI-XVI și locul ei în ansamblul culturii sud-est europene*, Teză de doctorat sub îndrumarea Prof. dr. Grigore Ionescu, București, 1972, p. 24.

48. A se vedea André Grabar, *Martyrium, – Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique*, 2 vol., London, 1972.

fațade, sudică, vestică și nordică, din simbolismul Sfintei Treimi. Astfel, încă de la început, începe să se contureze în arhitectura eclesială, o structură care amintește atât de permanența Jertfei euharistice, prin structura sa cruciformă, cât și de taina Sfintei Treimi.

Dar, Biserica mai este și icoana Maicii Domnului, structura arhitecturală a spațiului eclesial urmând a găsi tocmai acele forme constructive care să sugereze ocrotirea de care se bucură copilul la sânul mamei. O dată ajunși înăuntru, creștinii sesizează astfel că aparțin Bisericii-mamă care îi îmbrățișează și în planul formelor arhitecturale. Dacă o suprafață plană rămâne neutră ca sugestie spațială, una convexă respinge, îndepărtează, cea concavă, prin curbura sa este deja un receptacol, un adăpost, afirmând astfel că este gata să găzduiască, ceea ce, unui estetic îi provoacă imediat "un sentiment al spațiului". "*Forma de receptacol* este cea care sugerează primirea, ca amfiteatrul,emiciclu stadiumului (*cavea*, σφενδόνη), absida sanctuarelor, toate spațiile circulare, sau spațiile acoperite cu cupole sau domuri, ca Pantheonul din Roma"⁴⁹. Pentru trăitorul creștin mesajul este mai bogat, el sesizând faptul că primirea de care se bucură are un caracter personal, forma concavă a spațiului fiind icoana Bisericii-mamă. Absida respectivă "este după peștera din Betleem, unde S-a născut Hristos și după peștera în care a fost îngropat"⁵⁰, simbolism care întărește ideea ocrotirii. Forma concavă, semicirculară a absidei altarului a fost preluată din lumea romană. Oricâte influențe au variat ulterior structura bisericilor, absida altarului a rămas neschimbată în interior, păstrând forma semicirculară; exteriorul a căpătat în schimb forme rectangulare⁵¹ sau poligonale – cu trei, cinci sau șapte laturi⁵². În mod firesc, forma absidei altarului s-a extins, apărând tipul bisericilor cu trei abside, spații în care linia dreaptă a cedat locul celei curbe.

Purtarea crucii, asumarea Golgotei personale, nu este deloc ușoară, dar creștinul nu este singur, ci într-un spațiu care-i sugerează permanent ocrotirea și ajutorul. Nu este vorba de ocrotirea "statică", în care el este ferit de a-și asuma vreo sarcină, fie ea oricât de ușoară; în Biserică nu poate exista decât acea *ocrotire dinamică*, cea în care creștinismul i se amintește permanent, că numai prin suferința crucii poate fi dobândită bucuria Învierii, dar și faptul că se află într-un spațiu în care jugul și povara sunt ușoare (Matei 11, 30). Crucea nu este purtată singură, ci împreună cu Hristos, El fiind perma-

49. Michelis, *op. cit.*, p. 109.

50. Sfântul Gherman, *op. cit.*, p. 827.

51. Cum sunt absidele altarelor din Siria, unde forma concavă a interiorului nu se citește în exteriorul care are un traseu rectangular; sunt ceea ce Baltrusaitis numea biserică "cloisonné", a se vedea în acest sens, Jurjis Baltrusaitis, *L'Église cloisonnée en Orient et Occident*, Paris, 1956.

52. Înmulțirea lanțurilor poligonului respectiv este o caracteristică a arhitecturii târzii.

ment cu noi și în noi. De aceea, pentru spațiul eclesial au fost preferate formele concave, primitive. Direcțiile orizontală și verticală ale crucii nu se termină în spații rectangulare, cu colțuri ascunse, ci în îmbrățișarea sugerată de forma semicirculară din conca altarului, cupolă, abside. Credincioșii experiază în forma cupolei sentimentul că au pe Dumnezeu Tată și Biserica mamă. Dumnezeu stă deasupra noastră aplecat cu dragoste, iar aceasta desăvârșește sentimentul de adunare a noastră spre mijloc și unul către altul, sentiment accentuat și de forma semicirculară a absidelor⁵³. În acest sens, specificul spațiului eclesial răsăritean ar putea fi nuanțat; în loc de a considera definitorie doar *cupola*, mult mai potrivită ar fi *forma concavă*, în diversele ei manifestări. Dacă arhitecții bizantini n-ar fi adoptat tehnica bolților și a cupolelor, doar cu moștenirea morfologiei clasice orientale și cu imaginația lor, le-ar fi imposibil să exprime spiritul noii religii creștine⁵⁴. Mai mult, îmbrățișarea impersonală din spiritul oriental, cel din care a fost împrumutată cupola, ajunge să fie personală în spațiul creștin, dar numai pentru casnicii lui Dumnezeu, pentru cei care au depășit atributul de slugi, devenind fii, și care experiază spiritual spațiul, nu doar îl analizează estetic sau constructiv.

S-a comentat îndelung apariția planului specific Muntelui Athos, cruce greacă cu abside laterale fiind pus exclusiv pe seama necesității existenței a două spații care să adăpostească stranele, sau "corurile" de călugări, ideale deci pentru desfășurarea cântării antifonice, specifice ritului ortodox; într-un asemenea context exclusiv "muzical", interpretările date structurii trilobale au uitat adesea semnificațiile profunde ale cifrei trei, faptul că spiritualitatea specific ortodoxă, ce începuse a se înfiripa la Athos, avea un pronunțat caracter mistic, anunțând încă de pe acum mișcarea isihastă din secolul al XIV-lea. Pentru monahii de la Athos spațiul "treimic" era mai mult o necesitate spirituală decât una funcțională. Dar nu trebuie omis nici rolul didactic al celor două spații eclesiale, nou apărute, drept care, uneori, ele mai sunt numite și *sânurile* bisericii, denumire semnificativă pentru înțelegerea rostului Bisericii de a fi mamă a tuturor dar și păstrătoare a Revelației divine. După cum pruncul își ia laptele dătător de viață de la sânul mamei, tot așa creștinii se împărtășesc de "laptele" mântuitor al învățaturii de credință de la cele două strane de călugări, cântările și citirile ce au loc aici constituind hrana lor duhovnicească.

53. Pr. Stăniloae, *Biserica, maica noastră*, în *Renaștere*, 23/1943, apud Dan Zamfirescu, *Ortodoxie și romano catolicism în specificul existenței lor istorice*, Edit. Roza Vânturilor, 1992, p. 313.

54. Michelis, *Estetica arhitecturii*, traducere Dumitru Matei, Edit. Meridiane, București, 1882, p. 89.

În lucrarea sa referitoare la *numirile dumnezeiești*, Sfântul Dionisie Areopagitul a nuanțat tendința tuturor către Dumnezeu ca spre Bine și Frumos. "Și se spune că se mișcă mințile dumnezeiești, unindu-le în mod circular (s.n.) cu iluminările fără început și fără sfârșit ale frumosului și binelui; dar și în mod direct (în linie dreaptă – s.n.), când ies spre purtarea de grijă a celor de mai jos, îndreptându-le pe toate în mod direct (în linie dreaptă) și în mod circular și în spirală (s.n.)"⁵⁵ la rândul lor, și mișcarea sufletelor este tot *circulară, în spirală și în linie dreaptă*⁵⁶. În Școlile sale, Sfântul Maxim Mărturisitorul accentuează și el specificul mișcării circulare a minților și sufletelor către Dumnezeu. În omiliile sale, patriarhul Photie al Constantinopolului, face referire la circularitatea mișcării spațiului eclesial: "De aici încolo, totul pare a fi într-o mișcare ekstatică, și că biserica însăși se învârte în jurul tău. Pentru că privitorul, prin mișcarea lui în toate direcțiile și prin permanenta lui rotire pe care o experimentează datorită spectacolului multi-color oferit din toate părțile, își imaginează că propria sa condiție este transferată obiectului"⁵⁷. Impresia lăsată de scrierea sa este că "el vorbește mai mult de experiența mișcării, decât de a repaosului. Dar de a unei mișcări în plinătatea aceluiași infinit. Pare că totul se află în mișcare. Naosul pare a se învârti împrejur"⁵⁸. El caută să fixeze în repere noționale inefabilul infinității divine, simbolizat de structura circulară, a cărei mișcare este fără sfârșit. Nu se știe cu exactitate cum arăta structura bisericii descrisă de patriarh, dar pentru ca un spațiu să poată sugera infinitatea mișcării circulare, era necesară predominanța formelor circulare, care, după cum am văzut sunt o caracteristică a spațiului ortodox. Opus dinamicii cercului, este pătratul, considerat a fi de regulă "o figură antidinamică, ancorată pe patru laturi. Simbolizează oprirea sau clipa smulșă. Pătratul implică ideea de stagnare, de solidificare; ba chiar de stabilizare în perfecție. În timp ce mișcarea ușoară este circulară rotunjită, oprirea, stabilitatea se asociază cu figurile colțuroase, cu liniile contrastante și sacadate"⁵⁹.

Și totuși, configurația spațială a bisericii nu poate exclude cu totul pătratul, dată fiind ideea de stabilitate pe care o sugerează, dar îi poate îndulci colțurile și astfel s-a născut tipologia triconcului. Structura sa adunată, cu forme concave, prezintă totodată avantajul de a fi cea mai potrivită formă

55. Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești*, în vol. *Opere complete*, traducere, introducere și note Pr. Dumitru Stăniloae, Edit. Paideia, 1996, p. 184.

56. *Idem*, p. 149.

57. Photie, *Homil. X*, 4, apud. Mango, *The Art*, p. 185.

58. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 40.

59. G. de Campeaux, dom Sterckx S. (O. S. B.), *Introduction au monde des Symboles*, Paris, 1966, p. 30-31, apud. Chevalier, *op. cit.*, vol. III, p. 50.

capabilă să preia circularitatea unor ritualuri liturgice sau acte ale cultului divin. În desfășurarea slujbelor, se poate constata cu ușurință mișcarea circulară de la stânga la dreapta, în sens invers mișcării soarelui pe bolta cerească. Slujba sfințirii bisericii, apoi ceremoniile prohodului din Vinerea Mare⁶⁰ sau din ajunul Adormirii Maicii Domnului, în cadrul exterior al spațiului cultic. În cadrul liturgic, *vohodul mic* – simbolizând Epifania Domnului sau arătarea Sa de la Botez⁶¹ – ca și *vohodul mare* – închipuind ultimul drum făcut de Hristos de la Betania până în Ierusalim, unde a fost întâmpinat cu osanale de către mulțimea adunată sau, mai degrabă, cortegiul funerar care L-a purtat pe Hristos de la Golgota până la Mormântul pregătit⁶² – se înscriu deasemeni într-un traseu circular, urmând aceeași direcție. Apoi înconjurarea mesei în formă de horă din rânduiala slujbei Botezului⁶³ sau a Cununii (*Isaia dănțuiește*)⁶⁴, sensul mișcării credincioșilor la miruit, toate acestea imprimă actelor cultice o circularitate cu profunde înțelesuri simbolice. Astfel se conturează ideea existenței unui **univers circular**, în mijlocul căruia se află Dumnezeu, "o viziune fascinantă a lumii", ci ritmul său sacru și liturgic, ca și existența întreagă privită ca act liturgic, ca adorație, cult solemn "dans sacru" – și care constituie "stratul cel mai adânc al gândirii Sfântului Maxim" – este o idee a lui Pseudo-Dionisie⁶⁵. Circularitatea lumii întregi, deci și a bisericii înțeleasă ca icoană a universului, este sugerată atât de programul iconografic cât și de forma predominant circulară a spațiului liturgic, începând cu turla și terminând cu forma absidelor; poate de aceea, în Transilvania, absidelor laterale li se mai spune și *hore*, ca o ilustrare a participării lor la "dansul liturgic".

Prestigiul de care s-a bucurat Sfântul împărat Constantin ca și monahismul egiptean, au întărit preferința pentru tipul spațial cu trei abside, numit *treflat* sau *trilobat*. El apare frecvent în Macedonia secolului al VI-lea, perioadă în care există însă o lipsă de concordanță între traseul planului și rezolvarea structurală; cu totul alta este situația în secolele XII-XIII, când se

60. Obiceiul de a înconjura biserica în cadrul utreniei din noaptea de Paști, repetându-se apoi o parte a ceremonialului de la sfințirea bisericii, "nu este prescrist în nici o carte de slujbă...", cf. Pr. Prof. Dr. Nicolae. Necula, *Tradiție și innoire în slujirea liturgică*, Edit. Episcopiei Dunării de Jos, 1996, p. 34-35.

61. Pr. Prof. Dr. E. Braniște, *Liturgica specială*, p. 349.

62. *Idem*, p. 355-356.

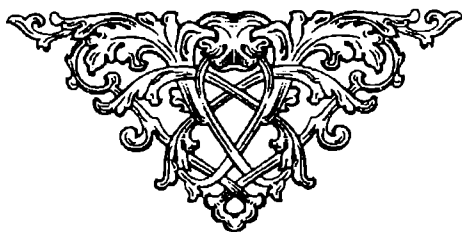
63. *Idem*, p. 420-421.

64. *Idem*, p. 455.

65. H. U. von Balthasar, *Liturgie cosmique*, p. 14-16, apud Pr. Prof. Dr. E. Braniște, *Biserica și Liturghie în opera "mystagogia" a Sfântului Maxim Mărturisitorul*, în *Ortodoxia*, an XXXIII, nr. 1, ian.-martie, 1981, p. 21-22.

ajunge la o maturitate a gândirii constructive, structura triconcului ajungând a fi asemenea unui organism bine încheiat logic. Există două variante de plan trilobat, cel athonit, numit și *complex*, și cel simplu, numit și *morav* sau *triconc*. Spre deosebire de tipul complex, unde apar stâlpii specifici crucii grecești, cel triconc prezintă avantajul unui spațiu unitar, nefragmentat. El a cunoscut o largă răspândire în regatul cneazului Lazăr, fiind preluat, cu variațiile inerente, în arhitectura românească, unde a rămas structura caracteristică a acesteia⁶⁶.

Arh. Drd. Mihaela Palade

66. Semnificativ pentru profunzimea simbolică a circularității spațiului triconc, ar putea fi și faptul că tema iconografică *Dumnezeiasca Liturghie* sau *Liturghia îngerească* apare în secolul al XIV-lea, pe cupola naosului –la Gracanica în Serbia sau la Xenophon din Athos –sau în absida altarului –la Peribleptos în Mistra, Lesnovo și Marko din Serbia sau Snagov în Țara Românească – fiind în legătură cu *vohodul mare*. Iisus Hristos, Arhiereu, este în același timp și jertfă, iar liturghia pământească a icoanei celei cerești unde Hristos, mare Arhiereu, este înconjurat de cetele îngerești, înveșmântați asemenea diaconilor și preoților, cf. I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, Meridiane, 1973, p. 59-61.

V. DOCUMENTARE

SFÂNTUL APOSTOL FILIP MISIONAR PE PĂMÂNTUL ROMÂNESC

Cu rare excepții, apostolicitatea creștinismului românesc a fost abordată până de curând doar în legatură cu propovăduirea Cuvântului Evangheliei în Dobrogea (Sciția Mică) de către Sfântul Andrei. În legatură cu aceasta există deja o literatură bogată pro și contra, dar argumente solide aduse în ultimul timp pledează fără echivoc în favoarea apostolatului său pe pământul românesc¹.

În ceea ce privește pe Sfântul Filip, după câte cunosc, cel dintâi care a legat originile apostolice ale creștinismului românesc de el, a fost istoricul bisericesc Ștefan Lupșa, care în 1949 scria: "Se vorbește și de predica apostolului Filip în Sciția, deci în Rusia de sud și-n Dobrogea". Ștefan Lupșa nu face trimitere la nici o sursă, care i-ar justifica afirmația, iar întreaga sa prezentare intitulată "*Creștinismul românesc a fost de la început ortodox*", nu are aparat critic, ci doar o listă bibliografică la sfârșit, și aceasta sumară și nu totdeauna pertinentă².

Misiunea Sfântului Apostol Filip în regiunile românești a revenit în preocupările istoricilor români abia în ultimul deceniu. Preotul Nicolae Dănilă o abordează începând din 1996 în câteva articole de popularizare, publicate

1 Istoricul problemei și bibliografia principală se găsesc în studiul nostru recent: *Creștinismul timpuriu pe teritoriul României*. 1. *Originile apostolice*. 2. *Bizanțul sau Roma?*, în vol. *Priveghind și lucrând pentru mântuire*. Volum editat la aniversarea a 10 ani de arhipăstorie a Înalț Prea Sfințitului Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. 1 iulie 1990 - 1 iulie 200, Editura Trinitas, Iași, 2000, p. 169-189.

2 Ștefan Lupșa, *Creștinismul românesc a fost de la început ortodox. Expunere cronologică până la întemeierea mitropoliilor*, St. teol. 1949, nr. 9-10, p. 814-837, reluat în *Ortodoxia românească*, volum tipărit cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, coordonator Î.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu, București, 1992, p. 67-84.

în revista greco-catolică "*Unirea*"³ și apoi în cea ortodoxă "*Credința străbună*" de la Alba Iulia⁴, fără să-i consacre un studiu de mai mare amploare. Dar el plecând de la convingerea că pentru evanghelizarea Sciției Mici de către Sfântul Andrei nu există dovezi suficiente, o asemenea posibilitate nu se ivește nici pentru Sfântul Filip. Într-un studiu publicat în revista catolică *Verbum*, VI-VII, nr. 7, 1995-1996, p. 258, el scrie următoarele: "Tradiția conform căreia Apostolul Filip ar fi predicat în Scythia este un fapt inedit, încât am avea doi Apostoli ai Domnului Isus Cristos (*sic*) evanghelizatori ai Dobrogei de astăzi, dar a căror activitate nu este confirmată de izvoare contemporane sau demne de luat în seamă".

Ulterior, în gazeta *Unirea* a Bisericii greco-catolice a reluat problema și este mai moderat și ezitant în exprimări, considerând că un izvor ca acela transmis de Petrus de Natalibus (sec. XIV) "are un sâmbure de adevăr privind predica lui Filip în Scythia Minor"⁵, că "tradiția după care apostolul Filip ar fi propovăduit în Scythia timp de 20 de ani și ar fi așezat acolo episcopi, preoți și diaconi, trebuie privită cu rezerve, dar nici nu poate fi contestată"⁶, că dacă acceptăm prezența Sfântului Andrei în Dobrogea, trebuie s-o admitem și pe aceea a lui Filip, conchizând pe baza unui alt izvor (Pseudo-Abdias), că se poate afirma, "cu rezervele cuvenite, originea apostolică a creștinismului daco-roman"⁷.

Un alt istoric care s-a remarcat în ultimul deceniu cu mai multe lucrări privind începuturile creștinismului românesc, mă refer la Nelu Zugravu, de la Iași, reprezintă o linie total negativă privind apostolatul sfinților Andrei și Filip în țara noastră. Opinia lui este sintetizată în cuvintele: "În concluzie, așa-zisul apostolat al Sfântului Andrei și cel al Sfântului Filip în "Scythia"

3 Nicolae Dănilă. *A predicat apostolul Filip în Scythia Minor*?, în *Unirea*, publicație editată de Biserica unită cu Roma, greco-catolică, cu sediul la Blaj, Serie nouă, anul VII, mai 1996, nr. 5 (58), p. 5; idem, *Din nou despre predica Apostolului Filip în Scythia Minor*, *ibidem*, nr. 8 (61) august 1996, p. 5; idem *Addenda et corrigenda la predica Apostolului Filip în Scythia*, *ibidem*, 10 (63), octombrie, 1996, p. 5.

4 N. Dănilă. *Izvoarele apostolice ale creștinismului românesc*, I. în *Credința străbună*. Foaie religioasă editată de Arhiepiscopia ortodoxă română de Alba Iulia, anul VII, nr. 9 (126), sept. 1996, p. 4-5; idem, II, *ibid.*, nr. 10 (127), oct. 1996, p. 3; idem, III, *ibid.*, nr. 11 (128), noiembrie 1996, p. 2, 5; idem, IV, *ibid.*, nr. 12 (128), noiembrie 1996, p. 4; idem, V, *ibid.*, anul VIII, nr. 1 (130), ianuarie 1997, p. 7. Observ că exprimările lui N. Dănilă din această revistă ortodoxă nu mai sunt atât de ezitante, ele terminându-se cu concluzia din ultima contribuție (anul VIII, nr. 1 (130), ian. 1997, p. 7): "Textul hagiografic, pe care l-am prezentat șe vorba de *Legendae sanctorum* sau *Legenda aurea*, publicată de Jacobus de Voragine - sec. XIII], continuă seria documentetelor despre activitatea Apostolului Filip în Scythia Minor, Dobrogea de astăzi, confirmând încă o dată aserțiunea noastră din titlu, că originea creștinismului daco-roman este apostolică".

5 *Unirea*, Ser. Noua, VII, aug. 1996, nr. 8 (61), p. 5.

6 Idem, *ibidem*.

7 Idem, *Unirea*, VII, 1996, nr. 10 (63), p. 5.

ramân simple tradiții, mai degrabă legendare, ceea ce înseamnă că creștinismul din spațiul carpato-Dunăreano-pontic nu are o origine apostolică, debutul său plasându-se abia după începutul stăpânirii romane⁸.

Toate izvoarele privitoare la Sfântul Andrei, înmulțite în vremea din urmă, nu au credibilitate în ochii lui. La fel și cele care vorbesc de Sfântul Filip. Deoarece m-am ocupat recent și am publicat un studiu detaliat despre activitatea Sfântului Apostol Andrei pe teritoriul românesc, nu socotesc necesar să insist aici asupra acestei teme⁹, ci doar să dezvolt ceea ce am avansat în același studiu despre Sfântul Filip.

Preotul Nicolae Dănilă a ajuns să se ocupe de misiunea Sfântului Apostol Filip în Dobrogea, atunci când a cercetat izvoarele hagiografice ale martirilor și sfinților de pe teritoriul României (în special Dobrogea - Scythia Minor) și regiunea de la Curbura Carpaților (Gothia Romana), dar și din spațiul sud-Dunărean, vechea arie de formare a poporului român. El a realizat o cercetare utilă, deși n-o considera că "are caracter exhaustiv și nici infailibil"¹⁰. Lipsindu-i lucrări de bază ca *Martyrologium Hieronymianum*, ediția lui H. Delehaye ori ediții recente ale martirologiilor occidentale, el a fost obligat să utilizeze lucrări vechi, depășite azi de cercetările moderne.

O altă cauză a concluziilor sale, rezervate ori negative, este pretenția exagerată de a solicita izvoarelor hagiografice mai mult decât ele pot da, de a socoti că pentru orice afirmație privind răspândirea creștinismului în lumea veche să ai un document explicit. Am spus altădată că pentru această vreme nu este întru totul valabil principiul "pas de documents, pas d'histoire", ci trebuie să ai încredere în cuvintele Scripturii și ale Tradiției, să le deosebești de lucrările apocrife, chiar dacă acestea din urmă conțin un sâmbure de adevăr¹¹; să nu consideri că totul e plâsmuire. Talentul cercetătorului constă în capacitatea lui de a deosebi verosimilul de neplauzibil, adevărul de fals.

Metoda aceasta de lucru se aplică mai ales lui N. Zugravu, care nu face decât să se mențină în concluzii negative, chiar dacă argumentarea este îmbrăcată într-o bibliografie savantă, în mare parte inutilă. Tot felul de ipoteze, care mai de care mai ingenioase, pentru a înlătura misiunea Sfântului Apostol Filip pe teritoriul României. Îmi vine în minte acum principiul enun-

8 Nelu Zugravu, *Apostolicitatea sfântului Filip în "Scythia"*, în vol. *In honorem emeritae Ligiae Bârzu. Timpul istoriei. Memorie și patrimoniu*, volum îngrijit de Miron Ciho, Vlad Nistor și Daniela Zaharia. Universitatea București, Facultatea de istorie. Centrul de istorie comparată a societăților antice, București, p. 197 (= *Geneza creștinismului popular al Românilor*; București, 1997, p. 160).

9 Ma refer la studiul menționat mai sus la nota 1.

10 Nicolae Dănilă, *Martyrologium Daco-Romanum*, în *Verbum* VI-VII, 1995-1996, nr. 7, p. 180-269.

11 V. considerațiile mele în articolul citat la nota 1, p. 170-172.

țat la începutul secolului de învățatul german Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsprilologie*, 6, Leipzig, 1908, pe care trebuie să-l aibă în minte omul de știință: *Geist ohne Methode schädigt die Wissenschaft, nicht minder als Methode ohne Geist*. Această deviză a pus-o pe una din cărțile sale bizantinologul Demostene Russo¹².

Într-o oarecare măsură, acțiunea de demolare a verosimilului ține și de un soi de "teribilism", specific tinereții, și se aplică mai ales lui Nelu Zugravu, tânăr de altfel merituos; sper că se va debarasa de el cu timpul. Eu înclin să cred că și studiul profesorului D. M. Pippidi privind *Izvoarele literare ale creștinismului daco-roman*, publicat în 1943¹³, și care a dominat cercetarea românească până de curând, este tot un rod al unei mentalități de tinerețe, plină de pozitivism. Spun aceasta pentru că nu este rațional să crezi că spațiul românesc a putut scăpa atenției sfinților apostoli, atunci când s-a făcut repartizarea zonelor de misiune, foarte probabil la Sinodul apostolic din Ierusalim (49-50). Acest spațiu era vecin și în continuarea celui greco-balcanic, evanghelizat de Sfântul Apostol Pavel. Sciția și sciții erau cunoscuți lumii de atunci, cu mult înainte de Întruparea Mântuitorului. Apostolul Pavel îi amintește pe sciți în Epistola către Coloseni, 3,11 (scrisă între anii 53-56), când zice: "Acolo (unde este Hristos) nu este elin, iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, *scit*, rob, liber, ci Hristos totul într-o țară". Tot așa și tracii erau un popor mare și nici ei nu puteau fi uitați de apostolii și ucenicii Mântuitorului. A scoate din vizorul Apostolilor două popoare dintre cele mai însemnate ale antichității, cum au fost tracii și sciții, nu este deci normal. De altfel, dacii, sciții, sarmații și alte neamuri din zona noastră geografică sunt menționați de Origen¹⁴, Tertulian¹⁵ și alți autori creștini că au cunoscut credința creștină în secolele II-III. Am uneori impresia că cercetătorii care neagă vechimea apostolică a creștinismului românesc cred că prin aceasta se plasează în categoria "avansaților", a adevăraților oameni de știință, singurii posesori ai unei metode strict științifice, și chiar când apare o licărire de posibilă prezență a unui apostol încearcă s-o anihileze prin tot felul de ipoteze. Iată ce spune, de exemplu, N. Dănilă în *Martyrologium daco-romanum*, la ziua de 1 mai (p. 203), după ce citează în versiune proprie

12 Demostene Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, extras din Bul. Com. Mon. Ist. 1912, I, București, 1912, 107 p.

13 D. M. Pippidi, *Intorno alle fonte letterarie del cristianesimo daco-romano*, in RHSEE, 20, 1943, p. 169-175 (in vol. *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, p. 483-490).

14 In Matth. comment., series 9 (ad Matth. 24,9): *Origenes Matthaeus Erklärung*. II. Die lateinische Übersetzung der Commentariorum series, hrsg. unter Mitwirkung von E. Benz und Erich Klostermann, Leipzig, 1933, p. 76 (apud D. M. Pippidi, *Contribuții*, p. 481); v. p. 175 din studiul meu citat la nota 1.

15 Tertulian, *Adv. Jud. 7*. Comentariul tot în studiul meu citat mai sus.

mărturia Martirologiului lui Usuard: "*In provincia Scythia Sancti Philippi Apostoli, qui ivi praedicavit*"¹⁶ (În provincia Scythia [Dobrogea sau nordul Mării Negre] se face comemorarea Sfântului Apostol Filip, care a predicat acolo), iar în comentariul pe marginea textului: "Este al doilea apostol, după Sfântul Andrei, căruia Biserica îi atribuie Scythia ca pământ de evanghelizare" (p. 203). Mai departe la ziua de 15 noiembrie, același autor reproduce, tot în versiune proprie (inexactă față de original), după Calendarul gotic (la Achelis¹⁷ și Delehay¹⁸) textul: *In Gothia ultra Danubium Filipaus apaustaulus in Iarupulai*, cu traducerea: "În Goția de dincolo de Dunăre. (Muntenia) se face comemorarea sfântului apostol Philippus ucis la Hierapolis (Asia Mică)". Iar observația sa: "Sărbătorirea la goți a sfântului apostol Filip poate să fie o influență a creștinilor aduși ca robi din Asia Mică de goți în secolul al III-lea sau o confirmare a Tradiției, conform căreia Apostolul Filip ar fi predicat în Scythia (Dobrogea)" (p. 233-234). La p. 243: "Cultul apostolilor Andrei și Filip trebuie să aibă legatură cu tradiția conform căreia aceștia au predicat în Scythia Minor sau să fie de proveniență microasiatică, de unde goții au adus la jumătatea secolului al III-lea mai mulți robi la nord de Dunăre".

Din cele două posibilități arătate de N. Dănilă pentru explicarea sărbătoririi de către goți a Sfântului Filip, prima se exclude, pentru că acei robi aduși din Asia Mică proveneau din *Capadocia*, din jurul orașului Parnassus, nu din regiunea în care a propovăduit Sfântul Filip, anume Hierapolis, aparținând provinciei Frigia. În al doilea rând robii au fost așezați *la nord de Dunăre*, în *Gothia Romana*, nu în *Scythia*, provincie romană, integrată imperiului și bine apărată de armată. Atunci cum s-a format tradiția potrivit căreia Sfântul Filip a predicat în Scythia, un loc străin robilor Asiatici?

Având în vedere aceste lucruri, rămâne ca singură posibilitate de explicare a sărbătoririi Sfântului Filip, propovăduirea lui în spațiul sud-dunărean, tracic și scitic (dobrogean). Din acest spațiu activitatea lui a devenit cunoscută în zonă, chiar și dincolo de Dunăre, la populația autohtonă și gotică¹⁹.

16 Textul în varianta lui Dănilă nu apare așa în Martirologiul lui Usuard (v. mai departe în acest studiu) și nici în alte izvoare privitoare la problema care ne interesează în cazul de față.

17 H. Achelis, *Der älteste deutsche Kalender*, in *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde des Urchristentums*, hrsg. von Dr. Erwin Preuschen, I, 1900, Giessen, p. 309.

18 H. Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, *Annal. Boll.* XXXI, 1912, p. 276.

19 Trebuie relevat legăturile strânse între autoritățile și populația Sciției Mici și teritoriile nord-dunărene. Guvernatorul Iunius Soranus al provinciei Scythia Minor, din a doua jumătate a secolului al IV-lea, se interesează de aducerea moaștelor sfântului Sava "Gotul" din teritoriul nord-dunărean în teritoriul care-l guverna, pentru a fi trimise mai departe în Cappadocia, sfântului Vasile cel Mare: *Τὸ λείψανον, ὅπερ Οὐνίου Σωρανός, ὁ λαμπρότατος δοῦξ τῆς Σκυθίας, τιμῶν τὸν Κύριον, ἀποστείλας ἀξιολίστους ἀνθρώπους, ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ εἰς τὴν Ῥωμανίαν μετένεγκεν*. *Preotul*

Înscrierea Sfântului Filip în Calendarul gotic, cum se va vedea și mai departe, se explică, deci, în acest fel. Pentru un cercetător atent, obiectiv și care nu pornește la lucru cu idei preconcepute, concluzia aceasta se impune. Ideea preconcepută la N. Dănilă și N. Zugravu, la care mă refer, constă în credința lor, în imposibilitatea propovăduirii Sfântului Andrei în părțile noastre, din care ar decurge același lucru și pentru Sfântul Filip. În loc ca N. Dănilă să adopte cea de a doua alternativă a ipotezei sale, anume că ar reprezenta "o confirmare a Tradiției conform căreia apostolul Filip ar fi predicat în Scythia (Dobrogea)", el adoptă poziția cea mai nefirească.

N. Zugravu este și mai categoric, iar textul care l-a influențat cel mai mult să urmeze această cale este apocrif, pus pe seama unui scriitor de limbă latină din secolul al VI-lea din Gallia, autointitulat *Abdias*. Numele este un pseudonim, împrumutat fie după profetul Abdias din Vechiul Testament²⁰, fie după un episcop din Babylon din secolul I, de altfel necunoscut.

În lucrarea care i se atribuie, intitulată *Historia certaminis apostolici* (Istoria luptei apostolice) în 10 cărți sau pe scurt *Historia apostolică*, Abdias se prezintă ca ucenic al apostolilor Simon Zelotul și Iuda Tadeul, instituit de aceștia ca prim episcop de Babylon²¹. Viața celor doi apostoli și apoi activitatea lor misionară în Persia timp de 13 ani ar fi fost scrisă de Abdias în cadrul lucrării mai mari despre ceilalți apostoli - *Gesta sanctorum apostolorum* - și anume în limba ebraică, tradusă apoi în limba greacă de elevul său Eutropius, iar în latinește de istoricul Iulius Africanus. Același istoric ar fi împărțit lucrarea în 10 cărți²². Există mai multe ediții tipărite ale acestei lucrări începând cu secolul al XV-lea până în secolul al XVIII-lea. Lucrarea

Sansalas fuge în "Romania" din cauza unei mari persecuții în Gothia (διωγμός μεγάλος); cf. H. Delehaye, *op. cit.*, p. 218, 221 și studiul nostru *Quelques considérations sur le rôle des évêchés de la Dobroudja (Scythie Mineure) dans la vie religieuse des IVe-XIVe siècles*, în vol. *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994, p. 439-444.

²⁰ Despre persoana lui Abdias nu se știe nimic, iar ca profet i se cunoaște doar numele și cartea sa, de altfel cea mai scurtă din toate cărțile prorocilor. El a scris însă după anul 587 a. Chr., când Ierusalimul cade sub edomiți, întrucât în carte se face mențiune de acest eveniment; cf. *La Bible*, traduction oecuménique, édition intégrale, 5e édition, Paris, 1994, p. 1167.

²¹ Sub titlul *Der angebliche Abdias und die lateinischen Passionensammlung*, Richard Adalbert Lipsius acorda în importanta sa lucrare *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden. Ein Beitrag zur altchristlichen Literaturgeschichte*, vol. I, Braunschweig, 1893, larg spațiu (p. 117-178) prezentării și analizei operei publicate sub numele lui Abdias, din care preluăm și noi numeroase considerații, deoarece nu și-au pierdut valoarea. A se vedea mai ales p. 117-124, 129, 134, 149, 165, 168, 169, 170, 177-178 și vol. II, p. 1-15. Aprecieri asupra lui Abdias și la Wolfgang Speyer, *Die literarische Fälschung im heidnischen und christlichen Altertum. Ein Versuch ihrer Deutung*, München, 1971, p. 71, 77, 214, 226, 235.

²² H. Gelzer, *Sextus Iulius Africanus*, Theil I, Leipzig, 1880, p. 18. Pentru literatura mai nouă, v. B. R. Voss, în *Der kleine Pauly. Lexikon der Antike auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie*, II, Stuttgart, 1967, 1547-1548.

este într-adevăr împărțită în 10 cărți, pentru fiecare apostol câte una; numai cartea a VI-a tratează, în afară de faptele lui Iacob cel Drept (ruda - vărul - Domnului, unul din cei 70 de ucenici) și istoria preinșilor frați vitregi, Simon Zelotul și Iuda Tadeul. Dar această împărțire nu este cea originară. Ca autor pentru *Historia Simonis et Judae* nu este numit Abdias, ci alt ucenic al apostolilor, Crato sau Grathon, a cărui operă cuprinde, de asemenea, 10 cărți, și e tradusă în latinește tot de Iulius Africanus. Opera aceasta s-a răspândit când sub numele de Abdias, când sub al lui Crato (Grathon), dar de la un moment dat Crato n-a mai apărut ca autor.

Totuși Abdias nu este potrivit ca autor al întregii culegeri. Numele său nu se găsește nicăieri (pe nici un manuscris) la început. La fel se consideră că menționarea lui Crato și Africanus în *gesta Simonis et Judae* au la bază ficțiuni. Dar nu se aplică același lucru (aceeași ficțiune) celui care a cules izvoarele, vechimii lor, a căror existență nu poate fi negată. Și în relatările despre alți apostoli s-au folosit știri mai vechi. Crato trebuie să fi fost alt ucenic sau tovarăș al lui Simon și Iuda în misiunea lor în Persia. "Traducătorul" Africanus este de fapt cronograful *Sextus Iulius Africanus*, numai că ficțiunea a fost stângace, atribuind acestuia cunoașterea limbii latine, când el, de fapt, scria grecește. La fel este ficțiune menționarea ca prim episcop de Babylon a lui Abdias, întâlnită pentru prima oară în scrierile lui Pseudo-Crato. Ea trebuie să aibă la bază legende, deși un martir Abdias ('Abdioŭ) în Persia este pomenit de *Menologiu* împăratului Vasile la 5 septembrie (PG, 16, 32). Wolfgang Lazius, în prefața ediției sale din 1551 (1552), îl socoate unul din cei 72 de ucenici, dar el nu se regăsește în listele de nume ale lui Dorotei, Hippolit și Epifanie. Rufinus, în traducerea istoriei bisericești a lui Eusebius, face o legătură între numele Abdias și Abgar cel Mare (Abdu bar Abdu), regele Edesei, care, potrivit Tradiției edesiene, a fost vindecat de o boală incurabilă de apostolul Tadeus (cf. Eusebius, *Hist. eccl.* I, 31).

Desigur despre o identitate de persoane nu poate fi vorba. La toate acestea se adaugă faptul că însuși titlul lucrării atribuite lui Abdias ar trebui să fie, ținând seama de manuscrise, *virtutes apostolorum, miracula apostolorum* ori *passiones apostolorum*. Titlul *historia apostolica* ori *historia certaminis apostolici* nu apare nicăieri și provine abia de la Wolfgang Lazius.

Pe baza manuscriselor păstrate până acum se constată că textele nu sunt unitare, ci prezintă multe deosebiri. Nici chiar părțile constitutive ale culegerii nu sunt peste tot aceleași.

Prima editare a avut loc în anul 1531 la Köln și a fost făcută de Friedrich Nausea sub titlul: *Anonymi Philalethi Eusebiani in vitas miracula passionisque apostolorum Rhapsodiae*. Antehac typis haud quaquam excusae.

Anno MDXXXI. Abia în anul 1551 (1552) lucrarea apare la Basel sub numele lui Abdias, editată de Wolfgang Lazius, care a avut la îndemână doi *codices*, unul din Mănăstirea Ossiak din Carintia (Kärnten) în Austria și altul mult mai vechi din Mănăstirea Sf. Trudbert, în Schwarzwald (Padurea Neagră) în Germania. Din păcate, W. Lazius a intervenit în textul celor două manuscrise, le-a combinat, încât nu se mai poate deosebi ce aparține unuia sau celuilalt. El nu s-a limitat la atât, ci a făcut și modificări în stil, adaptându-l secolului al XVI-lea, a pus, de exemplu, pe seama lui Africanus redactarea prefeței (*praefatio*), a împărțit lucrarea în 10 cărți și a adăugat o serie de notițe inspirându-se din Biblie.

Textul lui Lazius a fost după aceea de mai multe ori retipărit: Johannes Faber, Paris, 1560, care renunță la împărțirea în capitole, în favoarea unor lămuriri amănunțite de la începutul fiecărei cărți, anexează și *gesta Sancti Mathiae apostoli, versa ex Hebraico, incerto auctore*, cu un prolog al său etc. Ediția lui Faber a fost urmată de altele în 1566, 1569 etc., culminând cu a lui Albert Fabricius, în vol. II din al său *Codex Apocryphus Novi Testamenti*, Hamburg, 1703, p. 387-742, cu note savante. Această ediție este mai accesibilă cercetătorilor și, în general, după ea se fac citările de texte. Avatarul atâtor copieri și editări, soldate cu intervenții în text, a atins unitatea culegerii, dacă într-adevăr aceasta a existat, astfel încât restabilirea stării originare este greu de făcut. Nu numai părțile componente, ci și recenzările textelor diferă în manuscrise și tipărituri. Aceasta duce la concluzia că nu se poate vorbi de un singur autor al unei opere unitare²³. Luând în considerare părțile componente, se dovedește că ele la început au constituit scrieri aparte²⁴. După conținut, manuscrisele se pot împărți în două categorii: I. cele care prezintă *virtutes* sau *miracula apostolorum*; II. celelalte *passiones*. Încă o caracteristică: în timp ce s-au păstrat culegeri *întregi* cu *passiones apostolorum*, nu există nici una de *virtutes* sau *miracula*. Cu toată deosebirea care există în privința alcătuirii unei culegeri, s-a păstrat totuși constant un fond comun și anume pătimirile sfinților Iacob, fratele Domnului, Iacob, fiul lui Zevedei, Filip, Vartolomeu, Matei, Simon și Iuda²⁵.

Momentul constituirii culegerii cu *virtutes* trebuie plasat puțin după sfârșitul secolului al VI-lea, deoarece scrierea lui Grigorie de Tours (episcop între 573-595), *De miraculis beati Andreae*, este inclusă acestei culegeri. În

23 Lipsius, *op. cit.*, vol. I, p. 149: "Von einem einheitlichen, einem einzigen Verfasser angehörigen Werke kann von vornherein keine Rede sein, kaum von einer einheitlichen Sammlung".

24 Idem, *ibid.*: "Von verschiedenen Stücken lässt sich noch nachweisen, dass sie ursprünglich als selbständige Schriften existiert haben".

25 *Ibid.*, p. 150.

schimb, culegerea de *passiones* exista deja înaintea lui Grigorie de Tours, iar alcătuirea ei a avut loc în cursul secolului al VI-lea, dar nu mai târziu de a doua jumătate a sa. Culegerea ca întreg n-a putut fi constituită înainte de sfârșitul secolului VI²⁶.

Din cele mai multe părți componente, atât cele care privesc pătimirile (*passiones*), cât și virtuțile (*virtutes*), reiese fără echivoc că în redactarea care o avem la dispoziție, forma originală a fost scrisă în latină, chiar dacă decurge din izvoare grecești²⁷.

Patria în care s-au născut atât *passiones*, cât și *virtutes* pare să fie Gallia, într-o mănăstire francă. Către sfârșitul secolului VI și începutul celui de-al VII-lea în regatul franc există o vie activitate în mănăstiri. Drept urmare, ambele culegeri s-au născut din dorința pioasă de cunoaștere, n-au servit, cum se întâmplă uneori, justificării unui interes local, adică de a da importanță unui oarecare centru episcopal prin alcătuirea de istorioare, care să arate propovăduirea acolo a apostolilor²⁸.

Complicatele probleme pe care le ridică Abdias ca autor al culegerii, precum și cele ale alcătuirii ei, nu trebuie să ne ducă la concluzia că toate părțile componente sunt rodul ficțiunii și, deci, lipsite de valoare documentară. Lipsius, care analizează îndelung lucrarea, afirmă la un moment dat, că nu trebuie să aplicăm același grad de îndoială autorului "care a cules izvoarele, vechimii lor și a căror existență nu se poate nega", căci în relatările despre apostoli s-au folosit știri mai vechi și autentice: "valoarea colecției constă în aceea că o mare parte din părțile componente provin din izvoare mai vechi, din care ni s-a păstrat puțin"²⁹. Din fericire, aceste părți mai vechi păstrate doar la "Abdias" au fost confirmate și completate cu texte redescoperite între timp. Se dovedește că în anumite cazuri informația s-a făcut după autori vechi și valoroși precum Clement Alexandrinul, Eusebiu de Caesarea și Rufinus și care în nucleul lor se bazează pe povestiri din secolul al II-lea, doar puțin împodobite. Așa este cazul pătimirii Sfântului Iacob, fratele Sfântului Ioan³⁰.

Și în cazul Sfântului Filip se aplică acest procedeu, căci autorul s-a inspirat din Eusebiu de Caesarea, *Hist. eccl.* III,31,2 și V, 24,2³¹, care, la rândul său, bazându-se pe Polykrates, episcop de Efes în secolul al II-lea și pe

26 *Ibid.*, p. 165, 168.

27 *Ibid.*, p. 169.

28 *Ibid.*, p. 170.

29 *Ibid.*, p. 170: "Der Werth der Sammlungen beruht für uns vor allem darin, dass ein grosser Theil der aufgenommenen Stücke aus älteren Quellen geschöpft ist, von denen wir gegenwärtig nur einen Theil noch besitzen...".

30 *Ibid.*, p. 177-178.

31 Lipsius, vol. II, p. 5.

Proclu (III, 31,4; cf. III, 39,4), un eretic de la începutul secolului al III-lea, îl arată pe Filip ca unul din cei 12 apostoli și ca loc unde a adormit întru Domnul orașul Hierapolis din Frigia. În ceea ce privește activitatea sa misionară în Scythia, sursă de inspirație au fost *Acta Sanctorum* la ziua de 1 mai.

Și alte relatări ale legendelor privind activitatea Sfântului Filip la Hierapolis sunt credibile, căci s-a remarcat de unii cercetători că există părți inspirate din realitatea locală. Așa, de pildă, Alfred von Gutschmid socoate că în "faptele" lui Filip sunt reflectate realități locale despre cultul șarpelui la Hierapolis, ceea ce reprezintă "una din cele mai prețioase știri, care ni s-a păstrat în actele apocrife ale apostolilor". De asemenea, referirea la un cutremur, care a avut loc prin anul 64 sau 65 (Eusebius, *Chron.* Ad ann. 2079 Abr.) și la zona vulcanică de acolo arată că "Actele" se bazează pe întâmplări adevărate³². Timpul de redactare al Faptelor lui Filip este fixat cel mai devreme la începutul sau la mijlocul secolului al III-lea³³.

Relatările lui "Abdias" privitoare la activitatea Sfântului Apostol Filip în Scythia pot fi rezumate precum urmează: Acesta a predicat cu ardoare Evanghelia Mântuitorului timp de 20 de ani neamurilor din Scythia. El a fost prins de autoritatea romană și obligat să aducă jertfe zeului Marte. În acel moment s-a produs o minune: de sub statuia zeului a ieșit un demon (șarpe), care a ucis pe fiul preotului sacrificator și pe doi tribuni, vinovați că dăduseră ordin să fie arestat sfântul, iar alții din cei de față au fost loviți de suferințe din cauza suflării otrăvite a demonului. Sfântul Filip a cerut atunci distrugerea statuii zeului și punerea în locul ei a Crucii Mântuitorului, l-a gonit pe demon într-un loc pustiu și apoi a înviat pe cei morți și a vindecat pe cei suferinzi. Minunea a impresionat mulțimea, care a primit apoi învățătura creștină, botezându-se multe mii de oameni; în timpul cât Sfântul Filip a rămas acolo, a propovăduit și hirotonit un episcop, preoți și diaconi, întemeind multe comunități³⁴.

32 Idem, *ibid.*, p. 11; Alfred v. Gutschmied, *Die Königsnamen in den apokryphen Apostelgeschichten. Ein Beitrag zur Kenntnis des geschichtlichen Romans*, Rheinisches Museum für Philologie, Neue Folge, XIX, p. 399 sqq.: "Der geschichtliche Werth dieser Philippus-Acten beruht in den Lokalnachrichten über den Schlangenkult zu Hierapolis, teils in den wichtigen Beiträgen, welche sie zur Kenntnis gnostischer Lehren und Bräuche geben. In ersterer Beziehung hat Gutschmied (S. 399...) in der betroffenen Notiz "eine der werthvollsten Nachrichten nachgewiesen, die uns in apokryphen Apostelgeschichten überhaupt erhalten sind". Die Gegend von Hierapolis war wegen ihres vulkanischen Charakters und ihrer häufigen Erdbeben bekannt und es unterliegt... keinen Zweifel, dass das Versinken von Hierapolis durch den Fluch des Philippus, sich auf ein Erdbeben beziehe, wahrscheinlich auf dasselbe, durch welches die Stadt im Jahre 64 oder 65 u. Z. verschüttet wurde (Eusebius, Chron. ad ann. 2079 Abr.); cf. Lipsius, I, p. 10, 42.

33 Lipsius, vol. I, p. 15.

34 N. Dănilă, în *Unirea*, 5, 1996, p. 5; idem, *ibid.*, 8, 1996, p. 5; *ibid.*, 10, 1996, p. 5. Idem, în *Credința străbună* 9 (126), 1996, p. 5; cf. Zugravu, *Apostolatul sfântului Filip în "Scythia"*, p. 192-193 (= *Geneza creștinismului*, p. 155-156).

Aceasta este relatarea pe care Zugravu o consideră necredibilă și fără valoare pentru creștinismul românesc. Desigur, ea ar putea cuprinde și exagerări, dar nu se poate nega totul. De pildă, un lucru neverosimil ar fi, după Zugravu, faptul că Abdias vorbește de cultul localnicilor pentru zeul Marte, ceea ce socotește el că nu este dovedit de izvoare. Totuși dacă ar fi citit atent pe Vergilius și Ovidius, ar fi găsit relatări despre evlavia geto-dacilor pentru zeul războiului pe care-l cinsteau și ca ocrotitor al ogoarelor și al patriei³⁵. Dar celelalte amănunte din relatarea lui Abdias - menționarea tribunilor, statură lui Marte - indică prezența armatei romane în Dobrogea, ceea ce pentru a doua jumătate a secolului I este o realitate³⁶.

Greșeala cea mai mare pe care a făcut-o Zugravu este că a socotit pe Abdias ca fiind cel mai vechi izvor, din care apoi s-ar fi inspirat și alți autori de mai târziu. El spune textual: "Toate informațiile privitoare la apostolatul Sfântului Filip în Scythia provin din izvoare occidentale relativ târzii"³⁷. Fără să dovedească prin nimic cum s-a produs această dependență și în ce a constat, el a tras concluzii pripite. Ar fi trebuit ca autorul nostru să-și procure izvoarele așa-zise dependente de Abdias, să le compare cu acesta și apoi să tragă concluzii. Din păcate, nu s-a întâmplat așa.

O altă greșeală a lui N. Zugravu este că el consideră misiunea în Scythia a Sfântului Filip, alături de Sfântul Andrei, consemnată de unele izvoare, doar ca o ficțiune, consecință a legăturilor strânse dintre cei doi apostoli, nașcuți amândoi în Betsaida și apoi apărând împreună în câteva împrejurări relatate de Noul Testament. Prezența Sfântului Apostol Andrei în Scythia ar

35 Vergilius, Eneida III, p. 34-35: "Cu sufletul răscolit de multe gânduri mă rugam nimfelor câmpenești și / bătrânului Mars Gradivus, care ocrotește ogoarele geților". I. I. Russu, *Religia geto-dacilor*, AISC, 5, 1944-1948, p. 83, tâlcuiește epitetul *Gradivus* prin "cel care pășește la luptă". În *Georgica* IV, 462-463, Vergilius aminteste de regele trac Rhesus, a cărui țară este locaș al zeului Marte. Ovidiu, *Tristia* V, 3, 21-22: "Tu n-ai rămas în patrie, ci ai venit până la Strimonul plin de zăpadă / și la getul care se închină lui Marte". Textele din Vergiliu și Ovidiu, în traducerea din *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 205. Iordanes, *Getica*, 40-41, spune și el că geții îl considerau șeful războaielor, că lui îi jertfeau primele prăzi de război și-l considerau ca pe un părinte; cf. I. H. Crisan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986, p. 398. Mitologia greacă pare să fi luat pe Ares ca zeu al războiului de la traci (G. Seure, Pauly-Wissowa, RE, I, col. 642-643).

36 Cel mai însemnat monument din Dobrogea dedicat cinstirii lui Marte este fără îndoială Trofeul de la Adamclisi, ridicat de împăratul Traian în memoria victoriei repurtate asupra dacilor și a aliaților lor la începutul secolului al II-lea p. Chr. V. Gr. Tocilescu, O. Benndorf, G. Nieman, *Das Monument von Adamklissi: Tropaeum Traiani*, Wien, 1895; F. B. Florescu, *Das Siegesdenkmal von Adamklissi: Tropaeum Traiani*, Bukarest - Bonn, 1965. În ceea ce privește armata romană în Dobrogea, v. cartea lui A. Aricescu, *Armata romană în Dobrogea romană*, București, 1977. Pentru istoria Dobrogei în secolul I p. Chr., v. D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei, I. Geți și greci la Dunărea de jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București, 1965, p. 293 și urm.; R. Vulpe, *Din istoria Dobrogei, II. Romanii la Dunărea de jos*, București, 1968, p. 24-67; C. C. Petolescu, *Dacia și Imperiul Roman. De la Burebista până la sfârșitul Antichității*, București, 2000, p. 25-48.

37 *Geneza creștinismului...*, p. 155.

fi atras și pe cea a lui Filip: "Având ca fundament relația specifică făcută de Noul Testament între Andrei și Filip, originea andreiană a includerii "Scythiei" între teritoriile evanghelizate de acesta din urmă e cu atât mai plauzibilă, cu cât, conform uneia dintre tradițiile privitoare la aria apostolică a lui Andrei, cel dintâi chemat, a predicat în mai multe cetăți din Asia Mică, printre care și Hierapolis, locul unde a murit Filip"³⁸.

Ce se poate spune astăzi?

Cel mai vechi izvor care atestă propovăduirea Sfântului Filip în Scythia este *Calendarul gotic*. Ziua de 15 noiembrie era consacrată cinstirii lui, cu precizarea că a murit la Hierapolis: *Filippus apaustaulus in Jairupulai*. După învățatul german H. Achelis, unul dintre primii editori și comentatori³⁹, *Calendarul* ar fi fost alcătuit în Thracia, unde goșilor refugiați din nordul Dunării de teama hunilor le-a fost acordat azil aici de către împăratul Theodosie I (379-395) prin anul 380. Achelis socoate că în această vreme s-a alcătuit *Calendarul* și că în el au fost introduse sărbători specifice goșilor arieni, unele dintre ele primite și de la grecii (bizantinii) mai numeroși în zonă, la rândul lor tot arieni⁴⁰. Totuși acest calendar nu este pur arian, căci el cuprinde și sărbători în cinstea ortodocșilor. De pildă, la 29 octombrie este înscrisă "pomenirea martirilor...care au fost arși pentru poporul got al bisericii ortodoxe"⁴¹.

Data stabilită de Achelis la sfârșitul secolului IV a fost prelungită de alți cercetători spre anul 407 și chiar 419⁴², dar elementele luate în considerare de aceștia ar putea reprezenta doar interpolări la un fond mai vechi. Cred că alcătuirea *Calendarului* a început în perioada când goșii se aflau încă în nordul Dunării și că a fost completată după plecarea lor în sud și așezarea în Thracia. Odată cu viețuirea lor în această regiune și cu accentuarea caracterului arian al credinței s-au înscris și sărbători specifice ariene. Biserica din țara Gothiei cu episcopi în frunte, cu preoți și citeți, cu misionari care și-au dat viața pentru Hristos, nu s-a putut lipsi de un calendar propriu, în care să fie înscrise datele sărbătorilor de seamă, n-a așteptat momentul trecerii în sudul Dunării către sfârșitul secolului IV. N-a simțit această biserică nevoia

38 *Ibid.*, p. 158.

39 H. Achelis, *Der älteste deutsche Kalender...*, p. 308-335; H. Delehaye, *op. cit.*, p. 276 și urm. Mai multe considerații asupra *Calendarului gotic*, v. în studiul nostru citat la nota 1, p. 176, 177, 179.

40 Achelis, *op. cit.*, p. 317.

41 Delehaye, *op. cit.*, p. 274-291, cap. *Martyrs de l' église de Gothie*.

42 Idem, *op. cit.*, p. 277; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes de l' Empire romain*, Paris, 1918, p. 513; Wilhelm Streitberg, *Die gotische Bibel*, 6. unveränderte Auflage, I, 1971, p. 472-474; Elfriede Stutz, *Gotische Literaturdenkmäler*, 1966, p. 69-72; cf. Herwig Wolfram, *Geschichte der Goten von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhundert. Entwurf einer historischen Ethnographie*, München, 1979, p. 73.

Bibliei, pe care Ulfila a început s-o traducă încă de atunci, când se afla în Gothia nord-Dunăreană?⁴³. Astfel, înscrierea în el a Sfinților Apostoli Andrei și Filip s-ar fi putut face mai devreme de sfârșitul secolului al IV-lea și ea să nu fi fost ecoul populației din Thracia, ci a celei din Scythia, cu care goții nord-Dunăreni erau în strânse raporturi religioase și economice, iar cei doi apostoli au predicat aici. Achelis recunoaște că acest Calendar a păstrat *amintirea* martirilor căzuți în deceniile anterioare ca urmare a persecuțiilor⁴⁴. Întrebarea este dacă *amintirea* aceasta cuprindea majoritatea numelor din calendar, la care s-au făcut doar adaosuri în Thracia ori nucleul de bază s-a alcătuit aici și în el sunt doar puține reminiscențe din trecut. Fragmentul de calendar păstrat este prea mic pentru a putea da răspunsul la această întrebare.

Importanța Calendarului pentru problema de care ne ocupăm constă în faptul că el a înscris printre zilele de sărbătoare nu numai pe Andrei (la 29 noiembrie, nu la 30), ci și pe Filip. Baza înscrierii nu este o ficțiune, fiindcă nici unui nume înscris în Calendar nu i s-a contestat autenticitatea și veridicitatea. Pe de altă parte, pentru cunoscătorul istoriei Bisericii din Gothia, atât de puternică și cu reprezentanți chiar la Primul Sinod ecumenic de la Niceea (325)⁴⁵, existența Calendarului cu datele lui este ceva firesc. Calendarul este un izvor de prim ordin pentru istoria creștinismului primar, el înscriindu-se între documentele asemănătoare de valoare incontestabilă.

În ordine cronologică, următorul document privitor la apostolatul Sfântului Filip în Scythia l-ar constitui lucrarea apocrifă a lui Abdias. Fără să excludem că ea cuprinde o parte imaginară, un nucleu adevărat există. Cadru general istorico-geografic în care activează Sfântul Filip este cel roman (tribuni, armată) și într-adevăr Scythia era pe atunci parte integrantă a imperiului. Cum am spus mai sus, cultul zeului Marte exista la geto-daci și la romani. Un alt element credibil este hirotonirea unui episcop, a preoților și diaconilor, fapt comun activității apostolice, adevărat și de cuvintele Sfântului Apostol Pavel din Ep. către Romani 15, 18-19 "prin cuvânt și faptă"⁴⁶.

43 V. studiile noastre: *Le christianisme dans le diocèse de Buzau; Theophilus Gothiae, Bischof in der Krim oder an der unteren Donau?; Die Mission des heiligen Johannes Chrysostomos auf der Krim und an der unteren Donau*, toate în vol. *Christianitas Daco-Romana*, p. 157-187.

44 Achelis, *op. cit.*, p. 333: "Die kleine Compilation bewahrte das Gedächtnis an die Märtyrer der Christenverfolgungen, die in den vorhergehenden Jahrzehnten das Volk erschüttert hatten, notierte aber nicht minder die ortsüblichen Heiligen Thrakiens".

45 Mă refer la episcopul Theophilus Gothiae, care după socotința mea n-a reprezentat Gothia din Crimeea, ci pe cea nord-dunăreană, centrată pe regiunea Buzăului; v. Em. Popescu, *Theophilus Gothiae...*, în vol. *Christianitas Daco-romana...*, p. 178-16.

46 Seria episcopilor cunoscuți în Dobrogea (Scythia Minor) am încercat s-o stabilesc în studiul: *La hiérarchie ecclésiastique sur le territoire de la Roumanie. Sa structure et son évolution jusqu'au VIIe siècle*, în vol. *Christianitas Daco-Romana*, p. 200-216.

Dar mai importante sunt *Martirologiile istorice occidentale*, adică acele calendare, care în afară de numele, data morții (respectiv a înmormântării), locul înmormântării martirilor, iar prin extensiune și al sfinților, în general, și al sărbătorilor lor, includ rezumate sau extrase din pătimirile și viața lor, precum și documente și tradiții care le privesc⁴⁷. Ele au stat la baza alcătuirii *Martirologiului roman*, document oficial al Bisericii romano-catolice (1584), dar s-au inspirat și din documente răsăritene vechi: *Martyrologium Hieronymianum*, alcătuit în prima sa formă la mijlocul secolului al IV-lea și care la rândul său se inspiră din izvoare anterioare, mai cu seamă din lucrările lui Eusebius de Caesarea, inclusiv din cele pierdute, din tradiții și istorici bisericești ca Ieronim, Rufin și din *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*⁴⁸.

Cele mai multe martirologii occidentale au fost alcătuite în secolul al IX-lea, cu o concentrație către mijlocul lui. Între cele mai vechi, care se referă direct la Sfântul Filip, este *Martirologiul lui Adon*, alcătuit între 855-860. Adon a fost călugăr și a trăit o vreme în mănăstirea Ferriers-en-Gatinais, apoi la Prüm în zona germană și în sfârșit în orașele Lyon și Vienne. S-a născut la începutul secolului al IX-lea și a murit în 875. În 860 devine arhiepiscop de Vienne. A scris mai multe lucrări axate pe viețile și minunile sfinților, o *Cronică*, în centrul căreia stă orașul Vienne prin încercarea de a-i crea o origine creștină din secolul I, punând ca episcop pe Crescent, unul din ucenicii Sfântului Apostol Pavel⁴⁹.

Martirologiul lui Adon se bazează pe cele alcătuite de *Beda Venerabilul*⁵⁰ la începutul secolului al VIII-lea și pe al lui *Florus de*

47 Dom Henri Quentin, *Les martyrologes historiques du Moyen Âge. Étude sur la formation du Martyrologe Romain*, Paris, 1908, p. 1-2; H. Leclercq, *Martyrologe*, în *Dict. d'arch. chrét. et de liturgie*, X,2, Paris, 1932, col. 2599-2616; Dom Jaques Dubois, *Les martyrologes du Moyen Âge latin*, Bsepols, Turnhout-Belgium, 1978, [Typologie des sources du Moyen Âge occidental, Fasc. 26, mis à jour, 1985].

48 Quentin, *op. cit.*, p. 56.

49 Ediția recentă a Martirologiului lui Adon aparține la doi învățați francezi: Dom Jacques Dubois et Geneviève Renaud, *Le martyrologe d'Adon. Ses deux familles, ses trois révisions. Texte et commentaire*, Paris, 1984; lungi și valoroase comentarii - valabile și astăzi - asupra operei lui Adon a făcut Quentin, *op. cit.*, p. 405-681.

50 Beda Venerabilul compune către începutul secolului al VIII-lea și moare la 735. El a inaugurat un nou stil, caracterizat prin largi împrumuturi din izvoare, dar, pe de altă parte, lasă libere multe zile ale anului, completate de alții după aceea, încât nu mai este posibil să distingă ce a aparținut lui Beda însuși sau celor care l-au urmat. El a compus opera probabil în perioada când a apărut *Romanum Parvum*, adică la mijlocul secolului al VIII-lea. La baza operei lui au stat *Martyrologium Hieronymianum*, *Liber Pontificalis*, câteva *Acta Sanctorum* și alte surse. Pentru apostoli, el s-a inspirat în special din *Martyrologium Hieronymianum*, folosind manuscrisul *Epternacensis*. În Martirologiul lui Beda au fost distinse două etape: 1. care are la bază însemnările lungi despre sfinți, făcute de Beda însuși și altele mai scurte, pe care le cunoaștem din singurul manuscris aparținând acestei etape, păstrat la Mănăstirea Saint Gallen (nr. 451), din Elveția. Din păcate, manuscrisul se oprește

Lyon⁵¹. Adon adaugă însă la ele amănunte luate din Noul Testament, Istoria Bisericească a lui Eusebiu, în traducerea lui Rufinus, *De viris illustribus* a lui Ieronim, *Liber pontificalis*, Grigorie de Tours, pătimirile sfinților și operele sfinților părinți. Nu este ușor totdeauna să discerni în textul lui Adon izvoarele din care s-a inspirat. El a dat texte mai lungi la zilele de sărbătoare ale sfinților, pentru că le socotea utile și vroind să scutească "pe alții să caute cu multă trudă, citind multe cărți"⁵².

În ceea ce privește problema noastră, în Martirologiul său citim la ziua de 1 mai: "Nașterea (spre viața veșnică) a sfinților apostoli Filip și Iacob, dintre care Filip, după ce a convertit la credința în Hristos aproape (întreaga) Sciție (*cum paene Scythiam ad fidem Christi convertisset*) și a așezat acolo diaconi, preoți și episcopi, s-a întors în Asia, unde neslăbind să predice continuu câțiva ani și supunându-se mereu unor nevoițe pioase a câștigat o

la 25 iulie; Quentin, *op. cit.*, p. 18; 2. cuprinde mențiunile scurte, care nu sunt cunoscute de manuscrisul Saint Gallen 451, apoi începând cu 26 iulie toate mențiunile scurte; Dom Jacques Dubois et Geneviève Renaud, *Édition pratique des martyrologes historiques de Bède, de l'Anonyme Lyonais et de Florus* (Institut de recherches et d'histoire des textes. Travaux préparatoires), Paris, 1976, p. VI; H. Achelis, *Die Martyrologien, ihre Geschichte und ihr Werth*, Berlin, Weidmann, 1900 [extras din *Abhandlungen der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse, N. F. III,3*, p. 112 și urm.; cf. Quentin, *op. cit.*, p. 2, 585].

51 Florus a fost unul din scriitorii bisericești cei mai de seamă din epoca sa, privit drept "cea mai strălucită lumină a Lyonului în prima jumătate a secolului al IX-lea". Poet, canonist, teolog, liturgist, bun cunoscător al Parinților și Sfintei Scripturi, bun cunoscător al limbii și culturii ebraice. Din păcate, nu se cunosc datele exacte ale nașterii și morții, dar ele pot fi approximate din amănuntele operei sale. Perioada de maximă creație este între anii 830-852. Martirologiul lui este o dezvoltare a operei lui Beda și a fost scris în regiunea Lyonului, unde Florus a trăit cea mai mare parte a vieții. Martirologiul care i se atribuie constituie o formă mult adăugată a operei lui Beda, din care apoi Adon dezvoltă martirologiul său. Adon, care a trăit la Lyon, poate chiar în timpul vieții lui Florus, atribuie în bloc acestuia mărirea martirologiului lui Beda. Manuscrisele de bază ale martirologiului lui Florus sunt cele cunoscute de Quentin și au fost descoperite în mănăstirile de la Mâcon, Bologna, Epternach și Toul. Trei dintre acestea sunt luate în considerare de Quentin ca definitive pentru opera lui Florus: M (Mâcon) și E T (Epternach și Toul). Manuscrisul M a fost datat în prima treime a secolului al IX-lea, după anul 806 și înainte de 837, iar E T, plasate în a doua treime a aceluiași secol, adică după 838 și înainte de episcopatul lui Adon (859-860). Florus s-a servit în alcătuirea lucrării sale de Martirologiul lionez, atribuit unui anonim și redactat de acesta înainte de anul 806, prin utilizarea surselor hagiografice, în special *Martyrologium Hieronymianum* și mai puțin de autorii creștini. Totuși, pentru apostoli, adaosurile au fost luate din *De viris illustribus* a lui Ieronim, *Cronica* și *Historia ecclesiastica* ale lui Eusebiu, apoi din Rufin și Grigorie de Tours. În Martirologiul lui Florus se află la ziua de 30 noiembrie și importanta știre despre sfântul apostol Andrei: *In civitate Patras, provinciae Achaiae, natale beati Andrae apostoli, qui etiam apud Scythiam praedicavit. Cuius ossa, vicissimo Constantii imperatoris anno Constantinopolim translata sunt*"; v. Dom Jacques Dubois et Geneviève Renaud, *Édition pratique...*, p. 217; cf. studiul meu menționat la nota 1, p. 178. Despre Florus, v. și Quentin, *op. cit.*, p. 222-408, în special p. 223, 358, 384, 385, 386, 389, 403-405, 698.

52 *Le martyrologe d'Adon* par J. Dubois et G. Renaud, p. XXI.

mulțime de neamuri punând-o în slujba lui Hristos și care a adormit în cetatea Hierapolis, cu sfârșit bun, fiind înmormântat cu părinții (rudele) sale⁵³"

Textul citat cuprinde două mențiuni importante: locul de misiune, anume *Scythia* și propovăduirea încununată aici cu *instituirea clerului*: episcopi, preoți și diaconi. Interesant este că se vorbește de mai mulți episcopi. Nu știm de unde a preluat informația aceasta, dar oricum nu din lucrarea apocrifă a lui Abdias (secolul al VI-lea), căci acolo se vorbește de un singur episcop. Nu putem presupune, deci, o dependență directă între cele două lucrări, ci cel mult de un izvor comun, din care fiecare a cules ce a socotit util. Eu înclin să cred însă că sursele de inspirație pentru ambii autori au fost deosebite. De obicei, autorii de martirologii se inspirau din opere asemănătoare, care îi precedau.

Textul lui Adon a fost preluat de *Notkerus Balbulus* (Bâlbâitul) (840-912) în Martirologiul său⁵⁴ și este în mare parte același în conținutul său la *Petrus de Natalibus* (sec. XIV)⁵⁵.

Un alt martirologiu occidental, mai redus în amănunte și din aceeași vreme cu cel al lui Adon, care atestă și el prezența și propovăduirea Evangheliei în *Scythia* de către Sfântul Apostol Filip, aparține lui *Usuard*, un

53 *Ibidem*, p. 6: *Natale beatorum apostolorum Philippi et Jacobi; ex quibus Philippus cum paene Scythiam ad fidem Christi convertisset, diaconibus, presbyteribus et episcopis ibi constitutis, reversus est ad Asiam, ubi continua praedicatione per aliquot annos insistens, multitudinem populorum Christo laboribus piis semper inserviens lucratus est. Quique apud Hierapolim Asiae civitatem dormivit, cum patribus suis beato fine sepultus est.* Elemente ale acestei prezentări se regăsesc în viața latină a apostolului (*Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*, ediderunt socii Bollandiani, Bruxelles, 1898-1901, 6814; cf. Boninus Mombritius, *Sanctuarium seu Vitae Sanctorum ex diversis codicibus collectae*, Milan către 1480, vol. II, 211-211v).

54 Notkerus a fost călugăr la Mănăstirea St. Gallen și a alcătuit un martirologiu, pe care-l cunoaștem, după un singur manuscris păstrat în mănăstirea lui de viețuire, datând după unii din secolul IX (N. Dănilă, *Cred. străb.* VII, 1996, nr. 11 (128), p. 5), după alții din secolul al X-lea (Quentin, p. 679). Pentru anumite perioade din an (12-18 iunie, 10-14 iulie, 19-27 august și 27 sept. - 31 dec.) manuscrisul are lațune. Se cunosc trei ediții: a lui Henricus Canisius, Ingolstadt, 1604, a lui Iacob Basnage, Antwerpen, 1725 și ultima în PL, 131, col. 1025-1164; v. și Ernst Dümmler, *Das Martyrologium Notkers und seine Verwandten*, in *Forschungen zur deutschen Geschichte*, 25; 1885, p. 197-220. În alcătuirea martirologiului său Notker s-a bazat pe martirologiul lui Adon, pe care l-a corectat în lecturile greșite, dar uneori se depărtează de surse. Alt izvor pe care Notker l-a folosit este Rhabanus Maurus (v. Quentin, p. 679-685), iar ediția recentă este *Rhabani Mauri Martyrologium*, edidit John Mc. Culloch, Turnholt, 1979 [Corpus Christ. XLIV]. Nu mi se pare justă opinia lui N. Dănilă, potrivit căreia Notkerus Balbulus s-ar fi inspirat din lucrarea lui Abdias (*ibid.*, p. 5). Pentru a dovedi dependența lui totală de martirologii și în special de Adon, reproduc textul privitor la sfântul Filip din PL, 131, col. 1073-1074: *Kal. Maii... Natale apostolorum Philippi et Jacobi. Ex quibus Philippus cum totam pene Scythiam ad fidem Christi convertisset, diaconibus, presbyteris et episcopis ibi constitutis, reversus est ad Asiam. Ubi continuae praedicationi per aliquot annos insistens multitudinem populorum Christo, laboribus piis semper inserviens lucratus est. Quique apud Hierapolim Asiae civitatem (a)dormivit cum patribus suis, exstincta haeresi Ebionitarum, qui Christum Jesum ante incarnationis tempus fuisse negabant, et sepultus est in pace. Jacobus vero qui et frater Domini dicitur...*

călugăr din mănăstirea Saint Germain-des-Près, de lângă Paris, născut în primii ani ai secolului al IX-lea și decedat la 13 ian. 877. El a început redactarea martirologiului prin anii 845-850 și l-a terminat în 865. Opera aceasta este considerată foarte valoroasă, deoarece constituie o mărturie a cultului sfinților în secolul al IX-lea, puțin înainte de invazia normanzilor și în același timp o verigă importantă în șirul martirologiilor, care, începând cu primele liste de martiri, ajung până la martirologiul oficial roman (1584). Usuard s-a folosit de martirologii mai vechi, al lui Florus din Lyon, cu două redactări, una anterioară anului 837 și cea de-a doua puțin după aceea, al lui Adon, despre care s-a vorbit mai sus, și cel atribuit lui Hieronymus, din acesta însă s-a inspirat mai cu seamă pentru a umple zilele goale. Mai puțin s-a inspirat din Martirologiul lui Beda, compus la începutul secolului al VIII-lea (el moare la 735). Este foarte greu să identifici izvoarele lui Usuard, deoarece însemnările lui sunt scurte și nu s-a condus în alegere după o metodă uniformă, procedând fie la scurtări sau lărgiri, fie la împărțiri și fuzionări⁵⁶.

Iată ce consemnează Usuard la 1 mai: "De asemenea, se face cinstirea (mutării la viața veșnică a) fericiților apostoli Filip și Iacob, dintre care Filip, după ce a convertit la credință aproape întreaga Scîție, a avut un frumos sfârșit în cetatea Hierapolis din Asia. Iacob însă, numit și fratele Domnului, a fost înmormântat lângă templul din Ierusalim, unde el fusese aruncat"⁵⁷.

Elementul principal din acest text este menționarea Scythiei ca arie de misiune a Sfântului Apostol Filip. Ar fi aceasta cea de a treia atestare în documente, a căror valoare nu poate fi contestată: Calendarul gotic, Martirologiul lui Adon și al lui Usuard. Lor li se adaugă scrieri apocrife, fiecare cu un sâmbure de adevăr, dar pentru acceptarea apostolatului sfântului Filip în

⁵⁵ In *Catalogus sanctorum et gestorum eorum ex diversis voluminibus collectus*, Lugduni, 1519, cartea a IV-a, cap. 107, foliile 76-77v: *De Sancto Philippo Apostolo*. Despre Petrus de Natalibus și opera sa, v. N. Dănilă în "Unirea", publicație a Bisericii Unite cu Roma...S.N. VII, nr. 5, 1966, p. 5 și nr. 8 (61), 1996, p. 5; el dă traducerea textului referitor la activitatea Sfântului Filip în Scythia și pasagii scurte din versiunea latină. Remarc deosebi următoarea frază: *Hic post Domini ascensionem et apostolorum divisionem XX annis per Scythia instanter Evangelium praedicavit* = "Acesta după înălțarea Domnului și răspândirea apostolilor a predicat cu râvnă Evanghelia lui Hristos timp de 20 de ani în Scythia"; și ceva mai departe: "și întemeind multe biserici (comunități), a hirotonit episcopi, preoți și diaconi și chiar și alți clerici (inferiori). Iar de acolo (din Scythia), printr-o revelație a plecat în Asia, în cetatea Hierapolis...". Asemănarea între Petru de Natalibus și Pseudo-Abdias ar consta aici doar în durata propovăduirii, la ambii 20 de ani. Dar în alte privințe există mari deosebiri.

⁵⁶ Despre toate acestea, v. *Le martyrologe d' Usuard*. Texte, commentaire, par Jacques Dubois, Bruxelles, 1965, p. 5-8, 10-11, 13, 14, 28, 32, 35, 38-41, 57, 61, 120, 126, 136, 139-141.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 221-222: *Item natalis beatorum apostolorum Philippi et Jacobi ex quibus Philippus postquam paene Scythiam ad fidem Christi convertisset, apud Ierapolim, Asiae civitatem, glorioso fine quievit. Iacobus vero, qui et frater Domini legitur, juxta templum Ierosolimorum, ubi et praecipitatus fuerat, sepultus est.*

Scythia putem face abstracție de ele. Merită însă și acestea să fie analizate și culese știrile credibile din ele.

Apostolatul sfântului Filip în Scythia trebuie privit drept ceva normal în contextul colaborării la misiune dintre apostoli. Așa a procedat Sfântul Petru, fiind ajutat de fratele său Andrei în misiunea din Asia, Pont, Galatia, Cappadocia și Bithynia. Tot așa și Sfântul Andrei l-a ajutat pe Filip, concetățeanul și prietenul său în misiunea desfășurată de acesta în Frigia. Unele tradiții, considerate de critici verosimile ("vraisemblables indépendentes de l'apocryphe") vorbesc de participarea Sfântului Andrei la Efes (desigur în tovărășia lui Petru) și la Hierapolis, oraș important al Frigiei, centru de activitate misionară a Sfântului Filip⁵⁸. Întrajutorarea în evanghelizarea neamurilor este rod al dragostei creștine, care s-a unit în cazul Sfântului Andrei cu prietenia deosebită dintre ei. Amintesc doar că prietenia din copilărie a contribuit ca Filip să fie chemat la apostolie *al treilea*, adică imediat după Petru (In. 1, 43-44) și acest lucru s-a datorat, desigur, rolului Sfântului Andrei, cel dintâi chemat. Când Mântuitorul a înmulțit cele cinci pâini și cei doi pești, Andrei și Filip au fost amândoi protagoniști (In. 6, 4-9), iar când evreii eleniști au dorit să meargă la Iisus și l-au abordat mai întâi pe Filip, acesta merge la Andrei să intervină împreună să fie primiți (In. 12, 20-22). Acestea și alte întâmplări din viața lor, pe care nu le cunoaștem, i-au legat într-o prietenie durabilă, care și-a dat roadele și în cazul misiunii lor în Asia Mică și Scythia.

Valoarea atâtor documente, care vorbesc de misiunea Sfântului Filip în Scythia, ne încredințează că nu trebuie să ne mai îndoim a spune: Sfântul Filip este cel de-al doilea apostol care a sfințit pământul românesc propovăduind Cuvântul Evangheliei Mântuitorului Hristos.

Prof. Emilian Popescu

⁵⁸ Jean Marc Prieur, *Acta Andreae. Praefatio - Commentarius Corpus Christ.* 5, Brepols, Turnhout, 1989, p. 88-89.

CETATEA HALMYRIS.

CÂTEVA DATE ȘI CONSIDERAȚII ISTORICE, BISERICEȘTI ȘI TEOLOGICE CU PRIVIRE LA MARTIRIUL SFINȚILOR EPICETET ȘI ASTION

Așezările din părțile Murighiolului sunt legate de vechea cetate antică THALAMONIUM-SALMORUS (SALMORUDE), cetate ce a fost identificată mai târziu cu numele HALMYRIS¹. Cercetările arheologice au scos la iveală mărturii care atestă că aici a existat "o locuire neîntreruptă ... din secolul IV î. Hr. până la începutul sec. VII d. Hr."², sau mai bine zis o continuitate firească a geto-dacilor, o locuire continuă³ și autohtonă⁴. Documentarea existenței unei populații autohtone aici, ne trimite în timp până la migrația indo-europeană⁵. Influențele apusene, schimburile comerciale, culturile vremii, ca de pildă cultura La Tene⁶, fac ca locuitorii autohtoni de aici să fie legați de "viața Europei Centrale"⁷. Prin urmare, s-a stabilit că aceste locuri au fost locuite încă din paleolitic, iar în neolitic se cunceaște deja o "civilizație remarcabilă" ... și o intensă viață religioasă⁸.

Cetatea-oraș Halmyris, se traduce "apă sărată". Către sfârșitul terțarului, lacul Razelm și Delta Dunării erau acoperite de apele Mării Negre care comunicau printr-un posibil braț: Valea Sarinasuf-Beibugeac-Murighiol,

1. Mihail Zahariade, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum*, București, 1998, p. 139 (sus numitul se ocupă azi de săpăturile de la Murighiol).

2. Florin Topoleanu, *Ceramica romană târzie cu decor ștampilat descoperită la Halmyris*, în "Peuce", vol. XII, Tulcea, 1996, p. 143 (se ocupă de cercetările de la Halmyris).

3. Andrei Opaiț, *Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența* (Murighiol) – sec. V a.Hr.-VII d.Hr., în "Peuce", vol. X, nr. 1, Tulcea, 1991, p. 133.

4. Mihail Zahariade, *op. cit.*, p. 140.

5. Gavrilă Simion, *O nouă necropolă getică la Murighiol, județul Tulcea*, în "Peuce", vol. XI, 1995, p. 265.

6. După numele unei localități din Franța și se întinde pe perioada secolelor V-I a.Hr. Ei adoptă în mod liber această cultură și tot ei sunt cei care o dezvoltă.

7. Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1982, p. 266.

8. Diac. prof. dr. Vasilescu Emilian, *Istoria Religiiilor*, București, 1982, p. 315.

izolând colinele Dunavățului. Acest braț ce poartă numele de "Culoarul Beibugeac", pare să fi fost un braț al Dunării sau o strămoare, un braț marin anterior perioadei cuaternare⁹ și tot în această zonă pare să fi fost cunoscuta insulă din antichitate, Insula Peuce¹⁰, unde locuiau peucii și pe care nu i-a putut învinge Darius (521-486 a. Hr.) în expediția sa de care amintește și poetul național, Eminescu în "Scrisoarea a III-a". De la apele sărate care existau în apropiere îi vine denumirea cetății. Delta Dunării s-a format ulterior, ea fiind "unitatea morfologică cea mai tânără și cea mai recentă din tot pământul românesc"¹¹, aparținând ultimei scufundări după depunerea loessului și numai înainte de vremea lui Herodot (484-425 a. Hr.).

În mod direct, de numele cetății Halmyris se leagă martiriul Sfinților Epictet și Astion originari din Asia Mică. Actul martiric care stă la baza textului existent azi despre cei doi sfinți nu menționează din ce provincie erau originari, ci menționează numai "părțile Orientului"¹². Totuși, se crede că au ajuns la Halmyris plecând din Nicomidia, port la Marea Marmara și capitală a provinciei Bithynia și unde Dioclețian (284-305 a. Hr.) își avea reședința. La Halmyris au ajuns cam pe la anul 284. În timpul martiriului, Epictet îi spunea lui Astion că de șaptesprezece ani îl are fiu duhovnicesc¹³.

În vremea aceea, cetatea Halmyris prezenta un important punct de confluență dintre Dunăre și brațul Sf. Gheorghe, care probabil se vărsa în mare pe la punctul Ivancea¹⁴ cu Pontus Euxin: port între Dunăre și Mare, punct vamal, punct comercial, punct strategic militar.

Din martiriul Sfinților Epictet și Astion aflăm despre importantul port de la Halmyris, precum și de mijloacele de navigație locală, mici vase numite "navicula parva" sau "musculus" iar marinarii care deserveau aceste vase, se numeau "epibatae".

Aceste nave aveau ca misiune paza gurilor Dunării. După informațiile lui Zosimus, aici se pare că a fost chiar o flotă care a fost implicată în luptele cu greutungii, când generalul Promotus a barat dintr-un mal într-altul Dunărea cu un șir dublu de vase, nepermițând înaintarea lor în susul Dunării. Până la Dioclețian, Dobrogea se afla "sub dispositione viri spectabilis ducis",

9. Prof. dr. doc. P.V. Coteț, *Probleme de geomorfologie cuaternară în Dobrogea*, în "Peuce", Tulcea, vol. III, 1973, p. 24.

10. Ibidem, p. 29; C. Brătescu, *Contribuțiuni la studiul Deltei Dunărene*, în "Analele Dobrogei", nr. 2, Constanța, 1921, p. 228.

11. C. Brătescu, *Contribuțiuni ...*, p. 282.

12. † Dr. Nestor Vornicescu, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, *Una din primele scrieri ale literaturii române străvechi, "Pătımirea Martirilor Epictate și Astion"*, Craiova, 1990, p. 1.

13. Ibidem, p. 37.

14. G. Valsan, *România în Dobrogea pe o hartă din circa 1769-1774*, în "Analele Dobrogei", Constanța, nr. 4, 1920, p. 539.

ce aveau puteri depline asupra trupelor de uscat cât și pentru cele limitane. Către sfârșitul sec. III și începutul sec. IV au loc modificări ale administrației militare, Dioclețian reorganizând sau înființând noi provincii, Dobrogea rămânând în continuare sub comanda acestor "dux", care vor primi și numele de "perfectissimus" – "dux perfectissimus". Perioadei ce a urmat în conducerea sa, Dioclețian, cade sub influența lucrărilor neoplatonicului Porfiriu, care scria opere pentru justificarea combaterii creștinismului. Astfel, Dioclețian a emis câteva decrete de persecuție folosind drept lozincă "nomen christianorum delato" (Numele creștinilor să fie nimiciți). Este bine să amintim că aceste edicte, care puse în lumina istoriei au făcut mulți martiri și umbră Bisericii: edictul de la 24 februarie 303; cel din aprilie același an ce viza clerul; altul la 27 septembrie tot în anul 303, iar la începutul anului 304, edictul prin care erau prigoniți și uciși toți creștinii din întreg Imperiul Roman. Se pare că la Halmyris, pe lângă Sfinții Epictet și Astion, au mai căzut și alți martiri, urmare edictului din 304¹⁵. Convertirea a "o mie de oameni" într-o singură zi de către sfinții amintiți, care erau numiți "răufăcători primejdioși, care prin învățăturile lor otrăvite îndepărtează pe mulți de la jertfele datorate zeilor"¹⁶, arată în mod evident că au fost convertiți și alții pe perioada celor șaptesprezece ani cât au stat cei doi sfinți în Halmyris. În timpul împăratului Constantin cel Mare (306-337), "dux perfectissimus" se subordonau unui "magister equitum et peditum", care va prelua funcțiile prefectului praetoriului, iar mai târziu, urmare unui decret din 12 martie 443 să se subordoneze "magistrului militum". Primul "dux limitis Scythiae" a fost C. Aurelius Firminianus, după care i-a urmat Latronianus. După cum ne informează profesorul Emilian Popescu, titlurile comandantului militar în Scythia, în acea vreme erau "dux limitis Scythiae" și "dux limitis provinciae Scythiae" pentru provincii. Acești doi termeni au o deosebită importanță în ceea ce privește precizarea teritoriului de competență a ducelui provinciei. Prin urmare, din "Acta Epicteti", aflăm că Latronianus s-a deplasat la "Almidensium civitas" în mod neașteptat (subito advenit Latronianus), inspectând cetatea, fortificațiile, desfășurarea operațiunilor militare în zonă și nu în ultimul rând ordonând executarea celor doi Sfinți Epictet și Astion. Pentru paza cetății s-au introdus tipuri de unități de cavalerie numite "cuneusuri", iar după jumătatea sec. III "cuneusuri equitum", menționate în Notitia Dignitatum, pentru provinciile Moesia Secunda și Scythia. Un neîntrecut cuneus a existat la Halmyris, intitulat "cuneus equitum Arcadum" (a doua jum. a sec.

15. Florin Topoleanu, *op. cit.*, p. 144.

16. *Acta Sanctorum*, t. III, Ed. Palmé, Parissis et Romae, 1867, p. 19 (Traducere în limba română de Prof. David Popescu).

III), însă istoricii sunt de părere că acest cuneus a continuat și în perioada anterioară celei de a doua jumătăți a sec. III având o denumire necunoscută. A. Aricescu, cu privire la originea acestui cuneus opinează, că el ar provine din Egipt, provincia Arcadia, iar termenul "Arcadum-Arcades", ne îndreptățește să credem că ar proveni din Arcadia, dioceza Egiptului, deoarece de aici se livra pentru Halmyris cai pentru armată și tot de aici se recrutau și soldați. Teodoret de Cyr, în *"Istoria Bisericească"*, ne dă informații că, după luptele de la Dunăre ale armatelor romane cu goții (migrația goților de la nordul Dunării care s-a desfășurat între 238-269), mulți soldați romani au murit cei rămași fiind împrăștiati pe la cetățile romane, însă mulți dezertau iar populațiile civile părăseau cetățile. Zosimus zice: "văzând că numărul transfugilor întrecea de acum pe cel al soldaților de acolo și gândindu-se cum va putea cineva să-i țină în frâu în caz că ar plănui ceva contra acordului, împăratul socoti că e mai bine să contopească o parte din ei cu acei care făceau serviciul militar în Egipt, iar o parte din cei ce alcătuiau legiunile de acolo să-i aducă la el". Provinciile Aegiptus Herculia și Aegiptus Iovia, ofereau contingente de recruți pentru Halmyris și alte cetăți din Scythia. Th. Mommsen, afirmă că aceste "cuneusuri" au fost escadroane organizate după modelul barbar, așa cum unități "equites" au fost organizate după modelul roman provenite din organizarea fostelor corpuri de cavalerie al legiunilor după jumătatea sec. III.

Timp de trei ani cât a stat dux limitis Latronianus la Halmyris, inspectând și coordonând activitățile amintite mai sus, a auzit și de faptele minunate pe care le săvârșeau Sfinții Epictet și Astion. Totuși au fost denunțați ca vrăjitori și agitatori, care, prin faptele lor au îndepărtat pe mulți de a se sacrifica zeilor și împăratului. Au fost întemnițați și aduși în fața judecătorilor unde li s-a cerut să se lepede de credință însă și-au susținut cu tărie credința creștină. Chiar unul dintre judecătorii lor, Vigilanțiu, s-a convertit la Hristos. După chinuri și suferințe grele au fost condamnați la moarte și apoi decapitați, la 8 iulie 290. La data martiriului lor, preotul Epictet, care s-a distins printr-o viață virtuoasă și plină de fapte minunate săvârșite prin puterea credinței sale în Hristos, împletite cu rugăciunea, avea șaptezeci de ani, iar tânărul Astion, fiul magistrului din orașul de unde a venit la Halmyris, avea treizeci și cinci de ani.

Judecătorul Vigilanțiu, a ridicat pe ascuns trupurile lor, pe care, după ce le-a uns cu mir și cu miresme le-a înmormântat într-un loc de cinste, după care, probabil, au fost puse într-o bazilică cu martyriion din cetate¹⁷. La puțin

17. Pr. Ene Braniște, *Martiri și Sfinți pe pământul Dobrogei de azi*, în *"De la Dunăre la Mare"*, Galați, 1979, p. 49.

timp după moartea celor doi sfinți martiri, părinții lui Astion au sosit la Halmyris, fiind înștiințați despre cele petrecute cu fiul lor. Aici, preotul cetății, Bonosus, i-a catehizat, iar după patruzeci de zile, primul episcop de Tomis, Evangelicus, le-a dat botezul. Întorși în țara lor, părinții Sfântului Astion au luat cu ei pe Vigilanțiu și pe bătrânul preot Bonosus.

Cei doi sfinți, în Martirologiul hieronymian sunt pomeniți atât la data de 8 iulie, ziua morții lor dar și la 23 mai, dată la care sunt enumerați într-un grup mai mare de sfinți martiri. În Spania se serbează pomenirea unui Sfânt Epitacius, care nu poate fi decât o formă latinizată a numelui grecesc Epictet (*Acyra Sanctorum ...*, Nov. I. II, p. 65). Însă, se naște întrebarea, dacă moaștele celor doi sfinți au fost duse, într-adevăr, în Spania, pentru siguranță, datorită năvălirii barbarilor? Dacă da, așa se explică faptul că ei au mai figurat multă vreme în mineele ortodoxe de azi. Catalogul alfabetic al sfinților din calendarul ortodox, alcătuit de Pr. Gr. Popescu¹⁸ are la bază "*Viețile Sfinților*" de Dimitrie al Rostovului și amintește de ziua de 7 iulie 303, ca zi de pomenire, Astion fiind numit "monahul din Amrida".

Facem precizarea că, denumirea de monah pentru Astion, poate fi "un adaos într-o perioadă ulterioară"¹⁹. În sensul adevărat al cuvântului el nu a fost monah deoarece ar fi trebuit să trăiască departe de lume, în singurătate. De aceea titlul inițial al scrierii nu s-a păstrat – *Pătimirea Sfinților Epictet și Astion* – el fiind modificat în timp. Pentru cei doi sfinți s-a creat un cult local și loc de pelerinaj²⁰, în cadrul căruia se citea "*Actul martiric*", autorul putând fi Vigilanțius²¹ sau chiar bătrânul preot al cetății, Bonosus. Nu este exclus ca Sfintele moaște ale celor doi sfinți să fie îngropate sub dărâmăturile cetății și să iasă la lumină când va hotărî Dumnezeu, așa cum s-a întâmplat cu moaștele Sfinților de la Niculițel, Zoticos, Kamasis, Filipos, Attalos, Sfinte moaște care s-au crezut a fi îngropate în nordul Africii-Cartagina. Azi se găsesc la Mănăstirea Cocoș-Tulcea.

Că ele vor ieși la lumină, a fost de părere și regretatul părinte profesor dr. Ene Braniște, la fel și Arhiepiscopul catolic R. Netzhhammer precum și alții. Nutrim nădejdea că în această zonă se va petrece o minune: descoperirea celor doi Sfinți Epictet și Astion, după spusele părintelui Braniște, cei mai vechi Sfinți din Dobrogea cunoscuți cu numele. Nu departe de Cruhlicul mare, astăzi zonă desecată unde se cultivă porumb, la poalele dealului

18. "B.O.R.", 1956, nr. 1-2, p. 156 și 163.

19. Pr. lector univ. dr. Nechita Runcan, *Câteva considerații istorico-teologice privind "Pătimirea Sfinților Epictet și Astion"*, în "Sfântul Apostol Andrei", Buletinul oficial al Sfintei Arhiepiscopii a Tomisului, Constanța, 1999, nr. 4, p. 75.

20. Pr. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 49.

21. Pr. lector univ. dr. Nechita Runcan, *op. cit.*, p. 74.

Dunavățul de Sus, în stânga lui, la 75 m de drumul de piatră ce leagă comuna Murighiol de satul Dunavățul de Sus și la 2 km de comuna Murighiol, se văd și astăzi ridicăturile de pământ ale cetății Halmyris care ascunde încă adevărate urme de civilizație.

Denumirea de Thalamonium a cetății apare doar în Notitia Dignitatum Orientalis²², însă scrierile vremii o menținează cu numele de Halmyris:

- "*Acta Sanctorum*" – urbs Almiridensium; Almiridensium civitas;
- Plinius cel Bătrân în "*Nat. Hist.*": lacus ... Halmyris (sec. I d. Hr.);
- "*Scutum Duraie Europi*": Οσλμυρρα;
- Philostorgius, în "*Istoria Ecclēziastica*": Αλμυριδα;
- Procopius din Cezareea, în "*De Aedificiis*": Αλμυρις ονομα;
- Hierocles, în "*Synecdemus*": Αλμυρως;

– Constantin Porfirogenetul, în "*De Administrando Imperio*": Αλμυρις; Filostrogius, menționează atacul goșilor din anii 384–385; 385–386 asupra cetății²³, iar Procopius în "*De Aedificiis*", menționează așezarea ei în "*Extrema Scythiae minoris*" și refăcută de Justinian²⁴.

Locuitorii acestei cetăți au fost dintru început geto-dacii autohtoni (sec. V a. Hr. – I d. Hr.), iar apoi se vor așeza civilii romani alături de autohtoni (sec. I d. Hr. – sf. sec. III d. Hr.), ce vor purta numele de "vicus classicorum"²⁵.

"Vexilatio Legionis I Italicae et Claudiae piae fidelis"²⁶, va construi în sec. II primul castru de pământ, iar în prima jumătate a sec. IV va fi reconstruită "a fundamentis" peste castrul timpuriu. Reconstrucția a început în timpul lui Aurelian sau Probus, continuând până în timpul primei tetrarhii sub Dioclețian, când s-a terminat. Pentru înălțarea noii fortificații, a trebuit să se dezafecteze parțial nivelurile anterioare, construindu-se zidul de incintă cu turnuri în formă de U și de potcoavă (turnuri de tip quadriburghium), redistribuirea rețelei stradale și construcția unor edificii mai mari: o clădire termală, o altă clădire din piatră legată cu mortar și nu în ultimul rând "domusul" (marele edificiu) din centrul cetății²⁷.

Poarta dinspre nord a fost reconstituită masiv, complet demontată, peste fundația rămasă fiind ridicată alta nouă cu lățimea de 3,60 m. La începutul

22. Mihail Zahariade, *op. cit.*, p. 139.

23. Emilian Popescu, *Inscripțiile din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 180.

24. Mihail Zahariade, *op. cit.*, p. 140.

25. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, București, 1979, p. 40.

26. Mihail Zahariade, *op. cit.*, p. 140.

27. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 181 și urm.

sec. V se fac alte reconstrucții atât în interiorul cât și în exteriorul cetății. În urma evenimentelor din anii 377-378, revolta goților, în interior se încearcă aducerea la orizontală a nivelului de locuire (o mare parte a zidului de incintă, latura sudică fiind dărămată) prin pavaje de piatră: arterele Nord-Est și Est-Vest, edificiile interioare (domusul central) și la sistemul exterior de fortificație.

Poarta dinspre Nord, acum este modificată așa cum se vede și astăzi, pragul propriu-zis a fost supraînălțat cu trei blocuri ciclopice din calcar prezentând o deschidere la dimensiunea de 5,77 m lățime. Turnurile au suferit și ele modificări. De-a lungul existenței cetății se disting 13 nivele. Fiecărui nivel îi corespunde o perioadă de timp, cu o fază sau mai multe. Nivelul 13 marchează ultima perioadă din viața cetății (sec. VII)²⁸.

Fiecare familie din Murighiol deține astăzi în Cruhligul mare câte 1.000 m² de pământ cu titlu de proprietate.

În vara anului 1994, într-o zi pe la prânz, când T. Paraschiva și M. Aftenie, localnice din Murighiol, luau masa, după ce au prășit porumbul în Cruhlig, undeva pe lângă cetate, au auzit țipete de miel, s-au uitat în jurul lor însă nu au văzut nimic. S-au dus prin împrejurimi să vadă ce se aude însă tot nu au văzut nimic. S-au așezat din nou la masă și gemetele de miel continuau. La un moment dat, Paraschiva T. îi spune Afteniei M.: "Măi, fato, aici nu-i lucru curat! Trebuie să fie ceva!". Ulterior s-a săpat în locul de unde se auzea țipătul de miel și a fost găsită o ușă. Poate că țipetele aceluia miel prevestesc că într-o bună zi trupurile acestor sfinți să fie descoperite.

În cinstea acestor sfinți, sub grija Î.P.S. Arhiepiscop LUCIAN al Tomisului, a fost amplasată o Sfână cruce la poalele cetății Halmyris, vizibilă de pe drumul ce duce către Dunavățul de Sus și o altă Sfântă cruce în imediata apropiere a sfintei biserici de la Dunavățul de Sus (iunie 1998), mărturie că aici au existat semne de civilizație creștină și populație autohtonă neîntreruptă. La intersecția de drumuri din afara comunei Murighiol către Dunavățul de Sus și Campingul Murighiol cu drumul de pământ ce duce la Dunavățul de Jos, s-a înălțat o Sfântă troiță pictată, cu coloane, capiteluri și grăduț cu baluștri, în cinstea acestor doi sfinți, tot din inițiativa Î.P. Sfințitului Arhiepiscop LUCIAN, al Tomisului și cu eforturile credincioșilor bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" din Constanța, precum și ale enoriașilor bisericii din Murighiol în frunte cu păstorul lor, Constantin Pahonea (august 1998). Troița a fost sfințită la data de 26 septembrie 1998, de către Î.P.S. Arhi-

28. Cristina Opaît, *Descoperiri monetare în fortificația de la Independența, județul Tulcea*, în "Peuce", vol. X, nr. 2, Tulcea, 1991, p. 457.

episcop LUCIAN al Tomisului, la care au participat, pe lângă un sobor de preoți și oficialități ale orașului Tulcea: dl Prefect Răzvan Vasiliu, dl Președinte al Consiliului Județean Tulcea, Florian Hrițcu, dl primar al orașului Tulcea, Mihai Nicolae, dl primar al comunei Murighiol, Ionel Iacob, Pr. prof. dr. Gheorghe Drăgulin, profesor la catedra de Istorie a Bisericii Universale în cadrul Facultății de Teologie din București și alții. Tot în aceeași zi a fost sfințit și monumentul eroilor din Murighiol, înălțat în mijlocul comunei de P.C. preot paroh Constantin Pahonea, în cinstea eroilor neamului căzuți în primul război mondial 1916-1918 și cel de-al doilea război mondial 1941-1944, unde se află încrustat, pe lângă numele eroilor din comună și cuvintele: "... urmași ai locuitorilor cetății Halmyris, unde au fost martirizați Sfinții Epictet și Astion, la anul 290, sub împăratul Dioclețian".

Nu departe de Troița de la marginea Murighiolului se găsesc câțiva tumuli (morminte) care urmează a fi săpate de către Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, sub îndrumarea d-lui Simion Gavrilă, directorul institutului. Săpăturile arheologice efectuate în vara anului 2000, la Halmyris, au localizat Biserica episcopală de aici, aproape de poarta principală, poarta dinspre Nord, în stânga nu departe de termele și depozitele de grâu ale cetății. După informația lui De Boor, pe la anii 600, Halmyris devine Episcopie, dar nu va dura mult căci la anul 613-614, viața de aici începe să înceteze datorită migrațiunii popoarelor. Nu se cunoaște Episcopul care a păstorit aici. Însă viața în preajma Murighiolului va continua, după cum reiese din studiile și cercetările arheologice efectuate de Mănușcu Adameșteanu, ca urmare a săpăturilor de salvare efectuate la cetatea Ghiolul Petrei, unde și aici (sec. IX-X) urmare descoperirilor a existat o viață religioasă în Hristos.

În încheiere, nutrim încă o dată convingerea că Sfintele Moaște ale celor doi sfinți, se află îngropate undeva în cetatea Halmyris și cu ajutorul lui Dumnezeu vor fi cât de curând descoperite.

Pr. Constantin Pahonea

O MĂRTURISIRE DE CREDINȚĂ COPTO-ETIOPIANĂ DIN SECOLUL AL XVII-LEA

În dorința refacerii unității celor două familii ale Bisericii Ortodoxe, Răsăriteană și Veche Orientală, apar astăzi noi studii privind istoria evoluției dezvoltării lor dogmatice, canonice și cultice. Pentru noi, ortodocșii răsăriteni, necesitatea de a cunoaște tradiția dogmatică, canonică și cultică a Bisericii Ortodoxe Vechi Orientale sau necalcedoniene nu este doar un imperativ cerut de teologia ecumenică a zilelor noastre, ci și unul care se înscrie în aria preocupărilor concertate ale teologilor (dogmatiști, canoniști și liturgiști) pentru refacerea unității Ortodoxiei ecumenice pierdute în anul 451.

Diferitele mărturisiri de credință ale Bisericii Etiopiene, una din venerabilele Biserici Vechi Orientale, ne furnizează un bogat și variat material hristologic, care constituie o adevărată frescă a înțelegerii hristologiei, de către oameni și veacuri diferite în Biserica Apostolului Frumentius. Din numărul mare de acest fel de mărturisiri, în special din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, care căutau să contrapună o serioasă rezistență influenței catolice, sunt vrednice de amintit următoarele: "Confesio Claudi" (Mărturisirea împăratului etiopian Galawdeos), un adevărat expozeu al credinței Bisericii copte și etiopiene, "Sawana Nafs" (Refugiul sufletului), "Fekkare Malakot" (Expunerea Dumnezeirii sau Cuvânt despre Dumnezeu), "Haymanota Abaw" (Credința Părinților) și Consolarea sufletului de Nawaya Masqal, pe care o vom prezenta în acest studiu.

Cadrul istoric al apariției lucrării "Consolarea sufletului"

În secolul al XVI-lea, nișușii (împărații) Etiopiei au pus stavilă atacului musulman cu ajutorul asistenței militare portugheze. După înfrângerea lui Ihman Ahmed ibh Ibrahim, cunoscut în istoriografia etiopiană a "Futuh al-Habasha" (Cuceritor al Abisinienilor)¹, portughezii pătrund tot mai mult în

1. Vezi *The Church of Ethiopia: A Publication of the Ethiopian Orthodox Church*, Addis-Abeba, 1970, p. 27.

viața politică, social-economică și religioasă a Etiopiei. Asistența militară – oferită de portughezi – care se plătea de fapt printr-o dependență economică și militară față de Portugalia, aduce urmări nefaste pentru Etiopia și pe plan religios. Pătrunderea iezuiților și activitatea lor de convertire a poporului și conducătorilor Etiopiei la catolicism a adus, însă, cu sine un val de proteste din partea celor care își păstrau cu prețul vieții credința părinților lor. Dar, agenții Scaunului papal au reușit însă să convertească la catolicism pe nișușii Za Dangal (1603) și Susenyos (1606-1632)².

Fiecare popor, indiferent de mărimea lui, a avut însă conștiințele sale tutelare, care la vremuri de răscruce au știut să aducă la trezire pe conaționali lor. Adeseori, aceștia au izbutit într-adevăr să redeștepte conștiințele conaționaliilor lor, pentru păstrarea unității naționale și religioase primite din străbuni, chiar cu prețul vieții lor. Acest lucru îl vom întâlni și în istoria Etiopiei. Diferiți clerici, monahi sau preoți de mir ai Bisericii Etiopiei, "... s-au opus catolicismului, redactând scrieri religioase, dovedind... greșelile Bisericii Catolice"³.

Unul dintre acești propagatori și apărători ai credinței etiopiene străbune este și autorul mărturisirii noastre, Nawaya Masqal, care, emigrat în Egipt, scrie regelui Za Dangal o scrisoare intitulată "Consolarea sufletului". Acest titlu sugestiv voia să spună adresantului că autorul își face datoria de a apăra legea străbună, adică credința Bisericii sale, moștenită din străbuni, împotriva propagandei iezuite, ajunsă chiar până la curtea imperială a neamului său. Acest act era pentru autorul epistolei o consolare, o liniște sufletească pentru datoria împlinită. În acest context, Nawaya Masqal își considera epistola sa drept un mesaj de credință ortodoxă adresat dintr-o țară îndepărtată. "Un mesaj... trimis dintr-o țară îndepărtată. Fie ca ea (scrisoarea) să ajungă Domnului meu, împăratul Etiopiei, de la aceia a căror credință este ortodoxă, pentru că ei au stat cu noi și au fost numiți iacobiți"⁴.

Această introducere plină de iz medieval, amintindu-ne de stilul literaturii epistolare din țara noastră, din vremea respectivă, ne sugerează că autorul acestei epistole era în realitate un purtător de cuvânt al Bisericii iacobite din Egipt, unde mulți etiopieni își găsiseră refugiul în aceste vremuri, când se încerca catolicizarea Etiopiei. De aceea, putem spune că epistola este produsul mentalității celor două comunități, coptă și etiopiană, din Egipt. Iată de ce epistola menționată poate fi socotită nu numai o mărturisire

2. Vezi A. H. M. Jones and E. Monroe, *A History of Abyssinia*, London, 1935, p. 29.

3. *A Monophysite Epistle - The Consolation of the Soul* -, în "*Orientalia Christiana Periodica*", vol. XXX, fasc. II, Roma, 1964, p. 447; cf. I. Guidi, *Storia della letteratura etiopica*, 1932, p. 70.

4. *A Monophysite Epistle...*, p. 465.

de credință a Bisericii Etiopiene, ci și a celei copte. Prin aceasta, importanța sa istorică și dogmatică capătă o mare dimensiune. Ea ne atestă atitudine Bisericii copte și etiopiene față de încercările de catolicizare ale iezuiților.

În introducere – care trădează un versat condeier al genului epistolar – autorul dorește să obțină acel *captatio benevolentiae* din partea împăratului țării sale, pentru credința mărturisită de creștinii iacobiți din Egipt, care se roagă pentru împăratul Etiopiei la Sfânta Liturghie, conform canoanelor Apostolilor "...care au descins din cer..."⁵. Desigur, nu trebuie să ne mire afirmația făcută în privința Canoanelor Sfinților Apostoli, deoarece acesta era produsul mentalității medievale monahale. Canoanele așa-zise ale Sfinților Apostoli, primeau nu numai paternitate apostolică, ci și cun caracter revelat, de literă de Evanghelie. Această aserțiune ne-ar îndreptăți, de altfel, să credem că autorul epistolei ar fi fost un monah.

Tot din introducerea epistolei reținem mărturia istorică conform căreia sădirea credinței creștine în adâncul inimii etiopienilor s-a datorat împăraților lor, "...ortodocși în credința lor"⁶. Evident, autorul pomenea în primul rând pe frații gemeni, Ezana și Suzana, în timpul cărora Etiopia a fost încreștinată, în secolul IV. Autorul evoca câteva nume de împărați martiri pentru credința creștină în lupta împotriva musulmanilor, specificând că amintirea lor este trează pentru toți "...acei care mărturisesc o natură a lui Hristos"⁷. Ce se înțelegea și cum se comenta de către teologii Bisericii necalcedoniene expresia "o natură a lui Hristos", în timpul autorului, adică la începutul secolului al XVII-lea, și ce se înțelege astăzi, ne este bine cunoscut. Mărturisirea de credință a patriarhului Etiopiei, Abuna Theophilos, prezentată cu ocazia întronizării sale, în luna Mai 1971, ne poate servi drept mărturie peremptorie în privința noii înțelegeri și interpretări a doctrinei hristologice de către Biserica Etiopiană. Compararea acestor două mărturisiri de credință ne demonstrează cu pregnanță progresul în cunoașterea dogmatică și în special în înțelegerea termenilor hristologici în Biserica Etiopiei. Fără îndoială, terminologia hristologică, semantica ei, are astăzi o mai mare putere de exprimare, datorită îmbogățirii lexicului etiopian. Astăzi, echivalentul etiopian nu mai lasă cuvântului grec sau latin, original, încă două-trei subînțelesuri, așa cum se întâmplase în epoca de făurire a termenilor respectivi ce aveau să acopere noțiuni străine de gândirea și limbajul etiopian. Ce putem înțelege noi cei de astăzi prin expresia, folosită de autorul epistolei, "o natură a lui Hristos"? Un ortodox răsăritean, crescut în duhul pravilnic și de

5. Ibidem.

6. Ibidem.

7. Ibidem, p. 466.

conservare a înțelegerii tradiționale a Calcedonului, la auzul expresiei "o natură a lui Hristos", ar cataloga aceste Biserici la paragraful bine cunoscut: "Biserici eretice-monofizite", apărute după Schisma din anul 451. Evident, este un lucru regretabil și abominabil, dar care s-a petrecut în istoria creștină. Dar să nu credem însă că un fiu al Bisericii necalcedoniene n-ar proceda la fel la auzul expresiei "două naturi ale lui Hristos". Oare să fi uitat fiii celor două Biserici – cândva una – că marea autoritate comună în materie de credință hristologică, Sfântul Chiril al Alexandriei, este cel care a pus de fapt în circulație expresia "o singură natură" întrupată a lui Dumnezeu-Cuvântul? Calcedonienii nu-l numesc monofizit, iar necalcedonienii nu-l numesc diofizit. Fiecare parte a înțeles definiția lui ca ortodoxă. Iar această definiție nu este alta decât cea aprobată de Sinodul de la Calcedon. Diferența de înțelegere s-a datorat însă altei cauze. Interpretarea ulterioară s-a folosit de exprimări diferite, care nu erau proprii limbii elene a Sfântului Părinte al Alexandriei. Cele două lumi creștine, răsăriteană (greacă) și cea orientală (siro-egipteană), au avut un limbaj și o gândire proprie în asimilarea și interpretarea acestei definiții. Substratul național-social și politic a contribuit și el la această specificare a celor două lumi. Și nu trebuie să ometem cauza majoră a acestor neînțelegeri. După cum se știe, Scaunul de Constantinopol fusese înveșmântat cu noi prerogative de canonul 28 al acestui Sinod, lucru care va atrage reacția protestatară a Scaunelor apostolice de Alexandria și Antiohia. Orgoliul acestor Scaune, vătămat încă din timpul Sinodului II Ecumenic, prin canonul 3, fusese însă declanșat și hrănit atât de pretențiile hegemone ale Scaunului de Constantinopol, cât și de revendicările exponenților celor două Scaune din Orient.

Accentul pe unirea ipostatică a celor două naturi ale Mântuitorului Iisus Hristos rămâne propriu Ortodoxiei orientale. Idealul teandric în Orientul care aspiră la divin, rămâne nota sa deosebitoare față de Occident, scufundat în uman.

În Etiopia, receptarea formulării necalcedoniene, sau mai corect a interpretărilor necalcedoniene, au fost facilitate de mulțimea tradițiilor iudaice, la care s-a adăugat influența Scaunului de Alexandria, ajutat și de factorii politici ai lumii arabe. Acești factori au contribuit din plin la improprierea terminologiei necalcedoniene, la care autorul epistolei noastre nu adaugă decât câteva umbre. Atrăgând atenția suveranului Etiopiei asupra greșelilor dogmatice ale catolicilor, identificate în mod eronat cu doctrina Calcedonului, autorul proslăvea în realitate interpretarea pe care Biserica coptă o dădea doctrinei hristologice statornicite la Sinodul de la Calcedon. Dacă autorul epistolei menționate ar fi încercat să aducă în comparație și învățătura dog-

matică a Bisericii Ortodoxe Răsăritene – lucru ce-l evită – i-ar fi fost mai ușor să-și dea seama că adevărul se afla între cele două extreme: catolicism-ortodoxie-monofizitism. Fără a încerca să-l acuzăm, sau să-l botezăm în apa Calcedonului, dorim totuși să menționăm că taxarea epistolei lui Nawaya Masqal, ca monofizită – lucru ce l-au făcut diferiți teologi catolici, printre care și E. Cerulli, ni se pare gratuită, deoarece autorul menționează întotdeauna în cuprinsul lucrării expresia "credința ortodoxă". Deși vorbește de o natură a lui Hristos, autorul are însă conștiința apartenenței sale la credința ortodoxă. Această similitudine a situației de fapt, o aflăm în multe cazuri în Bisericile vechi orientale. Teologii lor, deși nu au înțeles sau nu au exprimat corect doctrina formulată la Sinodul de la Calcedon, au avut însă conștiința apartenenței lor la credința ortodoxă. De aceea, se cere din partea ortodocșilor răsăriteni circumspecție, ori de câte ori teologii romano-catolici inventariază aceste Biserici la capitolul "monofizit". E lesne de înțeles că această denumire a fost cauzată și de o oarecare doză de nemulțumire a lumii catolice pentru dârzenia acestor Biserici împotriva prozelitismului papal. Și ca să înțelegem mai bine acest lucru, să ne amintim că Biserica Catolică, a numit în anumite perioade ale istoriei creștine, drept eretică și neascultătoare până și pe pravoslavnică Biserica a Răsăritului. Să fi fost doar o politică papală pentru a menține creștinismul răsăritean divizat sau efectul acelei doze de amărăciune cauzat de neputința materializării jurisdicției universale? Desigur, invectivele aruncate reciproc de cele două Biserici, răsăriteană și Veche-Orientală, n-au făcut decât să slăbească puterea Ortodoxiei în favoarea prozelitismului papal și a diferitelor denominațiuni protestante.

Pentru a diagnostica conținutul doctrinar al epistolei menționate, pentru a ști ce crez hristologic mărturisea autorul – calcedonian sau necalcedonian – este necesar să urmărim îndeaproape textul mărturisirii de credință referitor la unirea celor două naturi în ipostasul divino-uman al Mântuitorului Iisus Hristos. "...Credința –mărturisea autorul epistolei –părăsește pe împăratul care crede într-o persoană și în patru persoane..."⁸.

Evident, autorul făcea aluzie la cele două naturi ale Domnului Hristos. După părerea sa, Bisericile calcedoniene ar identifica cele două naturi ale Mântuitorului Hristos cu două persoane. Nimic mai neadevărat! Crezul dogmatic stabilit la Sinodul de la Calcedon (451) rămâne pentru veacuri mărturia credinței mărturisite de calcedonieni. Afirmația autorului copt sau etiopian rămâne însă edificatoare privind modul înțelegerii hristologice calcedoniene în Bisericile respective, în epoca respectivă.

8. Ibidem, p. 467.

Epistola lui Nawaya Masqal ne atestă și prezenta unei practici iudaice în viața Bisericii etiopiene din vremea sa. Muștrând pe suveranul său de nerespectarea Sabatului, Nawaya Masqal afirma că "motivul pentru trimiterea acestei scrisori este ce am auzit când acei care nu au nici o dreptate și glorie te-au convins să calci Legea Creatorului și să distrugi Canonul Apostolilor. Dacă n-ar fi așa ei nu ți-ar fi vorbit de abolirea Sabatului"⁹. Autorul aducea ca dovezi pentru respectarea Sabatului și faptul că cei considerați sfinți de Biserica Etiopiei au respectat întrutotul Sabatul. În sprijinul afirmației sale apela la Colecția canonică intitulată "Sinodos", deși mărturisește că această Colecție este respinsă de catolici. "Eu știu că ei nu acceptă Sinodos, pentru că ei urăsc autoritatea lui..., în timp ce ei se bizuie pe învățați care adaugă și reduc din Scripturi"¹⁰. Spiritul său polemic aviza desigur pe teologii romano-catolici și, în special, pe iezuiți.

Apelând la argumente scripturistice, autorul încerca să convingă pe împăratul etiopian Za Dangal că Mântuitorul a înfăptuit minunile Sale prin natura Sa divină, lipsită de prezența naturii umane. Astfel, amintește că Mântuitorul, pe când era în Galileea, cale de o zi în Betania, spune ucenicilor "Lazăr este mort". Concluzia sui-generis, la care a ajuns autorul epistolei, era că Mântuitorul știuse datorită naturii Sale divine. Oare să fi uitat teologul etiopian cuvintele Mântuitorului "Unde l-ați pus", adresate surorilor lui Lazăr, Marta și Maria? Aceste cuvinte nu vedeau altceva decât natura umană a Mântuitorului, care coexista cu cea divină în Ipostasul Său. Sfinții Părinți, Maxim Mărturisitorul și Sfântul Ioan Damaschin ne spun că Mântuitorul putea suprima puterea divină atunci când voia. Aceasta nu este greu de înțeles nici pentru noi cei de astăzi, stăpâniți de voința omenescului. Atunci când starea contemplativă se întâlnește cu cea a postului și ascezei, voința duhovnicească pune stăpânire asupra ființei noastre; și invers, când ducem o viață plină de griji lumești, ființa noastră este robită de acestea. Dacă această comparație este sau nu intuitivă, un adevăr rămâne însă de necontestat, și anume acela că voințele Mântuitorului, purtate de Ipostasul Său, puteau scoate în evidență o natură sau alta. Cuvintele "Unde l-ați pus" sunt un act de umilință săvârșit de Iisus Hristos, dar și o dovadă a firii umane în persoana Sa. Oare, când a spus că Lazăr este mort, cu o zi înainte de a întreba pe cele două surori "Unde l-ați pus" nu se aflau în Ipostasul Său cele două naturi? Nu era oare Domnul în trup...? Proorocii care au prevestit anumite momente viitoare din istoria mântuirii, Sfinții care au săvârșit minuni nu erau purtători ai trupului, asemănători nouă...? După afirmația autorului epistolei

9. Ibidem, p. 470.

10. Ibidem, p. 471.

noastre ar trebui să înțelegem că Domnul Iisus Hristos n-a posedat permanent natura divină, întrucât a doua zi întreabă "Unde l-ați pus". Ce explicație ne-ar putea da urmașii Săi în ale credinței? Nawaya Masqal ne răspunde că Mântuitorul a pus această întrebare dintr-o oarecare considerație, de a nu se zice că Iisus Hristos a fost omorât prin putere magică.

În reconstituirea dialogului purtat cu un preot romano-catolic, Nawaya Masqal conchidea: "Mă mir la faptul că unul din fiii lui Leon, un purtător de veșminte preotești mi-a spus mie... De ce iei de la el, Umanitatea Sa"¹¹. Fiii lui Leon, la care se referă autorul epistolei, sunt preoții catolici, și, mai precis, iezuiții portughezi din vremea respectivă.

După cum se știe, scrisoarea trimisă de episcopul Romei, Leon I (440-456), Părinților Sinodului de la Calcedon, afirmă cu tărie învățătura ortodoxă despre unitatea celor două naturi și persoana Mântuitorului. Mărturisirea Sa de credință a fost de altfel confirmată de Părinții Sinodului.

Dialogul purtat de Nawaya Masqal și preotul catolic se încheie simplu, dar ortodox, prin cuvintele: "...laud și mulțumesc în unitate și egalitate cele Trei Nume, care sunt Trei Persoane și o singură Divinitate"¹². Această mărturisire de credință doxologică, lapidară dar corectă, dacă ar fi fost făcută dintr-un început, l-ar fi scutit pe autorul epistolei menționate de polemica care îi umbrește paginile.

O altă informație importantă pe care o desprindem din această epistolă se referă la practica Circumciziunii. "De ce cei netăiați împrejur –se întreba Nawaya Masqal –se urcă la Ierusalim să facă sacrificii și să plătească omagiul crucii, care nu este suficient să-i salveze pe ei?... Mă mir de truda lor... Întrucât ei spun că doar divinitatea poate face un act de divinitate și umanitatea un act de umanitate..."¹³. Desigur, creștinii etiopieni de astăzi nu se mai miră ca înaintașii lor, dar obiceiul și practica circumciziunii este prezentă și astăzi în viața Bisericii Etiopiene, justificată prin fel de fel de motivări, printre care și cele de natură medicală. Reținem însă că autorul epistolei era în necunoștință de cauză de unirea ipostatică, așa cum fusese formulată la Sinodul de la Calcedon, în anul 451. Cunoștințele sale rămăseseră la cuvintele din textul Evangheliei a patra "La început era Cuvântul...". Teologhisirea lor, turnarea acestor cuvinte în tiparele culturii vremii a necesitat însă elaborarea unui limbaj specific. Înțelegerea și priceperea acestui limbaj a cerut lupte, erezii și schisme, speculații filosofice, trăiri ascetico-mistice, încre-

11. Ibidem, p. 473.

12. Ibidem, p. 476.

13. Ibidem, p. 480-481.

derea în puterea minții omenești și apoi cea mai sinceră mărturisire a neputinței umane.

Modul unirii ipostatice, taina cea din veci ascunsă și de îngeri neștiută, nu poate fi cuprins în noțiuni și concepte umane încarcerate în țărcurile gândirii umane. Orice încercare rămâne aidoma vărsării unui ocean într-un vas de lut.

Teologii Bisericii Ortodoxe Răsăritene și Vechi-Orientale sunt tot mai conștienți de faptul că nu pot prezenta cartea de identitate a credinței celei adevărate dacă se reduc numai la eliminarea din limbajul teologic a invectivelor reciproce, a anaternelor și a amintirilor luptelor hristologice fără a apela la o reinterpretare și explicitare terminologică a crezului hristologic pentru oamenii timpului lor; desigur fără acest demers al explicitării, "in eodem substantia", al învățaturii de credință formulată la Sinodul de la Calcedon, vom rămâne aidoma celor din epoca disputelor hristologice din secolele V-VII, adică prizonieri ai limbajului de sorginte filosofică (aristotelică și neoplatonică). Oare Sfinții Apostoli, Sfinții Părinți și creștinii din Biserica primară n-au vorbit pentru epoca lor în cuvintele Scripturii? Încorporarea filosofiei în sfera teologhisirii – cel mai mare păcat ce a pândit pe teologi – a generat în decursul istoriei atâtea sisteme de gândire și Școli teologice care au culminat cu demitologizarea de astăzi.

Omul, după învățătura creștină este chipul și asemănarea lui Dumnezeu, și totuși rămâne o taină pentru el însuși. Cum ne vom închipui, deci, că îl putem cunoaște și exprima pe Iisus Hristos prin niște definiții, dacă omul nu se cunoaște pe sine însuși?

Epistola¹⁴ lui Nawaya Masqal rămâne o mărturisire a crezului hristologic copt și etiopian din secolul al XVII-lea, pe care teologii ortodocși, răsăriteni, o vor putea folosi ca referință în măsurarea progresului, în cunoașterea și înțelegerea doctrinei Calcedonului, de către Bisericile Vechi-Orientale, și în special de Biserica Etiopiei. Pentru secolul său, Nawaya Masqal rămâne un teolog bogat în cunoștințe dogmatice, biblice și canonice, chiar dacă uneori sunt întrebuițate tendențios. Polemica pe care o face cu iezuiții portughezi de la curtea împăratului etiopian, trecut la catolicism de către aceștia, ne dovedește cu prisosință că spiritul anticalcedonian ce a dominat în Bisericile Orientale a fost alimentat și de prozelitismul catolic.

Pr. Prof. Dr. Dură V. Nicolae

14. Textul Epistolei este trecut și în Colecția "Scritti teologici etiopici dei secoli XVI-XVII", vol. II, Citta del Vaticano, 1960, p. 105-135.

VI. VIAȚA BISERICESCĂ ÎN MITROPOLIA MUNTENIEI ȘI DOBROGEI

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST, OASPETE DE SEAMĂ AL ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

Ziua de naștere a oricărui dintre noi și mai cu seamă a unei alese personalități bisericești sau laice este o zi de bucurie sfântă, o zi memorabilă cu semnificații profunde, o zi care amintește mereu de începutul și desăvârșirea unei existențe umane, de împlinirile și mai puțin împlinirile acesteia. La baza acestora, din rațiuni numai de Dumnezeu știute, stă permanenta și nesfârșita Sa purtare de grijă, care este expresia necuprinsei Sale iubiri care întotdeauna dă lucrurilor Sale existență, viață cu sens profund, creștere, înțelepciune, valoare, împlinire și mereu, mereu dor de nesfârșit.

Nașterea oricărui dintre noi este un dar a lui Dumnezeu ce se adaugă mereu în "timp, care este măsura tuturor lucrurilor" și este consemnată cu mai înainte a lui Dumnezeu știință în uriașul plan de restaurare a lumii, care la fel ține de permanenta purtare de grijă a lui Dumnezeu față de creația Sa. De aceea, prin nașterea fiecărui dintre noi într-o permanentă mișcare spre slava lui Dumnezeu, timpul și dimensiunea lui devin un prezent nesfârșit, care ne apropie și ne unește cu Dumnezeu "în perspectiva unei infinite asemănări cu El".

Ziua de naștere a IPS Arhiepiscop Bartolomeu, 18 martie, a fost, este și va fi o zi de sărbătoare deosebită, plină de bucurie sfântă și de mari semnificații pentru Biserica Ortodoxă Română, pentru ierarhii, preoții, oamenii de cultură, prieteni și cunoscuți. În centrul acestei sărbători de suflet din anul

acesta a fost prezent, lângă cel sărbătorit Prea Fericirea Sa, Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, domnul Secretar de Stat la Secretariatul de Stat pentru Culte dl. Lurențiu Tănase, o parte din membri Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, autoritățile locale, profesori de teologie, protoierei, oameni de cultură și prieteni. Cum este și firesc, pregătirile de sărbătoare s-au făcut din timp, cu multă atenție și responsabilitate, cu înalta binecuvântare a IPS Arhiepiscop Bartolomeu de colaboratorii Centrului Eparhial, care s-au străduit să dea sens profund și formă conștientă sărbătorii respective pentru a face din momentul acesta un crâmpei al celei de-a 80-a primăveri a vieții Înalt Prea Sfințeniei Sale, încununată de florile recunoștinței celei vii pentru tot și pentru toate câte a realizat, pentru slujirea binecuvântată, pentru bucuria roadelor împlinite.

Sosit în mijlocul participanților la această sărbătoare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist împreună cu domnul Laurențiu Tănase, însoțit de PS Episcop Vicar Patriarhal Vincențiu Ploieșteanul, domnul general Constantin Costineanu, comandant de flotilă, și alți membri ai delegației, au fost întâmpinați pe aeroportul din Cluj de IPS Arhiepiscop Bartolomeu Anania, de domnul prefect Vasile Soporan și de membrii Consiliului Eparhial care, cu multă căldură sufletească, dragoste și zâmbet de bucurie au adresat un bun venit Înălților oaspeți.

La reședința arhiepiscopală Prea Fericirea Sa, Părintele Patriarh Teoctist, a fost așteptat de o parte din membrii Sfântului Sinod, de profesorii de la Facultatea de Teologie Ortodoxă și de la Seminarul Teologic din Cluj, protoierei, preoți, elevi, studenți și alte oficialități.

După intonarea Imnului Patriarhal, IPS Arhiepiscop Bartolomeu Anania l-a întâmpinat pe Prea Fericirea Sa cu un frumos cuvânt de bun venit: *"Prea Fericirea Voastră, Vă mulțumesc din suflet că ați venit. Mă bucur deosebit de mult. Fiți binevenit în mijlocul nostru și mereu să urcați și să coborâți scara avionului ca și acum.!"*

Răspunzând la cuvântul călduros de bun venit, Prea Fericirea Sa a spus: *"Sunt deosebit de bucuros să mă aflu aici și să răspund cu dragoste frățască la invitația IPS Arhiepiscop și prea iubit frate în Hristos și împreună slujitor Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, care își sărbătorește ziua de naștere. Este un moment foarte important din viața Înalt Prea Sfinției Sale și din viața fiecăruia dintre noi, ziua de naștere. Un moment de sfântă și aleasă bucurie pentru că Dumnezeu rânduiește viața oamenilor după voia Sa și viața fiecăruia dintre noi este cel mai prețios dar făcut de Dumnezeu oamenilor. Viața, libertatea gândirea, înțelepciunea, iubirea de Dumnezeu și de semenii, iubirea de frumos, aceste valori fac din om o personali-*

tate în folosul comunității, al țării și chiar al omenirii. Cu aceste daruri V-a înzestrat și dăruit Dumnezeu și pe Înalț Prea Sfinția Voastră, făcându-Vă de mare folos pentru Biserica noastră, pentru cultură și neam. De aceea, Biserica ne adună în Duhul Sfânt, la momentele de sărbătoare, de bucurie și uneri de răstriește. Ea, cu puterea Duhului Sfânt ne deschide toate porțile care despart pe oameni pentru a sluji cu mai multă credință, și pentru a ne împleti gândurile și năzuințele spre tot lucrul cel bun în slujirea semenilor, a lumii care este creația lui Dumnezeu. Acest prilej de bucurie sfântă ne-a adus pe noi aici și cu aleasă recunoștință și respect deosebit îl felicităm călduros pe Înalț Prea Sfinția Sa în numele Sfântului Sinod și al meu personal și îi dorim sănătate multă, tot mai multe realizări culturale și duhovnicești și mulți și fericiți ani cu binecuvântări și bucurii sfinte". ↑

Corala studenților și a elevilor seminariști, în încheiere, a cântat: "Bine ați venit voi oaspeți buni și dragi". Prea Fericirea Sa a binecuvântat pe cei prezenți și invitat de IPS Bartolomeu a vizitat studioul de radio "Renașterea" din cadrul Arhiepiscopiei, admirând cu multă atenție, personalul de înaltă competență, ordinea și dotarea performantă și felicitând pe Înalț Prea Sfinția Sa și pe colaboratori pentru o astfel de mare realizare. Apoi a acordat un scurt și foarte semnificativ interviu acestui post de radio pentru ascultătorii fideli, emisiunii "Acasă la creștini: Un dar de excepție pentru un om de excepție".

Prea Fericirea Sa s-a adrest ascultătorilor acestui post spunând:

↙ "Sunt foarte bucuros să răspund la această invitație a postului dumnea-voastră de radio și sunt bucuros iarăși să mă aflu aici împreună cu membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la această sărbătoare a împlinirii anilor Înalț Prea Sfinției Sale Arhiepiscopul Bartolomeu, Arhipăstorul acestor plaiuri și ținuturi de cultură, de istorie, de artă, de spiritualitate românească dar și pentru multe frământări" istorice. Doresc să vă împărtășesc bucuria mea la sărbătoarea zilei de naștere a Înalț Prea Sfinției Sale, care a slujit și slujește Biserica, cultura și arta acestui neam cu toate bucuriile și necazurile ei în mod pilduitor, cu pasiune și dăruire totală. Se cuvenea ca la o asemenea zi care însemnează nu numai un popas de întâlnire în comuniune cu Dumnezeu cel slăvit în Sfânta Treime, dar și o întâlnire între noi ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, credincioșii, colaboratorii și tinerii acestor ținuturi. Este o bucurie îndreptățită de tradiția noastră ortodoxă care ține de învățătura Bisericii Ortodoxe.

Un ierarh reprezintă în fața credincioșilor pe Mântuitorul Iisus Hristos pentru că el slujește cele trei mari dimensiuni ale lui Hristos: învață, sfințește și conduce pe credincioși pe calea mântuirii. Înalț Prea Sfinția Sa Bartolo-

meu a slujit și slujește cu dăruire aceste trei mari dimensiuni, acordându-le cea mai înaltă responsabilitate. *Înalt Prea Sfinția Sa a slujit întotdeauna, nu numai cu talentul pe care i l-a hărăzit Dumnezeu, pentru care a depus eforturi uriașe, așternând pe hârtie măiestria scrisului literar transpusă în poezie, proză, dramaturgie, lucrări de teologie și artă... Înalt Prea Sfinția Sa s-a făcut și se face vrednic de toată admirația și prețuirea datorită acestor calități și daruri care îi conturează personalitatea. Prin prezența noastră la această sărbătoare aducem mărturia comuniunii noastre de slujire și iubire, de prețuire și respect *Înalt Prea Sfinției Sale, căruia Dumnezeu i-a dăruit anii binecuvântați de Proorocul și Împăratul David. Această bucurie o împărtășim deopotrivă și dumneavoastră ascultătorilor acestui post de radio "Renașterea", care cuprinde un proces întreg de eforturi de reînnoiri sufletești, cu scopul de a ajunge la o viață plăcută lui Dumnezeu și în același timp plăcută și oamenilor.**

*Să înălțăm rugăciuni lui Dumnezeu la Sfânta Liturghie, ca această zi luminoasă să fie un prilej permanent de renaștere a vieții. Împărtășesc binecuvântări ostenitorilor acestui post de radio care trudesc aici, zi și noapte, pentru a așeza în sufletele dumneavoastră, ca în niște potire, mireasma învățăturilor sfinte care să prindă rădăcini și să înflorească asemeni florilor de primăvară pentru renașterea vieții spirituale. Unindu-ne cugetele în rugăciune către Dumnezeu și Maica Domnului, să rugăm pe Dumnezeu să-i dăruiască *Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu, ani mulți de viață cu roade și împliniri tot mai bogate spre slava Bisericii lui Dumnezeu și a credincioșilor ei.**

În încheierea interviului, domnul redactor și lector Radu Preda și *Înalt Prea Sfinția Sa Bartolomeu Anania* au mulțumit *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* și l-au rugat să semneze în cartea de onoare a postului de radio.

Odată cu lăsarea serii, sala de spectacole a Teatrului Național clujean a devenit neîncăpătoare. Aici a avut loc sărbătoarea de omagiere a zilei de naștere și împlinire a 80 de ani a *Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu Anania*. Domnul lector Radu Preda a invitat în scenă două mari personalități culturale ale Clujului: Ioan Vartic, directorul Teatrului Național din Cluj și domnul profesor doctor Andrei Marga, rectorul Universității "Babeș-Bolyai", care au prezentat în cuvinte de aleasă căldură sufletească personalitatea *Înalt Prea Sfințitului Bartolomeu Anania*. La sfârșitul acestor prezentări, studenții din cadrul Universității "Babeș-Bolyai" au prezentat un program literar-artistic cu fragmente din cele mai frumoase lucrări din opera *Înalt Prea Sfințitului Bartolomeu Anania*.

L-a încheierea manifestării artistice de omagiere a fost lansat CD-ul "ARHIEPISCOPUL", împreună cu două lucrări: "Logos" și "Hoțul de mărgăritare".

Duminică dimineata, 18 martie 2001, "Duminica Sfintei Cruci", ziua de naștere a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu Anania, a fost onorată de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și alți Înalți Ierarhi, preoți și diaconi la Catedrala Arhiepiscopală, unde s-a săvârșit Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie în prezența a numeroase personalități bisericești și laice și a unui număr imens de credincioși. Cuvântul de învățătură creștinească a fost rostit de Prea Fericirea Sa, care s-a adresat celor de față rostind următoarele:

Iubiți frați și surori în Domnul nostru Iisus Hristos,

Sfântul Apostol și Evanghelist Marcu, ne descoperă în cele cinci versete pe care le-ați auzit acum (Marcu 8, 34-38; 9, 1), una din cele mai importante și mai semnificative modalități de viețuire, aceea de a-L urma pe Hristos. Așadar Sfânta Evanghelie de astăzi cheamă pe fiecare credincios să facă din viața lui o urmare a lui Hristos.

Aceasta ar însemna ca fiecare din cei ce ascultă chemarea de astăzi, trebuie mai întâi "să se lepede de sine, să-și ia crucea" (versetul 34) și să-I urmeze Lui. A te lepăda de sine înseamnă a te lepăda de propria-i gândire, voință și ideal. Tot ceea ce apreciezi că îți aparține ca valoare a vieții proprii, atât din punct de vedere material sau spiritual, aparține Lui Hristos. Această lepădare de sine o înțelegem mai limpede, când auzim pe preotul slujitor zicând: "și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm". Din nefericire foarte puțini dintre noi înțelegem acest cuvânt și îl împlinim așa cum se cuvine. Fără lumina lui Hristos omul se crede a fi centrul gândirii, al puterii și a tot ceea ce este în stare să creeze sau să inventeze, mai cu seamă în vremea noastră, când el stăpânește într-o măsură tainele științei. Fără a mai ține cont de voința lui Dumnezeu, omul stăpânit de sine a sa s-a așezat cu mândrie luciferică chiar în locul lui Dumnezeu, dispunând numai de viața semenilor săi și de natura sau mediul înconjurător creat de Dumnezeu: "Cel ce răsare iarbă dobitoacelor și verdeață spre slujba oamenilor" (Ps. 103, 15).

De aceea, chemarea Mântuitorului Hristos din Sfânta Evanghelie de astăzi este de mare actualitate. Înțelegem așadar că înaintea lui Dumnezeu se cuvine să ne smerim mereu, și să ne rugăm Lui ca să ne ajute să luăm Crucea lui Hristos, ca în felul acesta să ne asumăm responsabilitatea purtării ei în toate îndatoririle ce ne revin fiecăruia, fie în familie, fie în societate și oriunde suntem chemați să ne împlinim rostul pe pământ.

Dar lepădarea de sine, această virtute foarte importantă a ființei noastre înseamnă o adâncire în profunzimea cugetului nostru, în visteria cea mai lăuntrică a gândirii noastre de unde se iau inițiativele, de unde iau naștere faptele noastre fie rele, fie bune. Depinde de calitatea acestui izvor din inima noastră despre care vorbește Sf. Scriptură (Mt. 12, 35). Chiar din clipa în care auzim chemarea lui Hristos ne dăm seama de însemnătatea urmării lui Hristos, virtute de prim ordin a vieții duhovnicești cuprinsă în Cuvântul lui Hristos și înțeleasă în contextul vieții noastre bisericești, acum la mijlocul Postului Mare în vederea pregătirii noastre sufletești pentru întâmpinarea Patimilor, Jertfei și Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Pentru noi, care auzim sau citim acest text al Sfintei Evanghelii sau îl ascultăm la radio, acesta are o valoare uriașă. El ne cheamă prin glasul Mântuitorului să luăm o hotărâre statornică pe care să o însoțim cu rugăciuni, cu post și faptele iubirii creștine, ca astfel prin pocăință să-L urmăm cu adevărat pe Hristos. Întoarcerea la Hristos și la Biserica Sa, adică urmarea Lui, devine o renaștere a noastră, o înnoire în credință și în fapte.

Ne aflăm aici în biserică vârstnici și tineri chemați în mod sigur de El spre a-I asculta cuvintele vieții, spre a le păstra în inimă spre rodire și spre a ne modela adevărata noastră viață ca să fim una cu El și cu toți semenii noștri de credință. Este însă de mare folos a observa cât valorează voința și libertatea noastră pe care trebuie să le folosim neapărat în lucrarea noastră de întoarcere spre Biserică. Sf. Evanghelie ne atrage luarea aminte asupra pregătirii noastre personale, sufletești și ne cheamă să ne facem un examen al conștiinței întrebându-ne dacă și noi cu adevărat luăm crucea și-L urmăm în aceste condiții. Facem noi lucrul acesta?

În viața de toate zilele se obișnuiește să se spună: fiecare își poartă crucea sa. Cu adevărat așa este, fiecare ne ducem crucea. Și spunem acest lucru cu frică și cu cutremur. Dacă o purtăm așa cum ne învață Mântuitorul, ne învrednicim de roadele ei, adică: dobândirea vieții celei adevărate. De-seori purtarea crucii a însemnat pierderea vieții acesteia, dar a însemnat și dobândirea vieții în Hristos după pilda martirilor pentru apărarea Ortodoxiei în Transilvania, care au înțeles că Sf. Cruce însemnează și altarul pe care S-a adus jertfă, pentru mântuirea neamului omenesc, Domnul nostru Iisus Hristos. Iată de ce Biserica Ortodoxă, păstrătoarea neștirbită a învățaturii Sale a împodobit această Duminică, cea de-a III-a din Postul Sf. Paști prin această ceremonie a scoaterii Sfintei Cruci spre cinstire, nu numai cu flori și cu cântări, ci și cu puterea ei întru schimbarea noastră duhovnicească pentru continuarea postului cu rugăciuni și cu fapte bune. Acesta este cel mai actual mesaj pentru lumea de astăzi, pentru lumea care deși poartă crucea ne-

cazurilor și o cruce a suferințelor, totuși ea se mai află încă înstrăinată de învățatura Sf. Evanghelii. Și consecințele acestor suferințe sunt semnele neîntregirii ființei noastre, a nedesăvârșirii noastre, a lipsei valorilor cuvântului lui Hristos din gândurile și faptele noastre.

Spunând acestea mă gândesc la frații noștri din părțile Bistriței, Alba Iuliei și Maramureșului care au suferit din cauza inundațiilor, sau la cei care în unele părți nu prea îndepărtate de noi cad pradă gloanțelor chiar în aceste zile, înclistați într-un război aducător nu numai de distrugeri materiale dar și de pierderi umane imense. La apelul nostru și la răspunsul pe care îl veți da dumneavoastră apelului nostru ei vor primi ajutoare ca semn al dragostei și comuniunii noastre. Sf. Cruce ne cheamă și ne amintește că suferința sau jertfa pe care o facem noi pentru credință, faptele noastre bune, însăși iubirea semenilor, reprezintă semnul că Îl urmăm pe Hristos; că toate le îndeplinim în numele Lui; că trăim pentru El. Atât gândul, talentul, știința noastră și mai ales științele pozitive care pătrund cu metodele de cercetare în tainele materiei cu scopul să-l afle pe Dumnezeu, iată că cercetătorii aceștia ajung în cele din urmă la concluzia că Dumnezeu este necuprins cu mintea, așa cum ne învață Biserica și Sfinții Părinți. Iată pentru ce fiecare faptă a noastră trebuie să tâlmăcească urmarea lui Iisus Hristos Cel răstignit și înviat a treia zi din morți. A urma pe Hristos înseamnă a ne dăru, prin slujire, semenilor noștri. Numai în felul acesta putem să înțelegem ce însemnează urmarea lui Hristos.

Aceste adevăruri deosebit de grăitoare l-au îndreptățit pe Sf. Ap. Pavel să exclare: "și nu eu sunt cel ce mai trăiesc, ci Hristos este Cel Ce trăiește în mine; ceea ce trăiesc eu acum în trup, trăiesc întru credința în Fiul lui Dumnezeu Cel Ce m-a iubit și pe Sine Însuși S-a dat pentru mine" (Gal. 2, 20). Atât de mult îl simțea el pe Hristos în inima sa. Spre bucuria noastră, iubiți părinți și frați, deseori întâlnim creștini și preoți, monahi și monahii care viețuiesc în mănăstiri și care-L simt pe Hristos că trăiește în ei. Pentru rugăciunile și viețuirea lor, Dumnezeu menține lumea, pentru ei ne apără de primejdii, de războaie și de tot felul de calamități. Pentru rugăciunile lor ne aflăm la începutul celui de-al treilea mileniu cu lucrări deosebit de importante, cu gânduri și fapte împlinite cu devotament ca roade ale credinței noastre închinată Sf. Cruci, care ne sfințește și ne întărește pe noi în nădejde pe calea urmării lui Hristos. Acum când am pășit în mileniul trei, să pășim și cu bogăția darurilor Sf. Cruci prezentă în inima și viața noastră, spre împlinirea voii lui Hristos. Crucea ne aduce aminte întotdeauna de moartea și învierea Mântuitorului Iisus Hristos, de jertfa Sa supremă prin care a adus lumii biruință, mântuire și moștenirea vieții veșnice.

Acum, credincioși de pe întreg globul pământesc, prin viața lor curată, prin lucrarea lor creștinească, închinată lui Hristos, cinstesc Sf. Cruce. Pentru aceasta roadele ei se răspândesc pretutindeni, căci cu puterea ei protectoare ea apără sufletele lor, orașele, satele și lumea întreagă. Așadar Sfânta Cruce este armă dăruită nouă de Dumnezeu asupra diavolului și lucrărilor lui. Nu ne putem imagina și nici nu putem concepe Crucea fără jertfa lui Hristos și nici pe Hristos, ca biruitor al morții, fără Cruce. "Căci cuvântul crucii, învață Sf. Ap. Pavel, nebunie este pentru cei ce pier; dar pentru noi, cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu" (I Cor. 1, 18).

Cinstind Sf. Cruce ne închinăm Mântuitorului Iisus Hristos, care este pururea cu noi prin lucrarea Duhului Sfânt, așa cum a făgăduit înainte de Înălțare: "Și iată, eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului. Amin" (Matei 28, 20). Cinstim Sf. Cruce pentru că pe ea S-a adus jertfa Marele Arhiereu și prin Cruce a venit bucurie la toată lumea. Această bucurie o trăim, această bucurie o dorim ca să sălășluiască în sufletele noastre și în toată lumea. Numai prezența învățaturii lui Iisus Hristos în lume cu puterea Crucii Sale poate potoli furtunile și stările ei fragile din punct de vedere social și moral ale lumii de astăzi. Numai cuvântul lui Hristos cel răstignit și înviat poate să zidească viața creștinească a tinerilor, viața de familie, viața noastră și a lumii. Acestea sunt valorile care ajută la întocmirile sociale core-spunzătoare chemărilor și nevoilor lumii atât de frământate din zilele noastre. Jertfa de pe Cruce a Mântuitorului și Cuvântul Său cu nimic nu știrbesc însemnătatea științei și a descoperirilor ei. Ci dimpotrivă le binecuvântează și le dă valoare beneficătoare cu condiția ca știința să ușureze viața omenirii. Iată un mesaj de actualitate pentru noi toți. Un mesaj care ne oferă curaj, spor în credință pentru a străbate mileniul în care am intrat.

Când vedem în cuprinsul țării atâtea mănăstiri, schituri, biserici și catedrale noi, lucrările de la această catedrală, lucrări de înnoire care desăvârșesc frumusețea întrezărită de ctitorii ei de odinioară, toate acestea ne sădesc în suflete încrederea. Acestea sunt roadele jertfei Mântuitorului Iisus Hristos. Aceste roade lucrează permanent numai în Biserica Sa și ne împărtășim din ele numai atunci, când îl urmăm pe Hristos așa cum ne învață Sf. Biserică.

Iubind pe Dumnezeu care s-a răstignit pe Cruce ca să aducă lumii bucuria Învierii, a împăcării cerului cu pământul, mereu să ne îndreptăm pașii cu încredere spre Sf. Cruce; să luăm cu nădejde și încredere suferințele și necazurilor de tot felul, ca perspectiva Învierii care se apropie să ne facă mai ușoară calea și drumul crucii fiecăruia dintre noi.

Să rugăm, așadar, pe Mântuitorul Iisus Hristos, Cel răstignit și înviat, ca să ne păzească în toate zilele vieții noastre prin darurile cinstitei și de viață

făcătoarei Cruci, ca să ne ocrotească și să sfințească strădaniile, faptele și gândurile noastre întru slujirea Bisericii și a semenilor noștri. În felul acesta vom aduce închinare Crucii, cântare și slavă Învierii Sale în toate zilele vieții noastre. Amin". ↗

După Apolitul Sfintei Liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit slujba Te-Deumului, după care a rostit cuvântul omagial, în numele tuturor celor prezenți:

"Înalt Prea Sfinția Voastră, Înalt Prea Sfințiți Părinți, Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți, onorată asistență, iubiți frați și surori în Mântuitorul Iisus Hristos,

Dumnezeu în marea Sa iubire de oameni rânduiește ca legile firii să fie biruite, spre slava Sa și bucuria noastră. După aproape opt ani de arhipăstorire a Înalt Prea Sfinției Voastre aici, am socotit de datoria și bucuria mea și a celor ce ne aflăm în această catedrală, să întâmpinăm ziua de naștere a Înalt Prea Sfinției Voastre slujind Dumnezeiasca Liturghie și împărțind bucuria colaboratorilor, clerului și credincioșilor din această Arhiepiscopie și din tot cuprinsul Patriarhiei. Moment de iubire și de respect pentru roadele strădaniilor pe care le-ați dăruit de-a lungul anilor Bisericii noastre, iată ierarhi ai Sfântului Sinod, preoți slujitori, ne-am deplasat aici împreună cu dl. secretar de stat Laurențiu Tănase, cu dl. inginer Dumitru Anania și fiul său dl. ing. Laurian Anania, cu profesori, prieteni, și fii duhovnicești, să cinstim după cuviință această frumoasă zi aniversară.

Iubiți Părinți și frați în Domnul,

Sărbătoarea de astăzi este un dar al lui Dumnezeu, o bucurie pentru Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu și o bucurie pentru noi toți, care ne aflăm în această catedrală. Venirea noastră corespunde cuvântului Sfintei Evanghelii de astăzi, care ne cheamă să luăm crucea și să urmăm lui Hristos prin slujirea Bisericii și a semenilor noștri. Înalt Prea Sfinția Sa s-a dovedit a fi un vrednic următor al chemării Mântuitorului Hristos și al Sfântului Sinod; și această chemare s-a împlinit în mod desăvârșit acum 8 ani, mai cu seamă, când a primit, cu adâncă responsabilitate, toiagul cel păstoresc al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, păstorită de venerabili și vrednici vlădici. În decursul celor 8 ani de slujire și cât va mai rându-i Dumnezeu de acum înainte,... mulți ani; Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu a și realizat și va mai realiza lucrări deosebit de importante, fără precedent, pe plan administrativ-bisericesc, cultural și misionar. S-a atașat de acest oraș Cluj, încărcat de istorie din anii studenției, când a înfruntat nedreptățile auto-

rităților împotriva studenților și când, ca urmare a acestor evenimente i s-a interzis pentru totdeauna să mai rămână în Cluj.

Dar anii au trecut și iată că după suferințele de odinioară, Dumnezeu i-a făcut parte de bucurii și împliniri deosebite în ogorul Bisericii, întru slujirea clerului și credincioșilor acestor ținuturi. Operele și creațiile sale literare, culminând cu sfânta sa nevointă de a tipări noua versiune a Bibliei revizuită, redactată și comentată, despre care s-a vorbit atât de frumos și de cuprinzător ieri seară la sărbătoarea de la Teatrul Național de către personalități universitare, evidențiindu-se valoarea acestei opere monumentale îl va înscrie la loc de cinste în istoria Bisericii noastre. Sărbătorirea împlinirii celor 80 de primăveri îl așează cu litere de aur pe Înalt Prea Sfințitului Bartolomeu în cronica marilor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române și în Panteonul literaturii române.

Înalt Prea Sfinția Voastră,

În numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al slujitorilor sfintelor altare de la mănăstiri și parohii, precum și a bunilor credincioși, vă adresăm cuvenitele felicitări și avem nădejde că veți continua să ridicați prestigiul acestei Arhiepiscopii, ca pildă de înfăptuire pentru noi toți.

În semn de aleasă prețuire, pentru slujirea pilduitoare a Bisericii și a realizărilor culturale, pentru evlavia deosebită pe care o aveți și pe care o nutriți față de Maica Domnului, care se află în cinste imediat după Mântuitorul Iisus Hristos, pentru rugăciunile, lacrimile, metaniile și versurile atât de frumoase pe care i le-ați închinat ei și pentru alte nevoințe, primiți această icoană a Maicii Domnului pictată de meșterii noștri după icoana făcătoare de minuni de la Mănăstirea Neamț, asemeni celei de la Mănăstirea Nicula, icoană care să vă fie de ajutor, mângâiere și mărturie pentru ziua binecuvântată de astăzi.

Să trăiți întru mulți și binecuvântați ani cu tinerețea, voiciunea, energia și cu prisosința darului sfânt în slujirea Bisericii, a scrisului și a stihuirii în arta poeziei. La mulți ani!"

Sărbătoarea s-a încheiat cu agapa dragostei creștine oferită de Centrul Eparhial. Toți participanții au felicitat și au urat Înalt Prea Sfințitului Bartolomeu ani mulți cu sănătate deplină și arhipăstorire rodnică. Aceleași urări de sănătate deplină și ani mulți și binecuvântați adresăm și noi în numele slujitorilor Catedralei Patriarhale, unde a slujit și Înalt Prea Sfinția Sa, în calitate de arhidiacon, arhimandrit și arhiereu.

Arhim. Macarie Ciolan

BISERICA – CASA DOMNULUI

SFINȚIREA BISERICII PAROHIEI LILIEȘTI, PROTOIERIA CÂMPINA

Cât de minunată a fost pentru credincioșii parohiei Liliești din orașul Băicoi, ziua de 4 iulie 2001, ziua când Prea Sfințitul Episcop Vicar Patriarhal Vincențiu Ploieșteanul, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist a poposit în mijlocul lor pentru a sfinți Sfântul locaș de închinăciune.

Delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh, Prea Sfințitul Episcop Vincențiu a ajuns în orașul Băicoi, însoțit de Prea Cucernicul Părinte Protoiereu Costică Dumitru, în jurul orei 8.30. A fost întâmpinat, după obicei, de părintele paroh Manea Valeriu și de epitropul bisericii, domnul Corbu Stelian.

După întâmpinarea obișnuită a început slujbă de târnosire a bisericii. Prea Sfințitul Episcop Vincențiu, înconjurat de un ales sobor de preoți și diaconi, a săvârșit slujba de sfințire a apei după care a urmat înconjurarea bisericii și ungerea cu Sântul și Marele Mir în cele patru laturi: miazăzi, răsărit, miazănoapte și apus. În continuare s-au introdus în piciorul Sfintei Mese, Moaștele Sfinților care au bineplăcut lui Dumnezeu și documentul care atesta sfințirea acestei biserici. Odată încheiată această parte a sfintei slujbe, s-a așezat piatra Sfintei Mese. Aceasta a fost la rândul ei spălată cu apă detrandafir, sfințită cu Sfântul și Marele Mir iar apoi după rânduielile canonice au fost așezate în cele patru colțuri icoanele celor patru Sfinți Evangheliști. Sfânta Masă a fost acoperită, după aceea cu pânză albă și pecetluită prin sigiliul patriarhal. De asemenea au fost așezate toate obiectele liturgice după stropirea lor cu apă sfințită. Slujba a continuat cu Sfânta Liturghie, săvârșită afară, în mijlocul credincioșilor veniți din toate așezările înconjurătoare, pe un podium special amenajat în această privință.

Din soborul de preoți, în fruntea căruia s-a aflat P. C. Protoiereu Costică Dumitru de la Câmpina, au făcut parte: Pr. Marius Cojocaru, sector eparhial la Arhiepiscopia Bucureștilor, Pr. Octavian Pârvu de la Boldești, Pr. Gabriel Pârvu de la Boldești, Pr. Mina Cazan de la Aricești Rahtivani, Pr. Anton Cazan de la Brătăsanca, Pr. Marian Dinca de la Prăjani-Slânic, Pr. Ioan

Sâmpetreanu de la Slânic, Pr. Florinel Bercaru de la Ploiești, Pr. Florin Bortarcă de la Cerașu, Pr. Nici Francu de la Gornet Cuiș, Pr. Gabriel Carciu de la Comarnic, Pr. Toma Furtună de la Bordeni, Pr. Ion Spurcaci de la Nistorești, Pr. Ion Dragomir de la Provita, Pr. Mihăiță Stroi de la Dambu, Pr. Gheorghe Ștefanică de la Băicoi I, Pr. Daniel Iarca de la biserica Călătorului, Pr. Petrișor Cristea de la Țința, fiind de un real ajutor.

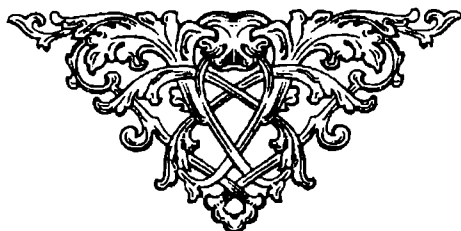
Cu ocazia săvârșirii Sfintei Liturghii, Prea Sfințitul Episcop a hirotonit diacon un tânăr absolvent al Facultății de Teologie. Pe lângă aceasta, Prea Sfințitul Vincetiu Ploieșteanul a hirotesit iconom pe preotul paroh Manea Valeriu, pentru osteneala depusă în refacerea bisericii Parohiale.

Deosebit de important este faptul că din această zi de sfințire, bisericii Sfântul Nicolae Liliiești i s-a adăugat și hramul Sfintei Treimi.

Credința, nădejdea și dragostea au ajutat pe participanții la această sărbătoare să îndure ploaia care s-a revărsat peste natura însetată. Așa cum și Prea Sfințitul Episcop spunea, ea este un semn de la Dumnezeu care ne iubește și ne-o dăruiește pentru belșugul pământului.

Binecuvântează și sfințește Doamne pe cei ce iubesc frumusețea și bună-cuviința Sfintei Tale Biserici!

Pr. Valeriu Manea

**DIN AGENDA DE LUCRU
A PREA FERICITULUI PĂRINTE TEOCTIST,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ÎN PERIOADA 1 MAI - 31 AUGUST 2001**

Mărți, 1 mai a.c.:

–*Primiri:*

–Dl. *MIHAI CONSTANTINESCU*, consilier prezidențial;

–P.C. Pr. prof. *GRIGORE DIACONU*, directorul Seminarului teologic liceal din Botoșani;

–Dl. *SILVIU COBEANU*, director în cadrul *VOX PRESS Net* și Dl. *RADU CONSTANTINESCU*, designer;

–P. Cuv. Arhim. *MELCHISEDEC VELNIC*, starețul Mănăstirii Putna, în legătură cu pictura bisericii;

Miercuri, 2 mai a.c.:

–Dl. Ing. *NICOLAE NOICA*;

Vineri, 4 mai a.c.:

–*Primiri:*

–A primit o delegație oficială din Liban condusă de D-na. *FAREZ HALA*;

Luni, 7 mai a.c.:

–Preotul romano-catolic *DANIEL ANGE*;

–I.P.S. Mitropolit *TEOFAN* la Olteniei la întoarcerea din SUA unde a participat la întrunirea Conferinței episcopilor ortodocși canonici din America;

– A participat la recepția oferită de Ambasada Republicii Polone la București cu ocazia Zilei naționale a Poloniei;

Mărți, 8 mai a.c.:

–*Primiri:*

–Dl. *EUGEN FINANTU*, Însărcinat cu afaceri al României în Kenia;

Miercuri, 9 mai a.c.:

– *Primiri:*

– I.P.S. Arhiepiscop *NIFON* al Târgoviștei;

–Dl. Prof. univ. dr. ing. *MIHAI VOICULESCU*, consilier general municipal;

– O delegație de români din Voivodina condusă de publicistul și cercetătorul *COSTA ROȘU*;

– D-ra. Prof. univ. dr. *ZAMFIRA MIHAIL*;

Joi, 10 mai a.c.:

– A binecuvântat deschiderea *Întâlnirii reprezentanților responsabililor ecumenici din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor* desfășurată la Palatul Patriarhiei Române;

– A săvârșit slujba de înmormântare a d-lui general *NICOLAE STOICHECI*, comandantul Trupelor de Pompieri;

– A vizitat Mănăstirea Cernica cu ocazia finalizării lucrărilor de racordare cu gaze a mănăstirii;

– *Primiri:*

– Dl. *ELEPHTERIOS IOANNOU*, președintele C.A. ALPHA BANK România S.A.:

Vineri, 11 mai a.c.:

– *Primiri:*

– P.S. *VASILE*, Episcop-Vicar în cadrul Arhiepiscopiei Ciprului;

– Dr. Dr. *JEAN ȚĂRANU* din Montreal, Canada;

– A prezidat ședința de lucru a Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

Duminică, 13 mai a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală în prezența participanților la *Întâlnirea reprezentanților responsabililor ecumenici din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor*. A hirotonit diacon pe licențiatul în Teologie *NICUȘOR BELDIMAN* pentru parohia Bolintin Vale, Protoieria Giurgiu Nord și preot pe P.C. Diac. *FLORIN-CĂTĂLIN MOȘGOREANU* pentru parohia Poiana-Comarnic, Protoieria Câmpina și a adresat cuvânt de învățătură;

Marti, 15 mai a.c.:

– A participat la Academia Română la Sesiunea solemnă organizată cu ocazia *Zilei Internaționale a Latinității*;

– A participat la Casa Corpului Diplomatic la o întâlnire a cu sprijinitorii programelor de asistență religioasă ale Sectorului pentru opera de Caritate și Asociației *Diaconia* ale Patriarhiei Române și a adresat cuvânt de binecuvântare;

Miercuri, 16 mai a.c.:

– *Primiri:*

– E.S. Cardinalul *PAUL PAUPARD*, președintele *Consiliului Pontifical pentru Cultură* însoțit de E.S. Mons. *JEAN-CLAUDE PERISSET*, Nunțiul apostolic în România;

– I.P.S. *MOR MELETIUS YUHANON MURIMAKIL*, Biserica Ortodoxă Iacobită Malankara, India, P.C. Pr. dr. *MIKHAIL GUNDIAEV*, reprezentantul Patriarhiei Moscovei la Consiliul Mondial al Bisericilor, P.C. Pr. dr. *LEONID KISHKOVSKY*, reponsabil pentru relațiile ecumenice în cadrul Bisericii Ortodoxe din America și Dl. *HUBERT VAN BEEK*, secretar executiv în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor, prezenți în țara noastră cu prilejul *Întâlnirii reprezentanților responsabililor ecumenici din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor*, cărora le-a acordat distincția *Crucea patriarhală*;

Vineri, 17 mai a.c.:

–*Primiri:*

–I.P.S. Mitropolit *TEOFAN* al Olteniei;

–Dl. Prof. univ. dr. *DAN BUCIU*, rectorul *Conservatorului de Muzică* din București, însoțit de P. Cuv. Arhid. prof. univ. dr. *SEBASTIAN BARBU BUCUR*;

–P.C. Pr. *COSTICĂ POPA* de la Parohia ortodoxă română din Caracas, Venezuela;

Luni, 21 mai a.c. –Sfinții Împărați Constantin și Elena:

–A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală înconjurat de Prea Sfințiii Episcopi Vicari *VINCENȚIU PLOIEȘTEANUL* și *SEBASTIAN ILFOVEANUL* și a adresat cuvânt de învățatură și binecuvântare la prăznuirea hramului catedralei. A hirotesit protosinghel pe P. Cuv. Ierom. *ARSENIE MUSCALU*, Mare eclesiarh;

Mărți, 22 mai a.c.:

–*Primiri:*

–Rev. *THORBEN CLEMMENSEN* din partea Bisericii Luterane din Suedia;

–Dl. Drd. *RADU PREDA*;

–Dl. *ARISTIDE BUHOIU*;

Miercuri, 23 mai a.c.:

–*Primiri:*

–Dl. Prof. dr. *IOSIF CONSTANTIN DRĂGAN* împreună cu soția, D-na *VERONICA DRĂGAN*;

–D-na *ANA BALSANU*, director general al S.C. *ARPO S.A.* Curtea de Argeș;

–I.P.S. Arhiepiscop *TEODOSIE* al Tomisului;

–Dl. Dr. *TEODOR BACONSKI*;

–Dl. Prof. dr. *GELKU MAKSUTOVICI*;

Joi, 24 mai a.c. –Înălțarea Domnului –Ziua Eroilor:

–A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și slujba de pomnire a eroilor Neamului, adresând cuvânt de cinstire a jertfelor lor;

Duminică, 27 mai a.c.:

–A primit pe Majestatea Sa MIHAI de România împreună cu suita regală;

Marti, 29 mai a.c.:

–A prezidat Ședința extraordinară a *Comisiei de Pictură bisericească* a Patriarhiei Române în legătură cu pictarea bisericii *Mănăstirii Putna*. La ședința au participat Dl. Acad. RĂZVAN TEODORESCU, Ministrul Culturii și Cultelor, Dl. Arhit. Dr. CRISTIAN MOISESCU, director în cadrul Secretariatului de Stat pentru Culte, I.P.S. Arhiepiscop PIMEN al Sucevei și Rădăuților și P. Cuv. Arhim. MELCHISEDEC VELNIC, starețul *Mănăstirii Putna*;

–A primit pe Dl. DAN NICULESCU, președintele Fundației "*Identitatea românească*" și pe Dl. TRAIAN STĂNESCU, actor, cu invitația de a participa la festivitatea prilejuită de aniversarea a 40 de ani de la absolvirea de către promoția 1961 a *Institutului de teatru și film*;

Miercuri, 30 mai a.c.:

–*Primiri:*

–P. Cuv. Ierom DIMITRIE IEREMIA, doctorand al Institutului *Saint Serge* din Paris;

Joi, 31 mai a.c.:

–*Primiri:*

–P.S. DANIILE PARTOȘANUL, Episcop Vicar și Administrator al Episcopiei ortodoxe române din Iugoslavia, E.S. Dl. ȘTEFAN GLAVAN, Ambasadorul României la Belgrad, Dl. ROMEO SÂNDULESCU, directorul *Direcției României din vecinătatea țării* în legătură cu problemele Episcopiei Ortodoxe Române din Iugoslavia;

Vineri, 1 iunie a.c.:

– *Primiri:*

–Dl. Acad. MIHAI CÎMPOI, președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova însoțit de Dl. Prof. univ. dr. VICTOR CRĂCIUN;

–A participat la *Palatul Parlamentului* la decernarea premiilor acordate cu prilejul celei de-a IX-a ediții a "*Icoana din sufletul copilului*" și a rostit un cuvânt de binecuvântare;

–A participat la Hotelul *Marriott* la Dejunul oficial oferit de Președinția României în onoarea D-lui. VOJISLAV KOSTUNICA, președintele Republicii Federale Iugoslavia, fiind însoțit de P.S. Episcop DANIILE PARTOȘANUL;

Sâmbătă, 2 iunie a.c.:

–A primit pe Dl. GEORGE COPOS, președintele *Ana Group*, împreună cu soția, căruia i-a acordat distincția "*Crucea Patriarhală*" pentru mireni;

Duminică, 3 iunie a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie și slujba Vecerniei în Catedral Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica Pogorării Sfântului Duh;

Luni, 4 iunie a.c.:

– A asitat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica Mănăstirii Radu Vodă cu ocazia prăznuirii hramului – *Sfânta Treime* – și a adresat elevilor și cadrelor didactice cuvânt de învățătură și binecuvântare;

Marti, 5 iunie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a *Consiliului Național Bisericesc*;

– *Primiri:*

– Dl. KONSTANTINOS SKANDALIDIS, viceprim-ministru al Republicii Elene și Secretar general al Comitetului Central al PASOK;

Miercuri, 6 iunie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a *Sinodului mitropolitan* al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei;

– A participat la lucrările *Adunării Generale* a Academiei Române și a luat cuvântul;

Joi, 7 iunie a.c.:

– *Primiri:*

– Dl. Acad. DJURICA KRSTIC, consilier științific al Academiei de științe și arte al Serbiei, membru al Biroului pentru istoria dreptului sârb;

– O delegație de oameni de cultură din Arabia Saudită, condusă de Dl. SALEH A. AL ZUNEIR, președintele Bibliotecii Naționale Regale "Regele Fahad" și însoțită de Dl. FLORIN ROTARU, secretar de Stat la Ministerul Culturii și Cultelor. Au fost prezenți Prea Sfințiții Episcopi Vicari VIN-CENȚIU PLOIEȘTEANUL și AMBROZIE SINAITUL;

– Dl. Prof. VASILE MOLAN, secretar de Stat la Ministerul Educației Naționale;

– P.S. IUSTIN SIGHETEANUL, Arhiereu Vicar al Episcopiei Maramureșului și Sătmarului;

Vineri, 8 iunie a.c.:

– *Primiri:*

– E.S. Dl. JOHN LEPI LANYASUNYA, ambasadorul Kenyei la București;

– E.S. Dl. Acad. TUDOREL POSTOLACHE, ambasadorul României la Luxembourg;

– Dl. SPIRIDON STIROPOULOS, președintele COSMOROM;

Luni, 11 iunie a.c.:

– *Primiri:*

– Dl. COSTICĂ CANACHEU, președintele Asociației "Societatea culturală aromână" și Dl. Prof. univ. dr. VASILE BARBA, profesor la Universi-

tatea din Freiburg, Germania, Directorul *Centrului european pentru studiul aromân*, în legătură cu problemele culturale și spirituale ale aromânilor;

–P.S. Episcop *CASIAN* al Dunării de Jos;

–Dl. Prof. univ. dr. *GEORGE MUNTEANU* în legătură cu comemorarea a 112 ani de la trecerea la cele veșnice a poetului Mihai Eminescu;

Marti, 12 iunie a.c.:

–*Primiri:*

– D-na. Prof. univ. dr. *ADINA BERCIU* de la Universitatea din București;

–Dl. Avocat *VICTOR ANAGNOSTE* în legătură cu câștigarea procesului pentru terenurile Mănăstirii Cheia, jud. Prahova;

Miercuri, 13 iunie a.c.:

–*Primiri:*

–E.S. Dl. *RICHARD RALPH*, ambasadorul Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord la București;

– P.S. Episcop Vicar Patriarhal *VINCENȚIU PLOIEȘTEANUL*, Dl. Arhit. *CRISTIAN MOISESCU*, director în cadrul Secretariatului de Stat pentru Culte, Dl. Prof. univ. dr. ing. *MIHAI VOICULESCU*, consilier general municipal la Consiliul General al Municipiului București și Dl. Arhit. *CRÎȘAN POPESCU*, în legătură cu demararea lucrărilor de construire a *Catedralei Mântuirii Neamului*;

Joi, 14 iunie a.c.:

–*Primiri:*

– Eminentă Sa Rabin *ARTHUR SCHNEIER*, președintele Fundației *Apelul la conștiință* și pe Pastor dr. *FRED ANDERSON*, episcopul fundației. Prea Fericirea Sa a semnat "*Apelul pentru stoparea distrugerii monumentelor religioase*";

–Dl. *NICOLAE PETRESCU*, directorul *Muzeului Național de Istorie*;

– A participat la *Muzeul Țăranului Român* la lansarea albumului "*ROMÂNIA –Schituri, mănăstiri, biserici*" și a adresat cuvânt de binecuvântare;

Vineri, 15 iunie a.c.:

–*Primiri:*

–Dl. Prof. *NICOLAE IONESCU-NICOARĂ*;

–P.S. Episcop *PAFNOTIOS* de Samalut și Toha el Aameda (Biserica Ortodoxă Coptă din Egipt) și D-na *GEORGETA IUGA*, președinta *Fundației social-culturale pentru democrație, identitate, unitate, generozitate și acțiune*;

– Dl. Prof. univ. dr. *MUGUR ROZ* de la Facultatea de Teologie a Universității din Arad;

Luni, 18 iunie a.c.:

– A primit pe P. Cuv. ierom. *CHRISTOPHER GRECU* de la Parohia ortodoxă română din Philadelphia, S.U.A.

Miercuri, 20 iunie a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *PETRE BARON* și Dna *GEORGETA MĂRCULESCU* de la Editura Royal Company, însoțiți de P. Cuv. arhim. *CLEMENT POPESCU*, starețul Mănăstirii Cernica;

– Dl Prof. dr. *VALERIU IOAN FRANC*, director general adjunct la Academia Română.

Joi, 21 iunie a.c.:

– A prezidat o întâlnire de lucru cu Dna *ECATERINA ANDRONESCU*, Ministrul Educației Naționale și a semnat *Acordul pentru construirea unei noi clădiri a Seminarului Teologic Liceal din București*. Au participat, din partea Ministerului Educației Naționale: Dl *ION POSTĂVARU*, directorul Direcției de reabilitare a instituțiilor din cadrul M.E.N și dna *DANIELA NEDELCU*, inspector general al Capitalei, și din partea Arhiepiscopiei Bucureștilor: P. S. Episcop Vicar *SEBASTIAN ILFOVEANUL*, P. C. Pr. *MIHAI HAU*, Consilier cultural, P. C. Prof. Pr. *AUREL MIHAI*, directorul Seminarului Teologic București;

– *Primiri:*

– P. S. Episcop *DORIMEDONT* de Edinet și Briceni;

– Dna Dr. *ERMINA-RIKARU TABATA STERGIOPOULOS* din Japonia;

– Dl arhit. *CRIȘAN POPESCU*;

– A primit pe Dl *VASILE RUS* din Chicago, S.U.A, în legătura cu inițiativa credincioșilor ortodocși români din acest oraș de a construi o biserică;

Vineri, 22 iunie a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *PETRE PEPELEA*, ambasadorul României în Venezuela;

– Dl *LAURENȚIU TĂNASE*, secretar de Stat la Secretariatul de Stat pentru Culte;

– Dna preoteasă *ELENA SPERANȚA* din Noua Zeelandă;

Duminică, 24 iunie a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la praznicul Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul;

– A primit pe Dl Acad. *EUGEN SIMION*, președintele Academiei Române și pe Dl Acad. *VIRGIL CÂNDEA*, vicepreședinte al Academiei Române.

Luni, 25 iunie a.c.:

– A primit pe Dl *CRISTIAN TABĂRĂ*, realizator la Pro Tv.

Marți, 26 iunie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

Miercuri, 27 iunie a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie săvârșită în paraclisul Sfânta Ecaterina al Facultății de Teologie a Universității din București de către P. S. Episcop Vicar Patriarhal *VINCENȚIU PLOIEȘTEANUL* și la depunerea jurământului de către absolvenții promoției 2001, adresându-le cuvânt de binecuvântare;

– A primit pe Î. P. S. *TEOFAN*, Mitropolitul Olteniei;

Joi, 28 iunie a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *VASILE DICU*, Ministrul Informațiilor Publice;

– Dl *MIHAI DOBRE*, însărcinatul cu afaceri al României la Vatican;

– Dl regizor *VASILE BĂLAN* din Chișinău;

Luni, 2 iulie a.c.:

– *Primiri:*

– Dl Dr. *CORNELIU POPESCU*, fost primar al municipiului Chacao-Caracas din Venezuela, președintele comitetului parohial, însoțit de P. C. Pr. *COSTICĂ POPA*, parohul parohiei ortodoxe române din Caracas;

Marți, 3 iulie a.c.:

– *Primiri:*

– P. C. Pr. *NELUȚU OPREA* de la parohia ortodoxă română din Sofia, Bulgaria;

– membrii Comisiei sinodale de canonizare, întrunită în ședința de constituire la Reședința patriarhală;

Miercuri, 4 – joi, 5 iulie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române;

Vineri, 6 iulie a.c.:

– *Primiri:*

– P. C. Pr. *RADU MIRONOVICI*, superiorul Capelei "Mihail Sturdza" din Baden-Baden, Germania;

– P. Cuv. Arhim. *MELCHISEDEC VELNIC*, starețul Mănăstirii Putna în legătură cu pictarea bisericii acestei mănăstiri;

Luni, 9 iulie a.c.:

– *Primiri:*

– Excelența Sa, Dl *FRANCOIS CHAPPUIS*, ambasadorul Confederației Elvețiene la București, în vizita de prezentare;

– Dl Prof. *RADU CIUCEANU*, directorul Institutului Român pentru Studiul Totalitarismului;

– Î. P. S. *IOSIF*, noul Mitropolit ortodox român al Europei Centrale și Meridionale, însoțit de un grup de credincioși din mitropolie;

– P. C. Pr. Prot *PETRU BUBURUZ* din cadrul Mitropoliei Basarabiei în legătură cu obținerea unui ajutor pentru noua sa biserică;

Marti, 10 iulie a.c.:

– *Primiri:*

– Î. P. S. *IOAN ROBU*, Arhiepiscop și Mitropolit Romano-Catolic de București pentru pregătirea Congresului asupra familiei;

– După deschiderea seminarului "*Implicarea cultelor religioase din România în programul național de protecție a copilului*", desfășurat în Sala "Nicolae Iorga" a Palatului Patriarhiei, la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Dl *ADRIAN NĂSTASE*, Prim-Ministru al Guvernului României a vizitat Reședința Patriarhiei unde a vizionat, în prezența proiectanților, macheta Catedralei Mântuirii Neamului pe noul amplasament aprobat de Guvernul României;

Miercuri, 11 iulie a.c.:

– *Primiri:*

– Dl Acad. *NICOLAE CAJAL*, președintele Federației Comunităților Evreiești din România și Dl Av. Iulian Sorin, secretar general al F.C.E.R.;

– Dl *MARIAN SĂNIUȚĂ*, prefectul județului Prahova, Dl *MIRCEA COSMA*, președintele Consiliului Județean Prahova, Dl *EMIL CALOTĂ*, primarul Municipiului Ploiești și Dl *MARIN FARCA*, deputat, în legătură cu rezolvarea unor probleme bisericesti din jud. Prahova;

– P. C. Pr. *ALIN BOC* aflat la studii la Chambesy, Elveția;

– Dl *VASILE CROITORU*, aflat la studii de doctorat la Facultatea de Teologie din Salzburg, Germania;

Joi, 12 iulie a.c.:

– *Primiri:*

– Excelența Sa, Mons. *JEAN-CLAUDE PERISSET*, Nunțitul apostolic în România;

– Dl *IOAN LĂCUSTĂ*, redactor la revista "*Magazin istoric*";

Vineri, 13 iulie a.c.:

– A primit pe Dl *CORNELIU LEU*, în legătură cu reparația revistei "Albina", în care să fie incluse rubrici de teologie și pastorație ortodoxă, solicitând în acest sens, concursul preoților;

Duminică, 15 iulie a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură;

– Între 15 și 26 iulie s-a aflat la Schitul Sfânta Maria din orașul Techirghiol. În acest timp a avut numeroase întâlniri cu ierarhi, profesori, preoți de

peste hotare aflați la tratament, cu Î. P. S. *TEODOSIE*, Arhiepiscopul Tomisului, a participat la Sfânta Liturghie, a vizitat baza de tratament a mănăstirii și a adresat cuvânt de prețuire maicii starețe *SEMFORA* și soborului monahal, care slujesc pe cei veniți în căminul mănăstirii pentru îngrijirea sănătății;

Duminică, 29 iulie a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica a VIII-a după Rusalii;

Luni, 30 iulie a.c.:

– A primit pe P. C. Diac. prof. *JEAN LUPU*, dirijorul corului "Symbol", în legătură cu bunul mers al acestui cor de copii;

Marti, 31 iulie a.c.:

– A avut o convorbire frățească cu Î. P. S. Mitropolit *PETRU* al Basarabiei aflat în București pentru rezolvarea problemelor grele ale Mitropoliei;

– **Între 3 și 7 august a.c.** s-a aflat la Schitul *Sfântul Gheorghe Dragoslavele*, primind vizita P. S. Episcop *CALINIC* al Argeșului și Muscelului, a unor preoți și monahi din împrejurimi. În ziua de 7 august a participat la sărbătoarea hramului *Mănăstirii Slănic-Argeș*, rostind, la rugămintea P. S. Episcop *CALINIC*, cuvânt de binecuvântare monahilor și mulțimilor de credincioși care au urcat acest adevărat Tabor al județului Argeș;

Miercuri, 8 august a.c.:

– *Primiri:*

– Î. P. S. Arhiepiscop *NIFON* al Târgoviștei;

– P. Cuv. Arhim. *MELCHISEDEC VELNIC*, starețul *Mănăstirii Putna*, în legătură cu pictarea bisericii;

– A participat, însoțit de Î. P. S. Arhiepiscop *NIFON* al Târgoviștei, la *Adunarea solemnă a Academiei Române* consacrată aniversării a 400 de ani de la moartea Voievodului Mihai Viteazul;

Joi, 9 august a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica *Mihai Vodă* din Capitală de către P. S. Episcop Vicar *SEBASTIAN ILFOVEANUL* și a săvârșit slujba de pomenire a Voievodului Mihai Viteazul cu ocazia aniversării a 400 de ani de la moartea sa martirică, adresând cuvânt de cinstire. La Reședința patriarhală a avut loc o agapă la care au participat ierarhi și numeroase personalități ale vieții culturale și sociale din țara noastră;

– *Primiri:*

– P. Cuv. Arhim. Dr. *ZAREH BARONIAN*, vicarul Episcopiei Armene din România;

– P. C. Pr. *PETRE MATEI*, parohul parohiei ortodoxe române din Nicosia, Cipru;

–E. S. Dl *ANTON BUTEIKO*, ambasadorul Ucrainei la București cu invitația adresată Prea Fericirii Sale de a participa la festivitățile prilejuite de aniversarea a 950 de ani de la înființarea *Mănăstirii Lavra Pecerska*;

Vineri, 10 august a.c.:

– *Primiri:*

– Î. P. S. Mitropolit *IOSIF* al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională;

– P. S. Episcop *SOFRONIE* al Episcopiei Ortodoxe Române de la Gyula;

– P. C. Pr. *COSTEL HABELA*, parohul parohiei ortodoxe române din Wurzburg, Germania;

Sâmbătă, 11 august a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie oficiată în Catedrala Patriarhală de către P. S. Episcop *SOFRONIE* al românilor ortodocși din Ungaria. A săvârșit *Slujba de pomenire* a Patriarhului *IUSTIN MOISESCU* la împlinirea a 15 ani de la trecerea la cele veșnice, și a rostit cuvânt de cinstire. Din sobor, la slujba de pomenire, au făcut parte: P. S. Episcop *CALINIC* al Argeșului și Muscelului, P. S. Episcop *EPIFANIE* al Buzăului și Prea Sfințitii Episcopi Vicari *VINCENȚIU PLOIEȘTEANUL*, *AMBROZIE SINAITUL* și *SEBASTIAN ILFOVEANUL*. La reședința patriarhală a avut loc o agapă la care au participat ierarhii slujitori, colaboratori de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, rude ale celui pomenit;

Luni, 13 august a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *SEBASTIAN DUICU* de la Muzeul Național Cotroceni în legătură cu teza sa de doctorat și posibilitatea unei documentări la mănăstirile și bisericile din cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor;

– Dl Prof. *ANGHEL CIORAN* în legătură cu finalizarea lucrărilor de la biserica *Eroilor Revoluției*;

Marti, 14 august a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *HORAȚIU ALEXANDRU*, român din Canada, în legătură cu acordarea de consultații și tratament gratuit persoanelor fără posibilități;

– P. C. Pr. Dr. *THEODOR DAMIAN* de la parohia ortodoxă română *Sfinții Apostoli Petru și Pavel* din New York, Statele Unite ale Americii;

Miercuri, 15 august a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în biserica mănăstirii, adresând cuvânt de învățătură credincioșilor la *Praznicul Adormirii Maicii Domnului*;

– A avut o întrevedere cu Dl *ALEXANDRU BĂNICĂ*, subprefectul județului Prahova, și cu Dl *IOAN BUCUR*, primarul orașului Sinaia, în legătură cu retrocedarea zonei de protecție a sfântului locaș;

Joi, 16 august a.c.:

– A vizitat *Casa de odihnă a preoților* din orașul Bușteni, unde a fost numit ca director - administrator P. C. Pr. *ION CĂTĂNESCU*;

– S-a închinat în bisericile Mănăstirilor Cheia și Suzana și a adresat cuvânt de binecuvântare credincioșilor prezenți și viețuitorilor celor două mănăstiri;

Vineri, 17 august a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *DIONISIOS SCHIADOPOULOS*, președintele firmei "Schiodopoulos Bros Inc." din Grecia;

– un grup de credincioși din Grecia, pelerini la mănăstirile din țara noastră, cărora le-a împărtășit părintească binecuvântare și cuvânt duhovnicesc;

– Dl *JULIAN HURBA*, președintele Comitetului parohial al parohiei "Sf. Ioan Botezătorul" din Montreal, Canada;

Duminică, 19 august a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în biserica "Sfântul Spiridon-Nou" din Capitală și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica a XI-a după Rusalii;

Luni, 20 august a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *KARL BANDHAUER*, credincios ortodox român din Offenbach, Germania;

– Înalț Prea Sfințitul Mitropolit *IOSIF* al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională;

Marti, 21 august a.c.:

– *Primiri:*

– P. Cuv. Protos. *GHEDEON HUTANAȘU*, starețul Mănăstirii Sihăstria Voronei, Jud. Botoșani;

– Dl Prof. dr. *CONSTANTIN IONESCU*, directorul Institutului de diabet, nutriție și boli metabolice "N. C. Păulescu", cu invitația adresată Prea Fericirii Sale de a participa la festivitatea dezvelirii bustului Dr. N. C. Păulescu la Facultatea de Medicină din București;

– Dl Prof. dr. *CONSTANTIN SĂVOIU*, membru al Adunării eparhiale a Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională;

– Î.P.S. Mitropolit *TEOFAN* al Olteniei însoțit de noii Episcopi-Vicari ai Arhiepiscopiei Craiovei, Prea Sfințiții Episcopi *GURIE STREHAIANUL* și *NICODIM GORJEANUL*;

– DI *ADRIAN BOLD*, arhitectul șef al Capitalei, în legătură cu amplasamentul Catedralei Mântuirii Neamului și documentațiile ce trebuie întocmite;
 – A prezidat o ședință de lucru cu conducerea Facultății de Teologie a Universității din București;

Miercuri, 22 august a.c.:

– *Primiri:*

– Prea Sfințitul Episcop *GHERASIM* al Râmnicului;
 – Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop *NIFON* al Târgoviștei;
 – Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop *ANDREI* al Alba-Iuliei;
 – P.C. Pr. *VASILE GURIȚĂ* de la parohia Eforie Nord, Protoieria Constanța și Dl Florentin Leica, cetățean american de origine română, sponsorul noii biserici din Eforie Nord cu invitația adresată Prea Fericirii Sale de a săvârși slujba de tâmosire;

– grup de tineri de la Centrul de tineret creștin al Mitropoliei de Edessa, Grecia, cărora le-a împărțășit cuvânt de binecuvântare;

Joi, 23 august a.c.:

– *Primiri:*

– E.S. Dl *SORIN DUCARU*, ambasadorul României în S.U.A. însoțit de Dna *ELENA DUCARU*;

– Pr. *AMADOR DOYG*, vicedelegat al Asociației "Stella maris" – care oferă asistență religioasă în posturile din Marea Mediterană – însoțit de P.C. Pr. *AUREL BUNDĂ* de la Parohia ortodoxă română din Barcelona, Spania;

– Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop *PIMEN* al Sucevei și Rădăuților în legătură cu participarea Înalt Prea Sfinției Sale ca delegat al Patriarhiei Române, la festivitățile prilejuite de aniversarea a 950 de ani de la înființarea Lavrei Pecerska din Ucraina;

– Prea Sfințitul Episcop *GALACTION* al Alexandriei și Teleormanului;

– P.C. Pr. *VASILE IORGULESCU* de la Parohia ortodoxă română din Strasbourg, Franța;

– Dl Prof. dr. *D. D. STANCU*, compozitor;

– A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

– A prezidat Sesiunea finală a Seminarului "Rolul Bisericii în dezvoltarea socială a comunității", organizat de Asociația Ecumenică a Bisericii AID-ROM desfășurată la Palatul Patriarhiei Române. A adresat cuvânt de binecuvântare participanților;

Joi, 23 – Duminică, 26 august a.c.:

– A vizitat Schitul Dragoslavele, jud. Argeș. **Duminică, 26 august** a asistat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica schitului și a rostit cuvânt de

învățătură la Duminica a XII-a după Rusalii binecuvântând obștea și credincioșii prezenți;

Luni, 27 august a.c.:

– *Primiri:*

– Prea Sfințitul *CORNELIU BÂRLĂDEANUL*, Arhiepiscop-Vicar al Episcopiei Hușilor;

– P.C. Pr. *GHEORGHE VASILESCU* de la Parohia ortodoxă română Torino, Italia, împreună cu familia;

– Eminența Sa, Cardinalul *IGNACE MOUSSA I DAOUD*, prefectul Congregației pentru Bisericile Orientale însoțit de E.S. Mons. *JEAN-CLAUDE PERISSET*, Nuntial apostolic în România;

Joi, 30 august a.c.:

– *Primiri:*

– Dl *LUCIAN SÂRB*, directorul Departamentului Emisiunilor Informativă al TVR și Dl *TITI DINCĂ*, producător în cadrul TVR;

– Dl Prof. univ. dr. *THEODOR PURCĂREA*;

– Dl Arhit. *CRIȘAN POPESCU*;

– Dna *ELENA VON* din S.U.A. în legătură cu dorința familiei sale de a face o donație pentru ridicarea Catedralei Mântuirii Neamului;

– Dl General de brigadă *AUREL UDOR*, comandantul Brigăzii de Pompieri a Capitalei;

Vineri, 31 august a.c.:

– *Primiri:*

– Dl Prof. univ. dr. *GEORGE MUNTEAN*;

– P.C. Pr. *SILVIU STATE* de la Parohia ortodoxă Română din Istanbul, Turcia;

– P.Cuv. Monahie *EUFRASIA POIANA*, stareța Mănăstirii Dealu și Dl. dr. *CODRUȚ MUNTEANU*, directorul Spitalului clinic MUNPOȘAN din București;

– a participat la "*Consfătuirea Națională privind drepturile copilului*" desfășurată în Sala Unirii a Palatului Cotroceni.

Pr. Nicolae Vladu

IMPLICAREA CULTELOR RELIGIOASE DIN ROMÂNIA ÎN PROGRAMUL NAȚIONAL DE PROTECȚIE A COPILULUI

În data de 10 iulie a.c. s-a desfășurat la Palatul Patriarhiei seminarul cu tema *"Implicarea cultelor religioase din România în programul național de protecție a copilului"*, organizat de Patriarhia Română în colaborare cu Secretariatul de Stat pentru Culte din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor.

La seminar, au participat reprezentanții ministerelor cu responsabilități în domeniul protecției copilului, ai tuturor cultelor religioase recunoscute din România, precum și ai unor instituții internaționale (Parlamentul European, Comisia Europeană Bruxelles, Delegația Comisiei Europene în România), lucrările fiind deschise de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și domnul Adrian Năstase, Prim Ministru al României.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a subliniat printre altele: *"Împrejurări câteodată dureroase, din viața națiunii noastre, vin să ne ajute ca noi să ne întâlnim față către față, să ne cheme copilașii aceștia de pe străzi, din canale, din atâtea locuri de pierzanie și de dispreț pentru ființa umană. Să ne cheme ei să ne întâlnim prin măsurile, prin programele pe care Guvernul țării noastre le-a făcut de data aceasta pentru ajutorarea copiilor la nivel de instituție de stat. Până acum fiecare dintre noi – Bisericiile noastre, cultele noastre – au organizat, și-au împlinit atât cât se putea slujirea socială. Noi am spune cu multă umilință în fața lui Dumnezeu că membrii Bisericii, credincioșii și clerul nostru, depun mari stăruințe și avem roade frumoase în privința aceasta. Acestea trebuie să constituie o bază și o încurajare, întrucât acum suntem chemați să răspundem la programul acesta foarte complet care se încadrează și pe meridianele Europei, de a-i ajuta pe acești copii"*.

În scopul unei mai bune cunoașteri reciproce a activității în domeniul protecției copilului, în prima parte a seminarului au fost prezentate câte două referate atât din partea autorităților cu responsabilități în domeniu – Autoritatea Națională pentru Protecția Copilului și Adopție, respectiv Delegația Comisiei Europene în România – în care a fost prezentată strategia de stat

privind protecția copilului în dificultate și posibilitățile de finanțare a programelor referitoare la copii, cât și din partea cultelor religioase – Biserica Ortodoxă Română și Asociația Caritas a Bisericii Romano-Catolice – care au prezentat experiența Bisericii în domeniu, realizările, dar și dificultățile cu care se confruntă zilnic în activitatea lor.

În cea de-a doua parte a seminarului, au avut loc discuții pe marginea referatelor prezentate, intervenții ale participanților și s-au făcut propuneri concrete pentru realizarea unui parteneriat real între state și cultele religioase în domeniul protecției copilului aflat în dificultate. Seminarul s-a încheiat cu adoptarea Documentului final la care au subscris reprezentanții tuturor cultelor religioase, pe care îl prezentăm în continuare:

Reprezentanții cultelor religioase, participanți la seminarul "*Implicarea cultelor religioase din România în programul național de protecție a copilului*" organizat la Palatul Patriarhiei din București, în ziua de 10 iulie 2001, în vederea realizării parteneriatului între stat și cultele religioase, propun următoarele:

1. Completarea H. G. nr. 539 pentru aprobarea Strategiei guvernamentale în domeniul protecției copilului în dificultate (2001-2004) astfel:

– la pct. 7: structurile specializate ale instituțiilor de cult recunoscute din România care dispun de resursele umane corespunzătoare derulării activităților de protecție a copilului și care pot iniția programe eficiente la nivel local.

2. Includerea în rândul furnizorilor de servicii de protecție a copilului și a instituțiilor de cult recunoscute alături de instituții publice și organizațiile neguvernamentale.

3. Constituirea unei comisii de consultanță, compusă din reprezentanți ai cultelor religioase specialiști în domeniul protecției copilului, care să colaboreze cu instituțiile abilitate ale statului la elaborarea metodologiei necesare implementării Strategiei naționale de protecție a copilului în dificultate.

4. Crearea unui fond național special destinat finanțării proiectelor sociale ale instituțiilor de cult; selectarea proiectelor eligibile să se realizeze de către o comisie mixtă compusă din reprezentanți ai autorităților de stat și ai cultelor religioase.

5. Participarea nemijlocită a reprezentanților cultelor religioase la implementarea activităților prevăzute la cap. II, III, IV din Planul operațional pentru implementarea Strategiei guvernamentale în domeniul protecției copilului în dificultate (2001-2004).

6. Acordarea de facilități fiscale instituțiilor de cult care derulează programe de protecție a copilului (organizarea și administrarea de centre sociale, înființarea de servicii sociale comunitare, ateliere protejate etc) prin:

- a. reducerea taxelor pe clădiri și terenuri;
- b. transport gratuit pentru copiii beneficiari ai acestor programe;
- c. reducerea tarifelor pentru energie electrică, gaze, apă, telefon;
- d. reducerea impozitelor pe veniturile realizate din activități productive desfășurate în cadrul unităților de protecție socială.

7. Includerea specialiștilor din unitățile de cult în cadrul Comisiilor pentru Protecția Drepturilor Copilului de la nivel județean.

8. Colaborarea între autoritățile publice locale și unitățile de cult în vederea asigurării bazei materiale pentru programele de protecție a copilului (clădiri, terenuri, mijloace fixe).

9. Adoptarea unui sistem eficient de protecție a familiei, în fața valului de imoralitate la nivel social (droguri, prostituție, pornografie etc), propagate mai ales de mass media.

10. Adoptarea unei legi cadru privind colaborarea dintre Stat și Biserică în domeniul asistenței sociale.

11. Salarizarea de la bugetul de stat a asistentului social absolvent al secțiilor de Asistență Socială din cadrul Facultăților de Teologie la nivelul personalului similar angajat în unitățile bugetare.

Cu această ocazie participanții au tras un semnal de alarmă în legătură cu situația dezastruoasă a copilului nenăscut, ale cărui drepturi sunt încălcate în România.

Data fiind însemnătatea acestui Program național de protecție a copilului, la desfășurarea căruia Biserica poate contribui substanțial, ne exprimăm nădejdea soluționării favorabile a doleanțelor cuprinse în documentul seminarului, astfel încât fiecare eparhie din cadrul Patriarhiei Române, prin structurile bisericești – protopopiat, parohie, Birouri de Asistență socială – să poată desfășura activități de asistență și protecție socială în beneficiul copiilor.

Protos. Ciprian Spiridon

ÎNTRUNIREA RESPONSABILILOR ECUMENICI DIN CADRUL BISERICILOR MEMBRE ALE CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR

În zilele de 9-15 mai a.c. s-a desfășurat la Palatul Patriarhiei, cu binecuvântarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist și în organizarea comună a Patriarhiei Române și a Consiliului Mondial al Bisericilor (C.M.B), cea de a IV-a întâlnire a responsabililor ecumenici din cadrul unor Biserici membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor. Inițiativa organizării acestor întâlniri periodice a persoanelor ce au ca responsabilitate promovarea și dezvoltarea dialogului ecumenic la diferite niveluri a aparținut conducerii Consiliului Mondial al Bisericilor, respectiv a Biroului pentru Relații Ecumenice Bisericești (Church and Ecumenical Relations Team).

Întâlnirea de la București este prima de acest gen care are loc în afara Elveției, unde s-au desfășurat deja alte trei întâlniri (mai 1996, februarie 1998 și noiembrie 1999). Suntem, de aceea, deosebit de bucuroși că Biserica Ortodoxă Română a fost co-organizatoare și gazdă a acestei a patra întâlniri, ce reunește responsabili ecumenici ce-și desfășoară activitatea în cadrul Bisericilor membre ale C.M.B.

Pe lângă prezentări ale unor proiecte și programe care sunt pe agenda curentă a Consiliului Mondial al Bisericilor, întâlnirea de la București a inclus și un schimb de opinii și de experiență între reprezentanții Bisericilor, în calitatea pe care aceștia o au de la promotorii ai relațiilor ecumenice dintre Biserici.

La întâlnirea de la București au luat parte aproximativ 35 de participanți din diferite țări ale lumii, participanți care aparțin atât Bisericilor Ortodoxe, cât și celor anglicane, luterane, reformate, presbiteriene, metodiste, etc. și bineînțeles persoane din staff-ul C.M.B.

Un loc aparte pe agenda de lucru l-a ocupat discutarea referatului interimar al Comisiei Speciale privind participarea ortodocșilor la Consiliul Mondial al Bisericilor, comisie formată, pe de o parte, din reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și, pe de altă parte, de cei ai altor Biserici protestante din cadrul Consiliului. Această Comisie Specială a fost constituită după ultima

Adunare Generală a C.M.B (Harrare, Zimbabwe 1998) cu scopul de a identifica acele probleme față de care ortodocșii au anumite rezerve sau emit critici, în principal în legătură cu temele aflate pe agenda de lucru a Consiliului Mondial al Bisericilor și cu modul cum se iau decizii în cadrul acestuia. Considerăm, de aceea, că lucrarea și rezultatele acestei comisii sunt foarte importante, am putea spune cruciale pentru viitorul ecumenismului, și aceasta nu doar din punctul de vedere al ortodocșilor, ci și al partenerilor noștri de dialog. De altfel, așa cum a reieșit și din prezentarea pe care Î. P. S. Arhiepiscop Nifon al Târgoviștei a făcut-o în cadrul întâlnirii de la București, în calitatea Î. P. S. Sale de membru în această comisie, de felul cum se vor identifica și, ulterior, soluționa problemele ce generează, în prezent, dificultăți în dialogul ecumenic va putea fi depășită criza de identitate, pe care o traversează Consiliul Mondial al Bisericilor în ultimul timp. Se speră, de asemenea, că se va putea da un răspuns satisfăcător criticilor pe care, pe bună dreptate, ortodocșii le aduc felului cum este organizat și cum funcționează Consiliul în forma sa actuală.

Pe lângă această temă, un loc important în cadrul lucrărilor de la București l-au avut o serie de prezentări privind recenta lansare a Decadei de luptă împotriva violenței (D.O.V), apoi discutarea felului în care vizitele dintre Biserici pot influența în bine percepția pe care o anume Biserică sau credincioșii ei o pot avea în ceea ce privește o altă Biserică, ce nu aparține aceleiași tradiții creștine. S-a mai discutat și despre rezultatele dialogurilor teologice, despre diferitele documente teologice comune, care s-au semnat la nivelul unor Biserici, dar și despre felul în care este înțeles rolul responsabililor ecumenici în cadrul Bisericilor lor și în crearea unei rețele de comunicare mai eficiente între Biserici.

Ceea ce este semnificativ și a fost subliniat în luările de cuvânt ale celor care au participat la această întâlnire este faptul că această întâlnire s-a desfășurat la București, într-o țară preponderent ortodoxă, dar care este deschisă relațiilor ecumenice și dialogului teologic cu celelalte Biserici creștine. Organizarea întâlnirii în România are o însemnătate deosebită, mai cu seamă în ceea ce privește percepția Ortodoxiei în ochii neortodocșilor, prin înțelegerea mai profundă a realităților, a culturii, a tradițiilor creștine ortodoxe românești și a Ortodoxiei în general.

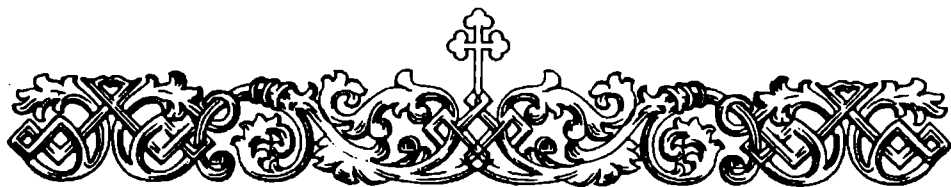
Această apreciere cu totul deosebită pentru deschiderea Bisericii noastre a fost subliniată de altfel în repetate rânduri de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în cuvântul Prea Fericirii Sale adresat participanților la sesiunea de deschidere a lucrărilor și în interviurile date ulterior pe marginea acestei întâlniri. Desigur că această deschidere către "un ecumenism real", a spus Prea Fericirea Sa, "trebuie să se bazeze pe realități și pe înțelegerea spe-

cificului celuilalt; este nevoie de un ecumenism realist, în sensul de a se face o distincție între ceea ce se poate dobândi prin dialog și prin întâlnirile ecumenice și ceea ce constituie încă obstacole de ordin doctrinar sau de altă natură și care creează în continuare dificultăți serioase în efortul de realizare a unității văzute a Bisericii lui Hristos". Dar toate aceste dificultăți nu trebuie să ne facă să abandonăm dialogul ecumenic inițiat pe diferite planuri, atât la nivelul conducerii Bisericilor, cât și dialogul teologic, cel dintre studenți sau tineri, care trebuie continuat, identificându-se acele puncte convergente, ca și problemele care există.

Un element foarte important al acestei întâlniri a fost faptul că participanții au avut posibilitatea să înțeleagă mult mai multe despre ceea ce înseamnă Ortodoxia românească, prin intermediul unor prezentări făcute de domnul academician Virgil Câdea, vicepreședintele Academiei Române (*Istoria și tradiția ortodoxă românească*); P. S. Sebastian Ilfoveanu, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor (*Monahismul românesc*); Pr. prof. univ. dr. Nicolae Necula, Decanul Facultății de Teologie din București (*Dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale*); Pr. Constantin Pârvu, Vicar administrativ al Patriarhiei Române (*Organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*); dl Laurențiu Tănase, Secretar de Stat pentru Culte (*Situația religioasă din România și relațiile cultelor religioase cu Statul*); Pr. asist. univ. dr. Doru Costache (*Biserica Ortodoxă Română înainte și după 1989*); Cristina Rogobete, preparator la Facultatea de Teologie din București și drd. Cristina Breabăn, de la aceeași Facultate (*Implicarea tineretului ortodox român în viața Bisericii și a societății românești*).

Următoarea întâlnire, programată a se desfășura în luna iunie 2002 va avea loc probabil într-o țară din emisfera sudică. Până atunci sunt multe de făcut în direcția stabilirii agendei întâlnirii, care va fi axată pe realitățile și contextul în care se va desfășura respectiva întâlnire.

În concluzie, considerăm că această întâlnire s-a constituit ca un eveniment important nu numai pentru viața Bisericii Ortodoxe Române, ci pentru celelalte Biserici din România – reprezentate la sesiunea de deschidere a întâlnirii – ca și pentru continuarea unui dialog ecumenic atât local, cât și internațional. Întâlnirea a fost o expresie a dorinței Bisericii Ortodoxe Române – manifestată prin intermediul Întâistătorului ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și prin celelalte personalități bisericești și civile participante – de a promova și pe mai departe dialogul ecumenic, pe principii evanghelice și în spiritul bunelor relații existente între Biserica noastră și alte Biserici creștine, atât în țară, cât și partenerie în cadrul forurilor ecumenice internaționale.

VII. BISERICA ȘI ȘCOALA

FACTORI ESENȚIALI AI EDUCAȚIEI RELIGIOASE

Preliminarii. Din darul și voia lui Dumnezeu omul este singura ființă educabilă din întreaga creație. Animalele, chiar cele cu un grad sporit de inteligență și instincte (*delfinii, câini* etc.) nu se educă (*nu se pot educa!*) ci se dresază. Iar diferența dintre educație și dresaj este incomensurabilă: în timp ce omul educat devine cu timpul un creator original, animalul supus dresajului nu poate depăși niciodată stadiul de imitator. De ce? Prin voia Creatorului, numai omul a fost înzestrat cu suflet hărăzit veșniciei, cu rațiune, sentiment și voință, funcțiuni care pot fi educate ca atare, realizându-se limbajul articulat, gândirea logică, afectivitatea superioară și voința autonomă. Numai omul este *persoană*, purtând pecetea chipului lui Dumnezeu, *Treime de Persoane*. Iar educația este posibilă numai acolo unde se pot dezvolta relații personale reciproce. Trebuie precizat, însă, din capul locului, faptul că omul se modelează ca ființă umană doar în condițiile unui mediu corespunzător socializării și educației. Pedagogul Ioan Bontaș relatează cazul intens mediatizat al celor două fete – Amala și Kamala – care au viețuit într-o pădure tropicală în stare animalică, iar apoi au fost internate într-un orfelinat, încercându-se recuperarea lor. Nu s-a reușit decât într-o măsură foarte mică obținerea caracteristicilor ființei umane: Amala nu a supraviețuit, iar Kamala, după 7 ani de "recuperare" nu a putut să stăpânească mersul biped, efortul logopedic concretizându-se abia în articularea a 40 de cuvinte¹.

Cu privire la distanța notabilă dintre educația omului și dresajul animalelor este elocventă, de asemenea, experiența psihologului american

Kellog, care a creat condiții egale de viață și educație atât pentru fiul său Donald, cât și pentru un pui de cimpanzeu, Goa. După o anumită perioadă, a constatat că fiul său a progresat normal, ca orice ființă umană, în timp ce puilul de cimpanzeu a devenit doar o maimuță semidresată.

Conștienți, așadar, de acest privilegiu unic al actului creației acordat omului, trebuie să răspundem cu recunoștință și râvnă chemării făcute de Dumnezeu spre desăvârșire, prin cele mai adecvate căi. Una dintre ele, de valoare fundamentală, este *educația religioasă-morală*.

Terminologie. Abordarea eficientă a oricărui subiect presupune dintru început o înțelegere clară a termenilor de bază utilizați. În cazul temei noastre, fără a intra în detalii etimologice complicate și obositoare, se impun câteva precizări legate în special de cuvintele "factor" și "educație". Ambii termeni sunt latini și au intrat în vocabularul românesc în formă foarte apropiată.

Astfel, "factor, oris" (subst. m.), înseamnă "făcător, creator, autor, fabricant"², având aceeași rădăcină cu verbul "facio-ere, feci, factum" = a face, a săvârși, a crea etc.³. Iar termenul "educație" provine din substantivul feminin "educatio, onis", care înseamnă "educație, creștere, purtare de grijă", având corespondent în verbul "educio, ere, duxi, ductum" = a crește, a scoate (din), a face să iasă, a da la iveală, a înălța etc.⁴.

Pentru ambele cuvinte de care ne ocupăm, dicționarul dă mai multe sensuri, dar noi le-am reprodus doar pe cele principale. Chiar și numai din acestea, ne dăm seama, fără greutate, că "factor" nu înseamnă simpla mișcare de a face o acțiune oarecare, ci a crea ceva durabil. La rândul său, "educio" (compus la rândul său din prep. "e" și vb. "duco"), înseamnă, între altele, a scoate din, înțelegând prin aceasta că prin educație omul este scos din starea vegetativă, simplă-biologică, și condus pe cărările științei și ale bunelor purtări.

I. Factori generali ai educației și rolul lor în dezvoltarea personalității⁵.

Pentru o expunere sistematică a problemelor de care ne ocupăm, folosind cu precădere metoda inductivă (*de la simplu la complex*), socotim util să clasificăm factorii educației în "generali" și "speciali", ultimii fiind incluși, de fapt, între primii, dar solicitând o analiză separată, datorită implicațiilor speciale pe care le incumbă.

Pe baza cercetărilor pluridisciplinare (*de filozofia educației, de psihologie și sociologie, de genetică etc.*), pedagogia a stabilit **trei factori generali ai**

2. G. GUȚU, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 458.

3. *Ibidem*, p. 456-457.

4. *Ibidem*, p. 381-382.

5. Pentru acest paragraf utilizăm *Pedagogia* prof. I. BONTAȘ, *cit.*, p. 35-46.

dezvoltării personalității: a. **Ereditatea** (ca factor intern); b. **Mediul** (ca factor extern); c. **Educația** (ca factor mixt, intern și extern). Acestor trei factori le corespund tot atâtea teorii adiacente: *teorii ereditariste, teorii ambientaliste și teorii ale dublei determinări.*

a. **EREDITATEA** reprezintă ansamblul predispozițiilor de natură anatomo-psiho-fiziologică, innăscute sau transmise prin informațiile genetice, de la generațiile anterioare la generațiile tinere, prin intermediul părinților.

Potrivit criteriilor științifice de analiză a factorilor ereditari, s-au stabilit trei grupe de predispoziții (*potențe*) ereditare: 1. *Potențe ale analizatorilor* (auz, miros, văz, gust, pipăit); 2. *Potențe ale sistemului nervos central* (în special temperamentele, cu tipurile sale⁶); 3. *Potențe care privesc instinctele* (lat. "instinctus" = conduită innăscută, instinct) –nu doar cele de ordin biologic (hrană, apărare, perpetuare a speciei etc.), ci și cele care țin de latura spirituală (inclinații etice innăscute, care tind spre desăvârșirea și împlinirea persoanei umane). Cu privire la moștenirea ereditară, potrivit dogmaticii ortodoxe, nimeni nu trebuie să se teamă de anumite încărcături negative (ca de ex. blesteme, consecințe ale păcatelor etc.), dacă este integrat în Biserica cea una prin Sfintele Taine. Nu numai păcatul strămoșesc este șters prin Taina Sf. Botez, de exemplu, dar, prin Spovedanie și Euharistie, sunt eliminate și eventualele consecințe ale păcatelor părinților, bunicilor etc.⁷. Sentința vetero-testamentară, "Părinții au mâncat aguridă și copiilor li s-au strepezit dinții" (Ieremia 31, 29), este amendată de însuși proorocul care o rostise, chiar în versetele următoare (versete *mesianice*, de altfel): *Ci fiecare va muri pentru fărădelegea sa; cine va mânca aguridă, acela i se vor strepezi dinții. Iată vin zile, zice Domnul, când voi încheia cu casa lui Israel legământ nou...* (v. 30, 31). Iar proorocul Iezechiel rostește: "Fiul nu va purta nedreptatea tatălui și tatăl nu va purta nedreptatea fiului. Celui drept i se va socoti dreptatea sa, iar celui rău, răutatea sa!" (18, 20). Să observăm exprimarea la timpul viitor: "fiecare va...", "fiul nu va..." etc., timp care se referă la vremea împărăției harului, propriu-zis la Biserica creștină.

6. *Melancolic* (sensibilitate excesivă, mobilitate scăzută, inhibiție), *coleric* (impulsivitate, agitație, îndrăzneală, lipsă de echilibru), *flegmatic* (inerție, inhibiție excesivă, zeflemire, perfidie, imperturbabilitate), *sanguin* (echilibru, dinamism, discernământ, stăpânire de sine).

7. Este interesant, în acest subiect, mesajul cărții dr. KENNETH McAll, *Vindecarea arborelui genealogic*, Editura "Harisma", București, 1993 (cu o prefață semnată de părintele GALERIU), în care, iată, un medic anglican recomandă Sfânta Liturghie pentru vindecarea și stingerea unor păcate ale înaintașilor, pentru a se curma suferințele, mai ales de ordin psihic, ale urmașilor din familia respectivă. Nimic nou, de altfel, pentru tradiția noastră ortodoxă. "Noutatea" este utilă, totuși, pentru cei încă sceptici, anume că un medic, deci un om al unei științe laice, recunoaște binefacerile și remediile Sfintei Liturghii, în boli în care tratamentul alopat se dovedește neputincios.

b. MEDIUL (lat. "medium" = ambianță, condiții înconjurătoare, ambientale), reprezintă *ansamblul condițiilor ambientale în care omul trăiește, se dezvoltă, muncește și creează*. Mediul are mai multe componente: **mediul natural** (condiții de climă, relief, vegetație, faună...), **mediul ecologic**⁸ (legat strâns de m. natural, cu referire la nepoluare, puritatea aerului, apei, solului, subsolului; sănătatea florei, a faunei etc.), **mediul psiho-social** (ansamblul factorilor sociali, istorici, culturali, religioși etc.).

c. EDUCAȚIA, general vorbind, este un fenomen socio-uman care asigură transmiterea informațiilor și deprinderilor de la o generație la alta, în scopul formării personalității și creării unor condiții normale de conviețuire.

Educația religioasă, ca dimensiune specială a educației, reprezintă *totalitatea mijloacelor divino-umane utilizate în scopul formării caracterului moral-creștin*⁹.

II. FACTORI SPECIALI AI EDUCAȚIEI RELIGIOASE.

1. **Intenții.** În acest capitol vom analiza factori concreți ai educației religioase, încercând propriu-zis să răspundem la întrebarea: *cine face acest gen de educație?* Am văzut mai sus că "factor" înseamnă "făcător, creator" etc., așadar cineva care face concret ceva. Facem observația, însă, că numim "factori" atât *instituțiile* în cadrul cărora se desfășoară lucrarea, cât și *persoanele* care lucrează efectiv. Pentru prima categorie, în mai toate tratatele de Pedagogie creștină (ca de ex. manualele și cursurile de Catehetică) se evidențiază trei mari factori ai educației religioase: *Familia, Biserica și Școala*, ca instituții de bază ale societății. Iar în categoria *persoanelor* care fac educația, sunt nominalizați, în general, părinții, clericii și profesorii (ultimele două categorii incluzând toate nivelurile cunoscute: ierarhi, preoți și diaconi, pentru "clerici"; învățători, pedagogi, profesori de nivel mediu și superior, diriginți etc., pentru "profesori"). Se impune, însă, o nouă observație: în categoria *persoanelor* care fac educație creștină se uită adesea numele lui Dumnezeu, *Treime de Persoane*, izvorul și creatorul a toate, inclusiv al educației. De asemenea, nu trebuie uitat nici *catehumenul*, indiferent pe ce treaptă s-ar afla (copil, adult, elev, student etc.), pentru că el nu este doar un beneficiar pasiv, ci factor sinergic al educației. De aceea, considerăm oportun să analizăm factorii instituționali în paralel cu persoanele angajate efectiv în de-

8. Gr. *oiko* = casă, locuință; gr. *lovgo* = cuvânt, vorbire, știință.

9. Vezi lucrarea Pr. prof. dr. D. CĂLUGĂR, *Caracterul religios-moral creștin* (Teză de doctorat),

mersul catehetic, cu atenție prioritară asupra sinergismului specific fiecărui nivel de care ne ocupăm.

2. **Idealul educației religioase. Câteva repere.** Pentru a face descrieri obiective ale factorilor educaționali, deodată cu propunerile care se impun, trebuie să creionăm mai întâi câteva observații legate de ceea ce se urmărește efectiv prin educația religioasă, spre a ști care este obiectul sau ținta eforturilor catehetice. Cu toate că de-a lungul timpului, principial, scopul educației, în general, a avut în vedere desăvârșirea persoanei, atât noțiunea de "persoană" cât și cea de "desăvârșire" au fost înțelese diferit. De aici apar și exprimările diferite cu privire la finalitățile actului educativ. Bunăoară, pentru antichitatea greacă esența educației consta din realizarea "kalokagathiei" (*kalov* și *ajgaqov*), adică obținerea, în paralel, a frumuseții fizice și bună-tății sufletești, deziderate care nu sunt ignorate, de altfel, nici de pedagogia modernă, la bază avându-se ideea de perfecțiune¹⁰. Instrucția fizică se făcea, așadar, în armonie cu cea etică (morală), chiar dacă aceasta din urmă era limitată la principii destul de sărace, comparativ cu cele creștine de mai târziu. Făcând un arc peste timp, vom observa că marii pedagogi din perioada modernă, majoritatea dintre ei oameni profund credincioși, își întemeiază nu doar principiile, ci și metodele și mijloacele educației, pe criterii exclusiv moral-creștine. Astfel pedagogul ceh Ioan Comenius (1592-1670, promotor al principiilor didactice, prin celebra sa lucrare "Didactica Magna") vede în educație un factor preocupat de perspectiva vieții veșnice. Pentru filozoful și pedagogul german Immanuel Kant (1714-1804) scopul educației este formarea caracterului moral. Fr. Herbart (1776-1841), un alt mare pedagog german, căruia Pedagogia modernă îi datorează formularea "treptelor formale" ("strămoașele" momentelor logico-psihologice ale proiectelor didactice de astăzi), propune la vremea sa concentrarea tuturor materiilor de învățământ pe baze morale. J. Pestalozzi (1749-1832), cel mai mare pedagog elvețian (și unul dintre cei mai mari ai lumii), deosebit de atașat Sfintelor Evanghelii, nominalizează *credința* și *iubirea*, drept valori pedagogice ideale. Cu alte cuvinte, idealul educației se concretizează în omul profund credincios, care-și dovedește credința prin iubire.

Pedagogia românească nu este lipsită, la rândul ei, de reprezentanți remarcabili, care, călăuziți de preceptele evanghelice, văd *formarea caracterului moral creștin* drept finalitate ideală a educației. Socotim suficiente și numai două exemple în acest sens (este adevărat, două nume strălucite ce fac

10. Homer pune în gura egoului legendar Hector aceste cuvinte: "Să fiu totdeauna primul între ai mei și înaintea tuturor să mă disting... să fiu meșter la vorbe și vrednic la fapte...", apud Șt. BĂRSĂNESCU & colectiv, *Istoria Pedagogiei*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 20.

parte din elita interbelică): G. G. Antonescu (1882-1953) și Simion Mehedinți (1869-1962). Primul etichetat "fideist" (= *credincios*) de către comunistii care l-au scos de la catedră în anul 1948, consideră că *educația integrală trebuie să includă obligatoriu educația religioasă*¹¹. Al doilea, consideră că omul ideal este creștinul deplin, întrebând retoric: "Poți să fii om deplin fără să fii creștin?"

Toți pedagogii mai-sus evocați (și ca ei ar mai putea fi citați mulți alții) s-au exprimat în favoarea unui ideal educațional creștin, pentru că au avut în conștiința lor Modelul Suprem, Iisus Hristos, Care a rostit, între altele, această chemare: "Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este!" (Matei V, 48). Trebuie să reținem, esențial, că El nu a vorbit doar despre un ideal teoretic al educației, ci a înfățișat în Persoana Sa Modelul Ideal, *plinătatea pedagogiei divino-umane*. Aceiași pedagogi au cunoscut cu siguranță și concluzia Sfântului Apostol Pavel, potrivit căreia ținta pedagogiei creștine este *ajungerea la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura plinătății lui Hristos* (Efeseni 4, 13).

De aceea, formularea propusă de părintele Dumitru Călugăr, *caracterul religios moral-creștin*¹², ca răspuns la întrebarea "ce se urmărește prin educația religioasă?", ni se pare că sintetizează în mod fericit ceea ce pedagogii mai vechi și mai noi au exprimat în acest subiect.

3. Factori concreți ai educației religioase:

a. **Dumnezeu – Factor și Izvor veșnic al educației.** Înainte de a vorbi despre instituțiile de bază, anunțate mai înainte (*Biserica, Școala, familia*), se impune precizarea că "Alfa și Omega" actului pedagogic este Dumnezeu, Care a creat cerul și pământul, dar a întemeiat și familia și Biserica. Iar o dată cu ele s-a înfiripat și școala, mai întâi în familie și în Biserică, cu timpul câștigându-și, desigur, autonomia, dar dezvoltându-se neîntrerupt în strânsă legătură cu acestea, până în ziua de astăzi. Parafrazând spusele lui Petre Țuțea (1901-1991), neîntrecut în definiții și formulări surprinzătoare, în legătură cu afirmația lui Newton "gravitația este Dumnezeu!"¹³, plecăm și

11. Vezi lucrarea *Educația morală și religioasă în școala românească*, București, 1937 (în special cap. al III-lea: *Educația religioasă în cadrul educației integrale*).

12. Termenul grecesc "carakthvr", din care derivă românescul "caracter" înseamnă *adâncitură, sculptură, dăltuire*, ceea ce sugerează următoarea definiție care se poate da educației: *ceea ce educa-torul dăltuiește în sufletul copiilor*.

13. În stilul său cu totul original. Petre ȚUȚEA a spus într-un interviu televizat că informațiile privind legea atracției universale, care se leagă de numele fizicianului englez Isaac NEWTON (1642-1727), au fost transmise și preluate oarecum denaturat. Povestea cu mărul care cade și inteligența fizicianului care vede ceea ce alții nu văzuseră, are, desigur, un anumit procent de adevăr,

noi de la premisa: "**Educația este Dumnezeu!**" Și nu este doar începutul și sfârșitul ei, ci *Factor și Creator* permanent. Toți educatorii trebuie să aibă conștiința că educația nu este un act sau efort exclusiv uman, ci rezultatul sinergiei divino-umane. Altfel spus, *un act teandric*. Cei care au încercat să facă "educație" fără Dumnezeu, au eșuat lamentabil. Iar cel mai elocvent exemplu pentru noi, petrecut chiar sub ochii noștri, a fost sistemul educațional ateo-comunist din România. Dumnezeu a fost alungat din școală pentru aproape o jumătate de veac, iar rezultatele se resimt dureros și astăzi și se observă în mentalitățile ante-decembriste, opace, înguste, refractare la orice demers moral-creștin. Astfel de mentalități și-au făcut loc, din păcate, chiar în cercurile puterii politice și în structurile decizionale din ministere, inspectorate, școli etc. Numai așa se poate explica incredibila susținere a unor legi necreștine într-o țară creștină (ca, de exemplu, avortul și homosexualitatea, iar mai nou dezbaterile cu privire la prostituție), totodată vulnerabilitatea acelor articole de lege cu privire la învățământul religios din școală, potrivit cărora un părinte sau un tutore legal, nedus la biserică, poate cere în scris neobligativitatea frecventării orei de religie pentru copilul său.

De aceea, revenim: actul educațional complet și eficient este teandric. Dumnezeu ne-a acordat acest privilegiu extraordinar, de a fi împreună-lucrători cu El, nu doar în actul mântuirii noastre, în general, ci și în educarea copiilor noștri, în familie, în biserică și în școală. Acest dar dumnezeiesc a devenit operant, cu deplinătate, prin întruparea lui Iisus Hristos, *Piatra Ungiulară* de la care începe zidirea caracterului creștin al pruncului, clădindu-se apoi, piatră cu piatră, virtuțile adolescenței și ale maturității, pentru ca în final opera pedagogiei divino-umane să fie încununată cu aura înțelepciunii și cu venerabilitatea bătrâneții.

Iată de ce, toți pedagogii înțelepți vor mărturisi smeriți că nu ei sunt factori decisivi, primi și ultimi, ai demersului educațional, ci Dumnezeu. Fără El, "zidirea pedagogică" este zadarnică, după cuvântul psalmistului: "De n-ar zidi Domnul casa (*sufletului, n. n.*), în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc..." (Psalm 126, 1). Cât de actuale sunt, de asemenea, cele scrise de Marele (*dar smeritul*) Apostol-Pedagog Pavel: "Când unul zice: Eu sunt al lui Pavel! Iar altul: Eu sunt al lui Apollo!... Ei bine, ce este Apollo? dar Pavel, ce este?" Slujitori prin care voi ați crezut, și după cum i-a dat fiecăruia Dumnezeu. Căci eu am sădit, Apollo a udat, **dar Dumnezeu a făcut să crească. Așa că**

dar e țesută și cu mult folclor. "Newton, zicea Țuța, era un om smerit și credincios. Întrebat admirativ cum a descoperit el mecanismele gravitației, el a pus totul pe seama lui Dumnezeu, zicând: *Nu eu, ci Dumnezeu. Gravitația este Dumnezeu!*" Cu alte cuvinte, a vrut să spună, că El este Creatorul cerului și pământului, cu toate legile, inclusiv a gravitației...

nici cel ce sădește e ceva, nici cel ce udă, ci Dumnezeu, Cel Ce face să crească. Cel ce sădește și cel ce udă sunt una, dar fiecare-și va primi plata după osteneala sa. **Că noi împreună-lucrători cu Dumnezeu suntem!**" (I Cor. 3, 4-9).

b. FAMILIA CREȘTINĂ. Cea mai veche și, totodată, cea mai puternică instituție umană este familia, cunună a creației și expresie a iubirii și comuniunii proniatoare a lui Dumnezeu. Ea a fost numită adesea "mica biserică", sau "biserica de acasă", pentru caracterul ei comunitar și atmosfera de sfințenie pe care trebuie s-o cultive. Poate fi considerată, de asemenea, ca o "mică școală", pentru că aici copiii primesc lecții esențiale de viață, nu doar în "cei 7 ani de acasă", ci și ulterior. Cât de frumos se exprimă în acest sens unul dintre cei mai mari pedagogi pe care i-a avut România, Constantin Narly (1896-1956): "La poporul nostru de agricultori, ea a fost chiar unica școală de specialitate profesională a majorității populației. Ei îi datorăm, în afară de ceea ce datorăm Bisericii, toate virtuțile trecute ale neamului. Iubirea de pământ și dragostea de cultivarea lui, iubirea de neam, venerația lui Dumnezeu, ca și proverbiale omenie și ospitalitate a românului, se datorează familiei noastre patriarhale..."¹⁴.

Familia este recunoscută unanim ca instituție de bază a societății nu doar din perspectivă religioasă, ci și din punct de vedere civil, întrucât în toate țările civilizate familia este ocrotită prin lege. În România, bunăoară, *Codul Familiei* prevede, astfel, la art. 1: "În România statul ocrotește căsătoria și familia; el sprijină, prin măsuri economice și sociale, dezvoltarea și consolidarea familiei. Statul apără interesele mamei și copilului și manifestă deosebită grijă pentru creșterea și educarea tinerei generații..."¹⁵. Codul pre-

14. *Pedagogie Generală*, Editura "Didactică și Pedagogică, R. A.", Ediția a II-a, București, 1996, p. 485. Pentru că este un pedagog mai puțin cunoscută (*dar nu mai puțin valoros decât alți mari pedagogi ai neamului nostru, ca G. G. Antonescu, Simion Mehedinți etc.*), notăm aici câteva repere bio-bibliografice: C. Narly s-a născut la Tecuci, face liceul la Focșani și Facultatea de Litere și Filozofie la Iași. Aici se va apropia de I. Găvănescu, între ei legându-se o strânsă prietenie. Așa se explica faptul că una dintre cărțile lui C. Narly se intitulează *Opera pedagogică a profesorului I. Găvănescu* (București, 1929). În 1923 C. Narly pleacă la studii în Germania, la Göttingen, unde în anul următor va obține titlul de doctor în filozofie cu teza *Die soziale Schichtung Rumäniens (Stratificarea socială a României)*. Întors în țară va fi numit, pe rând, asistent la Facultatea de litere din Iași, profesor la Facultatea de Filozofie a Universității din Cernăuți și, în fine, de la 1 oct. 1940, la București, profesor de Pedagogie și Istoria Pedagogiei la Facultatea de litere și filozofie, unde va preda până în anul 1947, când, din motive politice, postul său va fi "comprimat". Trece în veșnicie în anul 1956, fiind înmormântat în cimitirul Belu. Dintre lucrările sale mai importante amintim: *Problema idealului pedagogic*, 1925; *Educație și ideal*, 1927; *Tolstoi educator*, 1929; *Misiunea educației românești*, 1941; *Misiunea educatorului*, 1943; (vezi Prefața la C. Narly, *Pedagogie generală*, București, 1996, alcătuită de Viorel NICOLESCU).

15. *Codul Familiei*, Editura "Lumina Lex", București, 1995, p. 3.

vede, de asemenea, articole referitoare la educația copiilor, între care cel mai apropiat prelegerii noastre este următorul: "Părinții sunt datori să îngrijească de copil. Ei sunt obligați să crească copilul, îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, de educarea, învățatura și pregătirea profesională a acestuia, potrivit cu însușirile lui, în conformitate cu țelurile statului, spre a-l face folositor colectivității..."¹⁶. Iată, așadar, că cel puțin din punct de vedere legislativ și declarativ, familia se bucură de o atenție deosebită din partea statului. Împlinirea acestor obligații depinde, însă, de o serie de factori responsabili, de condițiile sociale-economice, de conștiința și conștiinciozitatea celor abilitați să aplice legile etc.

Revenind asupra subiectului nostru, spunem mai departe că familia reprezintă, în același timp, factorul cel mai important și decisiv, după Dumnezeu, al educației creștine, nu numai al copiilor, ci al fiecărui membru în parte. Pentru că fiecare persoană, aparținătoare unei familii, este atât *factor* cât și *subiect* al educației: copiii învață de la părinți, bunici, frații mai mari, dar și invers. De asemenea, ceilalți membrii ai familiei, dacă sunt, învață unii de la alții. Această "școală" de familie are, de altfel, cel puțin trei înțelesuri: de a *învăța* pe alții, cu sensul de a-i *sluji* și de a *învăța* de la alții, cu sensul de a-i *asculta*. Chiar și din punct de vedere etimologic, cuvântul familie implică, între altele, aceste noțiuni-cheie, *învățare-slujire-ascultare*. Astfel, potrivit dicționarelor, "familia-ae (lat.) are trei sensuri de bază: 1. *totalitatea slujitorilor unei case*; 2. *casă (totalitatea membrilor ei)*; 3. *bunurile unei case, patrimoniul, mijloacele de trai...*"¹⁷. După cum se poate lesne observa, sensurile etimologice acoperă foarte bine implicațiile educației în familie: nu fac referiri doar la *persoane*, ci și la *bunurile* care creează de fapt *mediul* în care cresc și sunt educate persoanele, propriu-zis *logistica* actului pedagogic, începând cu icoanele din camere și terminând cu grădina, ogrorul, atelierul etc., care fac posibilă acel *sine qua non* "ora et labora" în orice act creativ, cu atât mai mult în cele de care depinde educația și mântuirea sufletului.

Dar pentru ca o familie să fie, într-adevăr *factor esențial al educației creștine*, trebuie să întrunească anumite condiții, am spune, tot *esențiale*. De aceea, în cele ce urmează, vom schița câteva dintre ele, cu recomandarea de a fi aprofundate, prin analiză personală, având ca sprijin și bibliografia la care vom face trimitere¹⁸.

16. *Ibidem*, Titlul III, Cap. I, Secțiunea I, art. 101.

17. G. GUȚU, *dict. cit.*, p. 460-461.

18. În formularea unor condiții și principii ale educației creștine din familie, am utilizat și cursul de *Catehetică* al pr. lect. dr. Vasile RĂDUCA, dactil., București, 1996, p. 67-73.

1. În familia creștină trebuie să se reflecte iubirea intra-trinitară dumnezeiască.

Educația copiilor este optimă atunci când iubirea dintre membrii familiei imită iubirea dumnezeiască dintre persoanele Sfintei Treini. Pentru a ne apropia cât de cât de înțelesul adânc al relației tainice al acestei iubiri, să ne imaginăm un triunghi echilateral, de fapt *triunghiul iubirii intra-trinitare*, având la fiecare unghi câte una din persoanele trimice: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Astfel, Tatăl și Fiul își răsfrâng iubirea asupra Duhului Sfânt, Tatăl și Duhul Sfânt asupra Fiului, Fiul și Duhul Sfânt asupra Tatălui etc. Așa trebuie să fie și în familie: tata și mama să-și îndrepte toată iubirea asupra copilului (copiilor); tatăl și copilul (copiii) asupra mamei; mama și copilul (copiii) asupra tatălui. Observăm, așadar, că dacă în creație, în general, se poate vedea – cu ochii credinței, desigur – pecetea iubirii Sfintei Treimi, în familie această pecete ne apare cu cea mai mare evidență. Propriu-zis, familia creștină trebuie văzută ca o *icoană a iubirii lui Dumnezeu pe pământ*¹⁹. Iar acolo unde, din felurite motive, soții nu au copii naturali, din punctul de vedere al moralei creștine ei sunt obligați să înfieze, să crească și să educe orfani, întrucât există nenumărați astfel de copii care au nevoie de ocrotirea unui mediu familial. În acest mod, iată, *triunghiul iubirii intra-trinitare* poate fi reflectat și în familie fără copii naturali!

Această solidaritate de răsfrângere a iubirii este cea mai bună pază de înlăturare a egoismului, care poate constitui pentru orice om o mare și grea ispită. Părintele Dumitru Stăniloae descrie într-un mod admirabil plinătatea iubirii treimice, arătând, de fapt, că ea este posibilă numai în trei, în contract cu "monismul" și "dualismul" care se găsesc, practic, în imposibilitate de a ieși din egoism: "*Un subiect unic* în sens absolut ar fi lipsit de bucuria și deci de sensul existenței. El s-ar îndoi chiar de existența lui, care s-ar amesteca cu visul... *Două subiecte* realizează prin comuniunea lor o oarecare consistență și o bucurie și un sens al existenței. Dar nici această doime reală, care e în același timp o unitate dialogică, bazată pe unitatea de ființă, nu este suficientă. Comuniunea în doi este și ea limitare din două puncte de vedere. Mai întâi comuniunea în doi nu deschide întregul orizont implicat în existență. Cei doi nu numai se deschid unul altuia, ci se și închid. Celălalt devine nu numai o fereastră, ci și un zid pentru mine. Cei doi nu pot trăi numai din ei doi. Ei trebuie să aibă conștiința unui orizont care se întinde dincolo de ei, dar în legătură cu amândoi. Iar acest orizont nu poate fi constituit de un obiect sau de o lume de obiecte. Aceasta nu-i scoate din monotonia unei ve-

19. Pr. lect. dr. Gheorghe POPA, *Familia creștină: o perspectivă teologică și spirituală*, în vol. *Familia creștină azi*, Editura "Trinitas", Iași, 1995, p. 147.

deri restrânse, sau a unei singurătăți în doi. **Numai al treilea subiect îi scoate din neîntrerupta lor singurătate în doi, numai un al treilea subiect poate fi și el partener de comuniune și nu stă pasiv în fața lor, ca obiectul...**²⁰.

2. **Familia trebuie să se caracterizeze prin următoarele însușiri ființiale: unitatea, trăinicia, sfințenia și egalitatea dintre soți**²¹. Observăm, astfel, fără nici o greutate, că aceste însușiri ființiale sunt tot o reflectare a însușirilor și atributelor divine ale persoanelor Sfintei Treimi. Optimizarea relațiilor dintre membrii familiei se poate realiza luând aminte la sfaturile Sfântului Apostol Pavel, care, sub inspirație divină, scrie la un moment dat: "Femeilor, fiți supuse bărbaților voștri, așa cum se cuvine întru Domnul. Bărbaților, iubiți pe femeile voastre și nu fiți amarnici față de ele. Copiilor, întru toate ascultați-i pe părinții voștri, căci aceasta este bineplăcut Domnului. Părinților, nu-i întărâtați pe copiii voștri, ca să nu se deznădăjduiască. Robilor, întru toate ascultați-i pe stăpânii voștri cei după trup, nu cu slujire doar de ochii lumii, cu gândul de a plăcea oamenilor, ci întru curăția inimii, temându-vă de Domnul..." (Coloseni, 3, 18-22).

3. **Familia (căsătoria) trebuie să-și propună ca scopuri prioritare înmulțirea neamului omenesc (nașterea, dar și educarea copiilor) și ajutorul reciproc între membrii ei, atât în cele materiale, pentru traiul zilnic, cât și în cele spirituale, în vederea mântuirii**²². În acest sens vor fi urmărite anumite aspecte dintre care nominalizăm²³:

–copiii trebuie ajutați să scape de anarhia instinctelor oarbe și a tendințelor spontane (*necontrolate, n. n.*) ca să devină capabili a se conduce singuri;

–trebuie stimulați, totodată, să se smulgă treptat din tirania egoismului instinctual, pentru a deveni tot mai buni;

–copilul trebuie deprins cu munca, răbdarea, uitarea de sine, pentru a se devota binelui obștesc. În acest scop, trebuie ajutat să-și aleagă o profesie corespunzătoare vocației și aptitudinilor lui, nu forțat spre una în care să nu se poată împlini.

Ca o primă remarcă de sinteză, părinții trebuie să conștientizeze faptul că fiecare copil, fiind rodul conlucrării dintre ei și Dumnezeu, trebuie să se bucure, deodată, *de o ereditate sănătoasă, unită cu o educație pe măsură*.

20. Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, vol. I, p. 307-308, *Treimea Persoanelor, condiție a deplinului Lor caracter personal și a comuniunii depline*.

21. *Teologia Morală Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, vol. II, p. 289.

22. *Ibidem*

23. *Ibidem*, p. 296.

Astfel, la aspectele menționate anterior adăugăm următoarele²⁴:

• **În familie, întotdeauna trebuie să se dea întâietate valorilor religioase,** în raport cu cele de ordin material, potrivit cuvintelor Mântuitorului: "Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate acestea (*materiale, n. n.*) se vor adăuga vouă" (Matei 6, 33). Copiii trebuie învățați să se poarte ca oameni duhovnicești, nu materialnici. Să gândească, să vorbească și să se manifeste duhovnicește. Cât de actuale sunt, în această privință, cuvintele Sfântului Apostol Pavel: "Cei ce sunt după trup, cugetă cele ale trupului, iar cei ce sunt după Duh, cele ale Duhului. Căci dorința cărnii este moarte, dar dorința Duhului este viață și pace" (Romani, 8, 5-6). De aceea, moștenirea cea mai prețioasă pe care o putem lăsa copiilor noștri constă nu în cele materiale (a căror importanță nu trebuie negată total, bineînțeles), ci în cele de ordin spiritual. Sfântul Ioan Gură de Aur s-a remarcat și în acest capitol de pedagogie creștină într-un mod cu totul deosebit. Recomandăm în acest sens cuvântul "Pentru ce fel de clironomii (*bogații*) trebuie să lăsăm copiilor noștri", care, în contrast cu timpul considerabil trecut de la rostirea lui, apare ca extrem de actual. Iată, bunăoară, una dintre concluziile rostite de Sfântul Părinte spre finalul cuvântării: "În consecință, de voiești să lași bogăție multă copiilor tăi, lasă-le lor purtarea de grijă a lui Dumnezeu... Deci să nu căutăm aceasta: cum să lăsăm bogați pe copii, ci cum să-i lăsăm îmbunătățiți. Că de vor avea nădejtile lor la bogăție, de nimic alt nu vor purta grija, ca cei ce pot să acopere răutatea năravurilor cu mulțimea banilor. Iar de se vor vedea pe dânșii că sunt lipsiți de mângâierea cea de acolo, toate vor face ca prin fapta bună să afle sărăciei multă mângâiere. *Deci nu le lăsa lor bogăție, ca să le lași fapta bună...* Că aceasta cu adevărat este cea mai mare avuție, aceasta este bogăția cea nespūsă și necheltuită, care în toate zilele mai multă face avuția. Că nimic nu este întocmai ca fapta bună, nimic nu este mai tare decât aceasta. Chiar decât împărăția și purtarea de coroană. Că la ce-i poate folosi coroana și porfira, dacă este vândut de trândăvirea și nebăgarea de seamă?..."²⁵. Așadar, una dintre grijile de căpetenie ale părinților este să-i asocieze pe copii la viața și rugăciunea Bisericii, învățându-i să

24. Anumite formulări și îndemnuri apud pr. lect. dr. Vasile RĂDUCA, *op. cit.*, p. 67-73.

25. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Cuvânt pentru ce fel de clironomii trebuie să lăsăm copiilor noștri*, în vol. *Puțul și împărțire de grâu*, Editura "Buna Vestire", Bacău, 1995, *Cuvântul* 46, p. 428-429. Sfaturi deosebit de potrivite pentru educația copiilor, date de același Sfânt Părinte, a se vedea în același volum, cuvântările 44 (*Pentru creșterea copiilor - I*), p. 410-420 și 45 (*Pentru creșterea copiilor - II*), p. 421-425. Pentru o mai largă perspectivă a gândirii hrisostomice cu privire la educația creștină a copiilor, recomandăm a se citi și cuvântarea intitulată în manuscrise "Despre slava deșartă și cum se cuvine să-și educe părinții copiii", tradus recent în limba română de către Iona ICĂ-jr., la Editura "Deisis" - Sibiu, 2000, p. 105-136, după A. M. MALINGREY, *Sur la vaine gloire et l'éducation des enfants, Sources Chrétiennes*, vol. 188, Paris, 1972, p. 96-196.

respecte valorile esențiale, fără a se intra în conflict cu normele relative, inevitabile în viața de zi cu zi.

• **Să-i formăm pe copii pentru o ascultare liberă și plină de convingere.** Părinții trebuie să mențină un permanent echilibru între măsurile restrictive și acordarea libertăților, cu scopul de a le stimula copiilor un bun autocontrol asupra libertății, în sensul viețuirii în adevăr, iubire și dreptate. Căci numai relațiile bazate pe sinceritate, afecțiune și adevăr pot da rezultate optime, întrucât numai adevărul conferă libertatea autentică. "Adevărul vă va face liberi!", a spus Mântuitorul Iisus Hristos (Ioan 8, 32). Evident, nu orice fel de "adevăr", ci numai acela care izvorăște din Adevărul Suprem, Mântuitorul și Evanghelia Sa, precum tot El a spus-o despre Sine Însuși: "Eu sunt Calea, Adevărul și Viața" (Ioan 14, 6).

Comunicarea dintre părinți și copii, conținutul și calitatea ei, constituie, de altfel, una din "cheile" reușitei educației creștine. Dragostea părintească și buna intenție, în general, nu lipsesc decât în cazul anumitor părinți inconștienți și denaturați. *Ceea ce se poate reproșa uneori multor părinți, însă, sunt metodele greșite utilizate în educație.* De aceea, cunoașterea învățăturii creștine în acest subiect, potrivit Scripturii și Sfinților Părinți, va fi de mare folos, deodată cu cercetarea altor izvoare, cum sunt tratatele de pedagogie și cărțile cu preocupări pedagogice, în general. Desigur, oamenii simpli, mai ales cei de la țară, mai rar vor avea timp pentru "lecturi pedagogice"... Și chiar mulți dintre intelectuali nu dau importanța cuvenită lecturii în această privință și nici metodelor psiho-pedagogice. Preotul și profesorul de religie, însă, trebuie să se informeze temeinic și-n acest domeniu, atât de important în plan familial (și național, de altfel) spre a informa și forma la rândul său pe cei încredințați spre educație. De aceea, facem și cu acest prilej îndemnul ca toți cei ce și-au asumat uriașa răspundere a educației creștine (părinți, preoți, profesori ș.a.), să consulte măcar o parte din bibliografia pedagogică, atât de generoasă în acest subiect²⁶. Capcanele căderii copiilor și tinerilor s-au

26. Astfel, pe lângă lucrările citate anterior, mai nominalizăm aici câteva dintre cele mai importante repere bibliografice privitoare la educația religioasă a copiilor, în general, cu referiri speciale la educația în familie: Sf. CLEMENT Alexandrinul, *Pedagogul*, trad. pr. D. FECIORU, București, 1982 (vol. 4 Colecția *Părinți și scriitori bisericești*); Sf. CHIRIL al Ierusalimului, *Catehezele*, trad. pr. D. Fecioru, București, partea I, 1943, partea a II-a, 1945 (Colecția *Izvoarele ortodoxiei*); CĂLUGĂR, pr., Dumitru, *Catehetica*, manual pentru Institutele Teologice, București, 1976; PETRESCU, pr., Nicolae, *Catehetica*, manual pentru Seminarile Teologice, București, 1978; BULACU, pr., Mihail, *Pedagogia Creștină Ortodoxă*, București, 1935; BĂNCILĂ, Vasile, *Inițierea religioasă a copilului*, București, 1996 (ed. Anastasia). Idem, *Duhul Sărbătorii* (în special. cap. "Pedagogia sărbătorii"), București, 1996; CORNÎTESCU, pr., Constantin, *Sf. Grigorie de Nazianz despre familia sa*, S.T. 5-6/1964, p. 350-366; CUCOȘ, C-tin., *Pedagogie și Axiologie*, București, 1995. Idem, *Educația religioasă, conținut și forme de realizare*, București, 1996; Idem, *Educația religioasă. Repere teoretice și metodice*, Edit. "Polirom", Iași, 1999; *FAMILIA CREȘTINĂ AZI* (elab. de un colectiv de profesori de la Facultatea

înmulțit într-un mod alarmant, iar la noi în țară acestea sunt cauzate în mare măsură și de condițiile tot mai scăzute ale nivelului de trai. Sărăcia, deruta profesională, drogurile, alcoolismul, prostituția, nesiguranța vieții de mâine, deprimarea etc., dau o imagine negativă lumii în care trăim. Familia poate, însă, chiar în aceste condiții, să crească și să educe creștinește copiii, cultivându-le *un suflet sănătos, într-un trup sănătos*, deviză pe cât de veche, pe atât de actuală (ne amintim, desigur de celebra expresie a lui Juvenalis, *Orandum est ut sit mens sana in corpore sano*²⁷).

Cu aprox. 15 ani în urmă, pedagogul american Zig Ziglar s-a făcut remarcat în problema educației copiilor în familie cu o carte tradusă recent și în limba română, *Putem crește copii buni într-o lume negativă*²⁸, pe care o apreciem deosebit de instructivă, mai ales cu privire la comunicarea dintre părinți și copii, ca premisă *sine qua non* pentru obținerea rezultatelor dorite²⁹. Potrivit autorului, "ingredientul esențial al comunicării în familie este să asculți cu adevărat..."³⁰. Remarcăm, mai întâi, titlul foarte bine ales, titlu ce se regăsește, apoi, în toate paginile cărții, în principiul potrivit căruia *indiferent de condițiile de viață, copiii trebuie deprinși să gândească pozitiv*. Altfel spus, în limbaj ortodox, *nădejdea să fie stăpână pe toate gândurile lor*. Nu deprimarea, angoasa, anxietatea etc. Aceasta dintr-un motiv foarte simplu, dar fundamental: nădejdea este de la Dumnezeu, deprimarea (deznădejdea) de la satana! Însă, pentru a crește copii buni, Zig Ziglar propune ferm: "Singura cale de a forma copii buni este să devenim mai întâi părinți buni..."³¹. Iată câteva din cuvintele de "ordin" ale autorului, care se constituie, de fapt, în tot atâtea principii pedagogice: *formarea copilului este un efort de echipă; disciplina – cheia măreției copilului bun; iertarea – "pozitivul"*

de Teologie din Iași), Editura "Trinitas", Iași, 1995; FECIORU, pr., Dumitru, *Ideile pedagogice ale Sf. Ioan Gură de Aur*, București, 1937; Idem, *Revelația și educația*, în "Ortodoxia", nr. 3-4/1993; MAGDALENA, Maica, *Sfaturi pentru o educație ortodoxă a copiilor de azi*, cu traducerea românească a cuvântului Sf. Ioan Gură de Aur "Despre educația copiilor", Editura "Deisis", Sibiu, 2000; MICLE, Ierom., Veniamin, *Inițieri catehetice*, Mt. Bistrița (Oltenia), 1993. PÉRONOUD, Laurence (colab. cu Agnes Grison) *Cum îmi cresc copilul* (în original: *J'élève mon enfant*, Paris, 1994, premiată de Academia franceză de medicină), trad. de Doina Brindu, București, 1994;

27. *Satirae*, 10, 356; JUVENALIS (Decimus Iunius), cca. 60-140 d. Hr. Apud *Proverbe și cugetări latine*, Ediție îngrijită de Vasile DIACONU și Maria MARINESCU-HIMU, București, 1976, p. 253.

28. ZIG ZIGLAR, *Raising positive kids in a negative world*, trad. de Irina-Margareta NISTOR, Editura "Curtea Veche", București, 2000, 246 p.

29. Recomandăm în special paragrafele: *Vorbitorul la timp* (p. 139); *Atenție la ton* (p. 144); *Spuneți "nu" cu grijă, dar ferm* (p. 145); *Fiecare "nu" trebuie să aibă o logică* (p. 146); *Tonul răspicat poate crea ceva probleme* (p. 147); *Un "Te rog" dă rezultate excelente* (p. 148).

30. *Ibidem*, p. 149.

31. *Ibidem*, p. 9.

absolut în viață; perseverența pozitivă formează copii buni; iubirea – ade-vărata autoritate în formarea copiilor buni...

O dată cu prezentarea avantajelor acestor principii, Ziglar insistă și asu-pra măsurilor contraindicate în pedagogia familială: *duritatea; tonul răspicat; refuzul de a îndeplini dorințele copiilor, fără explicații logice* etc. Dar, ceea ce ne-a atras atenția, însă, în mod deosebit la acest capitol este ceea ce autorul numește "modelul dezastrului": "Când un copil merge la unul dintre părinți să-i ceară ceva și este refuzat, iar celălalt acceptă, rezultatele sunt dezastruoase. Indiferent dacă cel de-al doilea părinte cunoștea sau nu reacția partenerului său, adică refuzul, rezultatele sunt tot nenorocite... Când un copil își abordează părintele și cere voie să facă un anumit lucru, prima întrebare ar trebui să fie: "Dar ai întrebat pe mama (sau pe tata)?" dacă răspunsul este nu și aveți cea mai mică bănuială că celălalt ar putea avea o altă părere, îi puteți răspunde: "O să discutăm și îți spunem noi". Dacă un copil a vorbit cu celălalt părinte și este în joc siguranța sau reputația copilului, ambii părinți trebuie să se implice categoric în hotărârea ce se va lua"³². *Rezumativ*, pen-tru reușita educației copilului, cartea lui Zig Ziglar pledează pentru bună-înțelegere în familie: între soți, între părinți și copii, între frați etc.

• **Părinții să colaboreze armonios cu alți educatori: preoți, profesori, diri-ginți** etc. Astfel, pentru fiecare treaptă a creșterii copilului, părinții vor comu-nica tot timpul cu educatoarea de la grădiniță, cu învățătoarea de la școala primară, cu profesorii din gimnaziu și liceu, între care în mod aparte cu diri-gintele. Părinții care nu merg niciodată pe la școală (sau merg foarte rar) nu se pot aștepta la rezultate bune, iar cele rele care vor veni cu siguranță, se vor răsfrânge negativ, inevitabil, în viața de familie.

Atenție specială trebuie să acordăm legăturii noastre cu *duhovnicul copilului*, pe care este bine să-l alegă mai întâi părinții pentru copiii de la 7 ani în sus, discutând apoi cu ei, pe măsura vârstei și a înțelegerii, dacă îl păstrează sau îl schimbă, în funcție de compatibilitatea (sau incompatibili-tatea) pe care o simte copilul cu un duhovnic sau altul. Desigur, ținând legătura cu duhovnicul copiilor noștri (care poate fi și duhovnicul nostru, de la caz la caz), nu se va intra niciodată în "secretele spovedaniei", dar se poate realiza un serviciu prețios, de ambele părți: duhovnicul poate fi prevenit asupra unor abateri grave, pe care copiii uneori nu le spun nici la spovedanie, iar părinții pot fi avertizați de către duhovnic asupra acelor aspecte care tre-buie neapărat avute în vedere.

32. *Ibidem*, p. 135.

*

Din cele parcurse până aici se desprind de la sine câteva dintre condițiile de bază ale educației creștine optime a copiilor în familie:

- viețuirea în iubire, ca reflectare a iubirii într-trinitare dumnezeiești;
- să se acorde prioritate valorilor spirituale;
- să fie o bună comunicare între părinți și copii (*o ascultare de ambele părți: copiii să asculte de părinți, potrivit poruncii dumnezeiești, dar și părinții să aducă cu adevărat ceea ce spun și doresc copiii!*);
- o conlucrare pedagogică permanentă cu ceilalți factori educaționali.

Legat de această ultimă precizare, întrucât în ultimul paragraf vom vorbi despre importanța școlii în educația religioasă, evocăm aici mărturia impresionantă a unui profesor de religie, student de-al nostru: "La finalul unei ore de religie, la clasa I, i-am întreat pe copii ce ar dori să le povestesc din Biblie. O fetiță mi-a propus să le vorbesc despre Iov și cei trei prieteni ai lui... M-am mirat foarte tare că fetița știa despre Iov, despre care nici cei dintr-a V-a nu auziseră toți, și am întreat-o de unde știe. Mi-a răspuns că în fiecare seară mama ei îi citește câte o "poveste" din Biblie și cu o seară înainte tocmai îi citise despre Iov și prietenii săi... Urmărind-o pe fetița respectivă și la celelalte ore, am observat că ascultă cu multă atenție și că îi place foarte mult ora de religie..."³³. Iată, așadar, cât de important este mediul familial pentru formarea deprinderilor religioase, care, în paralel, favorizează direct proporțional reușita orei de religie în școală. Reținem, totodată, rolul de căpetenie al mamelor, care, prin structura și vocația lor maternă, sunt mai implicate afectiv în procesul educațional creștin: în timp ce bărbații, în cele mai multe cazuri, sunt nevoiți să plece de acasă, pentru că trebuie să se ocupe în mod prioritar de agoniseli materiale, pentru mame prioritatea este să îngrijească de casă, iar în casă cea mai prețioasă comoară sunt copiii. Toți, fără excepție cred, ne amintim, astfel, că mamele noastre ne-au învățat primele rugăciuni, ele ne-au împreunat mânuțele în fața icoanelor, ele ne-au învățat să ne închinăm și tot ele ne-au dus la biserică la slujbe și mai ales pentru a ne spovedi și împărtăși cu Sfintele Taine... Evident, rolul special al mamelor nu exclude în nici un fel răspunderea comună pe care o au tații. Mama și tata numai împreună sunt numiți părinți, educatori ai copiilor. Iar dacă vreunul dintre ei (sau amândoi, Doamne ferește!) neglijează această răspundere sau misiune, sunt mai vinovați decât chiar ucigașii de oameni, după cum avertizează Sfântul Ioan Gură de Aur. Dar iată cuvintele lui: "Pe acești părinți –și să nu socotească cineva că ceea ce se

33. Mărturie consemnată într-un test la Catehética de către Doru C-tin MOGOȘ, student în anul al III-lea la Teologia Pastorală, 30 aprilie 2001.

grăiește este de mânie –și decât înșiși ucigașii de copii zic că sunt mai răi. Pentru că aceia despart trupul de suflet, iar aceștia și sufletul și trupul, ducându-l, îl aruncă în focul gheenei. Și moartea aceea nevoie este să o primească negreșit de la fire. Iar de aceasta se putea și să scape dacă neluarea aminte a părinților nu o ar fi adus pe ea asupra. Lângă acestea, pentru moartea trupului venind învierea, degrabă va putea să o stingă; iar pierzarea sufletului nimic nu o va mai putea mângâia. Că nu mai este de-aici după ea următoarea mântuire, ci nevoie este să se muncească sufletul fără de moarte. *Pentru aceasta zicem, nu fără întristare, că niște părinți ca aceștia sunt mai răi decât ucigașii de copii. Deoarece nu este așa de cumplit lucru a ascuți sabia și a într-arma dreapta și a o înfige în gâtul copilului, precum a pierde și a prăpădi un suflet...*³⁴.

Înainte de a încheia acest paragraf, socotim util să răspundem la întrebarea: "Când începe educația religioasă a copilului?" Analizând temeinic lucrurile, vom realiza că nu din clipa nașterii, cum am fi tentați să credem la o primă reflecție, ci *din clipa concepției*³⁵. Acela este momentul când prinde viața o nouă ființă umană, având în sâmbure toate caracteristicile psiho-fizice, având, totodată, nevoie atât de hrană, cât și de educație. Să nu ni se pară exagerată afirmația. Iar educația, sub toate formele (inclusiv cea religioasă), se transmite fătului prin intermediul mamei. Într-un fel se va dezvolta pruncul în pântecul mamei care merge la biserică, își face rugăciunile acasă, viețuiește într-o atmosferă creștinească etc., în cu totul altul cel al cărui purtătoare nu vrea să știe de cele sfinte, fumează, frecventează barurile, ascultă muzică rock, sau face altceva și mai rău. În același context, într-un fel fătul a cărui mamă este ocrotită de un tată credincios, în altfel cel supus, o dată cu mama, maltratărilor unui tată denaturat...

În concluzie, în strădania de a da o educație creștină copiilor, pentru părinți esențial este nu atât să instruiască ci să încerce a fi creștini autentici. Cu alte cuvinte, cum foarte bine remarca părintele profesor V. Răducă, părinții dau mărturie nu numai pentru ceea ce sunt în realitate, *ci și despre ceea ce tind a fi*. Astfel, copilul va aprecia și va ști să facă distincție

34. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Cuvânt pentru creșterea copiilor*, în vol. *Puțul și împărțire de grâu*, Editura "Buna Vestire", Bacău, 1995, p. 416.

35. Desigur, la acest punct problemele necesită o anume nuanțare. Potrivit informației părintelui John BRECK (*Darul sacru al vieții*, trad. P. S. dr. Irineu Pop Bistrițeanu, Cluj Napoca 2001, p. 329), "știința embriologiei a arătat că fertilizarea, adică unirea nucleului spermatozoidului cu nucleul ovulului, necesită 36 de ore pentru finalizare". Așadar, o zi și jumătate. Oricum, chiar cu această marja de aproximație și "eroare", afirmația că educația copilului (fătului) trebuie să înceapă în clipa concepției rămâne valabilă.

între nedesăvârșirea unui om sincer și nedesăvârșirea nemărturisită a fariseului...³⁶.

c. BISERICA. Educația creștină a copilului nu poate fi nici măcar imaginată fără slujirea Bisericii, ca instituție divino-umană, instituție fundamentală a societății, mai veche decât chiar cea a statului. La noi, cel puțin, după retragerea aureliană (271-275) până la întemeierea cnezatelor și voievodatelor (secolul al XIV-lea) și până la unificarea lor (Basarab I, 1330), *singura instituție existentă neîntrerupt a fost Biserica*. Ei îi revine, aproape în exclusivitate, meritul de a fi salvat ființa neamului de la pieire, în fața atâtor năvălitori, care-și făcuseră drum pe la noi în acel mileniu văduvit de o conducere statală unitară. Acest mileniu, numit "întunecat", datorită acestei obscurități pe plan politic, a fost luminat doar de harul credinței drept-măritoare, dăruit cu generozitate, atunci ca și astăzi, de Sfânta Biserică. Ea a ținut loc și de școală și de cancelarie domnească. Episcopii și preoții au fost conducători spirituali la vedere și, tainic, *cu timp și fără timp, cu voie și fără voie*, îndrumători și sfătuitoari politici. Căci dacă celelalte instituții ale unui neam sunt supuse adeseori efemerității, datorită caracterului lor trecător, Biserica se caracterizează prin viabilitate veșnică, pentru că veșnic este întemeietorul ei, Iisus Hristos. Fiind întemeiată pe "piatra credinței", Însuși Mântuitorul ne încredințează că ea nu poate fi dărâmată de nimeni, nici chiar de "porțile iadului"... (Matei 16, 18). Știm, de altfel, că nu de puține ori s-a încercat "dărâmarea" ei în decursul istoriei, și la propriu și la figurat. S-a încercat mai ales pe vremea comunismului de prea-tristă amintire, s-a poruncit încarcerarea ei într-un "ghetou" izolat, s-a reușit chiar întemnițarea unui însemnat număr al mărturisitorilor ei³⁷, dar ea n-a putut fi nici măcar marginalizată, necum distrusă. Este adevărat că au fost dărâmate unele lăcașuri sfinte, dar în aceeași vreme se ridicau altele, chiar cu încuviințarea unor potențați ai zilei, aflați cu sau fără voia lor în solda satanei, dar cu unele momente de omenie în atitudinile lor. Căci, vorba părintelui Ilie Cleopa, "în slujba Bisericii trebuie și pe satana să-l pui la lucru!" Așa au procedat, de-a lungul veacurilor, slujitori și cârmuitori vrednici, cu frică de Dumnezeu, încât, în pofida tuturor încercărilor, Biserica noastră se prezintă astăzi drept *cea mai credibilă instituție în rândurile poporului*. Nu e puțin lucru, ca în această învălmășeală a tranziției noastre "originale" și interminabile, cetățenii să declare, într-un procent covârșitor, că singură Biserica este vred-

36. Pr. lect. dr. V. RĂDUCĂ, *Curs...*, p. 73.

37. A se vedea, de pildă, *Mărturisitori de după gratii*, Edit. Arhiepiscopiei Cluj-Napoca, 1995 și *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, editat de Institutul Național pentru studiul totalitarismului, București, 1998.

nică de încrederea lor. Desigur, credibilitatea ei înseamnă pentru noi *mântuire*, dar și formarea (= educarea) de caractere creștine, apte să contribuie, moral și material, la propășirea neamului. Așadar, când spunem "mântuire", înțelegem deodată pregătirea sufletelor pentru viața veșnică, dar și educarea lor pentru o viețuire pământească virtuoasă. Iar mântuirea nu se realizează decât în Biserică! *Extra ecclesia nulla salus*, a spus atât de inspirat Sfântul Ciprian (*Epistola 73, 21*) și tot el ne atrage atenția că "cine nu are Biserica de mamă, nu poate avea pe Dumnezeu de tată!"³⁸. Și, într-adevăr, Biserica este mama noastră cea bună, a tuturor: copiii și bătrâni, bogați și săraci, buni și răi, fericiți și nefericiți...

În plan educațional-creștin, Biserica este factor esențial, prin mijloacele ei tezaurizate: doctrina, morala, disciplina canonică și cultul. Practic, dintre toate, *cultul divin este cel mai apropiat mijloc de educație religioasă*, întrucât doctrina, morala și disciplina (buna rânduială) sunt "predate" creștinului de rând, cel mai adesea, tot prin cultul divin, în cadrul căruia, o dată cu slujbele sfinte, se rostesc și cuvinte de învățătură, *predici și cateheze*, atât de importante în luminarea minții credinciosului. Cultul însuși are o funcție didactică, deodată cu cea harismatică, sfințitoare. Participând la slujbe, credinciosul își sfințește viața, dar își luminează și credința, în același timp. "Cultul" devine, astfel, un cuvânt sinonim pentru "ortodoxie". Așa se exprimă un mare liturgist pe care l-a avut Biserica noastră, părintele profesor de vrednică pomenire, Ene Braniște. După opinia Prea Cucerniciei sale, ortodoxie înseamnă, practic, "Botezul pruncilor în apa sfințită din cristelniță, cununile puse pe capul mirilor în biserică, ingenuncherea cucernică sub epitrahilul duhovnicului pentru spovedanie, sau în fața icoanelor pentru rugă, "paștele" primit cu frică și cutremur la marea sărbătoare a Învierii, agheasma sfințită la Bobotează, grija pentru împlinirea soroacelor tradiționale de pomenire a morților...". După care precizează prevenitor: "Luați creștinului ortodox pe aceasta și i-ați luat totul!"³⁹.

Încercând să răspundem acum la întrebarea "**când începe educația copilului în Biserică?**", vom spune, la fel ca în paragraful precedent: *înainte de a se naște!* Căci mamele creștine, deplin conștiințioase, din clipa în care știu că au zămislit pruncul în pânțece, vor apela cu tot mai multă solicitudine la ocrotirea Bisericii: se vor spovedi și împărtăși periodic, sfātuindu-se mereu cu duhovnicul asupra unui program de rugăciune particular, vor participa cât mai des cu putință la sfintele slujbe etc. Cu deosebire, înainte de a

38. *De Unitate Ecclesiae*, 6, MIGNE, P. L. IV, 502.

39. Pr. prof. dr. Ene BRANIȘTE, *Cultul ortodox ca mijloc de propovăduire a dreptei credințe, a dragostei, a păcii și a bunei înțelegeri între oameni*, în "Studii teologice", Anul V (1953), nr. 9-10, p. 633.

se interna în spital pentru naștere, se vor spovedi din nou și se vor împărtăși, pentru a fi întru-totul pregătite pentru cel mai mare eveniment care se poate petrece în plan uman: aducerea pe lume a unui nou prunc! După naștere, se cunoaște, Biserica are câteva rânduieli pentru mame și nou-născuți, de mare frumusețe și adâncă semnificație liturgică. De acum, se desfășoară în mod firesc etapele integrării și creșterii pruncului în Biserică, prin cele trei Taine, numite "de inițiere", Botezul, Mirungerea, Împărtășania, cărora se asociază, bineînțeles, celelalte slujbe și rugăciuni. Această asistență duhovnicească înseamnă, de fapt, și *educație creștină*, atât pentru mamă cât și pentru prunc. Educația va continua, apoi, prin tot ceea ce oferă spațiul eclezial: slujbe, predici, cateheze etc. Acest program liturgic educațional, cu rezultatele lui benefice, este prea bine cunoscut pentru a mai fi nevoie a se insista cu precizări speciale. Ceea ce credem că trebuie avut mai mult în vedere, totuși, sunt anumite mijloace practice, cum ar fi: *cateheza, dialogul pe teme religioase, publicațiile creștine, biblioteca parohială* etc. Asupra acestor mijloace vom zăbovi în cele ce urmează.

Experiența noastră pastorală, fie cât de modestă, ne arată că este mare nevoie de catehizare, pentru toate vârstele de credincioși, mai ales cu privire la cunoașterea și aprofundarea doctrinei ortodoxe, în vederea luminării credinței, totodată în legătură cu explicarea simbolurilor cultului divin, public și particular, pentru o participare mai activă la săvârșirea lui. În cele ce urmează, vom prezenta câteva mijloace practice, la îndemâna oricărui preot, fie de la oraș, fie din mediul rural, cu mențiunea că prezentarea noastră se bazează în exclusivitate pe ceea ce noi am experimentat în cele aproape două decenii de slujire preotească, mai întâi la țară, apoi la oraș. Diferențele "metodologice", vom vedea, nu sunt foarte mari, doar exigențele unor credincioși din mediul urban mai sporite, desigur.

Înainte de a face propunerile propriu-zise, trebuie să creionăm câteva constatări făcute de noi pe parcursul anilor de activitate pastorală. Amintim mai întâi faptul că, din diverse motive, creștinii noștri acordă, în general, puțin timp preocupărilor religioase. Cei mai mulți se limitează la frecventarea bisericii (în această categorie intrând așa-numiții "creștini de duminică"), frecvență mai mult sau mai puțin consecventă. Ocupațiile de tot felul ale credincioșilor noștri, grija zilei de mâine, greutățile tranziției etc., pe de o parte, iar pe de alta insuficienta atenție față de cele duhovnicești, ne determină să constatăm cu tristețe că mulți dintre ei nu au o credință luminată. Chiar după evenimentele din decembrie 1989, când nimănui nu i s-au mai impus restricții pe motive religioase, când librăriile și tarabele au fost din ce

în ce mai pline de cărți de spiritualitate, nu putem afirma că s-a progresat simțitor în aprofundarea credinței ortodoxe. Există, desigur, excepții. În fiecare parohie, știm, sunt creștini îmbunătățiți sub acest aspect, dar numărul lor nu credem că este prea mare. Sunt puțini cei care au citit integral Sfânta Scriptură, spre exemplu, iar marea majoritate nu cunoaște, măcar în linii mari, înțelesurile Sf. Liturghii, ca să nu mai vorbim despre al celorlalte slujbe. În aceste condiții nu este de mirare că superstițiile de tot felul proliferază în voie, iar fenomenele "parapsihologice", apărute în ultima vreme la noi (*radiestezia, bioenergia, cristaloterapia, practicile yoga etc.*) câștigă tot mai mulți aderenți.

Trebuie să luăm seama bine la faptul că mulți dintre creștinii noștri sunt victimele superstițiilor, ale sectelor mai vechi și mai noi, ale fenomenelor așa-zis parapsihologice, datorită ignoranței în materie de credință, ignoranță explicabilă pe de o parte prin lipsa personală de preocupări, pe de alta prin lipsa unei catehizări sistematice din partea slujitorilor Bisericii. Sunt mulți creștini care doresc să afle mai mult decât li se oferă în predica duminicală, de multe ori și aceasta lipsită de puterea convingerii. Aceiași creștini, preocupați în problemele de credință, citesc acasă cărți duhovnicești, dar atunci când nu înțeleg ceva nu găsesc întotdeauna solitudinea cuvenită din partea preotului pentru a li se explica cele neînțelese. Și după câteva astfel de "eșecuri", coroborate și cu alte nemulțumiri la adresa preotului, justificate sau nu, credinciosul va apela, în mod inevitabil, la "ajutor" eterodox.

Pentru a preîntâmpina acest fenomen, este necesară o reconsiderare a preocupărilor slujirii învățătoarești, fără a fi neglijate, desigur, celelalte două dimensiuni, sfântitoare și pastorală. Ne dăm seama că mijloacele de catehizare actuală pe care le vom prezenta mai jos nu reprezintă o noutate în slujirea pastoral-misionară (*cunoaștem un număr apreciabil de preoți care le utilizează*), dar pledăm pentru intensificarea și generalizarea lor, adaptate, desigur, la situațiile specifice, locale. Se înțelege că aceste mijloace nu sunt singurele care pot contribui la luminarea credinței, dar experiența ne-a arătat că cele pe care le vom prezenta s-au dovedit foarte eficiente⁴⁰. Iată, așadar,

40. Nu vom neglija, desigur, mijloacele recomandate de manuale, mai vechi și mai noi, cum sunt cele de *Catehetică* și de *Metodica predării religiei*. Exemple: *Catehetica* pentru Institutete Teologice (autor: Pr. prof. dr. Dumitru Călugăr, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1976), prezintă următoarele "Mijloace în educația religioasă": *rugăciunea, meditația religioasă, deprinderile morale, cultul divin, Sfintele Taine* etc. (p. 105-117); *Educația religioasă. Repere teoretice și metodice* (un tratat universitar de "Metodică", autor: Constantin Cucos, Editura "Polrom", Iași, 1999), sub titlul *Forme de realizare a educației religioase*, enumeră: *exemplul, instrucția religioasă, activitățile educative, rugăciunea individuală, cântecele religioase, ceremonialul religios, predica și conferința cu subiect religios, literatura și arta cu subiecte religioase* etc. (Cap. 6, § 9, p. 281-282).

câteva dintre ele: *cateheza de la slujbele din zilele de rând, dialogul săptămânal, biblioteca parohială și publicațiile parohiale.*

I. Cateheza. În fiecare parohie, în afară de duminici și sărbători, se oficiază slujbe în zilele de rând, în cele mai multe cazuri miercurea, vinerea și sâmbătă seara. De obicei se săvârșesc acatiste, diverse sfințiri (ale apei, icoanelor etc.). Taina Sf. Maslu, și vecernii, slujbe la care se poate adăuga, la sfârșit, o scurtă cateheză, care, dacă este bine întocmită și susținută cu convingere, va aduce multă lumină și bucurie în sufletele ascultătorilor și va atrage un număr tot mai mare de credincioși. Majoritatea vin, desigur, pentru slujba în sine, dar există un număr dintre ei, în special intelectuali, care vin numai dacă știu că se rostește și un cuvânt de învățătură, mai ales acolo unde cuvântul este axat pe explicarea doctrinei și a cultului, însoțit de permanente actualizări. Astfel de creștini chiar ne mărturisesc uneori că în alte părți slujbele sunt mai bogate, dar, spun dâșii "preferăm să venim la această biserică pentru că aici ni se explică mereu câte ceva...".

Menționăm din capul locului că o astfel de cateheză nu trebuie să depășească "timpul psihologic". Se recomandă, în principiu, să fie cât se poate de scurtă, pentru a nu avea efectul contrar celui scontat. În general, să nu se depășească 10 minute. Este foarte importantă, așadar, încadrarea în ceea ce numim "timp psihologic", adică o adaptare la condițiile concrete. Uneori și 5 minute este mult: dacă slujba a fost mai lungă, dacă este foarte cald, sau foarte frig, dacă teama (sau modul de abordare al ei) nu declanșează interesul ascultătorilor etc. Alteori, când simțim că credincioșii sunt predispuși la explicitii mai detaliate, "timpul psihologic" se poate prelungi, în directă proporționalitate cu interesul sesizat. Se impune, astfel, o întreită adaptare: *la auditoriu, la conținutul catehezei și la persoana însăși a vorbitorului. La auditoriu*, cunoscându-le capacitatea de înțelegere, măsura dorinței de cunoaștere și, totodată, limitele răbdării; *la conținutul catehezei*, adică proporțional cu gradul de dificultate al subiectului respectiv; *la persoana noastră înșine*, ca învățători, cunoscându-ne propriile puteri, cunoștințe, limite, dexteritate în exprimare, nivelul experienței etc.

Auditoriul catehezelor din biserică este întotdeauna variat, alcătuit din credincioși de vârste și preocupări diferite. Acest fapt impune un nivel mediu de expunere al învățăturilor, preferabil într-un limbaj cât se poate de simplu.

Conținutul catehezelor se va orienta după trebuințele sufletești ale credincioșilor din parohia respectivă, pe care fiecare preot le cunoaște, măcar în linii mari. Tematica se fixează la libera opțiune a preotului, îngrijindu-se, totuși, să aibă în vedere cu prioritate: principalele subiecte ale doctrinei ortodoxe, semnificația (simbolismul) actelor de cult, punctele de credință inter-

pretate greșit de către protestanți, neoprotestanți (în care includem și mișcările harismatice, fenomenele paranormale etc., apărute recent).

Pentru prima categorie sugerăm următoarele subiecte:

–dogma Sfintei Treimi (cateheze despre Sfânta Treime, în general, și despre fiecare persoană a Sfintei Treimi, în particular);

–Revelația dumnezeiască;

–Sfânta Scriptură;

–Sfânta Tradiție;

–crearea lumii văzute și nevăzute;

–providență;

–înviere;

–mântuire;

–judecată;

–virtutea și păcatul;

–post și rugăciune;

–poruncile dumnezeiești și poruncile Bisericii;

*

Din categoria catehezelor liturgice, exemplificăm:

–simbolismul Sfintei Liturghii (aprox. trei cateheze succesive);

–simbolismul vecerniei;

–simbolismul utreniei;

–simbolismul Sfintelor Taine;

–simbolismul ierurgiilor.

*

Dintre subiectele controversate interconfesional, propunem:

–Sfânta Tradiție;

–Sfintele Taine (o cateheză generală + câte una pentru fiecare, separat);

–cultul Maicii Domnului;

–Sfânta Biserică;

–cultul Sfinților;

–cultul Sfintelor Moaște;

–cultul Sfintei Cruci;

–harul divin;

La acestea se adaugă subiecte impuse în vremurile actuale: *radiestezia*, *bioenergia*, *bioterapia*, *cristaloterapia* și problemele de "bioetică" (*clonarea*, *fecundarea in vitro*, *eutanasia*, *contracepția*, *avortul* etc.).

Sucesiunea subiectelor va avea, desigur, o anumită logică pe parcursul unui an liturgic, fiind grupate pe categorii, sau sub forma unor cicluri care, periodic (la 2-3 ani) se pot repeta și înprospăta, desigur, cu elemente noi. În

afară de temele enumerate mai sus, preotul poate aborda catehizarea și sub forma unor mici cuvântări conjuncturale (scurte *pareneze*, de exemplu). Bunăoară, după slujba unui acatist, poate face comentariul unui icos sau al unui condac, extrăgând anumite învățături religios-morale; după slujba Sf. Maslu, se poate explica, pe rând, mesajul principal al pericopelor evanghelice și apostolice, despre importanța tămăduirii sufletești ca mijloc pentru facilitarea vindecării trupești etc.; după slujba vecerniilor se pot spune câte-va cuvinte despre viața sfântului pomenit, chiar dacă nu este dintre sfinții mari, actualizându-se acele virtuți care se cer imitate astăzi ș.a.

Ca o *concluzie* la acest paragraf subliniem marea importanță a unei cateheze, fie cât de scurtă, la orice fel de slujbă de peste săptămână. Notăm, de asemenea, că la aceste cateheze se poate declanșa și un mic dialog, cu toate că timpul este foarte limitat. Cei prezenți pot fi invitați, totuși, să pună o întrebare, două, la care preotul va răspunde scurt, cu promisiunea (dacă întrebarea necesită un răspuns mai amplu, sau este din afara subiectului) că problema legată de acea întrebare va fi reluată într-o cateheză ulterioară.

II. Dialogul săptămânal. Întrucât la o cateheză programată după o slujbă nu se poate desfășura un dialog eficient, este nevoie ca cel puțin o dată pe săptămână să aibă loc o întâlnire specială, prestabilită în acest scop. Pentru că un astfel de dialog se desfășoară în biserică, este bine ca el să fie precedat de o slujbă, care să nu depășească, însă, o oră. Noi am experimentat, practic, următorul procedeu: am organizat dialogul în fiecare miercuri seara, la orele 18.30. Între orele 17.30 – 18.30 săvârșim următoarele slujbe, prin rotație (o dată pe lună): sfințirea apei (agheasma mică) – în prima miercuri din lună, două vecernii mici – în miercurile de mijloc, sfințirea icoanelor – în ultima miercuri. Facem miruitul, iar apoi, cu cei care doresc să rămână la dialog ne așezăm în jurul unei mese și stăm de vorbă. *Nu mai mult, însă, de o oră!* Este foarte important acest aspect: participanții știu că, după slujbă, mai sunt reținuți *doar o singură oră*, atât cât este programat, nu mai mult, pentru a li se permite să plece la timpul știut, fapt de mare importanță psihologică dar și fizică, mai ales pentru cei care locuiesc departe. La sfârșit se face o mică rugăciune (de obicei, *Cuvine-se cu adevărat*), iar cu cei doritori de a pune întrebări suplimentare se mai rămâne, atât cât este nevoie.

Desigur, dialogul propriu-zis se poate desfășura și fără o anumită tematică, lăsând pe cei prezenți să pună ad-hoc întrebările ce-i frământă, iar preotul să răspundă pe rând la ele. Din experiența noastră, însă, am constatat că întâlnirea pentru dialog este mult mai eficientă dacă există o tematică prestabilită. Iată, bunăoară, cum se pot organiza lucrurile:

–se programează citirea sistematică a Bibliei. Este recomandabil, în acest sens, a se începe cu Noul Testament. De ce? Pentru că Vechiul Testament este mai greu de parcurs pentru începători. Există multe locuri care pot crea dificultăți și poticniri, iar cititorii cu mai puțină răbdare se pot demoraliza repede, existând, astfel, riscul abandonării. De aceea vom face mai întâi lectură și studiu asupra Noului Testament, după care –întăriți cu învățăturile Mântuitorului Iisus Hristos și ale Sfinților Apostoli –vom parcurge cu mai mare eficiență paginile Vechiului Testament. Practic, se iau de fiecare dată pentru lectură câte 10 capitole, care se citesc cu atenție acasă de către fiecare participant, "cu creionul în mână" – cum se spune, iar în săptămâna următoare se comentează cele citite, credincioșii pun întrebări, sau li se pun întrebări, preotul răspunde, explică, iar cu timpul răspunsurile și explicațiile vor veni chiar din partea lor, mai ales a unora cu preocupări mai intense. După aceea se iau ca temă alte 10 capitole ș. a. m. d. După câteva întâlniri, preotul poate îndemna pe cei prezenți să se ofere pentru a prezenta ora următoare un rezumat al celor citite, cu scurte comentarii, după caz, iar preotul va fi, astfel, un "moderator" care va interveni doar atunci când se impune. Acesta este, de fapt, idealul: participanții să fie singuri în stare să interpreteze din punct de vedere ortodox textele biblice, pentru ca în eventuale confruntări cu sectarii să nu fie puși în inferioritate;

– o altă fază a dialogului presupune lecturarea *Catehismului*, de preferință a unuia mai bogat, ca de pildă cel cu întrebări și răspunsuri⁴¹, pentru ca credincioșii să fie familiarizați cu principalele puncte ale doctrinei ortodoxe. Și din Catehism se pot da "teme pentru acasă", măcar unui număr restrâns de participanți, cei care au în bibliotecă această carte, desigur. Ideea este ca credincioșii să fie cooptați în procesul de catehizare, să pregătească lecții, să le expună, să răspundă ei înșiși măcar la întrebările mai ușoare etc.

– în etapa următoare se poate trece la parcurgerea unui manual de Dogmatică, pentru început de nivel mediu⁴², fapt care permite aprofundarea și fixarea cunoștințelor de Catehism.

–între alte obiective ale dialogului trebuie să mai figureze: anumite capitole din Istoria Bisericească Universală și românească, pentru contextualizarea cunoștințelor biblice și dogmatice; teme liturgice cu explicarea simbolismelor slujbelor principale; teme misionare, cu dezbateră a acelor învă-

41. De exemplu, *Învățătura de credință ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1952, 481 p, care, sub forme ușor prescurtate, a fost reeditat după 1990.

42. Dintre manualele recente, cel mai practic ni se pare al pr. lect. George REMETE, *Dogmatica Ortodoxă*, Editura Episcopiei Ortodoxe Alba-Iulia, 1996, 370 p. Se prezintă într-o formă modernă, într-un limbaj limpede, cu bibliografie la zi.

țături controversate cu sectarii (teme care se pot face și în paralel cu dezbateră "lecțiilor" dogmatice); alte subiecte cerute de contextul religios, cultural, social, chiar economic și politic, în măsura în care acestea implică educația religioasă, morală și civică.

Pentru a se elimina pericolul rutinei, al plictiselii și al saturației, ora de "dialog biblic" se va structura astfel: 1. *rugăciunea (Împărate ceresc, Tatăl nostru, sau altceva mai potrivit), după care toți cei prezenți iau loc*; 2. *Preotul face o mică introducere, aprox. 5 minute, reamintind celor prezenți ce s-a discutat ora trecută, sau făcând un scurt comentariu asupra unor evenimente religioase majore petrecute în acea săptămână, în țară sau străinătate*; 3. *Credinciosul rânduit prezintă "tema", în aprox. 15 minute*; 4. *Cei de față pun întrebări, la care încearcă să răspundă mai întâi cel care a pregătit tema, sau altcineva dintre participanți, iar acolo unde ei se poticnesc intervine preotul*; 5. *Ultimul sfert de oră al întâlnirii este bine să fie rezervat întrebărilor de ordin general, pe teme religioase, fără a se exclude, însă, mici dezbateri pe teme culturale, sociale, economice, chiar politice (când ele se interferează cu problemele religioase)*; 6. *În ultimele 2-3 minute ale orei se fixează tema și prezentatorul ei pentru data viitoare*; 7. *Se face o rugăciune de încheiere sau se cântă ceva.*

Se poate întâmpla uneori ca participanții să se lase absorbiți cu totul în anumite discuții, astfel că – pe nesimțite – să se depășească 60 de minute. Acest fapt va fi, însă, o excepție. Este bine ca regula să fie păstrată, iar preotul să vegheze asupra acestui aspect, repetăm, *foarte important nu din punct de vedere psihologic*. Din când în când este bine ca la aceste dialoguri să invităm câte o personalitate din afara parohiei (un profesor de teologie, un duhovnic mai îmbunătățit, chiar un laic – specialist într-o problemă care-i interesează pe enoriași) pentru ca dialogul să prezinte și o anumită deschidere față de experiențele altora. Anumite teme discutate la acest dialog pot fi prezentate în sinteză în paginile Buletinului parohial, despre care vom vorbi mai jos.

III. Biblioteca parohială. În vremurile noastre nu se mai poate concepe catehizare fără o lectură minimă din partea credincioșilor noștri, nu numai în mediul urban, ci și în cel rural. Este adevărat că la oraș credincioșii au condiții mai prielnice în acest scop, dar și creștinii de la sate trebuie să citească măcar *Sfânta Scriptură*, dacă nu și alte cărți de căpătâi ale creștinului, ca de pildă *Catehismul*, *Viețile Sfinților* etc. Desigur, întotdeauna și-n tot locul au fost preoți care s-au străduit să faciliteze procurarea cărților pentru creștinii iubitori de lecturi evlavioase, așa încât nu prezentăm acest aspect ca pe o noutate. Atenția spre care trebuie să ne concentrăm astăzi cu mai mare

solicitudine este legată de faptul că s-au înmulțit într-un chip fără precedent cărțile eterodoxe, pe care sectarii le împart gratuit, peste tot: pe stradă, în parcuri, în piețe, în cutiile poștale etc. Astfel, dacă nu-i vom ajuta pe creștinii noștri să citească literatură ortodoxă, o vor citi numai pe cea sectară și, neavând termeni de comparație, vor risca să ia de bună învățătura greșită. Cum mulți dintre creștinii noștri nu au posibilități să cumpere cărți ortodoxe, soluția salvatoare este înființarea de mici biblioteci parohiale, care să funcționeze cu scopul de a *împrumuta* cărțile solicitate. Spuneam mai sus că acest procedeu nu poate avea pretenția a fi nou. *Noutatea pe care o susținem este că biblioteca trebuie să fie amenajată în Sf. Lăcaș, pentru a fi la îndemâna tuturor.* Pentru alte detalii, recomandăm citirea unui interviu luat pe această temă, anexăm aici un interviu pe această temă publicat în anul 1994⁴³, întrucât motivațiile prezentate atunci sunt întru totul valabile și astăzi. Acum, la 7 ani de la publicarea aceluși material, confirmăm toate cele spuse în acel interviu. În plus, mărturisim faptul că solicitudinea creștinilor față de inițiativa noastră a fost foarte mare, atât în ceea ce privește împrumutarea cărților, cât și cu privire la donațiile făcute pentru a ne sprijini, în cărți și în bani. Practic, suntem în situația de a suplimenta rafturile celor trei corpuri de bibliotecă, pentru ca toate cărțile să fie expuse la vedere⁴⁴. Se înțelege, credem, că biblioteca ne-a fost un sprijin direct și permanent pentru dialogul de miercuri seara, atât prin sporirea cunoștințelor teologice, cât și ca bază de discuții asupra unor cărți, autori, teme etc.

IV. Buletinul parohial reprezintă un mijloc de catehizare deosebit de eficient în zilele noastre, atât pentru creștinii participanți la Sfintele Slujbe, care-și pot îmbogăți, astfel, cunoștințele în materie de religie, cât și pentru cei care, din diferite motive, nu pot veni la biserică, dar se pot bucura de citirea unui cuvânt ziditor și pot fi beneficiarii unor îndrumări liturgice. O dată cu acestea, enoriașii pot fi ținuți la curent cu anumite probleme administrative, cu programul slujbelor și cu alte știri de interes general. Sprijinul misionar al unei publicații parohiale este deosebit de mare. Întâi de toate, este o bună pavază împotriva colportajului sectar. La fel ca în capitolul precedent, spunem și aici că *dacă nu vom pune noi, ortodocșii, în mâinile credincioșilor noștri măcar o publicație cu învățătura cea mântuitoare, le vor pune sectarii foile și broșurele lor pline de otravă ucigătoare de suflete.* Ecourile pe parcursul celor trei ani de apariție sunt deosebit de încurajatoare. Prin diverși credincioși, buletinul se răspândește nu numai în parohie, ci mult

43. Este vorba, de fapt, despre un material în legătură cu amenajarea bibliotecii cu împrumut în interiorul bisericii Sf. Ilie Gorgani, publicat în "Vestitorul Ortodoxiei" din 15 mai 1994, p. 2.

44. Biblioteca numără acum peste 1.500 de exemplare.

în afara ei, în toate colțurile Bucureștiului și al țării⁴⁵, trecând chiar granițele ei în Europa și pe alte continente...⁴⁶. De peste tot am primit telefoane de confirmare, cu aprecieri dar și cu anumite sugestii și observații pentru îmbunătățirea grafică și de conținut. Am primit cereri pentru abonamente din locuri la care nu gândeam, fapt care ne bucură, ne încurajează, dar ne și obligă din ce în ce mai mult. Trebuie să recunoaștem deschis că nu toate numerele, nici toate materialele publicate sunt la nivelul dorit de enoriași. Ne asumăm, însă, condiția de începători, cu speranța într-o mai bună reușită în viitorul apropiat. Cheia reușitei, fie și parțiale, constă în închegarea unui colectiv redacțional conștiincios, cu pregătire de nivel universitar și cunoscător al realităților din parohie. Sacrificiul de timp și bani nu este prea mare, astfel că orice parohie, chiar cu posibilități materiale mai modeste, poate să întreprindă acest demers. Buletinul parohial, departe de a constitui o povară financiară, este și un mijloc eficient de sensibilizare a cititorilor pentru a sprijini material biserica, mai ales în cazurile în care se desfășoară lucrări de reparații, pictură, restaurări etc. Pe una din pagini se poate publica numele donatorilor, amănunt stimulatîv pentru alți creștini, care vor imita gestul celor despre care au citit. Dar cel mai mare câștig al lucrării acestei foi parohiale este stimularea unui mai mare atașament al credincioșilor față de biserica respectivă, *o dată cu sporirea numărului participanților la sfintele slujbe*. Avem cazuri de creștini care numai după ce au citit un număr al buletinului au venit la biserică, să vadă cum se desfășoară o slujbă, să cunoască preoții care au scris materialele publicate etc. Plăcându-le atmosfera, s-au atașat irevocabil de sfântul lăcaș. Este adevărat că alcătuirea materialelor pentru buletin necesită un anumit sacrificiu de timp și energie. Dar "sacrificiul" este răsplătit peste măsură, din toate punctele de vedere. Între beneficiile de care se poate bucura preotul, în afară de cele menționate deja, este faptul că are prilejul să publice, iar publicarea înseamnă un antrenament pastoral-misionar deosebit, care favorizează întâi de toate perfecționarea limbajului omiletic și catehetic, îmbogățește cultura generală și în special cea teologică prin lecturile obligatorii pentru redactarea anumitor materiale etc. Preotul apare în fața credincioșilor și în postura unui om care scrie, chiar dacă scrisul nu este poate la înălțimea unui membru al Uniunii Scriitorilor. Pe prima pagină (uneori continuând și pe a doua) este bine să se publice întotdeauna un

45. Într-o zi, în biserică, m-a întâmpinat un credincios care s-a prezentat cu mult respect, mi-a spus că este din Satu Mare și că a citit un număr al Buletinului, că este în delegație la București, că a dorit să mă cunoască. M-a rugat, totodată, să-l spovedesc, ceea ce am și făcut în clipele următoare.

46. Am primit recent un telefon din America. Odată cu felicitările pentru conținutul buletinului, familia respectivă, care cunoștea biserica noastră, ne-a solicitat contul de la bancă pentru a ne ajuta cu o anumită sumă la cheltuielile pentru restaurarea Catapetesmei...

cuvânt pastoral, legat de o anumită sărbătoare, cuvânt ce constituie propriu-zis nucleul unei predici pentru sărbătoarea respectivă. În câțiva ani, preotul poate avea, așadar, un număr apreciabil de predici publicate, chiar și numai cu un buletin lunar. Pe lângă predici, preotul poate publica mici eseuri pe teme religioase și cultural-educative, poezii, scurte comentarii asupra evenimentelor mai importante, cu prioritate din câmpul religios etc. Alături de preot, enoriași ai parohiei respective pot contribui cu diferite materiale, care se înscriu pe linia misionar-pastorală. Este bine ca preotul să coopereze cât mai mulți colaboratori, întrucât buletinul trebuie să-și păstreze cât mai mult posibil caracterul *parohial*, deschis tuturor enoriașilor. Evident, nu va putea publica materialele tuturor celor care se vor oferi, pentru că unele sunt nepublicabile, fie datorită conținutului slab, fie din cauza neconcordanței cu profilul publicației, dar nu le va respinge cu brutalitate, ci va explica fiecăruia dintre cei "respinși", cu tact și delicatețe, spunând că, de fapt, colectivul redacțional, în plen, în ședința de lucru avută, nu a dat încuviințare pentru materialul respectiv. De fapt, preotul nu este bine să-și asume niciodată singur responsabilitatea editării, dar, pe de altă parte, nici un material nu va fi publicat fără știrea sa, pentru că el răspunde de fapt și de drept pentru tot ceea ce se întâmplă în cadrul parohiei. Pentru a preîntâmpina orice fel de neplăceri, se recomandă ca editarea buletinului, ca de altfel a oricărui gen de publicație parohială, să nu înceapă fără binecuvântarea chiriarhului locului. Este un semn de încunoștiințare și supunere canonică, pentru ca lucrurile să se desfășoare "cu binecuvântare ierarhică".

*

Așa cum se poate sesiza din subtitlurile materialului de față, am încercat să prezentăm câteva mijloace de catehizare ce pot fi utilizate în biserică. Dintre cele patru mijloace propuse mai sus, primele două (*cateheza și dia-logul*) se pot subsuma total interiorului sf. lăcaș, dar ultimele două (*biblioteca și buletinul parohial*) depășesc spațiul propriu-zis al bisericii. Biblioteca poate funcționa cu succes și într-o cameră a casei parohiale de lângă biserică, iar redacția buletinului de asemenea. Le-am inclus, totuși, în lista mijloacelor "din biserică", pentru că lucrarea lor se raportează mai mult la cei care trec pragul ei, fără a-i exclude, bineînțeles, pe cei care nu vin la sfintele slujbe.

În sfârșit, facem mențiunea că cele patru mijloace prezentate aici este recomandabil a fi utilizate chiar de la începutul pastorației, pentru că niciodată nu este prea devreme pentru o lucrare misionară importantă. Procedând așa preotul începător va dovedi *ab initio* vocație autentică, întrucât va avea din capul locului conștiința că nu se mai poate face astăzi pastorație numai prin săvârșirea slujbelor tradiționale, nici doar cu "ceaslovul și molitvel-

nicul", după expresia unui înalt ierarh al Bisericii noastre, mitropolitul Antonie al Ardealului⁴⁷. Și încă o dată atragem atenția asupra pericolului tot mai iminent: dacă nu vom utiliza noi, preoții ortodocși, aceste mijloace prezentate (și altele asemenea) le vor utiliza, cu zelul cunoscut, sectarii și neo-sectarii, spre durerea și pierderea ortodoxiei. De aceea, preoților tineri le recomandăm a se sfătui cu cei mai în vârstă, care experimentează metode și mijloace corespunzătoare exigențelor pastorale de astăzi, pentru împlinirea mandatului sacerdotal încredințat nouă de Mântuitorul Iisus Hristos, "Mergând, învățați..." (Matei XVIII, 19)⁴⁸.

*

d. ȘCOALA. Vorbind despre școală, ca factor esențial în educația religioasă, avem în vedere trei realități: *școala ca instituție, profesorul de religie și elevul*. Despre fiecare vom creiona, în cele ce urmează, câteva caracteristici, constatări și propuneri. Facem cu bucurie și apreciere mențiunea că la acest paragraf vom utiliza unele amănunte propuse de către o parte a studenților anului al III-lea de la Secția de Teologie Pastorală a Facultății noastre, notate în testul pe această temă în ziua de 30 aprilie 2001.

1. **Școala**, ca instituție, cuprinde ansamblul mijloacelor materiale și spirituale cu ajutorul cărora se desfășoară procesul educațional. Ea poate fi de stat (publică) și particulară. În cazul nostru, vorbim despre școală ca instituție publică, care presupune o dublă obligație: una din partea statului (aceea de a asigura la nivel optim cadrul juridic, material etc.), alta din partea școlii (aceea de a răspunde cu rezultate concrete încrederii acordate, investițiilor financiare etc.).

În general vorbind, pentru ca rezultatele școlare să fie cele scontate, profesorilor și elevilor trebuie să li se asigure o bază logistică adecvată: clădiri

47. † Dr. Antonie Plămădeală, *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Sibiu, 1984, p. 162. Iată contextul afirmației Î. P. S. Sale: "Exigențele lumii moderne au crescut și din alte puncte de vedere. Se cere în plus cultură. Nu mai merge numai cu Ceaslovul și cu Molitvelnicul. Preotul trebuie să fie egal în cultură cu păstoriții lui, dacă nu chiar superior lor, fiindcă numai așa mai poate sta de vorbă cu ei. Trebuie să răspundă la exigențele lor, trebuie să vorbească în limba lor, limba veacului nostru, să macine ideile veacului nostru și ale societății noastre, să poată deci răspunde preocupărilor credincioșilor de azi... Lumea de astăzi a început să vrea altceva, vrea argumente, vrea logică, vrea o desfășurare de idei, stil sobru și căutat, nu se mai mulțumește cu retorici ieftine și cu floricele..." (p. 162-163). Să luăm aminte că aceste afirmații au fost făcute în anul 1982 (vezi p. 155, nota *, la subsolul paginii). De atunci au trecut 18 ani! Afirmațiile sunt valabile, dar responsabilitatea noastră, a slujitorilor a crescut simțitor.

48. Atragem atenția că sensul original al expresiei "învățați" este "**faceți ucenici**" (vb. *maqhteu-vsate*)... Vezi, de ex. H. KAINH DIAQHKH, Atena, 1995, p. 131, col. I, ceea ce sugerează depășirea simplei instruirii pe linie informativă, "învățați" având astfel sensul de *formați sufletele ucenicilor, faceți-i ucenici ai lui Hristos!*

salubre, săli de clasă corespunzătoare, materii de învățământ bine structurate și în deplină armonie cu profilul școlii, manuale aduse la zi, programă analitică alcătuită pe criterii strict pedagogice etc. O dată cu acestea, toți factorii responsabili trebuie să asigure în școală un mediu familial sănătos, o atmosferă primitoare, în care spiritul academic să nu elimine căldura prieteniei și a bunei conviețuiri. *Școala este o a doua familie, atât pentru profesori cât și pentru elevi.* Direcțiunea, diriginții, profesorii, pedagogii ș.a., trebuie să aibă în vedere tot timpul că școala nu este un loc al constrângerii și siluirii, ci al stimulării inițiativei și interesului pentru știință și moralitate. Este instructiv, credem, să observăm că termenul "școală", ce provine din latinescul "schola" (care la rândul-i se trage din grecescul *scol*) etimologic înseamnă, între altele, *tihnă, răgaz*⁴⁹, ceea ce ne sugerează caracterul de *loc al tihnei sufletești* care trebuie asigurată și oferită atât de către profesori, cât și de către elevi. Tot în cadrul etimologic, să ne amintim că la romanii din antichitate școala purta și numele de *ludī* (*joc, distracție*), profesorul având numele de *ludi magister* (*cel care-i învață pe copii anumite jocuri*)⁵⁰, sens care se asociază și astăzi mai ales copiilor din clasele primare, care vin la școală să învețe, desigur, dar care simt permanent și nevoia jocului, a distracției (în înțelesul pedagogic al cuvântului), a destinderii etc., pentru că sunt copii, iar copilăria nu poate fi "pusă în cui", nici ignorată, nici reprimată cu brutalitate. Chiar și elevii mai mari păstrează în ființa lor semnele copilăriei⁵¹, astfel că sensul de "ludi" al școlii nu trebuie eliminat în totalitate nici în cazul lor.

O altă chestiune de principiu, se leagă de atitudinea discriminatorie, întâlnită pe alocuri, potrivit căreia unele școli sunt considerate "bune", altele "rele", de cele mai multe ori pe criterii de plasament "geografic", mai ales în mediul urban: cele "bune" se găsesc în spațiul central, cele "rele" în cartierele mărginașe. La acest punct atragem atenția că nu școlile în sine sunt bune sau rele, ci interesul și conștiinciozitatea profesorilor și elevilor, deodată cu al părinților, desigur. Legat de acest aspect întâlnim un fenomen care afectează grav eficiența procesului de învățământ: școlile și clasele "bune" sunt supra-aglomerate, cele "slabe" fără numărul normal de elevi. În consecință, trebuie avută în vedere obligativitatea legală de a nu se depăși numărul regulamentar de elevi, în nici o clasă, oricât de "bună" ar fi cotată.

49. Vezi, spre exemplu, A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*, "Hachette", Paris, 1963.

50. Apud Șt. BĂRSĂNESCU, *Istoria pedagogiei...*, cit., p. 34.

51. Până și despre oamenii maturi se poate spune, potrivit unui dicton sugestiv, că sunt "copii care au îmbătrânit..."

Cu privire specială asupra orei de religie, pe lângă cele mai sus-menționate, întru-totul valabile și în cazul ei, socotim prioritar a se urmări următoarele:

- asigurarea unui statut corespunzător, din punct de vedere legislativ, nu lăsată la discreția unor factori care nu conștientizează încă importanța ei, pentru a nu mai fi considerată materie secundară, asociată, între altele, cu educația fizică și desenul (cu toate că aceste discipline își au însemnătatea lor incontestabilă!)⁵². În același timp, plasarea ei în orar să nu mai fie arbitrară (la finele orelor, când oboseala este maximă, sau când unii elevi sunt tentați să plece acasă), ci într-un spațiu temporal psihologic adecvat;

- alcătuirea unei programe analitice în concordanță cu posibilitățile reale de predare-învățare, programă cu un caracter stabil și cu o taxonomie echilibrată. O sugestie benefică este, credem, ca programele să se plieze, pe cât posibil, pe calendarul liturgic;

- realizarea unei concordanțe între materii, cu privire la conținutul învățământului: este inadmisibil, nepedagogic (totodată neștiințific!), ca în timp ce profesorul de religie predă despre creaționism, potrivit Sfintei Scripturi, unii profesori de biologie, fizică, filozofie, istorie etc., să mai vorbească, la 11 ani de la căderea comunismului, despre "tragerea omului din maimuță" și altele asemenea, în condițiile în care mari oameni de știință neteologi neagă categoric tezele darvinismului. Duplicitatea conceptelor, care mai dăinuie încă din păcate în unele școli, duce la rezultate pedagogice dezastruoase: mintea copilului, atât de fragilă și vulnerabilă, devine confuză, derutată, incapabilă să-și contureze un discernământ sănătos. Armonizarea relațiilor între direcțiunea școlii, profesorii neteologi și profesorul de religie, în toate privințele, inclusiv în cel al conținutului educațional, bazat pe un

52. Notăm aici situația actuală d. p. v. legislativ, din care se pot observa ușor anumite lacune care se cer grabnic a fi eliminate. Astfel, din anul 1991 când s-a prevăzut în *Constituția României* art. 32, alin. 7, în care se precizează: "*Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult. În școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege*", a trebuie să așteptăm până în anul 1995, când prin *Legea nr. 84* din 24 iulie, art. 9, s-a stipulat obligativitatea religiei pentru clasele I-IV, dar pentru gimnaziu doar *opțională* și pentru licee și școli profesionale *facultativă*. A se vedea și "Protocolul Ministerului Învățământului nr. 9715/10.04.1996, încheiat cu Secretariatul de Stat pentru Culte, nr. 8159 din 11.04.1996, alin 6. În completare, "Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 36/1997, pentru modificarea și completarea Legii inv. 84/1995: art. 9 (1): "*Planurile-cadru ale învățământului primar, gimnazial, liceal și profesional includ Religia ca disciplină școlară, parte a trunchiului comun. Elevul, cu acordul părinților și al tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia și confesiunea*". (2): "*La solicitarea scrisă a părinților sau a tutorelui legal instituit, elevul poate să nu frecventeze orele de religie. În acest an, situația școlară se încheie fără această disciplină. În mod similar se procedează și pentru elevul cărui, din motive obiective, nu i s-a asigurat condițiile pentru frecventarea orelor la această disciplină*", "Monitorul Oficial al României", Partea I, nr. 370/3.VIII.1999.

curriculum în concordanță cu adevărul științific, va duce, incontestabil, la rezultate optime.

- asigurarea unei minime baze materiale, așa cum bine se procedează în cazul altor discipline (biologie, fizică, limbi străine etc.). Ideal ar fi ca în școli să fie amenajat un cabinet de religie, cu o mică bibliotecă teologică, icoane, hărți biblice, televizor și aparat video, pentru vizionarea unor casete din domeniu, un casetofon etc. În școlile mai mari ar putea fi amenajat chiar un paraclis, în care elevii să poată intra liber pentru rugăciune și reculegere. Periodic ar putea fi invitat aici preotul de la biserica cea mai apropiată pentru anumite slujbe, meditații religioase etc. Tot la capitolul "bază materială", socotim necesar ca școlile să sprijine excursiile și pelerinajele elevilor la mănăstiri și-n alte locuri de interes religios.

*

Încheiem acest paragraf cu observația că un sprijin cu totul aparte în acest demers al buneii desfășurări al orei de religie în școală, sub toate aspectele mai sus-menționate, îl poate oferi ierarhul locului, direct sau prin reprezentanții desemnați (inspectori de religie, consilieri cu probleme de învățământ, protopopi), fapt care se observă pregnant în anumite eparhii. Având în vedere această șansă, profesorul de religie va ține strâns legătura cu centrul eparhial, semnalând problemele întâmpinate și solicitând sprijinul pe care acest for îl poate oferi.

e. PROFESORUL (EDUCATORUL⁵³). După cum foarte mulți dintre creștini identifică adesea pe preot cu Biserica, așa se întâmplă și în cazul școlii: prestigiul unei școli este asociat nemijlocit cu profesorul... Trebuie să recunoaștem din capul locului că, în ambele cazuri (ca, de altfel, în oricare domeniu), avem de-a face cu un mare procent de dreptate, deoarece reușita misiunii unei instituții (școală, biserică, armată, poliție, parlament etc.) depinde într-o măsură covârșitoare de conștiinciozitatea slujitorilor ei. De aceea, subliniem că și *reușita orei de religie depinde nemijlocit de conștiinciozitatea celui care o predă*. Copiii văd religia (de fapt, ortodoxia) prin prisma profesorului, deoarece calitățile și defectele lui se proiectează fast sau nefast asupra materiei în sine. Astfel, elevii își pot crea o imagine reală asupra ortodoxiei (de frumusețe inefabilă!), potrivit frumuseții caracterului profesorului autentic, sau, Doamne ferește, una strâmbă, falsă, mediocră, potrivit strâmbătății, falsității, mediocrității, sau, cel mai rău, lipsei de caracter al pretinsului profesor.

53. Vom observa către sfârșitul paragrafului de ce am specificat în paranteză acest termen.

În paragraful de față vom creiona câteva dintre calitățile de bază ale profesorului de religie, am zice *minimale* sau, după expresia deja celebră, *sine qua non*, având în vedere trei dimensiuni: intelectuală, morală și fizică. Înainte de aceasta, însă, trebuie să evidențiem faptul că unui profesor, la fel ca preotului sau altor educatori, de care depinde formarea caracterelor, i se cere neapărat a fi un om cu *personalitate*. Și înțelegem, pe de o parte, că nu i se pretinde nimănui să fie un savant, sfânt, sau geniu, altfel spus, un desăvârșit. Pe de altă parte, educatorul autentic trebuie să dovedească, însă, o permanentă strădanie spre a-și contura personalitatea. Să tindă neîncetat spre desăvârșire, predispus continuu epectazei intelectuale și duhovnicești. Iar elevii vor ști întotdeauna să aprecieze această *tensiune* spre o deviere superioară (*devenirea întru ființă*, după expresia plastică a lui C. Noica) și vor fi mereu îngăduitori cu inerentele slăbiciuni omenești. Sau, asemănător relațiilor dintre părinți și copii, în familie, la rândul lor *elevii pot face diferența dintre nedesăvârșirea unui om sincer și nedesăvârșirea nemărturisită a fariseului*⁵⁴.

Așadar, ce este personalitatea? Încercarea de definire a personalității, în general, și a personalității profesorului, în special, se lovește de relativismul cuvintelor, de incapacitatea lor de a surprinde în profunzime trăsăturile psiho-fizice ale ființei umane. Dicționarele se rezumă la enunțuri lapidare⁵⁵, iar manualele, preluând în general definițiile din dicționare, oferă în completare mai mult un material descriptiv al celor trei categorii de calități amintite, decât o analiză a componentelor personalității. De aceea, nu vom insista pe definiții, ci pe câteva dintre calitățile minime fără de care nu poate fi concepută vorbirea despre această noțiune.

Astfel, **din punct de vedere intelectual**, un profesor de religie trebuie să posede o bună cultură generală, dublată de cultură specială teologică. De asemenea, să aibă, între altele, *intelență vie, imaginație creatoare, memorie durabilă și fidelă*. El trebuie să fie un autentic specialist în materia pe care o predă, având, totodată, și cunoștințe psiho-pedagogice solide, care să-i permită o comunicare optimă cu elevii. De aceea, suntem total împotriva profesorilor improvizați, specializați în desen, muzică, sport etc., care, pentru a-și completa norma didactică iau și câteva ore de religie...

În același context al calităților intelectuale, profesorul de religie trebuie să fie un cititor pasionat al literaturii teologice, dar și al cărților din domeni-

54. Vezi *supra*, nota 36.

55. DEX-ul, spre exemplu, propune următoarele explicații: *Personalitate: 1. Ceea ce este propriu unei persoane și o distinge ca individualitate; ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană. 2. Persoană care are însușiri deosebite într-un anumit domeniu de activitate...*

ile ajutătoare. Cu deosebire, trebuie să fie un bun cunoscător al Sfintei Scripturi, deodată cu studierea, fie și parțială, a operelor Sfinților Părinți. El nu este un simplu transmițător de cunoștințe, ci un *propovăduitor*, iar una dintre notele esențiale ale personalității propovăduitorului creștin, din punct de vedere intelectual, este *cunoașterea Sfintei Scripturi și a scrierilor Sfinților Părinți*. Se știe că faima Sfântului Ioan Gură de Aur consta tocmai în cunoașterea amănunțită a Sfintei Scripturi și utilizarea ei cu dexteritate în activitatea învățătorească. El însuși atrage atenția că "necunoașterea Sfintei Scripturi este pricina tuturor relelor"⁵⁶, iar cu alt prilej afirmă: "Cunoașterea Scripturilor întărește duhul, curăță conștiința, smulge patimile înrobitoare, seamănă virtutea, ne ridică deasupra săgeților diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dându-i aripi ușoare și face să intre în sufletul cititorilor tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine"⁵⁷. Sfântul Ambrozie, la rândul său, era foarte supărat că preoții și dascălii din vremea sa neglijau citirea Scripturii: "De ce nu vă dedicați timpul liber citirii Scripturii? Voi nu mai vorbiți cu Hristos? Nu-L mai vizitați, nu-l mai ascultați?..."⁵⁸.

Pasionat cititor al Scripturii, profesorul de religie se va îngriji, deopotrivă, să-și completeze mereu biblioteca personală cu tot ceea ce-i este util în demersul său catehetic, fiind la curent, totodată, cu procesul de elaborare al programelor analitice, pentru a face, la nevoie, sugestii de îmbunătățire a lor.

Un "cuvânt de ordine" al profesorului de religie, intelectual autentic, trebuie să fie *fermitatea*. Cu sine însuși, cu materia pe care o predă, cu elevii. Fermitate care nu exclude, desigur, bunătatea și căldura sufletească, dar care inspiră disciplină, încredere și, mai ales, face ca ora de religie să fie respectată.

Din punctul de vedere al calităților morale, nominalizăm: *credință puternică, iubire nețârmurită, smerenie, discreție*⁵⁹, *discernământ și bun simț*. În legătură cu fiecare trebuie, desigur, să fim atenți la nuanțele specifice, dar

56. *Omilia IX-a la Coloseni*, P.G. LXII, 361.

57. *Omilia X-a*, P.G. LXIII, 485.

58. *De officiis ministrorum*, I, 20, 28, P.L. XVI, 50 A.

59. *Discreția* este o manifestare superioară a smereniei. *Discret* nu înseamnă doar a ști să păstrezi secretele ce ți se încredințează, ci și a te manifesta cât mai simplu, natural, cuviincios, măsurat, sobru, cumpătat ș.a. Profesorul discret este cel care se ferește de orice excentrism, în idei, voce, gesturi. *Face totul ca și cum n-ar face el nimic*. Vezi *Dicționarul analogic și de sinonime al limbii române*, Edit. Științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 176, 368. Ca adjectiv, "discret" este menționat în aceeași familie de cuvinte cu: *modest, simplu, natural, firesc, sobru, măsurat, cumpătat, chibzuit, moderat, ponderat, cuviincios, cuvios (!), decent, politicos, respectuos, plecat*. Iar ca atitudine înțeleaptă și bine plăcută lui Dumnezeu, este revelator, de asemenea, îndemnul Sf. Ap. Pavel adresat corintenilor: "Și aceasta v-o spun fraților: că vremea s-a scurtat de acum, așa încât cei ce au femei să fie ca și cum n-ar avea; cei ce plâng ca și cum n-ar plânge; cei ce se bucură ca și cum nu s-ar bucura..." (I Cor. VII, 29-30). Adică să facă totul ca și cum n-ar face, *discret!*

sunt strâns legate între ele, cu mii de fire nevăzute. De aceea, dacă lipsește una, celelalte sunt inoperante. Întâi de toate, profesorul de religie trebuie să aibă conștiința că nu predă o lecție oarecare, ci un *crez*, anume: drept, curat, deplin și neștirbit al adevărului, al mântuirii: *crezul ortodox*⁶⁰. Astfel, credința neabătută, unită cu celelalte virtuți pomenite, vor confirma vocația autentică și mărturia lui de catehet. Căci profesorul de vocație este, de fapt, un *martor* și *mărturisitor* al Învățătorului Suprem, Iisus Hristos și al Evangheliei Sale. Profesorul nu învață în nume personal, ci *în numele lui Hristos*. Apelând iarăși la sensuri etimologice, vom observa că latinescul *professor-oris* înseamnă, ca prim înțeles, *martor*, căci *pro + for, fari*, de unde provine, se traduc prin a spune ceva înaintea cuiva, *a depune mărturie*. Înaintea cunoștințelor în sine, așadar, prin viața lui morală profesorul de religie depune mărturie bună despre învățătura pe care o predă. În acest sens, pomenim aici cuvintele avertisment, atât de inspirate, ale fericitului Augustin: "Viața ta să-ți fie oratoria ta!"⁶¹.

Am nominalizat între calitățile morale și "bunul-simț", pentru că o considerăm o dimensiune definitorie a profesorului de religie. Cine are bun simț se va prezenta întotdeauna pregătit, va fi apropiat de elevi, va ști să și asculte, nu numai să vorbească, va fi punctual atât la sosire, cât și la plecare, va fi obiectiv la note⁶² și, mai ales, se va strădui permanent să păstreze echilibrul –atât de greu de aflat uneori –între exigență și îngăduință, asprime și bunătate, sobrietate și atitudine jovială etc.

Cu privire la calitățile fizice menționăm că profesorului i se cer: *un trup sănătos, fără defecte izbitoare; voce plăcută, curată, sonoră; fața prietenoasă, atrăgătoare; ținută vestimentară curată și lipsită de excentrisme*. Ordinea sau dezordinea externă a unui om, o reflectă, desigur, pe cea interioară. Este de prisos să insistăm că profesorul de religie reprezintă Biserica nu numai prin cultura teologică și viața morală, ci și prin înfățișare, îmbrăcăminte, gestică, mimică ș.a. Căci copiii percep frumusețea religiei și prin frumusețea acestor elemente. Iar acolo unde frumusețea fizică este mai puțin prezentă, totuși, ea poate fi suplinită fără mare efort de bunătate sufletească, îmbrăcăminte decentă, simplitate în manifestări etc. Simion Mehedinți notează despre Socrate și Pestalozzi: "Erau foarte departe de canonul frumuseții plastice, dar amândoi erau simpatici prin bunătatea și lumina privirii lor"⁶³.

60. Pr. prof. dr. C. GALERIU, *Elemente pentru cursul de Metodica*, f.a., "Cursul nr. 3", p. 12.

61. "Sit eius quasi copia dicendi, forma vivendi!", *De doctrina christiana*, P.L., XXXIV, 4, 61.

62. Merită a fi reținut, la acest punct, sfatul unui profesor cu experiență: *la notare mai bine să greșești în favoarea elevului, decât în defavoarea lui*.

63. Simion MEHEDINȚI, *Scrieri despre educație și învățământ*. Antologie, Editura Academiei Române, Îngrijitor de ediție, Dumitru MUSTER, București, 1992, p. 224.

Cu toate că preocuparea pentru ținuta exterioară nu trebuie exagerată în vreun fel ("exagerate" trebuie să fie grija pentru pregătirea intelectuală și viața morală!), profesorul de religie nu poate să apară oricum în fața elevilor săi. Este de dorit, astfel, ca bărbații să fie îmbrăcați în costum decent (nu blugi, nu culori stridente), iar femeile, de asemenea, în haine care să impună respect, nu care să provoace ilaritate (pantaloni, fuste scurte, bluze decoltate etc.). Rezumativ, profesorul de religie să fie îmbrăcat la ore la fel ca pentru biserică, ca pentru Sfânta Împărtășanie. Căci catedra orei de religie trebuie să fie pentru el un altar sfânt.

*

Ca o sinteză la cele prezentate până aici, invocăm pledoaria marelui pedagog român Simion Mehedinți, potrivit căruia numele autentic al celui chemat să predea cunoștințe copiilor este cel de **educator**. În "*Trilogia Școlii*", Mehedinți descrie detaliat cele trei trepte ale dascălului: *belferul, profesorul și educatorul*⁶⁴. Astfel, primul este numit "vătaf peste copii", al doilea "slujbaș al școlii", iar al treilea "părintele tineretului". De numele celui dintâi se leagă metode și atitudini total nepedagogice, primitive, între care bătaia, limbajul violent, jignirile, siluirea pentru memorizare absurdă (*to-ceala*), care duc, de fapt, la reprimarea personalității copilului. "Profesorul" este o treaptă superioară "belferului", dar nu eficientă în totalitate: predă și ascultă respectând metodologia, dar neimplicându-se afectiv. Este insul rece, care-și face "datoria", căruia nu i se poate reproșa nimic oficial, dar care nu convinge. În final, rezultatele slabe nu sunt departe de ale "belferului" **Educatorul**, în schimb, este chipul pedagogului ideal, *părintele tineretului*, pentru că armonizează în ființa sa însușirile esențiale, sub cele trei aspecte: intelectual, moral și fizic. Educatorul este, de fapt, personalitatea care se inspiră fără întrerupere din personalitatea Celui mai mare Educator al omenirii, Iisus Hristos, despre Care Simion Mehedinți mărturisește: "așadar nu poate fi vorba nici de exagerare nici de ipocrizie, când afirmăm că Iisus a fost cel dintâi și cel mai mare educator al omenirii și adevăratul mântuitor al copiilor"⁶⁵. Descriind detaliat caracteristicile personalității educatorului, Mehedinți enumeră apoi câteva dintre însușirile acestuia: *iubire de părinte, darul de a pătrunde în sufletul învățăceilor, știința de a se face plăcut, optimismul, tăria de caracter*⁶⁶. Spre finalul paragrafului nominalizează și câteva trăsături negative, care exclud irevocabil pe cineva din rândurile educato-

64. *Ibidem*, p. 189 ș.u.

65. *Ibidem*, p. 216.

66. *Ibidem*, p. 222-226.

rilor: lipsa iubirii (*disprețul față de elevi*), ambiția, vanitatea (*egoismul*) și falsitatea (*minciuna*)⁶⁷.

Încheiem acest subcapitol concluzionând că profesorul de religie trebuie să fie un educator autentic, un părinte pentru copii, gata oricând de jertfele cerute într-o astfel de misiune. Chiar dacă statutul orei și al celui care o predă este încă nedefinitivat în planul legislativ, în conștiința elevilor și părinților evlavioși profesorul de religie are o răspundere asemănătoare cu a preotului, de slujirea căruia depinde împlinirea celor mai nobile idealuri, în final, mântuirea sufletului. În acest context al responsabilității uriașe, rămân pilduitoare cuvintele unui alt mare savant creștin român: "Când semenii tăi te urcă în vârful piramidei, trebuie să arzi tot sufletul tău pentru a rămâne acolo, nu pentru tine, că tu ești om trecător, dar pentru oameni, pentru idealul lor, pe care tu nu trebuie să-l lași să decadă, pentru sublimul pe care trebuie să-l faci să înflorească în inima contemporanilor tăi, chiar dacă ar fi să-l crești cu sângele vieții tale..."⁶⁸.

Educatorul orei de religie ideal ar fi, fără îndoială, preotul-profesor. Așadar, nu cu simplă pregătire de preot, ci și posesorul cunoștințelor psihopedagogice, stăpânind, astfel, metodologia procesului de învățământ. Întrucât, în practică, majoritatea profesorilor de religie sunt de genul feminin (și nu vedem nimic rău în aceasta!), nu ne rămâne decât să le îndemnăm pe distinsele profesoare să încerce a imita la clasă atitudinile preotului autentic. Pentru reușită vor avea nevoie, desigur, de un îndrumător-duhovnic, nu doar ca orice bun creștin, ci pentru a se sfătui în permanență cu el în această nobilă și unică misiune, aceea de a forma caractere creștine.

e. ELEVUL. Chiar dacă nu vom insista prea mult în descrierea elevului, ca factor esențial al educației religioase, pentru a nu prelungi peste măsură prelegerea de față, suntem datori măcar cu aceste precizări:

- elevii nu sunt doar niște receptori pasivi ai cunoștințelor, nici doar točilari și emițători mecanici, care trebuie să reproducă docili cele predate, ci sunt *factori esențiali ai educației, parteneri de dialog, suflete capabile să gândească și să creeze;*

- până la o anumită vârstă nu li se poate cere decât o responsabilitate parțială pentru conștientizarea importanței orei de religie. De cele mai multe ori, receptivitatea sau nereceptivitatea lor reflectă mediul religios sau nereligios de acasă, copiii fiind, astfel, o oglindă a familiei din care provin. Profesorul de religie trebuie să realizeze, astfel, mai mult decât oricare dintre profesori, că, în general, copiii sunt curați la suflet și că unele însușiri negative nu sunt proprii ființei lor, ci amprentele mediului negativ de acasă. Mai

67. *Ibidem*, p. 227-228.

68. Vasile PĂRVAN, *Scrieri*, București, 1981, p. 379.

încolo, însă, începând cu vârsta adolescenței, când tinerii devin responsabili pentru faptele lor, intră în calcul voința proprie, într-o proporție determinantă. "Păcatul, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, *nu este în noi de la natură, ci suntem buni și răi prin propria noastră voință*"⁶⁹

- elevii trebuie socotiți prieteni, demni de cel mai înalt respect, nu subalterni obligați să suporte orice cuvânt, capriciu, sau atitudine;
- la rândul lor, elevii trebuie să fie receptivi, ascultători față de profesori, ca față de proprii părinți, îmbrăcați decent, cuviințioși în vorbire și atitudini, demni în exprimarea eventualelor nemulțumiri. Nu să vorbească necontrolat, ca "din turmă", sabotând ora, refuzând învățătura și nelăsând nici pe alții să învețe. Parabola Semănătorului se aplică și aici: nu-i întotdeauna vina celui care seamănă, că recolta va fi slabă (sau nu va fi deloc!), dacă pământul este pietros sau plin de spini...
- elevul trebuie să conștientizeze (nu înaintea profesorului, desigur, dar o dată cu el) că orice învățătură bună are menirea să-l ridice, să-l înalțe spre demnitatea de om deplin, să ajungă la "starea bărbatului desăvârșit", potrivit cuvintelor inspirate ale Sfântului Apostol Pavel (Efeseni 4, 13), Căci însuși cuvântul "elev", intrat în vocabularul nostru prin filieră franceză (*élève* = elev, *élever* = a ridica), provine din latinescul "elevare", care înseamnă a *ridica de la pământ, a înălța dintr-o stare...* Altfel spus, învățătura, mai ales cea creștină, are menirea de a-l ridica pe copil din starea biologică, vegetativă, la demnitatea omului chemat spre desăvârșire.

*

Elevii sunt datori, așadar, să răspundă cu respect, bună cuviință, recunoștință și conștiinciozitate, mâinii întinse din partea educatorului, ofertă a dragostei și responsabilității, pentru plinirea lui ca om, nu mai puțin pentru prezentul și viitorul neamului din care fac parte.

În loc de concluzii, mărturisim la sfârșitul acestui studiu convingerea că reușita educației religioase a copilului constă în conlucrarea armonioasă a tuturor factorilor umani descriși mai sus cu Factorul Suprem, Dumnezeu. Copilul se va dezvolta normal și va deveni un caracter creștin, dacă îl va întâlni pe Dumnezeu, la fel ca în Biserică, atât în familie, cât și în școală. Mai adânc, copilul Îl va descoperi pe Dumnezeu, dacă Îl va simți prezent în inimile educatorilor săi: păriți, preoți, profesori de religie ș.a. Crescut și maturizat cu această descoperire, va depinde apoi numai de propria sa voință pentru a-și păstra curat caracterul moral-creștin, la zidirea căruia educatorii conștiincioși au ostenit cu atâta dăruire.

Pr. lect. dr. Vasile Gordon

⁶⁹. Apud. Pr. dr. D. FECIORU, *Ideile pedagogice ale Sfântului Ioan Gură de Aur*, BOR, 7-10/1937, p. 458.

CONFĂTUIREA ANUALĂ CU INSPECTORII DE RELIGIE

În ziua de 6 august 2001 a avut loc Confătuirea cu inspectorii de specialitatea Religie din cadrul Inspectoratelor școlare județene și al municipiului București, organizată de către Ministerul Educației și Cercetării în colaborare cu Patriarhia Română.

Lucrările Confătuirii s-au desfășurat în Palatul Patriarhiei din București. Din partea Ministerului Educației și Cercetării a participat P.C. Inspector de specialitate Nicolae Iordăchescu, iar din partea Patriarhiei, P.S. Episcop Ambrozie Sinaitul, Vicar Patriarhal și P.C. Diac. Prof. Nicu Octavian, Consilier Patriarhal.

Deschiderea lucrărilor s-a făcut în prezența Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române care a adresat un cuvânt celor de față, exprimând bucuria prezenței acestora la Palatul Patriarhiei și importanța Confătuirii pentru învățământul religios românesc.

Prea Fericirea Sa a evidențiat toate aspectele de ordin didactic, formativ și duhovnicesc pe care trebuie să le aibă în vedere inspectorii și profesorii de religie.

Cuvântul Prea Fericitului Patriarh Teoctist a fost ascultat cu deosebită atenție de cei prezenți.

Trecându-se la ordinea de zi, s-au analizat probleme legate de învățământul teologic seminarial din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, de editarea manualelor de religie pentru învățământul religios preuniversitar de stat, Ordinul M.E.C. 3638/2001 referitor la statutul orei de religie în învățământul preuniversitar de stat, obligațiile profesionale ale profesorilor de religie, aspecte legate de evaluare și examinare precum și alte probleme curente.

În acest context au fost prezentate noile Planuri de Învățământ pentru Seminariile teologice, profil teologic și patrimoniu cultural care se vor aplica la clasele IX – XI, urmând ca pentru clasele XII – XIII să se aplice vechile planuri.

Pentru învățământul religios în școlile de stat au fost înmânate inspectorilor de religie Programele școlare pentru clasele I-XII. După acestea se vor întocmi și planificările la disciplina religie și vor fi elaborate și manualele.

Cu privire la manualele de religie pentru învățământul primar, gimnazial și liceal s-a menționat că procesul de elaborare a acestora este în curs de realizare. Pentru clasele I-VIII manualele sunt elaborate de către un colectiv de profesori de la Iași, pentru clasele a IX- a și a X – a de către un grup de profesori din Alba-Iulia, iar pentru clasa a XI-a și a XII-a de către un colectiv de profesori de la Cluj. Aceste manuale se speră să poată fi editate și tipărite la începutul acestui an școlar.

În continuare a fost adus în discuție Ordinul M.E.C. 3638/11.04.2001, referitor la statutul orei de religie în cadrul învățământului preuniversitar de stat. În acest ordin se preciza că „la solicitarea scrisă a părinților sau a tutorelui legal instituit, elevul poate să nu frecventeze orele de religie. În această ultimă situație, elevul își va alege în locul disciplinei Religie, o disciplină opțională.”

Participanții la întrunire au evidențiat faptul că, plecând de la interpretarea greșită a acestui Ordin M.E.C. , multe școli din teritoriul s-au grăbit să socotească Religia ca o disciplină opțională. Prin aceasta, se încalcă art. 9 din Legea Învățământului care prevede că disciplina Religie face parte din trunchiul comun. În acest sens, la recomandarea Inspectorului general pentru religie din cadrul M.E.C., participanții au ajuns la consensul că revine inspectorilor și profesorilor de religie din teritoriul sarcina de a explicita corect Ordinul M.E.C. 3638/2001, astfel încât să se evite abuzurile efectuate deja în unele unități școlare.

Consfătuirea a luat apoi în discuție problema profesorilor de religie, în ceea ce privește obligațiile și calitățile profesionale ale acestora, pregătirea profesională de specialitate, aptitudinile metodico-pedagogice, căutându-se a se elimina unele carențe constatate.

În acest sens s-a propus ca în cadrul Facultăților de teologie, disciplinele pedagogice să fie predate de specialiști în domeniu educațional. S-a sugerat ca fiecare profesor să aibă în mapa sa de lucru proiecte didactice, fișe de evaluare și proiecte de activități extrașcolare. De asemenea s-a propus ca în cadrul Inspectoratelor școlare să se organizeze cursuri de perfecționare pentru profesorii de religie și să se întocmească o nouă programă pentru examenele de titularizare și de grad pentru specialitatea religie.

În final, a fost prezentat *Ghidul de evaluare* pentru disciplina religie elaborat de Serviciul Național de Evaluare din cadrul M.E.C., ghid care va fi distribuit gratuit pentru fiecare unitate de învățământ din teritoriul.

Consfătuirea a constituit un bun prilej pentru orientarea de ansamblu la început de an școlar, în munca de îndrumare și control, precum și de predare a religiei în noul an școlar.

*****PROGRAMA ANALITICĂ PENTRU PREDAREA RELIGIEI
LA CLASELE I-XII (XIII) DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR
DE STAT**

Clasa a I-a

I. VECHIUL TESTAMENT

1. Dumnezeu – Făcătorul cerului și al pământului (Facerea lumii și a omului)
2. Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său
3. Greșeala primilor oameni
4. Cain și Abel
5. Noe și potopul

II. NOUL TESTAMENT

1. Ioachim și Ana : Sf. Fecioară Maria – Maica Domnului
2. Nașterea Mântuitorului – prilej de bucurie pentru toți creștinii
3. Fuga în Egipt și uciderea pruncilor
4. Copilăria lui Iisus. Iisus în templu

III. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Iubirea de Dumnezeu.
2. Iubirea aproapelui și faptele bune.
3. Faptele rele – încălcarea voii lui Dumnezeu

IV. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Despre semnul Sf. Cruci
2. Rugăciunea în viața noastră: *Tatăl nostru* și alte rugăciuni pentru copii
3. Colindele de Crăciun-lauda Nașterii lui Iisus
4. Cântarea de Sfintele Paști: *Hristos a înviat!*

V. SLUJIRE ȘI MISIUNE

1. Maica Domnului – ocrotitoarea copiilor
2. Sfântul Nicoale – prietenul copiilor
3. Sfântul Stelian, prietenul copiilor

Clasa a II-a

I. NOȚIUNI DE CATEHISM

1. Iubirea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de lume
2. Sfânta Biserică și Sfânta Scriptură

3. Sfintele slujbe, rugăciuni ale Bisericii
4. Sfânta Liturghie –Hristos în mijlocul nostru

II. VECHIUL TESTAMENT

1. Avraam – model de credință în Dumnezeu
2. Isaac. Copil ascultător
3. Iosif și frații săi – urmările invidiei

III. NOUL TESTAMENT

1. Sfântul Ioan Botezătorul – viața sa
2. Ioan Botezătorul – vestitorul Mântuitorului Iisus Hristos
3. Botezul Domnului
4. Apostolii- prietenii Mântuitorului

IV. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Familia creștină : școală a iubirii
2. Iubirea părinților față de copii
3. Iubirea copiilor față de părinți

V. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Rugăciunea, izvor de iubire curată
2. Postul și milostenia – semne ale iubirii creștine

VI. SLUJIRE ȘI MISIUNE

1. Sfântul Andrei, Apostolul românilor
2. Sfânta Filoftea, iubitoare de semeni
3. Sfânta Parascheva, ocrotitoarea tinerilor
4. Sfântul Calinic de la Cernica, omul rugăciunii și al faptelor bune

Clasa a III-a**I. NOȚIUNI DE CATEHISM**

1. Sfintele Taine – lucrări ale lui Hristos în Biserică
2. Sf. Taină a Botezului – intrarea în viața Bisericii
3. Sf. Taină a Mirungerii – primirea darurilor Duhului Sfânt
4. Sf. Taină a Împărtășaniei – comuniunea cu Hristos
5. Sf. Taină a Spovedaniei – taina iertării păcatelor și a împăcării

II. VECHIUL TESTAMENT

1. Moise, copilăria

2. Moise, de la robie la libertate
3. Saul și David
4. Solomon

III. NOUL TESTAMENT

- 1 – 2. Predica de pe munte – Tatăl nostru model de rugăciune ; postul și milostenia
- 3 – 4. Minunile Mântuitorului : Învieirea fiicei lui Iair; Învieirea tânărului din Nain; Înmulțirea pâinilor și a peștilor.

IV. MORALĂ

1. Decalogul - datoriile față de Dumnezeu
2. Decalogul – datoriile față de aproapele
3. Marea poruncă a iubirii

V. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Biserica : Părți componente
2. Biserica : Obiecte de cult
3. Sfinții : Rugători către Dumnezeu pentru noi
4. Sărbătorile creștine – momente de bucurie sfântă

VI. SLUJIRE ȘI MISIUNE

1. Sf. Ioan Valahul
2. Sfântul Dimitrie cel Nou
3. Sfântul Iosif de la Partoș,
4. Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava

Clasa a IV-a

I. NOȚIUNI DE CATEHISM

1. Sf. Taină a Preoției - exemplu de iubire și slujire față de Dumnezeu
2. Cununia. Sfântă Taină a iubirii, binecuvântată de Dumnezeu
3. Sf. Taină a Maslului : tămăduire, iertare, înnoire
4. Simbolul Credinței – esența învățaturii creștine
5. Credința în Învieere și în viața veșnică. Mântuirea, scopul vieții creștine.

II. VECHIUL TESTAMENT

1. Profeții. Rolul lor în perioada Vechiului Testament
2. Profetul Ilie
3. Statornicia în credință – Profetul Daniel

4. Profeții vestitori ai venirii Mântuitorului

III. NOUL TESTAMENT

1. Intrarea Domnului în Ierusalim. Floriile
- 2.-3. Patimile, Răstignirea, Moartea și Îngroparea Domnului
4. Învierea Mântuitorului-arătările de după Înviere
5. Înălțarea la cer a Mântuitorului

IV. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Pildele Mântuitorului : Pilda semănătorului,
2. Pilda vameșului și a fariseului
3. Pilda talanților
4. Pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr

V. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Despre ierarhia bisericească în general (treptele ierarhiei)
2. Sfânta Cruce, sensul ei spiritual

VI. SLUJIRE ȘI MISIUNE

1. Sf. Arhidiacon Ștefan
2. Sfinții Apostoli Petru și Pavel
3. Sf.Grigorie Decapolitul

Clasa a V-a**I. NOȚIUNI DE CATEHISM**

1. Revelația divină- Dumnezeu se descoperă omului
2. Sf.Scriptură și Sf.Tradiție
3. Cunoașterea lui Dumnezeu, din împrejurările vieții
4. Atributele lui Dumnezeu

II. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Pilda fiului risipitor – căință și iertare
2. Pilda samarineanului milostiv
3. Pilda celor 10 fecioare
4. Pilda neghinei – datoria de a ne pregăti pentru Judecata de Apoi și pentru primirea vieții veșnice

III. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Sfânta Scriptură și Rugăciunea : Cele 7 Laude

2. Sfințirea vieții creștine și a naturii înconjurătoare : Ierurgiile
3. Principalele materii folosite în cultul ortodox (pâinea, vinul, apa, untdelemnul, tămâia, lumânarea); semnificații și importanță

IV. ISTORIA BISERICII UNIVERSALĂ

1. Lumea în momentul apariției Creștinismului
2. Întemeierea Bisericii Creștine (Pogorârea Duhului Sfânt)
3. Răspândirea creștinismului prin predica Sf.Apostoli și organizarea Bisericii
4. Persecuțiile împotriva creștinilor

V. ISTORIA BISERICII ROMÂNE

1. Sf.Ap.Andrei în Dacia
2. Răspândirea creștinismului pe teritoriul țării noastre
3. Martiri creștini în Dacia în sec.III –IV
4. Organizarea Bisericii creștine în țara noastră în primele secole creștine

VI. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Să vorbim și altora despre Hristos
2. Să ne ajutăm aproapele
3. Natura –darul lui Dumnezeu pentru oameni
4. Despre prietenie
5. Sfântul Mare Mucenic Gheorghe și Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir

Clasa a VI-a

I. NOȚIUNI DE CATEHISM

1. Sfânta Treime în Simbolul credinței
2. Dumnezeu Tatăl
3. Dumnezeu Fiul
4. Dumnezeu Sfântul Duh

II. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Virtuțile, roade ale Duhului Sfânt în viața creștinului
2. Virtuțile: credinței, nădejzii și dragostei
3. Virtuțile: dreptății, curajului, cumpătării, înțelepciunii
4. Despre păcat. Păcatul, boală a vieții spirituale

III. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Despre sărbători – împărțirea și importanța lor

2. Duminica-sărbătoarea săptămânală a creștinilor
3. Sărbătorile domnești (praznicele împărătești) cu date fixe
4. Sărbătorile domnești (praznicele împărătești) cu date schimbătoare

IV. ISTORIA BISERICESCĂ UNIVERSALĂ

1. Împărații Constantin și Elena și Edictul de la Milan din 313
2. Răspândirea creștinismului în lume după Edictul de la Milan
3. Sinoadele ecumenice în formularea și trăirea dreptei credințe
4. Monahismul creștin

V. ISTORIA BISERICII ROMÂNE

1. Întemeierea Mitropoliei Moldovei
2. Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei
3. Întemeierea Mitropoliei Transilvaniei
4. Monahismul în Țările Române

VI. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Slujire și misiune – acasă
2. Slujire și misiune – în Biserică (Poruncile bisericești)
3. Slujire și misiune - în școală
4. Slujire și misiune – în societate
5. Sfântul Nicodim de la Tismana
6. Sfinții Trei Ierarhi – dascăli ai misiunii creștine

Clasa a VII-a

I. NOȚIUNI DE CATEHISM

1. Dumnezeu Creatorul
2. Dumnezeu Proniatorul

II. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Fericirile
2. Minunea din Cana Galileii – Mântuitorul Hristos binecuvintează și ajută familia
3. Pescuirea minunată – răsplata credinței
4. Umblarea pe mare și potolirea furtunii – muștrarea credinței îndoielnice
5. Schimbarea la Față a Domnului

III. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Sărbători în cinstea sfinților

2. Sărbători în cinstea Maicii Domnului
3. Sărbătorile Sf.Îngeri și ale Sf. Cruci
4. Postul – împărțire și importanță
5. Cultul morților în Biserica Ortodoxă (slujba înmormântării, slujba parastasului)

IV. ISTORIA BISERICESCĂ UNIVERSALĂ

1. Schisma de la 1054 – dezbinarea dintre Bsericile de Apus și Răsărit
2. Încercări de unire în secolele următoare (1274, 1439 etc.)
3. Căderea Constantinopolului sub turci – 1453
4. Reforma protestantă (sec. al XVI-lea)

V. ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

1. Reforma în Transilvania
2. Uniația
3. Lupta credincioșilor ortodocși împotriva unirii cu Biserica Romei
4. Ierarhi de seamă în Istoria Bisericii Ortodoxe Române: Antim Ivireanul, Varlaam, Andrei Șaguna

VI. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Sfântul Vasile cel Mare: ctitor al instituțiilor de caritate (filantropice)
2. Orfelinatele – locașuri pentru copiii părăsiți
3. Spitalele – speranță pentru cei bolnavi
4. Azilele – așezăminte de îngrijire a bătrânilor bolnavi și părăsiți
5. Sfinții Sava Brancovici, Ilie Iorest, Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara – mărturisitori ai Ortodoxiei

Clasa a VIII-a

I. NOȚIUNI DE CATEHISM

1. Dumnezeu Mântuitorul
2. Dumnezeu Sfințitorul
3. Dumnezeu Judecătorul

II. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Datoria de a păstra și transmite dreapta credință
2. Învierea lui Lazăr – rodul iubirii lui Hristos pentru prietenii Săi
3. Vindecarea celor zece leproși – datoria recunoștinței față de binefăcători
4. Vindecarea slăbănogului din Capernaum – credința lucrătoare prin iubirea față de semenii

III. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Biserica lui Hristos: Comuniunea oamenilor cu Dumnezeu
2. Sfânta Liturghie – Rugăciunea atotcuprinzătoare a Bisericii
3. Arhitectura și pictura bisericească
4. Imnografia și muzica bisericească

IV. ISTORIA BISERICEASCĂ UNIVERSALĂ

1. Cultele religioase după Reformă
2. Ecumenismul în sec. XIX- XX
3. Biserica azi

V. ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

1. Autocefalia B.O.R. Ridicarea la rangul de Patriarhie
2. Organizarea B. O. R.
3. B.O.R. în timpul dictaturii comuniste
4. Biserica Ortodoxă Română și rolul ei în societatea contemporană

VI. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Mântuirea – conlucrare a omului cu harul divin
2. Sfințenia – asemănarea omului cu Dumnezeu
3. Iubirea lui Hristos față de oameni – model al misiunii Bisericii în lume

Clasa a IX-a**I. NOȚIUNI DE CATEHISM**

1. Respectul față de cele sfinte (persoane, timp, spațiu, obiecte)
2. Cinstirea lui Dumnezeu. Cinstirea sfinților. Preacinstirea Maicii Domnului
3. Cinstirea Sfintei Cruci
4. Cinstirea Sfintelor Icoane
5. Cinstirea Sfintelor Moaște

II. NOȚIUNI DE MORALĂ CREȘTINĂ

1. Datoriile creștinului (față de Dumnezeu, față de sine, față de aproapele)
2. Iubirea de neam și Patrie
3. Oamenii – împreună călători prin viață (pacea, înțelegerea, respectul reciproc între persoane, rase, naționalități, sexe și apartenență religioasă)
4. Ecumenismul religios – împlinirea idealului de unitate creștină

III. NOȚIUNI DE LITURGICĂ

1. Sfintele Slujbe ale Bisericii – expresia comuniunii creștine
2. Explicația mistico-simbolică a Sfintelor Slujbe

3. Pregătirea și starea morală a credinciosului pentru participarea la viața cultică (Sfânta Liturghie, Sfintele Taine, Laude și Ierurgii)
4. Rolul și valoarea cultului ortodox în viața creștinului

IV. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Libertate și responsabilitate în lumina credinței (opțiuni în prietenie și în activități)
2. Iubire și dreptate în viața creștină (participarea creștinului la viața socială)
3. Rugăciune și reconciliere. Creștinul – promotor al împăcării

V. MARILE RELIGII ALE LUMII

1. Omul – ființă religioasă (legătura cu Divinitatea, credința în viața veșnică, viața spirituală – dăruire de sine)
2. Creștinismul și iudaismul
3. Religiiile: islamul, hinduismul și budismul

VI. CREȘTINISMUL ȘI PROBLEMELE TINERETULUI

1. Tinerii și preocupările lor
2. Muzica în viața tinerilor
3. Pericolul drogurilor
4. Tineretul și mass-media
5. Tinerii și sexualitatea

Clasa a X-a

I. DOGMATICĂ

1. Argumente raționale pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu (argumentul istoric, cosmologic, teleologic, moral și ontologic)
2. Concepții despre lume și Dumnezeu contrare învățaturii creștine (evoluționismul, ateismul, deismul, panteismul etc.)
3. Revelația divină:
 - a) Sfânta Scriptură
 - b) Sfânta Tradiție
 - c) Minunile și profețiile – semne ale iubirii lui Dumnezeu
4. Crearea lumii (nevăzute și văzute). Crearea omului
5. Căderea omului în păcat
6. Providența divină

II. MORALĂ

1. Poruncile divine
2. Legea morală a Vechiului Testament (Decalogul)
3. Legea morală a Noului Testament (Predica de pe munte)

III. ARTA CREȘTINĂ

1. Arta creștină în contextul culturii universale
2. Arhitectura religioasă (stilul bizantin, romanic, gotic)
3. Stilurile arhitecturale românești (moldovenesc, muntenesc-brâncovenesc, bisericile de lemn)

IV. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Asemănarea cu Dumnezeu: răspunsul omului la chemarea lui Dumnezeu și comuniunea cu El prin Biserică
2. Apostolatul creștin – expresie a credinței lucrătoare

V. ORTODOXIA ȘI CULTURA NAȚIONALĂ

1. Folclorul religios – izvor de inspirație pentru cultura românească
2. Primele manuscrise și tipărituri
3. Palia de la Orăștie, Noul Testament de la Bălgrad, Biblia de la București

VI. CREȘTINISMUL ȘI PROBLEMELE TINERETULUI

1. Concepții străine spiritualității credinței ortodoxe (superstiția, magia, astrologia)
2. Creștinismul și învățătura despre reîncarnare
3. Practici religioase asiatice

Clasa a XI-a**I. DOGMATICĂ**

1. *Iisus Hristos – Mântuitorul lumii (pregătirea lumii pentru venirea Mântuitorului, profeții, întrupare, unire ipostatică):*
 - a) Mântuirea obiectivă și subiectivă
 - b) Întreita slujire a Mântuitorului
 - c) Răscumpărarea
 - d) Adeverirea morții și Învierii Mântuitorului
2. *Persoana și lucrarea Duhului Sfânt:*
 - a) Harul divin mântuitor. Raportul dintre har și libertate. Teoria pre-destinației
 - b) Sfânta Biserică
 - c) Sfintele Taine și Ierurgiile

II. MORALĂ

1. Conștiința morală. Bolile conștiinței
2. Libertate și opțiune:
 - a) Despre păcat
 - b) Despre virtuți

III. ARTA CREȘTINĂ

1. Fundamentul dogmatic și biblic al icoanei
2. Pictura religioasă în Biserică (programul iconografic) și în iconografie (icoana pe lemn, pe sticlă). Valoarea spirituală și artistică
3. Argintăria și broderia religioasă
4. Muzica bisericească și mesajul ei spiritual

IV. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Jertfa euharistică și iubirea jertfelnică (Liturghie și filantropie)
2. Iubirea de Dumnezeu și iubirea de semeni
3. Respectul creștinului față de lumea creată (ecologie creștină)
4. Prietenia și solidaritatea – simbol al comuniunii interumane
5. Solidaritatea între semeni

V. ORTODOXIA ȘI CULTURA NAȚIONALĂ

- 1-2. Mitropoliți români – ctitori de cultură și patrioți luminați (Varlaam, Dosoftei, Veniamin Costachi, Antim IvireanuL, Andrei Șaguna, Simion Ștefan, Grigorie Dascălu, Melchisedec Ștefănescu)

VI. CREȘTINISMUL ȘI PROBLEMELE TINERETULUI

1. Minuni sfinte și false minuni
2. Fenomene normale și paranormale (O.Z.N.)
3. Libertate religioasă și agresivitate sectară

Clasa a XII-a

I. DOGMATICĂ

1. Sfârșit creștinesc. Despre moarte și judecată
2. Cer nou și pământ nou. Despre finalitatea lumii
3. Invocarea ajutorului sfinților și rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul

II. MORALĂ

1. Familia creștină (binecuvântarea iubirii și a copiilor)
2. Rănile familiei (adulterul, divorțul, avortul etc.)
3. Rolul tineretului în promovarea valorilor creștine (credința, speranța, iubirea, dreptatea, libertatea, pacea și sfințenia)
4. Rolul tineretului în apărarea vieții (combaterea violenței, suicidului, eutanasiei și degradării demnității umane)

III. ARTA CREȘTINĂ

1. Monumente reprezentative de artă religioasă în România

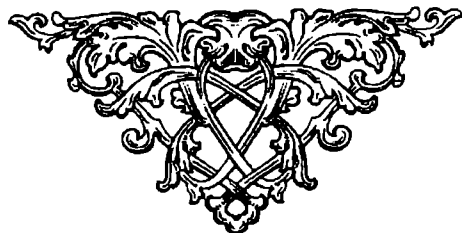
2. Monumente reprezentative de artă religioasă în Europa răsăriteană și apuseană (valori de patrimoniu universal)

IV. SPIRITUALITATE ȘI MISIUNE

1. Pelerinaje religioase și unitate națională
2. Asceza creștină (post, rugăciune, milostenie) – școală a libertății și sfințeniei
3. Rolul mănăstirilor și al parohiilor în viața socială
4. Voievozi români, apărători ai țării și ai creștinătății – vitejie și dărnicie (Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Constantin Brâncoveanu)
5. Arta românească (arhitectura, sculptura, pictura și folclorul) – expresie a sufletului românesc (credința, smerenia, ospitalitatea, bucuria, armonia cu natura etc.)
6. Scriitori și gânditori români, promotori ai credinței creștine (Nicolae Iorga, Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Nicolae Steinhardt, Petre Țuțea, Valeriu Anania)
7. Oameni de cultură ortodocși români, promotori ai gândirii religioase în lume (Dumitru Stăniloae, Mircea Eliade, Constantin Brâncuși, Virgil Gheorghiu, etc.)

V. CREȘTINISMUL ȘI PROBLEMELE TINERETULUI

1. Originea lumii: dialogul între credință și știință, azi
2. Secularizare și sfințenie: confruntarea între autosuficiență și comuniune

VIII. RECENZII

Pr. Prof. Dr. Nicolae Dură: *"Le régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, oecuménique, du I-er millénaire"*

Sărbătorirea celui de-al doilea mileniu al creștinismului a fost precedată de numeroase pregătiri, evaluări, critici, proiecte, adunări ale oamenilor Bisericii și ale altor comunități religioase. O dată cu aceste manifestări de ordin cultic și administrativ-ecclesiastic, teologii și intelectualii în general au acordat evenimentului un interes deosebit. Din partea Universității din București s-a remarcat în aceste preocupări – printre alții – P.C. Pr. Prof. Dr. Nicolae Dură.

Cu autoritatea științifică pe care i-o conferă cele două doctorate în disciplină Dreptului Canonic, de la București și de la Toulouse, pe lângă cele două doctorate de Stat, pe care urmează să le susțină la Universitatea Sorbona (Paris) în Litere și Filosofie, titularul catedralei de Drept bisericesc de la Facultatea de Teologie din București s-a arătat în chip evident la înălțimea scopului propus.

Prin lucrarea sa monumentală, sub titlul *"Le régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, oecuménique, du I-er millénaire"*, autorul oferă începutului mileniului III o carte de căpătâi pentru toți cei care sunt înregimentați în efortul de refacere a unității creștine.

Subiectul cercetării, tratat în lumina pluridisciplinarității, este unic în toată literatura de specialitate. Volumul constituie de altfel o carte de referință, fiind o sursă documentară unică, valoroasă și prin evaluarea, centrarea și preluarea rezultatelor științifice ale înaintașilor, dar și prin noi reflecții personale originale. În această situație, aria ei de utilizare se dovedește foarte

extinsă. Cercetarea de față nu va putea fi neglijată de felurile categorii de intelectuali: teologi, canoniști, patrologi, ecleziologi, liturgiști, istorici, bizantinologi, juriști, sociologi, politologi. Enumerarea de mai sus arată că lucrarea poate fi citită cu cel puțin trei preocupări principale: a istoricului instituțiilor din primul mileniu, a canonistului și a teologului.

Sub raportul primului aspect, istoricul avizat poate constata nu numai că legislația canonică din primul mileniu a constituit o adevărată "lex fundamentalis" pentru Republica creștină, ci și faptul că prevederile acestor norme au reprezentat una din pârgurile de rezistență ale edificiului societății omenești din Răsăritul și din Apusul Europei.

Forma de conducere a Bisericii din mileniul I a fost regimul sinodal. Pentru ambele sfere creștine, el a constituit un patrimoniu comun, deși în practică s-a aplicat în forme și structuri specifice peisajului istoric. Spre a nu îndreptăți pe cei care au evoluat către o viziune ecleziologică primațială, autorul precizează că sinodalitatea decurge din însăși natura Bisericii.

Canoniștii, ecleziologii și teologii vor fi fără îndoială beneficiarii prin excelență a contribuției cercetătorului de marcă, care este Pr. Prof. Dr. Nicolae Dură. Ei vor putea într-adevăr folosi nu numai sursele, mărturiile și informațiile documentare utilizate de autor, ci și constatările, reflecțiile și concluziile sale canonic-ecleziologice, pe care Părintele Profesor Dură le duce până la ultimele consecințe într-un climat interdisciplinar.

Unele realizări ecleziologice, formule hristologice, ritualuri liturgice, s-au stabilit după criteriul evidențelor canonice ale sinodalității. Totul a fost apreciat și centrat pe această bază a cărei natură colegială a trebuit să fie mereu evidențiată. După concepția dezvoltată în prezenta cercetare, Sinoadele Ecumenice ale mileniului I s-au fundamentat pe principiile colegial-sinodale.

Cu privire la pretențiile papilor de jurisdicție supremă, aflăm că acestea nu au nici un temei canonic (cf. p. 680-762). Dar, cum nu numai papii au năzuit uneori să iasă din sfera normelor sinodale, ci și unii patriarhi ai Constantinopolului, autorul relevă cu îndreptățire și lipsa de oricare bază canonică a pretențiilor afișate de Scaunul de Constantinopol (cf. p. 736-753). Optica partizană și confesională a studiului istoriei ocolește de obicei acest aspect al faptelor.

Ar fi păcat însă să se creadă că valoroasa lucrare, pe care o avem sub priviri, folosește doar oamenilor de știință din sfera ecleziastică. Istoricilor profani din diferite specialități le este de asemenea indispensabilă. Dacă ne gândim numai la formarea așa-numitului "Corpus Canonum" putem să observăm multiplele și variatele cunoștințe teologice și istorice ale autorului. În

această privință, unul din subcapitolele lucrării se intitulează: "Etapile procesului de adunare a *Corpusului Canoanelor* Bisericii Ecumenice din primul mileniu".

Erudiția teologică, canonică și istorică a Părintelui Profesor Nicolae Dură se vede de altfel încă din primele pagini ale cercetării sale. Frecventând aproape toate marile biblioteci apusene –inclusiv Grottaferrata, Salamanca – el a putut consulta exhaustiv izvoarele temei alese. Cum autorul a efectuat o specializare și în Etiopia, au fost puse la contribuție și opinii științifice din afara vechiului spațiu greco-latin. Tradiții canonice păstrate în limbile etiopiană, arabă, armeană se dovedesc astfel deosebit de utile astăzi. Cunoscător al mai multor limbi de circulație europeană, învățatul român a cercetat totodată o enormă literatură ajutătoare pentru tema aleasă.

Disponând de asemenea posibilități, autorul a trecut la stabilirea valorii științifice a instrumentelor sale de lucru. În privința colecției de acte sinodale a lui J. D. Mansi, autorul remarcă neglijența întocmirii ei. Spiritul critic nu a fost la înălțimea eruditului, din moment ce Mansi a utilizat informații din cronici, scrisori etc., dovedite neautentice de către specialiști. Lacune asemănătoare au fost semnalate de către autor și în ediția lui Ed. Schwartz.

Aflat în fața unor nepotriviri, prescurtări, omisiuni sau traduceri preluate de la înaintași, P.C. Pr. Prof. Dr. Dură Nicolae a trebuit să recurgă la luminile criticii istorice. După ce a consultat manuscrisele mai multor Sinoade Ecumenice, a constatat de asemenea că edițiile vechi nu se potrivesc întru totul cu cele moderne și cu cele de astăzi. Efesul (431), Calcedonul (451) și Constantinopolul (553) dispun de trei forme de traducere latină a actelor sinodale. Una a fost începută în capitala de pe Bosfor, alta a suferit revizuirea diaconului Rustic, iar ultima cuprinde prescurtări.

Cunoștințe istorice și spiritul critic dovedește cercetarea de față și în ceea ce privește atitudinea Constantinopolului. Și aici omisiunea intenționată și interpolarea documentului a jucat un rol important.

Eliminarea unor opinii vechi, neautentice și confesionale, a făcut astfel posibilă desfășurarea întregii argumentări pe care distinsul cercetător a propus-o în spiritul unei cât mai obiective poziții. Au fost evidențiate acum acele conjuncturi și hotărâri canonice la baza cărora au stat celebrele *Falsuri simahiene* din Apus. Însuși textul canoanelor –a dovedit-o învățatul român – este tradus uneori greșit sau tendențios. Încă din canonul 34 apostolic, sensul lui de primat onorific tinde să fie socotit unul jurisdicțional. Și în faimosul canon 28 de la Calcedon, termenul "ta presbeia" (prerogativă de onoare) este tradus în latinește cu singularul "primatum", ceea ce se dovedește exagerat.

Dintre papii cu atitudini proprii în fața problemelor canonice sunt amintiți cu insistență Silvestru, Hormisdas, Vigiliu, Nicolae I. Aceeași

situație în cazul patriarhilor Ioan Scolasticul și Fotie. Ajunși la scaunul suprem de la Bizanț, aceștia din urmă au întocmit sau numai au completat colecții de canoane.

Pentru știința istorică românească, lucrarea de față are o importanță deosebită. Ea privește o mare parte a activității Cuviosului Dionisie Smeritul (Exiguul †555). Prin toate strădaniile sale, acesta a luptat pentru refacerea unității celor două părți ale creștinătății veacului al VI-lea. *Dionysiana* marelui scit, pe lângă Era de la nașterea lui Hristos pe care a elaborat-o, este foarte des interpelată în demonstrațiile autorului, atunci când trebuie să restabilească adevărata sferă a conținutului unor noțiuni și tradiții canonice. Se zice, N. Iorga o afirmă cu certitudine, că amintitul diacon roman, Rustic, ar fi ajuns până în Scitia cu preocupările sale critice necesare editării actelor de la Efes și de la Calcedon.

Urmărind trecutul uneia dintre cele mai importante instituții ale mileniului I, Biserica și viața ei, autorul redă și alte numeroase referințe la istoria românească. Este vorba despre Sinoadele la care au luat parte și ierarhi de la noi, despre viața monahală din Tomis și operele vestiților Călugări sciti, precum și despre edițiile dionisiene, despre *Palatina* etc. În stabilirea relațiilor românești cu vechile instituții creștine ale primului mileniu, lucrarea P.C. Pr. Prof. Dură Nicolae este de o necesitate imperioasă. Ea pune la dispoziție nu numai informații interdisciplinare, de primă referință, ci și o interpretare autentică, venită din partea unui canonist, istoric și teolog avizat.

Un cuvânt de laudă se cuvine autorului și în privința metodei de lucru întrebuintate. Aceasta se caracterizează ca fiind onestă și obiectivă. Spirit critic, dar constructiv și irenic, cercetătorul nu a idolatrizat ideile deja exprimate. Parcurgând o vastă literatură istorică, teologică și canonică, apoi comparând edițiile vechi cu cele noi, el nu a eșuat într-o optică partizană și confesională.

Raportată la realitatea ecleziologică din vremea noastră, cercetarea de față prezintă corectări, comentarii, sugestii și orientări cu valoarea unei lucrări de referință. Trimițând la izvoarele gândirii istorice și ale practicii canonice din mileniul I, ea este indispensabilă atât în preocupările ecumeniste contemporane cât și în eforturile de clădire a Casei Europei.

Jalonarea altei perspective ecleziologice exprimate în carte ușurează însuși procesul de unitate a Europei care preocupă spiritele contemporane.

Prin lucrarea de față, singulară în peisajul istorico-teologic de astăzi, autorul ei se dovedește un demn urmaș al marelui nostru canonist, Pr. Prof. Liviu Stan. O dată cu această recunoaștere unanimă a celor doi învățați, crește și prestigiul Școlii românești contemporane de Teologie de Drept canonic și de Istorie bisericească în general.

IX. IN MEMORIAM

RUGĂCIUNI ȘI LUMINI LA MORMÂNTUL PATRIARHULUI DR. IUSTIN MOISESCU 15 ANI DE LA TRECEREA SA LA CELE VEȘNICE

Clopotul Catedralei Patriarhale ne-a adunat în 11 august 2001 la ceas de reculegere, în memoria celui ce a fost Patriarhul cărturar dr. Iustin Moiescu.

Și în comuniune de rugă, Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu alți înalți ierarhi ai Sfântului Sinod, cu preoți-ucenici și colaboratori ai răposatului, credincioși și membrii ai familiei au înălțat glasul lor către Dumnezeu pentru iertarea vrednicului de pomenire dr. Iustin-Patriarhul, la împlinirea celor 15 ani de la trecerea sa în viața veșnică.

Și de drept cuvânt am înțeles că nu era numai o îndatorire a celui ce i-a urmat la cârma Patriarhiei Române, ci și o expresie de cinstire a unui ierarh-cărturar cunoscut, apreciat și respectat de ortodoxia românească și de cea ecumenică. Căci prin ceea ce a inițiat și a realizat în vremuri de încercări pentru Biserica românească, Patriarhul pomenit a rămas ierarhul curajos și statornic prin înțelepciunea, răbdarea și cugetarea omului trimis de Dumnezeu să nu se lase înfrânt în lupta cu valurile furtunii anticreștine demolatoare.

Portretul celui de al patrulea patriarh al Bisericii naționale române, a fost prezentat la sfârșitul slujbei de pomenire de Prea Fericitul Patriarh Teoctist cu simțăminte de continuator și desăvârșitor al multor proiecte ale vrednicului de pomenire patriarh, în cuvinte de aleasă prețuire pentru verticalitatea dovedită în epoca frământărilor de odinioară, spunând următoarele:

*Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,*

"S-au împlinit 15 ani, în aceste zile, de la trecerea la cele veșnice a strălucitului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, dr. Iustin Moiescu. Din

1986 și până astăzi, Biserica noastră și-a continuat calea chemărilor ei, dar chipul și lucrarea celui de-al patrulea Patriarh al României au rămas adânc întipărite nu numai în ortodoxia românească ci și în cea din afara granițelor țării noastre, precum și în întreaga lume ecumenică.

Ca elev-orfan de război, a fost ales de către primul Patriarh al nostru, dr. Miron Cristea, —care l-a socotit ca pe unul dintre fiii săi duhovnicești, având în vedere meritele sale de seminarist eminent —să studieze în străinătate, în Grecia și în Occident. Tânărul teolog și mai apoi profesor Iustin a făcut din cultura sa agonisită în anii de studii și în cei de la catedră o punte de legătură cu toate Bisericile ortodoxe surori, cu toate Bisericile creștine, cu alte culte necreștine, îmbogățind, totodată, cultura noastră națională și cea universală.

A fost un Patriarh adevărat, cu o pregătire deosebită, un stâlp temeinic al Bisericii, care a sprijinit statornic și a ținut aproape de altarul străbun marea obște a credincioșilor ortodocși români. Nu poate fi dat uitării, fiind pentru noi, toți —pentru mine, în primul rând, ca urmaș al său —o puternică datorie de conștiință păstrarea chipului său viu, strălucitor, alături de chipurile celorlalți trei Patriarhi ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române. Trebuie menționat că viața sa de profesor, în țară și dincolo de granițele țării, viața sa de cercetător al Sfintei Scripturi —fiind doctor în teologie, cu specializare în Studiul Noului Testament și având relații de colaborare cu mari centre universitare din Apus și din Răsărit —a adus Bisericii noastre, în acele vremuri grele pentru orice Ierarh, un echilibru dar, mai ales, o continuitate în lucrarea începută de vrednicul de pomenire Patriarh Justinian Marina.

Cu siguranță, nu se pot face ierarhizări valorice între cei patru Patriarhi ai României, în schimb se poate spune că toți au dat dovadă de un extraordinar devotament în slujirea Bisericii noastre, fiind călăuziți de aceeași iubire pentru fiii acestui pământ românesc, presărat cu jertfa lui Mihai Viteazul la Câmpia Turzii, a lui Horea și Cloșca —martirizați tot în Ardeal, a tinerilor căzuți în Decembrie 1989 și a multor alora, clerici și mireni care s-au jertfit de-a lungul vremurilor. Iată, chiar în aceste zile, suntem întristați, aflând că pământul a mai cerut o jertfă: tineri mineri și-au sfârșit zilele în măruntaiele pământului, în împrejurări tragice, cu siguranță și din neglijența unora dintre cei îndatorați să vegheze la viața acelor oameni care lucrează acolo în condiții deosebit de grele. Am avut prilejul, în urmă cu mulți ani —împreună cu Patriarhul Justinian —să vizitez chiar una dintre minele de la Vulcan, astfel că am văzut la fața locului cum se lucrează acolo. Îndrept acum —împreună cu dumneavoastră —un gând de rugăciune pentru acești mineri. Zilele trecute noi, Biserica, am făcut și pomenirea lor —prin purtarea de grijă a preoților și a Prea Sfințitului Părinte Episcop Timotei al Aradului —chiar

acolo, la fața locului dar și în celelalte biserici ale noastre. Martirii neamului nostru întregesc –dincolo de zările văzute –lumea sfinților, lumea dreptilor. De acolo, din această lume, cei bineplăcuți lui Dumnezeu străjuiesc lumea și ne bucurăm că printre ei sunt și Ierarhi dar și mireni de-ai noștri, români, unii dintre ei fiind martiri pentru dreapta credință, alții fiind luptători pentru promovarea și apărarea dreptei credințe, așa cum s-au străduit să fie și marii noștri Patriarhi. De aceea, fiecare slujbă –așa cum este și cea de astăzi – pătrunde în adâncul ființei noastre, a tuturor celor prezenți, făcând o și mai strânsă legătură a noastră cu Biserica, a noastră între noi, dar și a noastră cu cei ce au trecut pragul acestei vieți, spre veșnicie. Această legătură își are temeiul în lumina credinței noastre, căci aceasta însemnează și lumânarea aprinsă pe care o purtăm la înmormântare sau la parastas: reactualizarea luminii vieții celor adormiți și a vredniciei lor în vederea dobândirii Împărăției lui Dumnezeu.

Săvârșind această pomenire astăzi, ne amintim că Patriarhul Iustin Moiescu a fost vreme de 30 de ani – din 1956 până în 1986 –ierarh al Bisericii noastre, în vremurile pe care cei mai mulți dintre noi le știm prea bine. Unii dintre cei prezenți am fost ucenici ai săi: împreună cu Prea Sfințitul Părinte Episcop Epifanie al Buzăului, cu Prea Sfințitul Părinte Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, cu alți preoți –consilieri și colaboratori – am fost martori direcți și cunoaștem bine activitatea pe care a desfășurat-o, mai întâi ca Mitropolit al Ardealului –în scaunul marelui Andrei Șaguna – apoi ca Mitropolit al Moldovei – ca urmaș al marilor ctitori de cultură românească Varlaam, Dosoftei, Veniamin Costachi și alții. Aici, la București, profesorul Iustin Moiescu – venit la catedră în vremuri foarte grele – s-a străduit să abordeze Studiul Noului Testament la un nivel de excepție, adevărind că Sfânta Scriptură este –alături de Sfânta Tradiție –un izvor nesecat de viață. În acele decenii de negare a credinței și a valorilor ei, profesorii noștri au dovedit că Biserica este vie, este actuală, are grijă de fiii ei, continuându-și lucrarea binefăcătoare în viața poporului român, lucrare întemeiată pe învățătura Mântuitorului Hristos și pe predica Sfinților Apostoli dintre care unul – Sfântul Apostol Andrei – este Apostolul Românilor.

Ne aflăm într-o catedrală a cărei înfățișare de acum se datorează Patriarhului comemorat astăzi, căci restaurările – care au inclus și evidențierea picturii – s-au făcut cu purtarea de grijă a Sa. Noi, cei de astăzi, suntem chemați să manifestăm această purtare de grijă nu numai față de acest sfânt lăcaș ci față de tot ceea ce înseamnă patrimoniu al Sfintei noastre Biserici. Mănăstirile din Muntenia, din Moldova, din Ardeal, din Oltenia, din Banat

sau din Dobrogea – înfrumusețate prin grija și priceperea acestei mari personalități a neamului nostru – au devenit adevărate focare de cultură pentru neamul nostru. Dovada a reprezentat-o și o reprezintă – în continuare – mulțimea pelerinilor (copii, tineri, bătrâni, din țară și din afara granițelor) care, neconțenit, dau slavă lui Dumnezeu din aceste "grădini" ale Lui. Această nouă față a Bisericii noastre, această schimbare "taborică" se datorează continuării de către Patriarhul Iustin Moiescu a lucrării cu vrednicie în "via Domnului" a celorlalți înaintași: Patriarhii Miron, Nicodim și Justinian care – la rândul lor – au continuat lucrarea tuturor ierarhilor noștri de pe tot cuprinsul țării noastre, începând de la ființarea noastră ca popor român creștin.

Suntem moștenitorii acestor valori imense și cu aceste valori ne prezentăm în fața Europei și a lumii întregi. Nu ne vom mulțumi doar să arătăm ce au făcut înaintașii noștri ci ne vom strădui să dezvoltăm lucrarea lor. Ne oferă un foarte bun exemplu, în acest sens, cărturarul Iustin Moiescu, ale cărui scrieri au devenit normative pentru teologi, dar și pentru credincioșii mireni care doresc să cunoască aspecte ale învățaturii noastre ortodoxe. Aș dori să vă reamintesc și faptul că valoroasa lucrare "Părinți și Scriitori Bisericești" este rodul străduinței Patriarhului Iustin care – cooptând un grup de teologi de elită – a dat Bisericii noastre o adevărată comoară literară. Dar aprecierea depășește granițele țării: mergând în anii trecuți în Polonia – la Varșovia, la Lublin dar și în alte centre – m-am bucurat că numele și chipul Profesorului și Patriarhului Iustin Moiescu se păstrează vii în Biserica Ortodoxă Poloneză, alături de numele și chipul altui mare Patriarh cărturar, Dr. Miron Cristea. Dacă ar fi să vorbesc și despre activitatea ecumenică, ar însemna să derulez în fața dumneavoastră întreaga activitate ecumenică a Bisericii noastre de după anii 1960, până în 1986, căci ecumenismul românesc din perioada amintită aproape că se confundă cu activitatea Ierarhului Iustin Moiescu, reprezentant al ortodoxiei românești în forurile ecumenice internaționale.

Iată, iubiiții mei frați și surori, temeieri pentru care noi avem datoria de a continua lucrarea înaintașilor noștri. Aceste popasuri de rugăciune, aceste soroace de pomenire ne ajută să fim și mai conștienți de slujirea noastră, nu numai liturgică ci și învățătorească și culturală, nu numai în biserici, ci și în școli, în azile, în penitenciare, oriunde se găesc fii ai Sfintei noastre Biserici. În fața acestui mormânt al Patriarhului Iustin Moiescu – lângă mormântul părintelui său sufletesc, Patriarhul Miron Cristea și cel al Patriarhului Nicodim Munteanu – reiterăm chemarea la rugăciune, la dreaptă credință, la unitate națională și la efort susținut pentru a birui ispitele veacului acestuia.

Comemorarea de astăzi se înscrie în șirul altor mari evenimente din acest an, plin de încărcătură spirituală: 100 de ani de la nașterea Patriarhului Justinian Marina, sărbătorirea marelui Constantin Brâncuși, 400 de ani de la sfârșitul martiric al domnitorului unificator de țară Mihai Viteazul. Toate vin să consolideze convingerea noastră că greutățile vremurilor, neînțelegerile și piedicile care se ivesc, pot fi depășite prin credința dreaptă, lucrătoare prin fapte bune, prin nădejde și prin dragoste creștinească.

Așa să ne ajute Bunul Dumnezeu, iar pe vrednicul de pomenire Patriarh Iustin să-l așeze în ceata dreptilor și pomenirea lui să fie din neam în neam, în vecii vecilor. Amin!"

În trapeza reședinței patriarhale ne-a vorbit Prea Fericitul Părinte Teoctist de eforturile depuse pentru înhumarea osemintelor răposatului în Catedrala Patriarhală, alături de părintele său duhovnicesc, Patriarhul Miron Cristea, cât și pentru înfrumusețarea mormântului patriarhal cu marmura rezervată construcțiilor ceaușiste.

Personalitatea marelui patriarh a fost evocată de ceilalți ierarhi, preoți-profesori, oaspeți, cunoscători ai activității patriarhului Iustin ca profesor de teologie, mitropolit sau patriarh.

Din cuvintele acestora, s-au desprins câteva trăsături, și anume:

1. Biserica Ortodoxă Română a avut în Patriarhul Iustin un mare ierarh cărturar, cu deschidere pentru întreaga ortodoxie. El a dus glasul ortodoxiei și vieții creștine românești peste hotare ca nimeni altul, dovedind că pepiniera creștină de la gurile Dunării este una roditoare și demnă de urmat (P.S. Episcop Epifanie al Buzăului; Arhim. Zareh Baronian).

2. Comorile învățaturii ortodoxe, prețuite de marele teolog și clarificate prin studii, tipărituri și colecții, conferințe pastorale etc., rămân în patrimoniul teologiei românești (Pr. prof. dr. D. Popescu, Acad. Bălăceanu Stolnici, P.S. Episcop Calinic al Argeșului).

3. Prin viața și deciziile sale a arătat dragostea față de omul încercat în diferite situații, investind în acesta încredere, respect și optimism (Pr. Ion Bănățeanu, Pr. V. Bria).

4. Restaurarea monumentelor istorice bisericesti din Bucovina și Moldova, continuată apoi în perioada arhipăstoririi Patriarhului Teoctist a însemnat punerea acestora în circuitul cultural-ortodox universal și, totodată, prețuirea pe care Mitropolitul Moldovei o dădea zestrei istorice, artistice-culturale creștine românești (P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, Dr. Nuțu).

5. Perioada anilor 1977-1986 a însemnat pentru Patriarhul Iustin una de încercări și de înclăștări care i-au curmat firul activității de mare înnoitor al

culturii bisericești și, totodată scurtarea vieții sale pământene. Demolările sau translările bisericilor din București și din alte orașe ale țării, în vremea comunistă, au măcinat viața marelui cărturar și au proiectat umbre pe personalitatea ecumenică a acestuia.

Lupta dintre forțele întunericului comunist și activitatea Patriarhului Iustin a fost încordată, propunerile lui nefiind luate în seamă de cuplul ceaușist. Zidurile bisericilor demolate cădeau în fața neputinței de a discuta cu factorii îndreptățiți de a opri actul criminal al distrugerii istoriei și culturii ortodoxe. Întreaga societatea creștină românească, de la vlădică până la opincă, era înspăimântată de avalanșa demolatoare a bisericilor românești. A murit ca un martir care se împotriva unor acte necugetate ale forțelor întunericului și ale celor care dețineau puterea distructivă a urmelor trecutului românesc (Pr. Ion Bănățeanu, Pr. V. Bria).

X X X

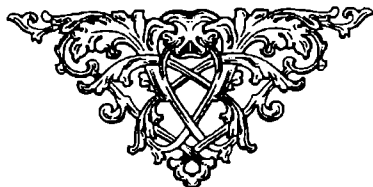
În încheierea pomenirii celor cincisprezece ani scurși de la moartea Patriarhului Iustin Moiescu, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vorbit despre îndatorirea creștină de a rememora personalitatea înaintașilor, pomenirea înscriindu-se în comuniunea sfinților, învățatură ce perpetuează cultul morților, atât de necesară în viața creștină.

"Am săvârșit astăzi pomenirea după datină a înaintașului meu și ne-am făcut o sfântă datorie în memoria Marelui Patriarh.

Mulțumesc tuturor celor care au participat la acest popas și ați descoperit fiecare în parte și toți laolaltă virtuți ale încercatului Înaintaș al Nostru".

Dumnezeu să-l ierte!

Pr. prof. Vasile Bria

Abonamente se pot face pe adresa:
Arhiepiscopia Bucureștilor
str. Intrarea Patriarhiei, nr. 21, sector 4, București
Telefon: 01-337.21.02